Gróf BENYOVSZKY MÓRICZ

ÉLETRAJZA,
SAJÁT EMLÉKIRATAI ÉS ÚTLEÍRÁSAI.

KÉPEKKEL, TÉRKÉPEKKEL, AUTOGRAPHOKKAL.

SAJÁT EMLÉKIRATOK ÉS ÚTLEÍRÁS.

FORDÍTOTTA JÓKAI MÓR.

ELSŐ KÖTET.

KÉP- ÉS AUTOGRAPH-MELLÉKLETEKKEL.

BUDAPEST.
KIADJA RÁTH MÓR.
1888.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2010
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-373-1 (online)
MEK-06877

TARTALOM

AZ ANGOL KIADÓ ELŐSZAVA.

ÉLETIRAT.
GRÓF BENYOVSZKY MÓRICZ SAJÁT FELJEGYZÉSEI NYOMÁN.

GRÓF BENYOVSZKY MÓRICZ SAJÁTKEZÜLEG ÍRT EMLÉKIRATAI.

ELSŐ FEJEZET.
BEVEZETÉS. BENYOVSZKY MEGÉRKEZIK TOBOLSZKBA. EMBERSÉGES KORMÁNYZÓT TALÁL. TOVÁBB UTAZIK TOMSZKBA. A TATÁROK SEGÍTIK. ÚTKÖZBEN ALKALOM KINÁLKOZIK A MEGSZÖKÉSRE KHINÁBA, DE SEBEI GÁTOLJÁK BENNE. A KISÉRŐ OROSZ FŐTISZT ÖNZÉSTELEN VISELKEDÉSE.

MÁSODIK FEJEZET.
ELUTAZÁS TOMSZKBÓL. KRASZNOJARSZK. ILLMSZK. SZABADALMAZOTT SZŐRMEKERESKEDŐ-TÁRSASÁG. BENYOVSZKY HOFFMANNAL EGYÜTT TERVET KÉSZÍT A JÖVENDŐ MENEKÜLÉSRE. A SZÁMÜZÖTTEK SZÖVETKEZÉSE. JAKUCZKI ÚT. HOFFMANN HÁTRAMARAD. A VEZETŐK ÖSSZEVESZNEK. HOFFMANN HALÁLA S AZ EBBŐL EREDŐ VESZÉLYEK. A SZÖVETKEZETTEK SZERENCSÉSEN KIGÁZOLNAK BELŐLÜK.

HARMADIK FEJEZET.
JUDOMA FALVA. KUTYÁK ÁLTAL VONTATOTT SZÁNKÁK. MEGÉRKEZÉS OCHOCZKBA. EZEN VÁROS ÉS KIKÖTŐJE. AZ ITTENI KERESKEDELEM. A SZÁMŰZÖTTEK HAJÓRA SZÁLLNAK KAMCSATKA FELÉ. VESZÉLY A TENGEREN.

NEGYEDIK FEJEZET.
MEGÉRKEZÉS KAMCSATKÁBA. ÉRTEKEZÉS AZ OTTANI SZÁMÜZÖTTEKKEL. A KORMÁNYZÓ ELÉ VEZETIK ŐKET S KIADJÁK AZ UTASÍTÁSAIKAT. A SZÁMÜZÖTTEK FALVA. I. PÉTER CZÁR RENDELKEZÉSEI FÖLÖTTÜK.

ÖTÖDIK FEJEZET.
BENYOVSZKY CHRUSTIEWVEL BIZALMAS VISZONYT KÖT. TÁRSULATOT ALAKÍTANAK A MEGSZÖKÉS CÉLJÁBÓL. BESZÉDE ÉS TERVE EGY ALKOTMÁNYHOZ. A SZÁMŰZÖTTEK TISZTELEGNEK A KORMÁNYZÓNÁL ÉS A KORLÁTNOKNÁL. A KORMÁNYZÓ BENYOVSZKYT GYERMEKEIHEZ FOGADJA NYELVMESTERNEK. EGY VÉLETLEN ESET ENYHÍTÉST HOZ A SZÁMŰZÖTTEK NYOMORÁBA S TERVEIKET ELŐMOZDÍTJA.

HATODIK FEJEZET.
BENYOVSZKY HOZZÁKEZD A NYELVMESTERSÉGHEZ. A KORMÁNYZÓ MEGAJÁNDÉKOZZA EGY SZOLGÁVAL S EGY KUTYAFOGATOS SZÁNKÁVAL. NÉHÁNY ELŐKELŐ POLGÁR AZT INDÍTVÁNYOZZA NEKI, HOGY ÁLLÍTSON ISKOLÁT. EGY SAKKJÁTSZMA. EGY VACSORA. A KORMÁNYZÓ LEGIFJABB LEÁNYA AFANÁZIA HAJLANDÓSÁGA BENYOVSZKYHOZ, MELYET AZ ANYJA HELYESEL.

HETEDIK FEJEZET.
AZ ISKOLA FELÉPÜL. ÉRTEKEZÉS NILOW ASSZONYSÁGGAL. BENYOVSZKY ELŐNYE A SAKKJÁTÉKBAN. AFANÁZIA SZERELMÉT MEGVALLJA. A SZÁMŰZÖTTEK TÁRSASÁGA SZAPORODIK. MEDVEVADÁSZAT.

NYOLCZADIK FEJEZET.
A NYILVÁNOS ISKOLA MEGNYITÁSA. A SZÁMŰZÖTTEK TANÁCSKOZMÁNYA. SAKKJÁTÉK. BENYOVSZKY TÉRKÉPEKET KÉSZÍT A KAMCSATKÁVAL HATÁROS SZIGETEKRŐL. VESZÉLYES KÖVETKEZÉSEI AZ UTÓBBI TANÁCSKOZMÁNYNAK. BENYOVSZKY MEGELŐZI A VESZÉLYT, DE CSAK NAGY ÜGYGYEL-BAJJAL MENEKÜL MEG A LEGYILKOLTATÁSTÓL. ELLENSÉGÉT MEGBÜNTETIK.

KILENCZEDIK FEJEZET.
AZ ÖSSZEESKÜDTEK CSAK ALIG KERÜLIK KI A MEGMÉRGEZTETÉST ÚJ ESZTENDŐ NAPJÁN. A MÉREGKEVERŐ FELFEDEZÉSE, KI TERVEIKET ELÁRULJA, A MIT ANNAK EGY KÖZÜLÖK ADOTT FEL. AZ ÖSSZEESKÜVŐK ÖSSZEJÖNNEK, S AZ ÁRULÓT ELTESZIK LÁB ALÓL. A KORMÁNYZÓ TOVÁBB KUTAT, DE NYOMOZÁSAIT EGY VÉLETLEN FÉLRE TÉRÍTI.

TIZEDIK FEJEZET.
BENYOVSZKY KÉSZÍT HANGSZERT AFANÁZIA SZÁMÁRA. ÚJ AJÁNLOTT TAGOK A SZÁMŰZÖTTEK TÁRSASÁGÁBA. ELJÁRÁSI TERVET ÁLLAPÍTANAK MEG. A KORMÁNYZÓ UTAZÁST INDÍTVÁNYOZ. NAGY NYERÉS A SAKKON; EGY RÉSZÉT A KORMÁNYZÓ CSALÁDJÁNAK AJÁNDÉKOZZA. AFANÁZIA AZ ATYJA JELENLÉTÉBEN VALLJA MEG SZERELMÉT, MELYÉRT A KORMÁNYZÓ NAGYON FELINDÚL, DE A HIVATALNOK TÁRSAI MEGENGESZTELIK. A KORMÁNYZÓ LÉPÉSEKET TESZ, HOGY BENYOVSZKY SZÁMKIVETÉSI ÍTÉLETÉT VONJÁK VISSZA.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.
BENYOVSZKYT AZ A VESZÉLY FENYEGETI, HOGY A SAJÁT TÁRSAI ÖLIK MEG. ELHÁRÍTJA A GYANÚT MAGÁRÓL. NAGY ZAVARBA JÖN. A SZÁMŰZETÉSI ÍTÉLET ALÓL FELMENTIK. A TANÁCSNÁL INDÍTVÁNYT TESZ. A VÁROS ELŐKELŐINEK NAGYLELKŰ HANGULATA. BENYOVSZKY ELŐMOZDÍTÁSÁNAK KÖVETKEZMÉNYEI.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.
A SZÁMŰZÖTTEK BIZALMÁNAK ÉS RAGASZKODÁSÁNAK BIZONYÍTÉKA BENYOVSZKY IRÁNT. A KORMÁNYZÓ ÉS A TANÁCS A SZÁMŰZÖTTEKET SZABADDÁ TESZIK. BENYOVSZKY MEGIGÉRI CASARINOW KISZABADÍTÁSÁT. TOVÁBBI HALADÁS A MENEKÜLÉS TERVÉBEN. ELHATÁROZZÁK NAGY LAKOMÁT ADNI. A VÁROSI URAK MEGAJÁNDÉKOZZÁK BENYOVSZKYT. JÓ HATÁSA BENYOVSZKY KÖZBENJÁRÁSÁNAK AZ ELLENSÉGE JAVÁRA.

TIZENHARMADIK FEJEZET.
ELŐKÉSZÜLETEK A MENYEGZŐHÖZ. KÜLÖNÖS ELJEGYZÉSI SZOKÁSOK. RENDSZABÁLYOK A TITOK MEGŐRZÉSÉRE S A VÁLLALATNAK BENYOVSZKY TÁVOLLÉTE ALATT VALÓ ELŐMOZDÍTÁSÁRA. NAGY TERVEZETEK KORMÁNYZÓSÁGOKAT ÉS ORSZÁGOKAT ALKOTNI ÉSZAK HONÁBAN. A SZÁMŰZÖTTEK FELSZABADULÁSÁNAK ALKALMÁRA ADOTT LAKOMA.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.
ÚTI NAPLÓJA A KORMÁNYZÓ TÁRSASÁGÁBAN TETT ÚTAZÁSNAK. SZERENCSÉSEN ELHÁRÍTOTT VESZEDELME EGY ÖSSZEESKÜVŐ ÁLTAL TERVEZETT ÁRULÁSNAK.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.
KAMCSATKA LEÍRÁSÁNAK KIVONATA.

TIZENHATODIK FEJEZET.
A KAMCSADÁL NÉPRŐL. EREDETE, TÁPLÁLÉKA, LAKÁSA, VALLÁSA.

TIZENHETEDIK FEJEZET.
AZ ÖSSZEESKÜDTEK KÜLÖNFÉLE TERVEI A RABSÁGBÓL KISZABADULÁSRA.

TIZENNYOLCZADIK FEJEZET.
A SZÁMŰZÖTTEK ABBAN A VESZÉLYBEN FOROGNAK, HOGY ELÁRULJÁK ŐKET. HAJÓT IPARKODNAK SZEREZNI, DE HASZTALAN. HADKÉSZÜLŐDÉSÜK. VÉGELHATÁROZÁSUK.

TIZENKILENCZEDIK FEJEZET.
A LOPATKAI ÚTAZÁS. SZIBÉRIAI BŰBÁJOSSÁG. VISSZATÉRÉS BOLSÁBA.

HUSZADIK FEJEZET.
VESZEDELMES ZENDÜLÉS A SZÁMŰZÖTTEK KÖZÖTT. ENNEK A KÖVETKEZÉSEI.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET.
BENYOVSZKY ALKÚRA LÉP EGY HAJÓSKAPITÁNYNYAL. KÉSZÜLŐDÉSEK A KÖZELGŐ ELDÖNTÉSRE.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET.
KÉSZÜLŐDÉSEK AZ ÚTRA. AFANÁZIA MEGTUDJA A SZÁMŰZÖTTEK SZÁNDÉKAIT.

HUSZONHARMADIK FEJEZET.
MINDENFÉLE ELŐHALADÁS. A KORLÁTNOK HÍRT VESZ A SZÁMŰZÖTTEK SZÁNDOKAIRÓL. BENYOVSZKY FÁRADOZÁSAI E FELFEDEZÉS KÖVETKEZÉSEIT MEGHIÚSÍTANI.

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET.
FOLYTATÁSA AZ ELÉBBI FEJEZETBEN MEGKEZDETT TÁRGYNAK.

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET.
A SZÖKÉSRE TETT ELŐKÉSZÜLETEK S AZOKNAK FELFEDEZTETÉSE A KORMÁNYZÓSÁG ÁLTAL.

HUSZONHATODIK FEJEZET.
A KORMÁNYZÓSÁG ELJÁRÁSA, A MINT BENYOVSZKY TERVE A SZÁMŰZÖTTEK MEGSZABADÍTÁSÁRA, NAPVILÁGRA JÖN.

HUSZONHETEDIK FEJEZET.
A KORMÁNYZÓSÁG KATONÁKAT KÜLD BENYOVSZKY ELFOGATÁSÁRA. A SZÁMŰZÖTTEK ELLENSZEGÜLNEK S BEVESZIK A VÁRAT. A KORMÁNYZÓT A HARCZ KÖZBEN MEGÖLIK.

HUSZONNYOLCZADIK FEJEZET.
BENYOVSZKY ÉS CSAPATJÁNAK VISELT DOLGAI A VÁR ELFOGLALÁSÁTÓL EGÉSZ A KORMÁNYZÓSÁG HADEREJÉNEK ÁTADÁSÁIG.

HUSZONKILENCZEDIK FEJEZET.
A TÚSZOK ÁTVÉTELÉTŐL BENYOVSZKY HAJÓRASZÁLLÁSÁIG TÖRTÉNT ESEMÉNYEK.

GRÓF BENYOVSZKY MÓRICZ EMLÉKIRATAINAK FOLYTATÁSA.
KAMCSATKA FÉLSZIGETÉTŐL CAXTONIG KHINÁBA.

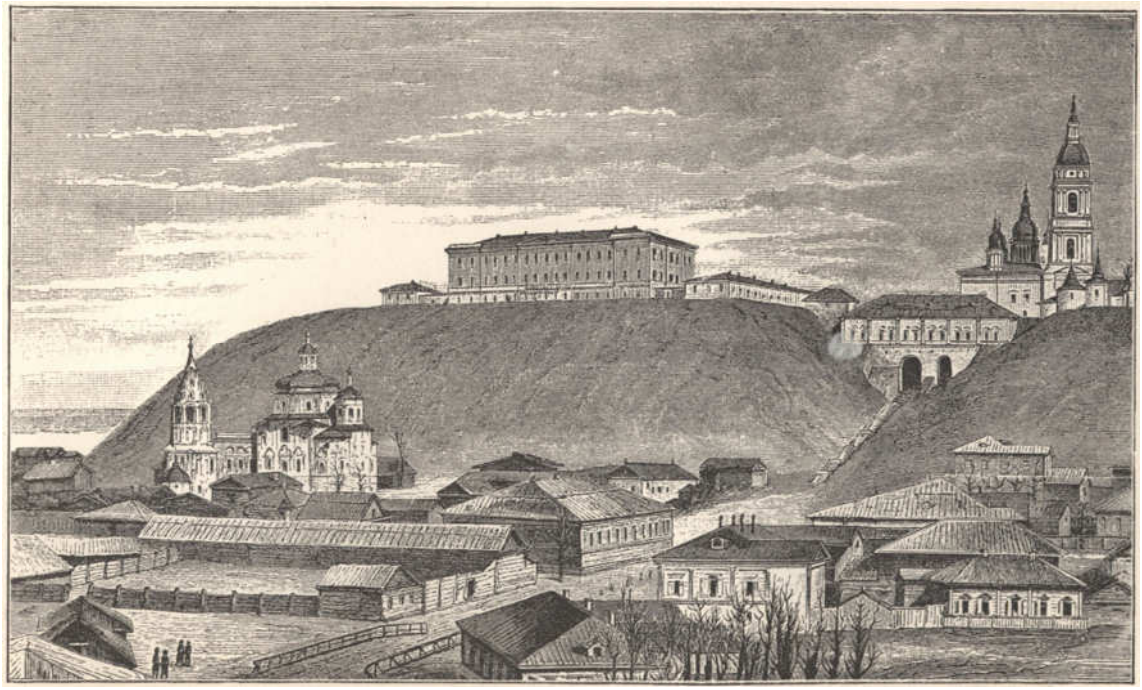

TOBOLSK, SZIBÉRIA FŐVÁROSA.
A magaslaton a kormányzó székhelye.

AZ ANGOL KIADÓ ELŐSZAVA.

Fölösleges lenne e mű[1] kiadásakor az olvasót az érdekes tartalomra figyelmeztetni. Eléggé meg van állapítva, hogy szerző hatalmas tehetségekkel megáldott férfi, a ki mintegy teremtve lett merész kalandok végrehajtására s a ki hozzá még zivataros harczok iskolájában is nevelődött, a melyben szellemének rettenthetlensége, s azon uralom, melyet másokra gyakorolni tudott kemény tapasztalatok közt fejlett ki. Az olvasó dolga, hogy a mondottak következményeit levonja; feladatom csupán oly tények elbeszélése, a melyek alkalmasak arra, hogy a mű valódiságát s a hitelt, melyet a mű érdemel, igazolják.

Az 1784-ik év végén az Európaszerte jól ismert M. J. Hyacinth de J. Magellan[2] egy nyomatott franczia jelentést mutatott nekem, a melyben indítványozzák, hogy BENYOVSZKY utazásait, műveit aláírások útján három kötetben adják ki; de a terv elejtődött. A gróf nem volt Angliában, hanem egy magán expediczión Madagaskár felé, a mihez Magellán úr neki szép összeget előlegezett. De ez expedicziónak nem volt szerencsés kimenetele. Magellán úr elhatározta tehát, hogy a kéziratot kiadja, mire nézve a jelenlegi tulajdonosokkal oly egyességre lépett, hogy kötelezi magát a gróf élményeit, a jelen tudósítások befejezésétől haláláig, közzé tenni. De egy nem várt körülmény képtelenné tette szava beváltására. 1788 karácsonya után egy súlyos baj ágynak dönté, a mely emlékező-tehetségét annyira megtámadta, hogy az irodalmi munkálkodást abba kellett hagynia, s ez állapota azóta folyton tartott. E baleset fölött nem kell bővebben kiterjeszkednem, s csak azt említem meg, hogy ez fosztott meg a várt értesítésektől s kényszerített arra, hogy a részletesebb körülményeket leveleiből állítsam egybe.

A történteknek e rövid előadása világosítson föl arról is, hogy mely úton jutott az eredeti irat kezeim közzé. Hogy a legkisebb azon gyanú alól is tisztázzam magamat, mintha a közönség elé nemcsak mint kiadó, hanem más valami gyanánt is lépnék, tanácsoltam a tulajdonosoknak, hogy az eredeti iratot és rajzokat a britt múzeumnak küldjék át, melynek irattára hasonló esetekben a közönség rendelkezésére áll. Elfogadták indítványomat és az eredeti franczia irat itt van letéve.

Ez tartalmazza mind azt, a mi a következő kötetekben közöltetik, kivéve a 8., 9., 10., 11., 15. és 27. számú ábrákat, melyek a rézmetsző Mr. Heath házának leégésekor megsemmisültek. Ezekből ugyan maradtak meg próba-levonatok, de a 3., 4., 12., 23., 24. és 25. számú ábráknak mind a kimetszett táblái, mind az eredeti rajzai odavesztek.

Én megtartottam az eredeti mű felosztását, és elbeszélő alakját, a fejezeteknek czímeket adva.

Egy mű hitelessége két módon vizsgálható meg: már a mint a belső tartalomból kivehető, vagy a mellék-bizonyítékok által. Az elsőből, mely nem egyéb mint a tények egybehangzása, egy író igazságszeretete mindig megítélhető. Ha ezek hiányzanak, akkor kétségtelen, hogy vagy a szerző maga lett megcsalva, vagy ő akarta az olvasókat elámítani; de ha meg van is a tények összejátszása, az még korántsem oly erős bizonyítéka az igazságnak, mint a mily bizonyítéka a mű valótlanságának, ha hiányzik. De mégis csak az egybehangzó tények adják meg az elbeszélés valószínűségét, s csupán ezekhez alkalmazkodhatunk, midőn az író oly tényeket említ, melyek mások előtt ismeretlenek. A szóban lévő tudósítások e tekintetben nem szűkölködtek, s nincs bennük semmi lehetetlenség vagy ellenmondás. Míg tehát Benyovszky adatai önmagára vonatkoznak, nyilatkozatait hiteleseknek kell tartanunk; de ezek legtöbbje mellékbizonyítékok által is támogatható. A lengyelországi zavargásokban való részvéte még friss

[1] Az angol 1790. évi kiadás.

[2] Benyovszky testvéréhez intézett egy levelét közölni fogjuk.

eseményekre vonatkozik; a legtöbb általa említett személy magas állású, s részben ma is él. Sőt a mi szárazföldi utazásait illeti az ázsiai orosz birtokokon át, és az ó-világ észak-keleti vidékein lefolyt körülményeire vonatkozólag sem vagyunk már homályban. De ha továbbá a partok és szigetek helyzetét vizsgáljuk az Ázsia és Amerika közti Északi tengeren, nem tagadható, nagy nehézségekbe ütközünk, a melyek azon megbízhatlanságból származnak, a melyet az orosz tudósításokban és észleletekben találunk, melyeket megbízhatatlan emberek tettek oly vidékeken, a melyek csaknem mindig ködbe burkolvák. De e tekintetben mégis azon előnyben vagyunk, hogy oly tengerészek adatait használhatjuk fel, minők Cook, Clerke, Gore és King, a kiknek fáradozásaik uralkodónk bőkezűségének és tudományos buzgalmának becsületére váltak. Tehát a gróf élményeinek egyedüli része, a mely nem volt más bizonyítékokkal összehasonlítható, a Japánba, Liquejo és Formoza szigetére tett útja volna és azon felfedezések lennének, melyeket egy útjában az oczeán nem látogatott részén eszközölt. De ezekre vonatkozólag nem is kerestem más bizonyítékokat, minthogy egy rangba helyezhetők más fölfedezésekkel, azaz a fölfedező hitelességére számítunk mindaddig, míg újabb kutatások azokat meg nem erősítik vagy meg nem döntik.

De mielőtt a gróf naplójának hitelességével foglalkoznám, ismertetek egy-két helyet Cook kapitány harmadik útja leírásából, a melyek megerősíteni látszanak a gróf elbeszéléseit.

Míg Cook kapitány Unalashka-n volt, megismerkedett Erazim Gregoriow Sin Izmailoffal, (a ki a gróf följegyzésében aljas szerepet visz) s miután egymásnak több szívességet tettek, értesüléseiket kicserélték. Cook felsorolva ezeket, mondja (II. kötet, 496-499. lap[3]) »de mindennél jobban fölkelté figyelmünket egy útja, melyet önmaga végzett. Ugyanis 1771 május 12-én Bolsereczkből orosz járművön indult a Kurilli-szigetek egyikére, a Marikánra, mely az é. sz. 47-ik foka alatt fekszik, s egy kikötője, meg orosz telepe, van. Innen Japánba jutott, a hol csak rövid ideig volt, mert mihelyt a japánok neszét vették, hogy keresztények, - jelekkel tudtukra adták, hogy jó lesz távozniok, de azért nem bántalmazták. Japánból Cantonba s innen franczia hajón Francziaországba jutott. Azután Szent-Pétervárra ment, honnan ismét Kamcsatkára küldték. Hogy mi lett a járműből, melyen először elindult, nem tudhattuk meg; és így homályban maradtunk az út czélja felől. Elbeszélése különben is kétes volt előttünk, miután egy szót sem értett francziáúl. De még a legmindennapibb tárgy nevét sem tudta, melylyel pedig a franczia parton vagy száraz földön meg kellett volna ismerkednie. Másrészt igen pontosan megtudta jelölni, hogy mikor érkezett valamely helyre, vagy mikor távozott onnan, sőt az időpontot föl is jegyzé.«

Ugyanazon kötet 193-ik lapján az áll, hogy Izmailoff a bolsereczki parancsnoknak szóló levelében az angol hajókról, mint két kis póstahajóról tett említést, s a parancsnokot éberségre inté, a kinek minden erejét össze kellett szednie, hogy a lakosokat a városból való menekülléstől visszatartsa, mert azok azt hitték, hogy a francziák jönnek.

»A francziáktól való félelem«, folytatja King kapitány, »egy zendülésből eredt, mely néhány év előtt Bolsereczkben támadt, s mely alkalommal az akkori parancsnok életét is veszté. Beszélték, hogy egy száműzött lengyel tiszt, Benyovszky, saját hasznára fordította a városbeli zavargásokat s egy kereskedelmi hajót kerített hatalmába, mely a Bolsoireka folyó torkolatánál horgonyzott. Aztán orosz matrózokkal, kiket hamarosan hajóra kényszerített, tengerre szállt, de embereinek egy részét, köztük Izmailoffot, a Kurilli-szigeteken kitette, és Japánnál elhaladva Luzonban (vagy a Filippini szigeteken) kikötött, s ott tudta meg, hogy mily irányban juthat el Cantonba. A hogy megérkezett, az odavaló francziákhoz fordult, a kiknek egyik kereskedő hajóján visszatért Európába. A legtöbb magával vitt orosz szintén franczia hajókon került vissza és Szent-Pétervár felé vitorlázott. Szent-Péter és Szent-Pál kikötőjében három

[3] Az ilynemű idézetek az eredeti kiadásban fordúlnak elő, tehát nem a magyar fordításra vonatkoznak.

matrózzal találkoztam, a kik Benyovszky matrózai voltak; tőlük értesültünk aztán az utazás körülményeiről.«

King kapitány felhozza, hogy Benyovszkynak Cantonba való megérkezése az ottani angol telep urai által lett igazolva; továbbá azt is megemlíti, hogy Kerguelen utazásaiból tisztán kitűnik, miszerint e rendkívüli férfiú franczia szolgálatba lépett, s midőn e tengeri útas 1774-ben Madagaszkárban kikötött, Benyovszky már egy madagaszkári új gyarmatnak főnöke is lett.

Az 1772-iki hírlapok sorát ejtették Benyovszky Cantonba való megérkeztének, az elmúlt év szeptemberében. A »Gentlemen's Magazine« (1772 jún. 272. l.) is tartalmaz egy tudósítást, de ez sokkal terjedelmesebb semhogy e helyen közölhetnők, különben is helyenként valószínűtlen és hamis. Arról szól, hogy egy szokatlan alakú hajó 65 emberrel (közte 5 nő) érkezett Cantonba. A hajót Benyovszky báró vezette, a ki Lengyelországban orosz fogságba esett és Kazánba vitetett, de a honnan, az őrséget lefegyverezve, elmenekült.

Kamcsatka felé vették útjokat, a hol Benyovszkynak egy barátja hajót bocsájtott rendelkezésére, melyen Khinába hajózott volna, de a vízszükség arra kényszeríté, hogy keletre tartson, s így érte el az amerikai szárazföldet az 57-ik szélesség alatt. Azonban a kedvezőtlen szél visszatartóztatta Acapulcotól, s a Filippini-szigetekre vette útját, de a szél akkor is ellene fordult, míg végre öt hónapra Kamcsatkából való eltávozása után, Macaoban kötött ki.

E tudósításhoz mellékelt papirszeletke, melyet Benyovszky írt alá, igazolja, hogy Kamcsatkát 1771 májusán hagyta el és szeptemberben érkezett Macaoba, miután útját Japánnak vette.

A »Gentlemen's Magazine« e tudósítása nem egyéb mint napi mendemonda. Mi sem valószínűtlenebb, mint az, hogy a kazáni foglyoknak kedvük támadjon arra, hogy a föld legelhagyatottabb részén át, legalább 4000 angol mértföldnyi útat tegyenek, csak azon reményben, hogy majd találnak ott egy jó barátot, a ki nekik hajót ajándékoz, vagy az, hogy hajóhoz jutva, ily fölöttébb viszontagságos tengeri útra vállalkozzanak. De legalább megtudhatjuk belőle azt, hogy a gróf valóban akkor jutott Khináha, a mikor értesített róla, és e tény korántsem kicsinylendő, ha Cook és King kapitányok kamcsatkai tudósításainak értékét mérlegeljük.

Meg kell még említenem, hogy Izmailoff, kit a gróf tudósításai nem előnyös színben tűntetnek föl, és a ki egy csínyben vétkesnek is bizonyúlt, (angol hajósokkal árulkodó levelet küldött Bolsereczk parancsnokának) bizonyára hajlandó volt eltitkolni egy részét annak a mit tudott, és éppen nem látszott képtelennek arra, hogy az eseményeket saját czéljai szerint elferdítse. Aztán az is különös, hogy a gróf egy csapat bátor férfiú élén, a kik fölött csak ingadozó uralma volt, a Kurilli-szigeteken kikössön, miután maga is lehetőnek tartá, hogy majd társai szándékukat megváltoztatva, arra kényszerítik, hogy Kamcsatkába visszatérjen. De ellenkezőleg, az Aleuti-szigetekre kellett mennie vagy Amerika partjára vitorlázni, minthogy az távolabb feküdt. Hogy hajósai észak felé akartak hajózni, azon félelemből is eredhetett, hogy különben igen távolra vetődnek Kamcsatkától. Másrészt az sem látható be, mint kellett ahhoz négy hónap, hogy Marikanba jussanak, Japánnál kikössenek s Macao felé törekedve Luzont érintsék. Ezeket tekintetbe véve, azt hiszem, hogy Izmailoff s a három kamcsatkai orosz tudósításai egy közösen érthető nyelv hiányát számba véve, miről Cook is panaszkodik, csak annyiban érvényesek, a mennyiben igazolhatják, hogy Benyovszky egy kamcsatkai lázadás alkalmával, melynél a kormányzó életét is veszté, harczi ügyességét tényleg kitűntette, továbbá annyiban, hogy mennyire megréműlhettek a benszülöttek, mert a hatás oly szerfölötti volt, hogy ezek még nyolcz év után is félelmükben elakarták hagyni lakhelyeiket, a midőn azt hitték, hogy a gróf visszatér; és e félelmet azon fenyegetés is indokolja, hogy asszonyaikat és gyermekeiket a templomban fogják elégetni.

Lehetetlen, hogy oly nagy időköz telt volna el utazása, melynek idejét Izmailof pontosan jelzi - s Khinába való megérkezési ideje közt, mely kétségtelenűl meg van állapítva, úgy, hogy fel kell tennünk, hogy valahol kikötött, s hogy, miután az Aleuti-szigeteket elhagyta, nem vehetett más útat, mint Japán, Liquejo és Formozának. Szóval, e mellékes bizonyíték, mely Benyovszky elbeszélését megerősíti, elfogadható, de a hol eltér attól, homályos és megbízhatatlan, s egészben véve, hitelessége nem ér föl a szerző sajátkezűleg írt naplójával. A nélkül, hogy Benyovszky gróf utazásait másokéival akarnám összehasonlítani, melyek a Jeges-tengeren történtek, csupán naplójának azon részeiről teszek említést, melyeknek fölvilágosítására szolgálhatnak hírneves honfitársaink utazásai. De mindenekelőtt legyen megemlítve, hogy a gróf tengerészeti tudománya, bármily dicsőséget is hozott reá Kamcsatkában, csak igen középszerűnek tűnik fel. Naplójában följegyzéseket találunk a szélességről, a hosszúságról, szélről, a partról és útirányról. Sohasem külömbözteté meg a hajó útirányából kiszámítva a vizsgálat által is megállapítható sarkmagasságot.

Sejtem, hogy volt birtokában egy régi quadrans Davistól, esetleg egy oktans, de Hadlay-féléje bizonyára nem volt. Tehát szélességeit ½ vagy ¼ foknyival többnek kell tartanunk. Nem néztem ugyan a szelet és irányát, de félő, hogy hosszúságai meghatározásában nem csak számítási hibák szerepeltek, hanem olyanok is, melyek abból keletkeztek, hogy nem tudta a tájoló irányát, és hogy naplójában az áramot mindennaposnak tartotta. Sehol sem utalt a módszerre, melylyel az áramok irányát és gyorsaságát meghatározta, s minthogy bármely hajós tudja, hogy nincs más módszer erre nézve, mint az, mely a hajós észleletei s az égi testek megfigyelésének egybevetésén alapszik, vagy időmérővel állapítható meg, úgy ebből e nemű számításainak megbízhatatlanságára következtethetünk.

Ha Cook harmadik útjában a 36. térképen a gróf északi útját nézem, látom, hogy a Bering-szigeten is időzött, a midőn hajója számítása szerint másfél foknyira nyugat felé volt. Ez egyenes oka a tájoló keleti elhajlásának, a melyet figyelmen kívül hagytak, s ugyanez ok módosíthatta későbbi számításait is, a mikor feljebb északra jutott. Ebből azt tudom - föltéve, hogy szélességi meghatározásai legalább fél fokkal magasabbra, s hogy hosszúsági vonalai a hajó valódi helyzetéből nyugatra esnek, a mit a tájoló elhajlásának elhanyagolása okozott - hogy június 3-án a Clerke-szigeteket érte el, azután Tsoukotskoy Ness felé északra hajózott, ki is kötött, innen vissza a Clerke-szigetekre, ezektől keletnek tartott, s az amerikai part mentében Point shallow water (zátony-foka) s Shoal Ness (zátonyelőhegye) közt haladt el, melyeket Cook már nem vizsgált meg. Azután délre fordult s Unemaknál az 547¼° alatt horgonyt vetett. Számításában körülbelűl 5°-al téved, a hosszúsági vonaltól nyugati irányban térve el a helyestől. E tévedés feltűnően megegyezik azzal, mely Izmailof térképein található, a mi kétségtelenné teszi, hogy a gróf valóban oly nagy kerüléssel jutott az Aleuti-szigetekre, s hogy Izmailoff a vele tett útról gyűjté értesüléseit. Ez annál is inkább feltehető, mert ekkora hiba a hosszúság kiszámításában alig történhetett, ha az Avassa-öbölböl egyenesen az Aleuti-szigetekre ment volna, a melyek ugyanazon szélességi körben s egymástól csak 15 napi hajójárásnyira vannak.

Semmikép sem állítom, hogy a gróf naplójában egyéb félhiteles adat nem volna, nem is szándékozom ezek kiderítésével bíbelődni. A közönség már bírja azon okiratok másolatait, a melyek kezemen mentek át, s nem is kivánok, s jogom sincs azok fölött ítéletet mondani. De ismernie kell az alapeszméket, melyek e tudósítások megvizsgálásánál előttem irányadók voltak, s melyek engem arról győztek meg, hogy igenis meg lehet bízni a gróf előadásának hitelességében, s hogy a mellékbizonyítékok eltérései inkább ezek tökéletlenségét, semmint a gróf megbízhatatlanságát igazolják. A talált nehézségek könnyen elháríthatók, a tévedések könnyen megfejthetők belátás és tapasztalat mellett, a mennyiben azok az észlelési eszközök s a tengerészet hiányos ismeretei mellett fordultak elő. - Naplójának többi része nem szorúl magyarázatra. Hogy a Csendes-óceánon kellett áthajóznia, és irányát Khina felé vette,

természetes, valamint az, hogy emberei közt, a kik száműzöttekből, szerencse-lovagokból és kalandorokból voltak összetoborzva, a hiányos fegyelem miatt nagy lehetett a szükség. Az is érthető, hogy ily minden hivatás nélkül való emberek, a kik csak hajlamaik s a pillanatnyi szükség szerint cselekedtek, egyik szigetről a másikra bolyongtak a szerint, hogy hol elégíthették ki szükségeiket. A grófnak ez és más útján tett fölfedezései s élményei nem szorúlnak arra, hogy rájok a figyelmet külön fölhívjuk, és nem kétlem, bárki érdekesnek fogja azokat találni.

Arról sem kell szólnom, hogy mily befolyással volt a gróf tehetségeire a franczia udvarban való kiképeztetése; valamint azon vállalatokról sem, melyeket később bíztak rá. Tudósításainak erre vonatkozó részei is elég mellékbizonyítékot találnak. De még azon alapelvekről sem, melyek őt a gyarmatok alapításánál vezették; ezekről tiszta fogalmaik vannak szabad államok polgárainak, akár polgári, akár kereskedelmi szempontból. Csak azt említem még meg, hogy a gróf Kamcsatkáról írt rövid történetében Krachenicow szibériai útját tartotta szem előtt, mely művet King kapitány (a fent jelzett műben) megbízhatónak tart. Az könnyen észrevehető, hogy szerzőnk, ki mindig saját személyében szól s helyenkint szerzőket idéz, az általános tényeket mind a saját tapasztalataiból ismeri.[4]

Magellán úr levelezései a gróf további élményei fölött, a melyek kezeimhez jutottak, fontos mérlegelést és szembeállítást igényelnek, hogy kellőleg legyenek megvilágíthatók. Különböző, ez élményekben szereplő személyektől származó levelek ellentmondanak egymásnak, egyesekből meg oly ellenséges indulat vehető ki a gróf iránt, hogy íróik pártatlansága kétessé lesz. Nem foglalkozom e helyen azzal, vajjon az utolsó vállalat valóban azért nem sikerült volna-e, hogy a grófnak vagy embereinek nem volt kellő vezérgondolatuk. Az emberi szív ismerete bizonyíthatja, hogy a midőn valamely nagy reményekkel megindított vállalatot sikertelenség s balszerencse ér, a viszályok és gyanúsítások sohasem maradnak el. Ezért kisérem a fontosabb tényeket néhány észrevétellel.

Benyovszky gróf 1784. április hó 14-én indult el családjával és néhány emberével Maryland felé. Július 8-án érkezett Baltimoreba, a Róbert és Anna nevű hajókon Dougall Sándor vezetése alatt. Londonból csaknem 4000 font sterling értékű szállítmányt vitt magával kereskedelmi czikkekből Madagaszkárra. Két ok tarthatta vissza őt és barátait, hogy útjokat egyenesen Madagaszkárnak vegyék. Először igen nehéznek vagy éppen lehetetlennek tartották, hogy valamely európai hatalom lobogóját megszerezzék, másodszor minden okból remélhették, hogy az amerikai kereskedők, kik a függetlenségi harczban igen sokat vesztettek, sőt elvesztették az anyakontinenssel űzött kereskedést is, inkább hajlandók újabb kereskedelmi csatornát létesíteni, mint a régebben fennálló társaságok. E számítás alapos volt. Egy tekintélyes kereskedő-czég Baltimoreban beleegyezett a tervbe és kijelenté, hogy a grófot fölszerelt (150 tonnás) hajóval támogatja. E hajó, melyet a rakománynyal és készlettel együtt 1000 font sterlingnél többre becsültek, s mely a the Intrepid (rettenthetlen) nevet nyerte, 1784 október 25-én indult el Baltimoreból. A hajósok mindannyian szerződéssel és esküvel lettek a gróf alattvalói, habár a baltimorei kereskedők egy kapitányt és egy málha-őrt neveztek ki (supercargo), részint, hogy a grófnak a vezényletnél segítsék, részint, hogy a hazatérő úton üzleteiket folytassák. Rendeltetésük az volt, hogy gyarmatalapítás szempontjából Szent-Augusztin kikötőhöz jussanak, Madagaszkár keleti partján. Hitték, hogy a grófnak beható tekintélye, s a neki tulajdonított hatalom nagy haszonnal lesz e gyarmat alapításánál. A gróf családja, nejének jó reményben léte miatt Amerikában maradt. Január elején - mint emberei mondják - tévedésből Brazilia partjához jutott, mert nem kellőleg alkalmazkodott a szélhez; de leveleiben azt írja, hogy fa és víz beszerzéseért tette ezt. Az első látszat valószínűbb, mert körülbelűl egy hónapon át küzködtek a széllel, hogy a Cap Roque előtt elhaladhassanak s végre is

[4] Az eredeti előszavában itt következik a mellékelt térképek és látképek felsorolása.

veszélyes zátonyra jutottak, Juan Gonsalvez-szigetnél, közel az Amargoza folyó torkolatához, a déli szélesség ötödik fokánál. Csak áprilban hozták rendbe magukat és rézsutozták az Atlanti-oczeánt, minthogy az út nagy részére szűkecske élelmi készletük volt. Minthogy a gróf utolsó levele Brazilia partjáról keltezett, azért bővebb értesítést útitársainak leveleiből kell meríteni. Nincs megokolva, hogy miért hajózta körűl a Jóremény-fokot a nélkül, hogy ott horgonyt vetett volna. A legelső megállapodási hely Afrika keleti partján Sofala volt, a hol 1785 május 22-én kikötött, hogy embereit fölüdítse. Július 7-én Antangara-öbölben vesztegeltek, tíz mértföldnyire délre a Szent-Sebestény foktól, de a hajóról is lerakodtak, mert a grófnak szándokában volt, hogy száraz földön jusson az Antongil-öbölbe, hol aztán a hajóval ismét találkoznának. A levelekből kitűnik, hogy az északi király Lamboin, kit ez értesítésekben megemlítenek, a grófot meglátogatta, s hogy egy Szekláv fajból való csoport is jött hozzá, főnöke vagy királya vezetése alatt szomszédságában tábort verve. Kitűnik továbbá a gróf ama ajánlata is, hogy a király vele vérszerződést kössön, míg ez az út fáradalmait hozva fel okúl, egy napi halasztást kért. A hajó-jelentésből tudjuk (Masters' protest), hogy augusztus 1-én háromnegyed órával miután a nagy dereglye ismét a hajóhoz visszatért, éjjeli 10 és 11 óra közt erős tüzelés hallatszott közel a gróf letelepedési helyéhez. Reggel 5 és 6 óra közt a lövések ismétlődtek egy közeli erdőben, azonban világossal már nyoma sem volt a fehéreknek a parton, s minden el volt távolítva; végre is saját veszélyes helyzetük sarkalá a hajón levőket, - a mennyiben mindenben szűkölködtek, és valószínűvé lett, hogy a grófot és embereit a benszülöttek megölték - hogy Joanna felé hajózzanak. E szigetről vagy Mohiliaból Oiboba kerültek, hol a kereskedelmi főnök a hajót eladta.

Ha csak ennyi értesítést kapnánk, azt hihetnők, hogy a gróf katasztrófája még elutazásuk előtt következett be, de egy bizonyos hajóstól eredő levélben az mondatik, hogy a levél írója és még más valaki nem voltak meggyőződve, vajjon a benszülöttektől jöttek-e a lövések, s a tudósítást csak azért írták alá, mert a többség által lettek rá kényszerítve.

Egy tiszt más levelében, a kit a gróf pártjának végleges megbomlása után, mint foglyot Isle de Francera hoztak, mi viszont az előbbi levél írójától erősíttetik meg, megemlíti az éjjeli lövöldözést, de azt állítja, hogy a hajó a parton lévők szemeláttára és bámulatára elvitorlázott, hiába is iramodtak utána csólnakkal. Ugyanő mondja, hogy a hajó elmenetele után 14 nappal a gróf Angautciba utazott, miután embereinek legtöbbjét azzal a meghagyással marasztá vissza, hogy azután kövessék. De csaknem valamennyien megbetegedtek, vagy éppen elhaltak, úgy, hogy csak ketten maradtak élők. E levélből, mely némely helyen nem elég világos, kitetszik, hogy a gróf hatalma és befolyása oly nagy volt, hogy benszülöttekből toborzott sereget zászlaja alá, és ezzel ment Angoutciba a francziák ellen, s ezzel foglalta el raktáraikat. Itt egy város alapításának tervével foglalkozott, s egy 100 főből álló csapatot küldött ki a franczia Foul-point gyarmat elfoglalására, de egy esetleg ott állomásozó fregattetól annyira megriadtak, hogy elállottak a terv kivitelétől. Isle de France kormányzója értesülvén e mozgalomról, egy hajót 60 főnyi emberrel küldött ki, a kik a grófot 1786 május 23-án megtámadták. Ő kis, két ágyútól fedezett sánczot rakatott, s ebben várta az ellen jövetelét két európaival és harmincz benszülöttel. A feketék az első lövésnél kereket oldtak, és Benyovszky jobb mellében ágyú-golyótól találva a mellvédre rogyott, a honnan üstökénél fogva előhurczolták, s hol pár percz múlva meghalt.

Ez a vége Benyovszky gróf kalandjainak és életének, annak a férfiúnak, a kinek bátorsága rettenthetlen volt, kit nehézségek ellenében a bajok csak edzettek, s a ki minden veszélyt és szükséget sziklaszilárdsággal tűrt. E rendkívüli adományokkal nála mély emberismeret párosúlt. Már természeténél, nevelésénél és szokásainál fogva bírt azzal a tehetséggel, a mi rábeszélni és parancsolni tud, és sorsa szabad útat adott neki képességei kifejtésére. Százféle nézet uralgott e rendkívüli férfiúról. A kiknek érdekei az övével ellenkezők voltak, gyanúsították, néha igen gyalázatosan is. Lelketlen zsarnoknak, gonosz rablónak tűntették föl; de

míg élt mindig voltak csodálói, meleg barátai, a kik szembeszálltak ez ócsárlásokkal, csak-hogy segítségére lehessenek. A mi engem illet, mondhatom, sohsem hallottam ellene valamit felhozni, a mit nem lehetett volna kétfélekép értelmezni, vagy mi olyanoktól nem eredt volna, a kik egymásnak ellentmondtak, vagy a kiknek érdekükben nem lett volna, hogy elvádolják. Ezért tartózkodom a véleményadástól, ezért mellőzöm a vádakat a kezem közt lévő levél-halmazból, s ezért említek csak oly tényeket, a melyek kétségteleneknek látszanak előttem, elhagyva mindenütt a neveket, miután az egész levelezés, tulajdonosának sajnos egészségi állapota miatt, minden más korlát nélkül lett rendelkezésemre bocsátva, mint a melyet az illendőség érzete tisztességes és ildomos emberek elé szokott szabni.

LONDON, 1789 deczember 7.

W. NICHOLSON.

ÉLETIRAT.

GRÓF BENYOVSZKY MÓRICZ
SAJÁT FELJEGYZÉSEI NYOMÁN.

BENYOVSZKY MÓRICZ (ÁGOST, ALADÁR), magyar és lengyel gróf, született 1741-ben nyitra-megyei Verbován, családja ősi birtokán. Szülői voltak Benyovszky Sámuel gróf, lovassági tábornok a császári hadseregnél és Révay Róza bárónő, Thúróczi örökösnő. Élete ifjabb éveit a nevelés, tanulmányok és testgyakorlatok töltötték be, a minőket a főnemesség ifjai akkoriban a bécsi udvarnál találtak.

Tizennégy éves korában már a hadi pályát választá, s mint hadnagy lépett be a Siebenschein ezredbe, s a porosz király ellen harczoló hadsereghez lett küldve.

Legelső csatája Lowozitznál volt 1756 október 8-án, Braun tábornok vezénylete alatt, a második Prágánál 1757 május 6-án Lothringeni Károly herczeg alatt, a harmadik Schweidnitznál 1757 november 12-én. A következő 1758-ik évben ott volt a domstadti csatában, Laudon tábornok alatt.

Ez évben a nagybátyja, egy lengyel sztaroszta, Benyovszky, (a kéziratban hiányzik a másik név) Lengyelországba hívta őt meg, hogy örökösévé tegye. Ekkor elhagyta a császári szolgálatot, s Lithvániába sietett, a hol a nagybátyja őt örökösének nyilvánítá s azonnal birtokába helyezte a sztarosztiájának. Ezt a nyugalmat nagyhamar megzavará atyjának hirtelen halála, s az a hír, hogy a sógorai az ő atyai örökségét elfoglalták. Minthogy e váratlan haláleset haladéktalan jelenlétét követelte Magyarországon, elhagyta Lithvániát, egyedül azon szándékból, hogy családi tulajdonát birtokába vegye, azonban a megérkezésekor már mindent sógorai által elfoglalva talált, a kik még a saját kastélyának a bejáratát is elzárták előtte. Ezen körülmények között, csak az ügyének igazságos voltát tartva szeme előtt, s eleven természetének sugallatát követve, Krussowába sietett, a verbowai kastély egyik uradalmába, ott elismertette magát a jobbágyaival földes uruknak, s hűségük iránt biztosítva magát, felfegyverzé őket s ezeknek a segítségével jószágai birtokába helyezte magát.[5]

A sógorai, a bitorlott jószágból kiveretve, a legelvetendőbb eszközökhöz nyúltak, hogy őt megrontsák. Bevádolták a bécsi udvarnál, mint lázadót és békeháborítót, s a királynő e hamis vád következtében az udvari korlátnokság útján legfelsőbb rendeletet adott ki, mely által Benyovszky nemcsak birtokaitól fosztatott meg, de kényszerült még menekülni is Lengyelországba. Hasztalan küldözte onnan védiratait Bécsbe, ellenségei azokat mind elsikkaszták s birtokában maradtak a tőle elragadott ősi vagyonnak.

E balvégzet s természeti ösztönéből eredő nyugtalan véralkata utazásra készté; lithvániai birtokait hű kezekre bízva, elment Danczigba, hogy a tengerészetre adja magát, s több útat tett Hamburgba, Amszterdamba, Plymouthba. Éppen készülőben volt 1767-ben Kelet-Indiába útazni, midőn több lengyel főnemestől leveleket kapott, melyekben arra hívják föl, hogy térjen haza Lengyelországba és lépjen be a konföderáczióba, mely éppen akkor volt keletkezőben.

Egyrészt a tisztelet, melylyel a lengyel nemesség több tagja iránt viseltetett, másrészt a lengyel ügy igazságos volta, és a saját előnyére való tekintet is együttesen arra bírták, hogy barátjai unszolásának engedjen.

Júliusban megérkezett Varsóba, s ott a konföderácziónak esküvel kötötte le magát a következő pontokra:

[5] Nem csupán ez indító okoknál fogva; de mivel a magyarországi törvények: nevezetesen a Hármas-Törvénykönyv III. részének 22-ik czíme egyenesen fölhatalmazzák a jogos birtokost, hogy a jogtalan bitorlót egy év lefolyása alatt az elfoglalt birtokból erőhatalommal is kiverheti. S ez a jogorvoslata gyakorlati életben számtalanszor előfordult. J. M.

1. Hogy a konföderácziót a lengyel-köztársaság egyedüli törvényes kormányának ismeri el, s csupán ennek engedelmeskedik.

2. Hogy a királyt addig el nem ismeri, a míg azt a konföderáczió jog szerint megválasztottnak ki nem mondja.

3. Hogy az első jeladásra meg fog jelenni azon a helyen, a hol a konföderáczió összegyülekezik, hogy az oroszoknak fegyveres kézzel ellenálljon, s a konföderáczió zászlóját el nem hagyja, a míg csak az oroszok Lengyelországban vannak.

4. Hogy a konföderáltak gyülésének, vagy generálitásának parancsait híven követendi.

Még deczemberben újból megkisérté, Varsót elhagyva, jogszerű igényeinek a bécsi udvarnál érvényt szerezni; de midőn az igazsághoz még a reményét is elvették, végre kényszerülve volt Lengyelországba visszatérni. Ily jogtalanúl megfosztva minden magyarországi birtokától, elhatározta magát, hogy hazáját örökre elhagyja.

A Szepességen keresztül utaztában heves láz lepte meg. E betegségében Henszky (gróf Benyovszky Sándor úr szerint Hönsch) nevű magyar előkelő úr házánál talált szíves ápolásra; a baráti tisztelet szorosabban fűződött az által, hogy beleszeretett a házi úr leányába és azt nemsokára nőül is vette.

Ekkor azután meg volt a boldogsága és nyugalma. De a sors nem akarta, hogy ő boldog ember legyen.

A lengyel konföderáltak egy pártja Krakkóban nyíltan fellépett, s Benyovszkyt a szövetséges társak felszólíták, hogy siessen a zászlóik alá, esküjét betölteni. S a zászlónak adott eskü győzött a feleségnek adott fölött. Feleségét jó reményben hagyva, (mint azt kamcsatkai naplójában maga jegyzi föl) a nélkül, hogy tudatná vele, hová megy, sietett a csatatérre.

Éppen az nap érkezett meg, a midőn Panin gróf Krakkót ostrom alá vette.

Czerneczky tábornagy tárt karokkal fogadá s kinevezé őt ezredesnek, lovassági parancsnoknak és táborszernagynak.

1768 július 6-án Novitorgba küldetett, hogy egy lengyel ezredet Krakkóba vezessen: e feladatnak becsülettel felelt meg, a 600 főből álló ezreddel az ellenséges táboron keresztűl törve a városig.

A tábornagy annyira meg volt Benyovszky vezérségével elégedve, hogy a generalitás által kinevezteté őt tábori főfelügyelővé. Erre az állásra Lubomirszky Márton herczeg is vágyódott, ki két ezer jól begyakorolt katonát hozott magával Krakkóba s azért a generalitás tagjául lett fölvéve.

Mielőtt Lubomirszky herczeg odaérkezett, Benyovszky a tábornagynak azt az ajánlatot tette, hogy el kellene foglalni Landskron várát, a korona szolgálatában álló lengyel ezreddel együtt, mely ott feküdt. Lubomirszky, a ki ezt a tervet meghallotta, azt hivé, hogy azt könnyű lesz végrehajtani s maga vállalkozott rá. A nélkül, hogy Benyovszkynak szólt volna róla valamit, kivonult a lovasságával; a tábornagy csak később tudatta vele e vállalkozást.

Benyovszky azonnal megmondá a tábornagynak, hogy a herczeget múlhatlanúl meg fogják verni, mielőtt fele útján lenne, s hogy most már nincs más teendő, mint a többi lovasságot is haladéktalanúl utána küldeni, hogy abban a perczben, a mikor az oroszok a herczeget megtámadják, rájuk rohanhasson.

Szerencsétlenségre a tábornagy lassú elhatározású ember volt, s csak másodnap a herczeg eltávozta után adott rendeletet Benyovszkynak, hogy menjen a támogatására ezernégyszáz lovassal. E késedelmeskedés miatt a gróf, a legnagyobb sietsége daczára is, csak hat órával később

érkezett meg Kremenkára a herczeg megveretése után. Azonban oly szerencsés volt, hogy az oroszokat még ott találta, a kik nem is álmodtak újabb megtámadtatásról. Kémei által értesűlve a hanyagságukról, rajtuk rontott, megverte őket s kétszáz elfogott vitézt Lubomirszky dandárjából kiszabadított.

E hadi tény után feltette magában, hogy Landskron ostromát személyesen fogja végrehajtani. Szerencséje volt e vár felé nyomultában Lubomirszky herczeg szétvert csapatjának töredékére bukkanni, a kiket magához csatolt. Végre megérkezett a vár elé, a hol a korona csapatjait felszólítá, hogy adják fel neki a várat, a mi nagy megelégedésére egy óra alatt meg is történt.

Ekkor első dolga volt az új csapatokat a konföderáczió szolgálatába fölvenni s velük a hűségi esküt letétetni; aztán futárt küldött Lubomirszky herczeg után, ki a veresége fölötti rémültében, minden kiséret nélkül, Magyarországba futott, s jelentve neki a vett győzelmét, meghívta, hogy vegye át megint a dandárja vezényletét. A mint azonban két nappal később hírét vette, hogy Apraxin tábornok Krakkó ellen vonúl, szükségesnek látá ezen hely segélyére sietni, s előre látva, hogy egy ilyen nagy várost kellő élelmezés nélkül megvédni nem lehet, megadóztatta Bielszk, Landskron és Novigrod vidékét, s nyolczvan szekér gabonával és hatszáz vágómarhával együtt tért vissza Krakkóba.

A sóbányáiról híres Vieliczkába megérkezve, egy orosz hadcsapattal találkozott, azt megtámadta, megverte, harmincz foglyot ejtett s kilenczszáznyolczvanezer lengyel forintot zsákmányolt, mely a királyi sóbányák jövedelméből került ki.

29-én éjjel érkezett meg a Visztula átjárásához, a honnan egy tisztet küldött be Czerneczky tábornagyhoz, visszatértének hírével, kéretve, hogy nyittassa fel előtte a kaput, hogy a dandárjával bevonúlhasson, mielőtt az oroszok észrevennék.

A tábornagy, kinek semmi tudomása sem volt a gróf vállalatának sikeréről, csak a kósza hír szerint értesűlt róla, hogy megverték és elfutott; magánkívül volt örömében, mikor őt visszatérni látta. Benyovszky négy ezer lovassal, nagy összeg pénzzel s bőséges élelmi szerekkel vonúlt be a városba.

Megérkezte után azonnal azt az indítványt tette a tábornagynak, hogy a városon kívül kell tábort ütni; különben a nagyszámú lovasság felemészti a raktárakat hasztalanúl. Azzal is támogatta az indítványát, hogy egy ilyen elsánczolt tábor nagy előnyükre volna az által, hogy a lengyel nemességből sokakat átcsábítana, a kik eddig tartózkodtak a konföderáczió mellett nyilatkozni, mert nem látták, hogy annak hatalma is van őket az oroszok ellen megvédelmezni.

Minden rábeszélése hasztalan volt: a generalitás nem mozdúlt. Parancsot adtak ki a város kapuit eltorlaszolni, melybe mintegy hatvanezer ember volt bezárva.

Apraxin tábornok naponkint közelebb húzódott a városhoz, elpusztítva a vidéket köröskörűl, hogy az ostromlottak élelmi szert ne kaphassanak.

Ekkor újra felkérte Benyovszky a tábornagyot, hogy engedje meg neki, két ezer embernyi csapattal, kirohanást intézni, s élelmi szert hozni be, sőt talán az orosz tábornokot az ostromzár felhagyására bírni.

A generalitás elfogadta ez indítványt, s megengedte neki, hogy július 22-én a várost elhagyhassa. - A Visztula kapun vonult ki, s egyenesen átúsztatott a csapatjaival a folyón: minden más átjárás el lévén zárva.

A mint a szabad mezőre kijutott, szétküldözte a tisztjeit, hogy beszéljék rá a nemességet, hogy egyesűljön vele, s segítsen az ostromlott városnak élelmet behozni. - Augusztus 5-én már ötezernyi lovasságnak az élén állott, s egész vonat ökrös szekeret szedett össze élelmi szerrel

megrakva. Augusztus 7-én ismét ott volt a Visztula átjárójánál, azt azonban már az oroszoktól megszállva találta. Erre visszahúzódott Vieliczkáig, s hogy az élelmi szereit annál biztosabban bevihesse a városba, elhatározta, hogy egyenesen megtámadja az orosz tábort, s a míg ő azokkal verekszik, az alatt Kluzewszky báró, a gyalogság ezredese, felhasználva az egérútat, bevonul a városba. A merész terv végczélja, az élelmi szerek bejuttatása sikerült is; Apraxin kénytelen volt Benyovszky rohama ellen minden csapatjait összeszedni, de a támadásban elvesztett Benyovszky ezerhatszáz embert, s a visszavonulásnál kilőtték alóla a lovát, s ő maga, két sebet kapva, az orosz lovasok és kozákok kezébe esett.

Az orosz tábornok, ki e szerencsésen sikerült hadi praktika után igen magas véleménynyel kezdett lenni a gróf iránt, felajánlotta neki, hogy lépjen muszka szolgálatba, a mit ő azonban visszautasított. Már el akarták őt küldeni a többi foglyokkal együtt Kiovba, a midőn a barátjai kétezer aranyon kiváltották.

Miután ezen az áron nyerte vissza a szabadságát, nem tartá magát kötelezve az oroszoknak adott igéretei által, miután kétségtelen, hogy a ki az erejének a használatát megvásárolta, az élhet is azzal a maga hasznára. Ez ellenmondhatlan jognál fogva, a gróf ismét Krakkóba ment, a hol az összes konföderáczió nagy örömmel fogadta.

A legelső hadi tanácsban előadta, hogy nagyon szükséges más rendszerhez fogni, mert így a város sokáig ki nem állhatja, s azt indítványozá, hogy Lubló várát kell elfoglalni a magyar határon.

A generalitás helyeslé a tervet, s rábízta annak kivitelét. Szeptember 22-én elhagyta Krakkót, követve hatszáz lovastól. A mint a határszélre ért, tudósításokat szerzett be, hogy vállalata sikerét biztosítsa. Annyira ment a vakmerősége, hogy személyesen meglátogatta a várkormányzót a várában, a ki még nem is álmodott a fenyegető veszedelemről, s olyan jól vitte a dolgát, hogy néhány látogatás után a helyőrség felét magához kötötte esküvel. Azok csak arra vártak, hogy egy krakkói csapat érkezzék meg a vár alá.

Szerencsétlenségére e csapat vezére oly vigyázatlan volt, hogy kifecsegte a titkot, mi czélra küldettek ide, ez a hír eljutott Lublóba is. A grófot, ki a vártól nem messze várakozott, megfogták, s a várba hurczolták. Nem használt neki semmit az az elővigyázat, hogy Magyarországban tartózkodott, mert Lőcse város helyparancsnoka, minden népjog ellenére, megengedte az idegen csapatoknak, hogy magyar földön keresztűl vonúljanak. - Ekkor aztán a várparancsnok a legméltatlanabbúl bánt a gróffal, s orosz parancsra átküldte őt Krakkóba Apraxin tábornokhoz, a ki ez alatt a várost bevette. - Szerencsés véletlen volt, hogy a nowigrodi útban kétszáz főnyi szövetkezetre talált, kiknek vezére ráismert a grófot kisérő katonák egyenruhájára, kiszabadítá őt a kezeik közűl. A mint a tiszt Benyovszkyt felismerte, átadta neki a vezényletet. A gróf e kis sereggel Lublin város felé vette útját, a hol a többi konföderáltnak, összebeszélés szerint, egybe kelle gyűlni. Mikor már közel volt Lublinhoz, egy értelmes tisztet előre küldött, tudósítást hozni, hogy messze vannak-e még az oroszok, s megérkezett-e már a konföderáltak némi része?

Ez a tiszt azt a hírt hozta, hogy van ugyan egy csapat konföderált a városban Derzsanowszky vezénylete alatt, a ki eléggé serénykedik a vajdaság nemességét a konföderáltak pártjára hajtani, hanem egyúttal azt is hallotta, hogy az oroszok erőszakolt napi útakban nyomúlnak errefelé, a konföderáltakat a városból kiverni.

Erre a gróf felhagyott azzal a szándékával, hogy Lublinba menjen; a helyett Spiszkybe vonúlt, a hol egy csapat konföderáltra bukkant, a kik hozzá csatlakoztak. Spiszkyből a nemességet kiáltványokban hívta fel, hogy siessenek hozzá, s Zamoszkot jelölte ki összejöveteli helyűl.

Mikor Krasznoszlawba megérkezett, azt hallá, hogy egy csapat konföderált, a kik Chelmbe vonultak vissza, abban a veszélyben forog, hogy egy orosz dandár megtámadja, mely állt egy

zászlóalj gyalogból, nyolczszáz kozákból és négyszáz huszárból. Rögtön elhatározta magát, hogy segítségükre siet s a 17-ről 18-ra hajló egész éjjel előre hatolva, éppen akkor érkezett meg, midőn az orosz lovasság kezdett a külvárosokban szétterjeszkedni. Rájuk támadt, kiverte őket, s a városba bevonulva, azt ajánlá Suhalszky ezredesnek, kit négy ezer lovassal talált ott, hogy rohanjon ki a városból s támadja meg az oroszokat. A mint ez el lett határozva, ő maga az egész csapatjával kirohant a városból s úgy tett, mintha menekülni akarna: abban a reményben, hogy az ellenség lovasságát a gyalogságától elszakaszsza. Olyan szerencsés volt, hogy e csel által elcsalogatta őket egy óra járásnyira Chelmtől, s mikor aztán a gyalogságuktól jó messzire eltávolítá, akkor visszafordúlt s vitézűl rajtuk ütött. A kozákok, az első tüzelésre, zavarba jöttek, s a huszárok, az első rohamot kiállva, igyekeztek a gyalogjaikhoz visszavonulni. Mikor végre a gyalogság is megérkezett, ekkor a gróf, kinek az ereje csak lovasságból állott, százhat ember veszteséggel visszavonult, a nélkül, hogy az ellenség üldözni merte volna.

Ennek végeztével ismét visszatért Krasznoszlawba, a hol nagy örömére háromszáz lovast talált, a kiket a szandomiri nemesség küldött Bár segítségére: e t t ő l a v á r o s t ó l n y e r t e a n e v é t a z e g é s z k o n f ö d e r á c z i ó.

E csapattal együtt kétezer főre ment a dandára, s most már csak ágyúkra és lőszerre lett volna szüksége.

Mielőtt Krasznoszlawot elhagyá, egybehívta a hívek gyűlését, melyben elhatározák, hogy Zamoszknak mennek, a várost beveszik, s ott fegyvert, pénzt és lőszert szereznek be. Október 25-én a gróf Zamoszk elővárosaiba szállásolta be magát s a város parancsnokától hadi sarczúl háromezer aranyat, kétezer gyalogsági puskát, négy ágyút, négyezer font lőport és hatezer font ólmot követelt. 27-én csaknem mindent megkapva, elhagyta Zamoszkot, s Belczbe készült, hogy az ottani nemességet a bari konföderáczió melletti nyilatkozásra bírja.

Midőn Grodekre érkezett, tanácsosnak találta időhaladékot tartani, hogy a lublini vajdaságból a nemesi segédcsapatokat magához csatolja. November 6-tól 10-ig hétszáz negyvenhárom lovas érkezett meg, és száznegyven muskétás, s ezzel elég erősnek tartotta magát Belcz előtt megjelenni; 12-én neki is indúlt.

Útjában Lelki mezővároson keresztűl egy tisztre bukkant, ki a kamieneki várkormányzó, Vitt tábornoktól hozott sürgönyöket a királynak. Ez a tiszt, miután a sürgönyöket elvették tőle, értesíté a grófot, hogy egy orosz hadcsapat nyomúl előre, azzal a szándékkal, hogy az ő dandárját leaprítsa: az orosz tábornok jutalmat tűzött ki a gróf fejére.

Ez értesülésre s a sürgönyökből megtudott körülmények folytán megváltoztatta a szándékát s a helyett, hogy maga ment volna Belczbe, csak egy hatszáz főnyi csapatot küldött ki Suhalszky ezredes vezénylete alatt, hogy a várost megsarczolja. Ő maga azonban a csapatjai nagyobb részével Szokálba vonult, egy Belczhez közel eső városba, a hol a kémei visszatértét bevárta. 21-én éjjel hírt kapott általuk, hogy egy orosz hadtest egy királypárti lengyel ezreddel gyors előnyomulásban van, a grófot készülnek meglepni, kiről azt hiszik, hogy mindenestől Belczben áll.

Hajnalban a gróf a Belczi parancsnoktisztnek rendeletet küldött, hogy 22-én éjjel törjön ki a városból s vonuljon Lelki mezőváros elé, hogy az oroszokat elfoglalja, s azokat aztán arra csábítsa, hogy őt üldözőbe vegyék. Meghagyta neki világosan, hogy Szokalba vonuljon vissza s előbb félre ne térjen, mint mikor a folyam partján a szokali útat elérte.

Miután e parancsot elküldte, kivonult Szokalból, s a gyalogságát négy ágyúval lesbe állította egy erdőben az országút mellett, a míg maga Lelki mellett egy dombhát mögé elrejtőzött a lovasságával. E helyzetben tölté az egész napot s az éj egy részét, várva a dolog kimenetelét; kémlőcsapatokat küldözve Lelki felé az ellenség megfigyelésére. Nyargonczai óráról órára

értesíték, s végre jött a kivánt hír, hogy a Belczi csapat összeakadt az oroszokkal, ezek amazt rögtön megtámadták, s a konföderáltak nemsokára az ő les-állása előtt fognak elvonulni. Hallott is valami lövöldözést, s nemsokára rá látta Suhalszky ezredest, az oroszoktól üldöztetve, Szokál felé visszahúzódni. Hagyta őket elvonulni maga előtt, míg Suhalszky az erdőn túl járt, a hol a gyalogság lesbe volt állítva. Ez erős sortüzet adott az oroszokra, mire ezek azonnal megálltak, s aztán a hegy felé vonultak vissza, a hol Benyovszky volt elrejtve. Az oroszok csatarendbe álltak, hogy az ezredes támadását elfogadják, ki a gyalogsággal egyesülten szembe jött rájuk. Mindjárt az első tüzelésnél megrohanta a gróf az oroszok jobb szárnyát, mely kénytelen volt meghátrálni s legnagyobb rendetlenségben vetette magát a középre. Mindamellett is az oroszok kétségbeesett vitézséggel harczoltak, mindaddig, míg a lőszerük el nem fogyott, de végtére is összeroskadtak a támadás alatt, s négyszáz emberük, a háromezer főnyi dandár maradványa, foglyúl megadta magát.

E szerencsés kimenetel után csak azon csodálkozott Benyovszky, hogy az orosz dandár nem hozott magával ágyúkat. Nemsokára megtudta ennek is az okát. Az orosz parancsnok, Izmailow ezredes, a mint azt látta, hogy Suhalszky ezredes csak egy zászlóaljat vezet, azt következtette belőle, hogy e szerint Benyovszky Belczben maradt, ő tehát csak a lovasságát küldte az ezredes üldözésére, hat osztag vadászkatonával; maga pedig négy zászlóaljjal, hat ágyúval, tíz svadrony huszárral és egy lengyel lovasezreddel Belcznek indúlt, hogy a gróf hadtestét lekaszabolja. A gróf erre kiküldte Ribniczky kapitányt, hogy kémlelje ki a tábornok mozdulatait, s ha lehet térítse át a lengyel ezredet. Ez alatt ő maga Moszyba húzódott, egy kis városba Kis-Oroszország hegyei között, a hol 27-ig maradt. 28-án délben értesült, hogy egy hadcsapat közelít, lobogó zászlókkal. Rögtön hadi rendbe állítá a csapatait s eléje vonúlt, hogy sortűzzel fogadja őket, a midőn egy eléje vágtató lengyel tiszt által azt a kellemetes meglepetést hallá, hogy a közelítő csapat négy svadrony orosz lovasság, mely az orosz szolgálatot elhagyta, s a konföderáczióba kiván belépni. Benyovszky letétette velük a hűségi esküt, s elhatározá, hogy Bár felé fog vonulni, működéséről számot adandó, s másrészt a foglyok elhelyezése végett is intézkedni, de másnap már megtudta, hogy Bárt bevették az oroszok, s Potoczky gróf a török határszél felé húzódott. Ő is ott akart vele egyesűlni, s e tervét ki is viszi, ha a lembergi vajdaság nemessége küldöttei által fel nem kéri, hogy közelítsen a városuk felé s támogassa őket a konföderáczió melletti nyilatkozásukban.

Benyovszky tehát deczember 4-én Lembergnek indult, de ott csak ötven lovast kapott erősítésűl. Lembergből egy csapatot Brodyba küldött, pénzt szerezni, ő maga pedig a Dnieszter felé húzódott. 14-én talált egy csapat konföderáltat Pulauzky gróf hadtestéből, ezektől értesült a konföderácziót ért mindenféle balesetekről. Megtudta Bár bevételét, Potoczky vereségét Podhayzénál, a vén Pulauzky tábornagy elfogatását, de a mi legjobban fájt neki, az volt, hogy Pulauzky két fia, apjuk elfogatását látva, el akarja hagyni a konföderácziót.

Mindezen körülmények arra határozták Benyovszkyt, hogy Zuaniczbe menjen, a hová meg is indult 21-én. A két ifjú Pulauzky, kikkel régóta jó barátságban élt, nagy örömmel fogadta a jó bajtárst, ki szükségükben segíteni képes rajtuk. Másnap a lovasság főparancsnokáúl kiáltották ki s zuaniczi főparancsnokúl. Ez egy erős hely volt, melynek parancsnokságát az idősb ifjú Pulauzky, nagyobb tapasztaltságát elismerve, engedte át neki.

A mint a gróf kezébe vette a főparancsnokságot, rögtön nagy változás állt be a csapatok fegyelmében. Jobban lettek élelmezve, s szigorúbb engedelmeskedésre lettek szorítva.

Miután a téli hideg nem látszott kedvezni az oroszok előnyomulásának, felhasználta a gróf a pihenőt arra, hogy Zuanicz és Okopp várait élelmi szerrel ellássa. Az utóbbinak az ifjabb Pulauzky volt a kormányzója. E közben mindent elkövetett, hogy Potoczky és Krasinszky grófokat ismét kibékítse Pulauzky tábornagygyal, hanem ez a közbenjárás egy hajszálon múlt, hogy saját magára nézve balúl nem ütött ki. Potoczky abban a gyanúban, hogy ő Pulauzky

tábornagyot fegyverrel akarja a fogságból kiszabadítani, annyira tűzbe jött, hogy Benyovszky elfogatását elrendelé. Ez azonban neszét vette a dolognak, s elhagyva a tábort Zuaniczbe vonult vissza, a hol még bensőbb összeköttetésbe lépett a tábornagy két fiával.

Deczember 29-én vette hírét a gróf, hogy Potoczky a seregével Benderbe vonult. Ebből világosan látta, hogy a két konföderált pártnak ilyetén szétválása erejük megsemmisítésére vezet, ennélfogva Pulauzkynak azt a tanácsot adá, hogy írjon Potoczky és Krasinszky grófoknak, lelkükre beszélve, milyen nagy veszélynek teszik ki a konföderáczió némely tagjait, ha tőlük különszakadnak, és hogy mennyire szükséges, hogy egy tekintélyes török segédsereggel egyesűlten visszatérjenek, s ezzel a nemességet felbuzdítsák, hogy a konföderáczió mellett fegyvert ragadjon, s ezt igen könnyen megtehetik, ha magánhasznukat a köztársaság javának feláldozni akarják.

Azonban Potoczky, kit csak becsvágyának sugallata vezetett, s a kinek hízelgett az a tisztelet-teljes fogadtatás, melyet a törököknél talált, megmaradt azon szándéka mellett, hogy a török hadsereget el nem hagyja s ebben az elhatározásában Krasinszky is megerősíté.

Potoczky és Krasinszky gyors elvonulása, s a török hadsereg visszavonulása Bender alól mind a két konföderált pártot nagy zavarba hozta. Még hétezernyolczszáz emberük volt, ezeknek felét Pulauzky Kázmér vezényelte Okoppnál, másik felét Benyovszky Zuanicznél. Hogy seregeik bátorságát éleszszék, s a konföderáczió czéljait előmozdítsák, még háromezer l i p k i t fogadtak zsoldba, - ez egy neme a török könnyű lovasságnak, - s ezzel váraikat védelmi állapotba helyezve, két helyen tábort ütöttek Zuanicz és Okopp között.

Így álltak január 22-én 1769-ben. 24-én értesültek, hogy egy orosz tábor lett felállítva Konstantinownál, Izmailow tábornok alatt, egy másikat pedig Krecsesnikow tábornok ütött fel Lemberg alatt. Ebből azt következtették, hogy az oroszok az ő könnyű csapatjaikat küldik a nyakukra, a míg Galiczin tábornok a derék hadával megérkezik. Hogy ezt elhárítsák, első gondjuk volt, váraikat jól ellátva, felszedni a sátraikat, s az ellenségen rajta ütni. Pulauzkynak kellett Krecsesnikow ellen támadni, Benyovszkynak Izmailow ellen. A gróf Skalat felé vonult, ennek a vára és városa barátja Scipió gróf tulajdona volt. Daczára a jó baráti viszonynak mégis jónak látta Benyovszky magával vinni e helyről az ágyúkat és fegyverzetet.

Skalatból Viogrodekre vonult, azután Lampol és Zaczláwra, a hol 169 gyalog csatlakozott hozzá. Zaczláwból a Laczkowi erdőségbe húzódott s innen két tisztet küldött ki az ellenség állását kikémlelni Konstantinow alatt. Ezek azt a hírt hozták, hogy Izmailow tábornok még nem érkezett meg, de minden órában várják; - hogy Konstantinowban csak egy őrnagy van, hat osztag gyaloggal, négyszáz huszárral és két ágyúval, s valami három-négyszáz kozákkal. Az ellenség még nem tud a konföderáltak mostani állásáról semmit, azt hiszi a váraikat őrzik.

E hírvételre Benyovszky a seregét az egész 7-ről 8-ra virradó éjszakán át járatta, s reggel 4 órára Konstantinow alatt volt. Csapatait azonnal hadirendbe állítá s reggel 5 órakor az ellenséget több oldalról megtámadá. Az oroszok gyönge ellenállást fejtettek ki. A török segédcsapatok kegyetlenűl bántak velük, úgy hogy Benyovszkynak kellett magát közbevetni s az agájukra ráparancsolni, hogy ha emberien nem bánnak az ellenséggel, szigorúan megbünteti őket. Ez a szigorú fellépése sok szerencsétlen orosznak megmentette az életét.

Az oroszoknak ezen veresége után elfoglalta Konstantinowot, s sarczot vetve rá, odább vonult Medzibor felé. 15-én elfoglalta a medzibori várat, a hol hatvannyolcz embernyi őrséget, nyolcz ágyút, s némi lőszert és élést talált. Medzibortól átment a Bogh folyón s Grodeknek indult. Útközben értesült, hogy az oroszok, Branyiczky királypárti tábornokkal egyesűlten, az ő hadműveleteinek hírét hallva, négyezer főnyi gyalog és lovas hadat küldtek ki az ő üldözésére.

E hírre a gróf gyorsítá a menetét s átkelt a Smotrik folyón Felsstein vára északi oldalán. 27-én érkezett Szatanowba, a hol értesűlt, hogy Pulauzky, kinek Lemberg felé nem volt szerencséje, ezen vár szomszédságában több csapat oroszt szétvert, hanem azután igen fontos hírekre Zuaniczre visszavonult, abban a reményben, hogy a gróffal egyesűlhet. Benyovszky még az nap elhagyta Szatanowot. Útjában Osztokopia helységében több szekér sebesülttel találkozott; ezektől hallá, hogy Pulauzky gróf Strebonicza folyónál erős csatát vívott az oroszokkal, s aztán Grodek felé visszavonult, a hová őt az oroszok nem tarták tanácsosnak üldözni.

E hírre a gróf megállapodott, hogy a csapatjainak pihenőt engedjen, s aztán egész éjjel haladt előre, s napköltével megérkezett Grodekba, a hol Pulauzky jöveteléről értesűlve, eléje vonult, s őt a városba vezette. A két csapatnak ezen egyesülése egyike a szerencse legkedvezőbb fordulatainak, melyek gyakran a legjobban kifundált tervet is meghiúsítják.

Izmailow tábornok, ki a konstantinowi vereség óta folyton Benyovszkyt kereste, de sehol rátalálni nem tudott, megtudta, hogy Pulauzky háromezer emberrel Grodekben áll, feltette magában, hogy azt ott most körülkeríti s végre is hajtja azt a szándékát, ha azt Benyovszky megjelenése négyezerháromszáz emberével meg nem hiúsítja.

28-án este a konföderáltak egy csapatja azt a hírt hozta, hogy az oroszok két hadoszlopban nyomulnak előre, tízezer főnyi erővel.

Márczius 1-én reggel hét órakor már csak félóra járásnyira voltak a várostól, a midőn Pulauzky hadi rendben eléjük vonult huszonnyolcz osztag gyaloggal, kiket hat ágyú támogatott, s a két szárnyán lengyel és török lovassággal. Kilencz órakor megkezdődött az ütközet az orosz lovasságnak egy rohamával a konföderáltak jobb szárnya ellen, mely kénytelen volt engedni. Az ellenséges gyalogság egyidejüleg az egész harczvonalon elkezdte a tüzelést a közép- és a balszárny ellen. - E pillanatban Benyovszky az összes gyalogságát segélyére küldte Pulauzky veszélyeztetett szárnyának, míg maga a lovassága élén rárohant az ellenség jobb szárnyára, a ki erre a támadásra nem volt elkészülve. Az orosz tábornok erre a derék hadát a közepén kétfelé osztá, hogy a két szárnynak segélyére küldje, azonban a lelőtt kozákok tömege akadályozta a gyalogság felvonulását. Ennek a következése az lett, hogy az egész sereg végső zűrzavarba került, s az ágyúi és podgyász-szekerei hátrahagyásával kénytelen volt visszavonulni. Ez a csata az oroszoknak közel ezerkétszáz halottjukba és sebesültjükbe s ugyanannyi foglyúl hagyott katonájukba került, míg a konföderáltak vesztesége kilenczszáz emberre ment.

Márczius 2-án a két vezér elhagyta Grodeket, s Zuaniczbe ment, hadi tanácsot tartani s a követendő rendszabályokat végleg megállapítani. 7-én a seregeiket feloszták Zuanicz és Okopp között, s e váraikba vonultak, fáradalmaikat kipihenni.

8-án a hadi tanácsot megtarták Laurent, Potoczky, Grocholszky, Radziminszky, Slabuszerszky, Noviczy tábornokok és több csapatvezető részvevése mellett. Mind a két gróf, meggyőződve arról, hogy az orosz hadsereg csak a tavaszt várja, hogy a török határhoz közeledjék, eléje terjeszték a gyülekezetnek, hogy tanácsos lesz a két várat elhagyni és Lengyelországba visszatérni. Következők voltak az okaik:

1. A meddig a török határon tartózkodnak, az oroszok őket folyton elzárva tarthatják Lengyelországtól, és így a vajdaságok sohasem mernek a konföderáczió mellett nyilatkozni, miután haderőre nem támaszkodhatnak.

2. Nekik sincs módjukban akár élelmi szerekben, akár haderőben újabb segítséget magukhoz vonni Lengyelországból, veszteségeik pótlására.

3. Se Okopp, se Zuanicz nincsenek abban a védelmi állapotban, hogy egy megszállást kiállhassanak.

Hasztalan volt minden okoskodás: nem tett hatást az egybegyültekre. Makacsúl megmaradtak a mellett, hogy a két várat védelmezni fogják. Azt határozták, hogy küldöttséget menesztenek pénz és haderő végett egyfelől Potoczky- és Krasinszkyhoz, másfelől a szultánhoz. Hasztalan figyelmezteté őket a két vezér, hogy az oroszok meg fogják őket támadni, mielőtt a küldöttek czélhoz érnének, s akkor majd el sem hagyhatják a mostani állásaikat: a gyűlés állhatatosan megmaradt a határozatánál.

10-én egy szénázó csapat hírűl hozta, hogy nagyszámú ellenséges lovasság látható Korolánka körül. A gyülés azonnal kiküldött egy csapatot azoknak a felverésére. Benyovszky maga vállalta el a küldetést; azonban ellenség helyett hatszáz főnyi konföderáltat talált ott, kik elébb Lubomirszky herczeg alatt szolgáltak. 12-én értesűlt, hogy Vitt tábornok hétszáz embert küldött ki Kamienicz Podolszkiból, hogy Zuanicz előtt szálljanak táborba. Erre a gyülekezet parancsot adott, hogy meg kell akadályozni a táborütést, mire Benyovszky nyolcz svadrony lovassal eléjük vonult. Közeledtekor megtudá, hogy Vitt tábornok csak azért küldte ezt a csapatot, hogy egy orosz futárt fogadjanak Konstantinápolyból, a kit Chotymból egy török csapat fog idáig kisérni.

Erre a hírre azt izené Benyovszky az orosz főtisztnek, hogy a törököknek lesz elég bizalmuk a konföderáltakhoz, hogy az említett futárt az ő kezükön keresztűl bocsássák, a kinek a sorsa miatt legkisebb gondja se legyen Vitt tábornoknak; különben a tábornok, a ki a futár elküldése által csak a saját hiúsága tanácsát követte, okot találhat a dolgát megbánni. Egyúttal tudtára adta az orosz tisztnek, hogy vagy szépen hazamehet, a honnan jött, vagy készen lehet rá, hogy visszakergetik. Okosabbnak tartá az elsőbbet választani; mire a gróf is visszatért Zuaniczbe, a hol már ott találta a futárt, a kit átvett a törököktől s aztán fedezet alatt Kamieniczbe küldött.

15-én futár által értesűlt, hogy Pulauzky gróf egy csapattal kivonult Okoppból, s útjában meg lett támadva az oroszoktól, s kénytelen lett Grodekre visszavonulni. Benyovszky haladéktalanúl sietett, a hogy csak bírt a lovassága egy részével a grófnak segítségére, azonban mégis elkésett a csatáról, bárha 14 óra alatt 8 mértföldnyi útat tett meg. Ez a csata azonban, minden várakozás ellenére, a konföderáltak javára ütött ki, ámbár Pulauzky ezernégyszáz ember ellen csak négyszázat tudott szembe állítani. Az ezen csatában ejtett foglyok azt állíták, hogy az orosz csapat csupán azért lett kiküldve, hogy a terepet kiszemlészsze s ha lehet foglyokat ejtsen, a kiktől a két vár helyzetéről tudomást nyerjenek. Azt is elmondák, hogy Izmailow tábornok legközelebb tizenkétezer emberrel fogja mind a két várat megtámadni, a kik már e vállalatra ki vannak rendelve.

18-án Zuaniczbe visszatérve, közölte azt a hírt a gyüléssel, melyet egy nem rég áttért lengyel tiszt is megerősített. 21-én újabb hírt véve az ellenség közeledtéről, rábeszélte Pulauzkyt, hogy hagyja ott Okopp várát, mely nem képes az ostromnak ellenállni; de a gyülés nem egyezett bele; hanem aztán mikor 22-ről 23-ra meggyőződtek felőle, hogy Izmailow már alig van egy órányira Zuanicztől, egyszerre lehanyatlott a bátorságuk. A gyülés tagjai ekkor már csak a saját biztonságukról gondoskodtak, s egyik a másik után hagyta el a várat, hogy Törökországba meneküljön: oda vitték az orosz foglyokat is magukkal. Így azután az egész intézkedés Benyovszkyra maradt.

24-én látta a vár ormáról a gróf, hogy vonulnak fel egymásután az ellenséges hadoszlopok, melyek Havriluka mezővárosnál kétfelé váltak, a miből azt következteté, hogy egyszerre akarják Zuaniczet és Okoppot megrohanni: ebben nem is csalatkozott. - Délben néhány nyolcz fontost lövetett ki az ellenségre, az ágyúk azonban csak harmadrész lőporral voltak megtöltve. Az ellenség ilyenformán azt vélve, hogy a várbeli golyók nem érik el, büntetlenűl vélt a sánczokhoz közelebb férkőzni s ostrom-ütegek felállításához fogni.

25-én az oroszok megkezdték az ágyúzást a várfalak ellen; s egész nap durrogattak, a nélkül, hogy viszonüdvözletet kaptak volna, éjjel azonban, miután Benyovszky az alatta levő parancsoló-

tisztnek meghagyta, hogy hajnalban az öreg ágyúkkal kezdje el a tüzelést, ő maga a Dniszter-kapunál kivonult kétezer emberrel, keresztűl ment Brahyn, s így egy kört csinálva az orosz tábor körűl, hajnalra a hátuk mögött állt. Ekkor megszólaltak a bástyákról az összes ágyú-telepek, szétmorzsoló tüzelést kezdve a félágyúlövésnyi távolban táborozó ellenségre. Az orosz csapatok, melyek a szárnyaikat érő tüzelés alatt nem voltak képesek hadi rendbe vergődni, teljesen szétrobbantak, a midőn Benyovszky lovassága egész hatalmával a hátukba rohant. Utoljára kénytelenek voltak sátraikat és podgyászukat cserben hagyva, Grodekig visszavonulni. Olyan nagy volt közöttük a rémület, hogy csak két mértföldnyire Zuanicztől tudtak megállapodni. Ennél az összeütközésnél ezerszáz elesettet, s háromszázhúsz foglyot vesztettek, két zászlót, három lobogót és tizennyolcz ágyút hagytak a lengyelek keze között.

Zuanicz felszabadítása után Benyovszky egyenesen Okopp felé sietett bajtársa Pulauzky segélyére, azonban már akkor a várat hamuban találta és egészen kiürítve, csak a haldoklók és a halottak maradtak ottan. A sebesültek közűl még akadt, a ki el tudta mondani, hogy Pulauzky, a mint tapasztalá, hogy a helyet nem bírja megvédeni, maga felgyújtatta a várost és a várat, s azután kirohant a seregével, hogy útat törjön magának az ellenségen keresztűl Benyovszky-hoz. Többet nem tudtak hőslelkű vezérük további sorsáról mondani.

Benyovszky a sebesülteket szekérre rakatva, visszatért Zuaniczbe. 29-én kapott levelet Pulauzky-tól, a ki tudatá vele, hogy nem volt képes a ellenségen keresztűl útat törni, ennélfogva átment a Dniszteren, s útját Moldvának véve, szerencsésen megérkezett Zámborba, a honnan a konföderáltakhoz igyekszik Szandomirba, a hol Benyovszkyt bevárja. Tanácsolja neki, hogy hagyja oda Zuaniczet, s haladéktalanúl vonuljon török területre, a honnan Moldván át a magyar határig eljuthat, ő várni fog reá Zamborban.

Benyovszky e levelet közölte a csapatvezérekkel, s velük egyetértve elhatározá, hogy a Pulauzky által tanácsolt rendszabályokhoz fog nyúlni. Ez elhatározáshoz képest két tisztét átküldé a chotymi pasához, e szándékát közölni vele, s segélyét kikérni útja megkönnyebbítésére. A pasa mindent megigért, a mit tőle kivánt s biztosítá támogatása iránt. Benyovszky tehát azonnal parancsot adott, hogy a podgyászszal menjenek előre Ostaky faluig, mely Chotym közelében esik, s 30-án elhagyá Zuaniczet, s Braháig vonult, egy kis lengyel városkáig a Dniszter partján, mely Chotymmal átellenben fekszik, egy ágyúlövésnyire a vártól. Éppen csak a folyón kellett volna még átkelnie; azonban a mint a hídveréssel foglalkozott, odaizen neki a pasa, hogy ezen a folyón a szultán különös parancsolatja nélkül hidat verni nem szabad, és hogy ő egyáltaljában, érettebb megfontolás után, nem tartja megengedhetőnek, hogy a grófot és seregét befogadja, a míg arra Konstantinápolyból parancsot nem kap.

Ez az izenet Benyovszkyt a legnagyobb zavarba hozta, mivel hogy Zuaniczet elhagyva, abban a veszélyben forgott, hogy az oroszok az első alkalomnál körűlfogják. Bizonyosan ezek nyerték meg a maguk részére a chotymi pasát, hogy őt könnyű szerrel megtámadhassák.

Ápril 6-án az oroszok elfoglalták Zuaniczet, s egy hadtestet utána küldtek a grófnak, hogy tiporja őt össze hadastul együtt. A 7-ről 8-ra forduló éjszakán négyezer orosz támadta őket meg. Csak az orosz tábornok hebehurgyasága menté meg ezúttal. Az ellenséges lovasság a gyalogság előtt vonult előre, s behatolt a városba, a hol azután két üteg ágyú, melyet a gróf egy halomra helyezett el, kegyetlen pusztítást követett el köztük. A lovasság erre kényszerült visszatakarodni s akadékúl szolgált az utána jövő gyalogságnak, mely a Braha hegyről szállt alá; s miután minden ágyúlövés a tömeg közé talált, Benyovszky szerencsésen visszaverte őket. Egy második támadást bevárni azonban semmi kedvet sem érzett. 8-án elhagyta Brahát, s Kitaygrodra vonúlt, a hol hidat vert a Dniszteren, s a pasa minden tiltakozása, veszekedése daczára átkelt a török területre.

Átment Mesaván, s megpihent Stadieniczán, Chotym mellett, a hol nem messze az anatoliai pasa táborától felütötte a magáét, hogy a csapatjainak pihenőt adjon, s a módszerekről gondolkozzék, a mikkel a Moldván keresztűl hatolhatna.

10-én parancsot kapott a chotymi pasától, hogy azonnal szedje fel a sátrait és takarodjék a szultán birodalmából; hozzá lett téve az a fenyegetés, hogy a legkisebb vonakodásnál valamennyi konföderáltat mind darabokra aprítja. Erre a gróf azt válaszolta, hogy miután a »nagy úr« a köztársaság konföderáltjait, a kiknek ő is tagja, védelme felől biztosította, nagyon csodálkozik a pasa magaviseletén, a ki maga is minden lehető segítséget igért neki, s a szavát már akkor galádul megszegte, a mikor Brachánál a folyón nem engedte átkelni, s az által az oroszok önkényének kitette. Ez magában is elég bizonyítéka a pasa hitszegésének, ki szolgálatait az oroszoknak eladta; - egyébiránt nem sokat fél a fenyegetéseitől, mert meg van győződve felőle, hogy azok a derék emberek, a kiket a pasa vezényel, egy olyan alávaló parancsot nem fognak végrehajtani, hogy a nagy úr barátainak és szövetségeseinek csapatjait, a kik az ő országában keresnek menedéket, leaprítsák.

Miután a gróf ezt a választ elküldte, sietett udvarolni az anatoliai pasánál, a kinek a tábora az övé mellett volt, annak elpanaszolta az egész baját a chotymi pasával, s kérte az oltalmát ez áruló erőszakoskodásai ellen. Az anatoliai pasa, ki a chotymi pasának titkos ellensége volt, megigérte a grófnak az oltalmat, s azt tanácsolá, hogy küldjön egy futárt Konstantinápolyba bepanaszolni a szultánnak a chotymi pasa magaviseletét. Ezt a gróf még az nap meg is tette.

11-én erre a chotymi pasa egy janicsár agát küldött az anatoliai pasához azzal a parancscsal, hogy fogassa el rögtön a grófot s küldje őt Chotymba, hogy a hetvenkedéseért megbüntesse. Azonban az anatoliai pasa szavának állt s azt felelte vissza, hogy a gróf egy csauzt küldött Konstantinápolyba, és így a törvény szerint annak a nagy úrtól való visszatéréséig joga van menhelyet kivánni; ne is aggódjék a chotymi pasa annak a személye miatt, mert az az ő keze között van, s ő azt a szultán egyenes parancsa nélkül senkinek ki nem adja. Az aga eltávozása után azt tanácsolá a pasa a grófnak, hogy szedje fel a táborát és vonuljon hátrább, nehogy a chotymi pasa valami árulással boszulja meg magát; s ez a nagylelkű török úr, nem elégedve meg azzal, még ezer lovast is adott melléje, hogy azokkal a lengyel határig elkisértesse.

14-én a gróf felszedette a sátrait s Czernoviczig vonult, a hoszpodár székvárosáig, a hová 16-án megérkezett; innen küldte el néhány tisztjét, hogy a podgyászát hozzák utána Chotym alól: ezek azonban azzal a hírrel tértek vissza, hogy a chotymi pasa mindent lefoglalt. Ekként, a szövetségesei által kirabolva, vonult Avriloveczéig, a hol a török spáhikat visszaereszté, s onnan Zadobriczébe ment Lengyelországba; inkább választva a hadjárat veszedelmeit, mint az alávaló bánásmódot, melyben szövetségesei részesíték.

18-án, miután csapatjai, melyek mintegy 3900 főre mentek, kipihenték magukat, azt indítványozá, hogy vonuljanak Zamborba, Pulauzkyval egyesülendők; azonban a vezérek nagy része vonakodott vele menni, s ezernégyszáz ember kivételével mind cserben hagyták; sőt még a betegeket és sebesülteket is mind az ő nyakán hagyták, a kiknek tovaszállítása neki nagy alkalmatlanságot okozott. Felvonulását erőtetett menetekkel sietteté a Pruth mentében, Drobilowig, a hová 26-án érkezék meg. Drobilowból Orowba vonult, s innen Dorihoviczba, mely a Karpat hegyek között fekszik egy völgyben.

Május 5-én egy tisztjét elküldte Zamborba, hogy hozzon hírt Pulauzky gróf felől; az 9-én került vissza azzal a tudósítással, hogy Pulauzky Magyarországba húzódott vissza, s hogy az oroszok már Zamborban vannak, Brinken ezredes vezénylete alatt; a ki megtudva Benyovszky közeledését, neki indult, hogy vele találkozzék. A gróf, ki e tudósítás után helyzete veszélyes voltát belátta, melyből menekülnie nem lehetett, mert minden oldalról el volt az útja zárva, azt tanácslá csapatjának, hogy menjenek át Magyarországba s ott várják be a kedvező alkalmat, a midőn Pulauzkyval egyesűlten, ismét betörhetnek Lengyelországba. Hanem azok vonakodtak

őt követni, miután nagyobbrészt szökevények voltak a császári seregből. E szorongatott állapotban nem maradt más hátra, mint a zyduczevi erdőbe húzódni. Itt bizonyára nem is talált volna rá Brinken ezredes, ha hollétét egy szökevény el nem árulja, ki a grófot a kippai úton elhagyá.

Az orosz ezredes, ki azt gyanítá, hogy a gróf Stry felé igyekszik, hogy a konföderáltakhoz csatlakozzék Szanokon, gyorsított menetben megelőzte őt s félórával hamarább érkezett oda, mint Benyovszky, kinek a harczosai éhségtől és fáradságtól ki voltak merűlve.

Ily állapotban támadta őt meg Brinken négyezer embere élén. A gróf eleinte hátrált, a mint azonban az ágyúi megérkeztek, kényszeríté Brinkent visszavonúlni s nagy gyorsan Strybe hátrálni.

Ez a győzelem csak arra való volt Benyovszkyra nézve, hogy a nyomorát betetőzze, mert ebben a csatában kétszázhatvannnyolcz halottja s háromszáz sebesültje maradt a harcztéren, s nem volt más kilátása, mint a megmaradt csapatjával az erdőben éhen halni, vagy az ellenségtől leöletni.

Hogy minden szemrehányástól ment maradjon, tanácsot tartott a tiszteivel, hogy menjenek-e Bielobobokyba? mindnyájan a mellett voltak, hogy menjenek.

A terv gyors kivitelt kivánt, ámbár alig volt lehető, az útat folytatni, mielőtt ember és ló, éppen az ütközetből visszatérve, kipihente magát. Éjjel tizenegy órakor hozzákezdett az elvonuláshoz, s 20-án reggel 10 órakor érkezett meg Szuka helységbe, a hol kényszerítve volt megállni, hogy a csapatjait élelmezze. Ez alatt egy csapat kozák rajtahajtott, s alig hogy a helységet elhagyta s a csapatját hadirendbe felállította, az ellenséges lovasság megtámadá, melyet nyomban követett a gyalogság is, ágyúkkal, melyek a gróf csapatjában végtelen pusztítást követtek el. Ő maga a harcz hevében két kardvágást kapott, és utoljára egy ágyúlövés érte, mely ágyú ócska vassal volt megtöltve. Az ő balesete dönté el a csapatja sorsát; az oroszoknak végre meg volt az az elégtételük, hogy őt foglyul ejthették.

Brinken ezredes, ki őt legyőzte, Prosoruczky herczeg, orosz tábornokhoz viteté őt; ki viszont * * tábornokhoz, a sereg fővezéréhez küldé, mely akkor Tarnopol előtt feküdt.

Ez a kegyetlen és alacsony gondolkozású ember, minden emberiségi érzelem gúnyára, csúfot űzött Benyovszky szerencsétlenségéből, nem csak hogy a sebészeknek megtiltá a sebeit bekötözni, hanem még azonkívül lánczokat is veretett rá s ilyen állapotban küldé Kiowba.

Azonban a grófra nézve még szerencse volt, hogy a sebei ilyen állapotba helyezték, mert a kisérője, azt vélve róla, hogy legnagyobb halálveszélyben forog, Polonyába érkeztekor Szirkow ezredesnek ezt a tudósítást adta a foglyáról, a ki őt a tábori kórházba vitette, a hol egy Blanchard nevű franczia seborvos sebeiből kigyógyította. A mint az orosz parancsnok megtudta a sebésztől, hogy a gróf képes elhagyni a kórházat, a városban adatott neki szállást s megajándékozta ötven rubellel, hogy élelmezhesse magát.

A polonyai tartózkodása alatt a gróf megismerkedett egy orosz hadnagygyal: a neve Wilt, kurlandi születésű, a ki éppen oly nagylelkűen, mint az ezredese, a mi kevese volt, készségesen megosztá vele. Ily módon a szerencsétlenség legalsó fokán meg volt az a vigasztalása, hogy jó barátokra talált s már elkezdett beletörődni a sorsába, a midőn az Banier dandárnok megérkezte által, ki Szirkowot felváltá s a gróf ellen végtelenűl fel volt ingerűlve, egyszerre megváltozott.

A mint az ezredes eltávozott, az új parancsnok Benyovszkyt lánczra verette, s a többi foglyokkal együtt börtönbe hurczoltatá, a hol ez embertelen zsarnok nem adatott nekik egyebet, mint kenyeret és vizet.

A mint a gróf a börtönben körülnézett, több tisztet és katonát ismert fel, a kik alatta szolgáltak, s a kiknek becsülése és barátsága vigasztalás volt ránézve, szerencsétlensége közepett.

Huszonkét napot töltött el ily nyomorban nyolczvan bajtársával egy földalatti börtönben, melyben hiányzott a világosság, de még a levegő is, a mit csak egy bástyafal nyílásán át kaptak. E szerencsétleneknek még azt sem engedték meg, hogy természeti szükségeiket végezni kimenjenek, úgy hogy az e miatt megfertőzött levegőben harminczöten meghaltak közülök, s annyira ment a parancsnok embertelensége, hogy a halottakat ott hagyta megrohadni az élők között.

Csak július 16-án nyílt meg a börtönük ajtaja, a honnan a grófot a főőrségre vitték, a hol már több csapat fogoly volt együtt, mind lánczra verve.

Nemsokára jött a parancs az elindulásra Kiow felé, s hozzá fogtak egy osztag gyalog kisérete mellett, melynek vezetője egy vén gyalogsági százados volt.

Nem lehet elképzelni azokat a kegyetlenkedéseket, a miket ez az ember a szerencsétlen foglyokon elkövetett. Elrabolta tőlük a számukra kiszabott kenyér felét, a minek az árát maga bezsebelte, a falvakban kvártély helyett, melybe a foglyokat kellett volna elhelyezni, pénzt vett fel a lakosoktól, s ott hagyta őket az ég alatt, égető nap hevében, záporban, sátor nélkül. S ha e szerencsétlenek, éhségtől ellankadva, sebekkel tetézve, nem bírtak oly gyorsan haladni, mint ő kivánta, üttette, verette őket, s ez alól a gróf sem volt kivéve, ámbár két mankón kellett járnia. Ez az emberiséget meggyalázó bánásmód annyi foglyot elpusztított, hogy a kapitány a rábízott hétszáznyolczvankét fogolyból, a kiket Polonyában átadtak neki, csak száznegyvenet hozott el Kiowig: a többit úton-útfélen elhagyta, holtan, vagy haldokolva.

Augusztus 4-én érkeztek meg végtére Kiowba. Ez egy csupán földsánczokkal megerősített város, az orosz határon. A foglyokat itt ismét földalatti börtönökbe zárták, s ugyanazt a kegyetlenséget kellett kiállniok, a mit Polonyában. Benyovszky szilárd testalkata, mely addig minden viszontagsággal daczolt, végre összetört egy hagymázos láz alatt, mely deczember 9-ig tartott.

10-én a kiowi kormányzó, Wojejku gróf, maga elé hozatta a foglyokat s egy hadbíró által kikérdezteté, mi a nevük és állásuk.

Benyovszky, a kit úgy kellett kézen hordozni, nem bírt elég erővel, hogy a nevét megmondja, mikor rákerült a sor; mire a kormányzó bővebben tudakozódott a helyzete felől s azonnal külön szállást rendelt a számára és két rubelt a naponkinti élelmezésére. Itt már kezdett felépülni, a midőn egy új rendelet jött Pétervárról, hogy a foglyokat mind Kazánba kell küldeni, s Benyovszky is kényszerítve lőn útra kelni; miközben visszaesett a bajába, mely által a kisérő orosz tiszt kényszerűlve lett őt Nizymben hátrahagyni: egy a kiowi kormányzósághoz tartozó városban. Egy német kereskedő, M. Levner itt pártúl fogta a grófot s felkérte a vajdát, hogy engedje meg neki, hadd vigye őt a házához. Ez emberséges és nagylelkű jó barátnak gondozása mellett helyre állt az egészsége, s neki köszönheté, hogy tisztességes ruhában jelenhetett meg a világ előtt. Azonban a második fogoly-szállítmánynyal Benyovszkynak is tovább kellett költözni. Jóltevője útrakelése előtt még kétszáz rubellel is megajándékozta, s ez összeget, attól félve, hogy az orosz katonák eltalálják tőle rabolni, a vezénylő tisztnek kézbesíté, hogy majd mikor Kazánba érnek, adja át a grófnak.

Mikor Tulába megérkeztek, Benyovszky némi élelmi szert s más szükségleteket óhajtva beszerezni, kért néhány rubelt az orosz tiszttől, a rábízott összegből; ez a vitéz úr (Wolkoff volt a neve) azonban nemcsak hogy eltagadta, hogy ő kapott volna valami pénzt a gróf számára, hanem a legmocskosabb szidalmakkal halmozta őt el, s ettől fogva minden lehetőt elkövetett, hogy az utazása hátralevő napjait kellemetlenekké tegye rá nézve. E rossz indulatát annyira fokozá, hogy Kazánba megérkezésük után bevádolta Benyovszkyt a kormányzó Kraznin

Szamarew gróf előtt, hogy a foglyokat lázadásra akarta rábírni, s erre a vádra bilincsekbe verték, tömlöczbe zárták, a honnan csak Czarneczky marschall, Potoczky és az ifjú Pulauzky grófok szorgos könyörgésére bocsátották ki.

Kiszabadulása után egy Ubendischow nevű, svéd születésű aranyművesnél lett elszállásolva, a ki igen emberségesen bánt vele. Benyovszky híre és nyíltszívű modora nagyhamar számos ismeretséget szerzett neki az orosz nemesség között. Egy napon, midőn egy rangbéli úrhoz volt ebédre meghíva, a beszélgetés fordulataiból azt sejtette ki, hogy valamit terveznek a kormány ellen. Néhány nap múlva, midőn ismét ugyanazon társaságba lett hivatalos, a vendégek egyike hozzáfordult s mindenféle kérdésekkel faggatta a foglyok hangulatáról a kormány irányában, e közben azt is hangoztatta, hogy a kazáni kormányzó, a kinek csak négyszáz főnyi helyőrség áll rendelkezésére, erősen aggódik, hogy a hétezerre felszaporodott foglyok valahogy fel ne találjanak lázadni, sőt a veszedelem elhárítása végett már folyamodott is Szent-Pétervárra, hogy küldjék őket tovább Szibériába.

Benyovszky rögtön kitalálta az embere szándokát, hogy ez őt kiakarja fürkészni; de mivel nem tartotta eszélyesnek valami olyan beszédbe elegyedni, mely a vállalkozás látszatát árulhatta volna el, csak annyit válaszolt, hogy a kormányzónak, ki egy csapat vitéz és jól felfegyverzett harczos fölött parancsnokol s a váracs birtokában van, ugyan nincs semmi oka azoktól az emberektől félni, a kik betegségektől elcsigázva, jobbadán nyomorékok; azt egyébiránt nagyon okosan teszi, ha helyzetében megfelelő elővigyázatot gyakorol.

A beszéd folyamában az orosz úr végre kinyilatkoztatá, hogy az ezen kormányzóság nemességének nagy része nagyon elégedetlen a czárnő önkényuralmával s hajlandó olyan szövetséget kötni, mely által a szolgaság jármát lerázhatná s olyan szabaddá lehetne, mint más nemzetek, s hogy a jelen pillanat tervüknek nagyon kedvező, mivelhogy a hadsereg külföldön van elfoglalva, a szintén elégedetlen papság is kész a nemességgel szövetkezni. S azonkívül a kazáni tatárságot is könnyű volna részükre megnyerni, minthogy ez a nép vallásánál fogva a törökökhöz szít. Azzal végzé a beszédét, hogy az orosz nemesség számít a foglyok segítségére, a kikkel szerencsétlenségükben oly méltatlanúl bánnak.

A gróf erre minden tétovázás nélkül azt felelte, hogy a foglyok, a kiknek nincs fegyverük, s szűntelen őreik felügyelete alatt állnak, a kormány ellen támadásra nem vetemedhetnek; hanem ha szabadságukat visszanyernék, bizonyosan nagyon buzgón meghálálnák ezt megszabadítóiknak; s azok hű ragaszkodásukra számíthatnának.

E beszélgetés után a gróf ismét visszatért a társaságba, a hol oly barátságosan fogadták, hogy világosan átkellett látnia, miszerint ez az egész gyülekezet csupa elégedetlenekből áll. - A mint azután a társaság eloszlott, Benyovszky sietett régi barátjához Czarneczky tábornagyhoz, s azzal közölte felfedezését.

A következő napon a tábornagy több főtisztet a foglyok közűl magához hivatott, s felfedte előttük a titkot, hogy érett megfontolás után határozzák el, mi tévők legyenek, ha az elégedetlen nemesség részéről felhívást kapnak. Ennek a folyamatában elhatározták, hogy a szövetségesek semmiféle összeesküvésbe nem elegyednek az elégületlenekkel; hanem annyit megigérnek nekik, hogyha a várost hatalmukba keríthetik, a szabaddá lett foglyok egy hadtestet alakítanak s megszabadítóikkal közreműködnek, a míg ellenkező rendszabályokat nem kapnak a szövetségesek táborkarától.

Ez ügy vezetése Benyovszkyra lett bízva, s ezt ő a legnagyobb buzgalommal, eszélylyel és éleslátással vitte, úgy hogy a foglyok közűl senki sem volt veszélyeztetve, még ha a kormány felfedezi is az összeesküvést. Az elégedetlenek viszont a maguk részéről oly lelkesen vitték a tervüket előre, hogy sikerült nekik a Voronyiecz, Belgrád és Kiow kormányzóságaiban levő nemességet, sőt Moszkva nagy részét is annak megnyerni. Csak a kazáni tatárok megjelené-

sére vártak, a kik azt igérték, hogy kilencz-tízezernyi lovassággal fognak a város előtt mutatkozni.

Így álltak az ügyek november 6-án (1769), a midőn két orosz nemes úr összeveszése rögtöni változást idézett elő; egyikük értesítette a kormányzót, hogy a foglyok a tatárokkal szövetkezve, az ő személye ellen összeesküvést koholnak. Ez a hitszegő Benyovszkyt vádolta be, hogy a saját barátait megmentse. 7-én éjjel 11 órakor kopogtatást hall a gróf a szállása ajtaján. Egész pongyolában lejön a lépcsőn az ajtót felnyitni, s egészen elbámul, mikor egy tisztet lát maga előtt, húsz katona kiséretében, a ki azzal a kérdéssel fogadja, hogy itthon van-e a fogoly? A mint azt feleli neki, hogy itthon van, a tiszt kikapja a kezéből a gyertyát s rohan fel a lépcsőn a gróf szobájába, a katonáinak parancsolva, hogy kövessék.

Benyovszky sietett a tiszt tévedését gyorsan hasznára fordítani, s futott egy bizalmas barátja, Wynblath őrnagy szállására, ki szintén fogoly volt. Ott nagyhamar elmondta a kalandját, s azzal rövid tanakodás után, ketten együtt megszöktek Kazánból, a legközelebbi faluban lovakat vettek, s siettek Szebuszkárba. Megérkezésük után azonnal tudósítottak néhány orosz főurat tervük felfedeztetése felől: ezeknek viszont a legnagyobb okuk levén annak a rossz következményeitől rettegni, ha Benyovszkyt elfogják, adtak neki egy P o d r u s n á t (magyarúl »forspont-czédula«) s azonkívül pénzt és útravaló ruhákat.

Szebuszkárból azután vágtattak Kuszmoden Janszkóiba, a hol gyorspóstát fogadtak, s eljutottak Nisney Nowgorodba. Itt orosz tiszteknek adták ki magukat, kik Kiszlából Pétervárra utaznak, sürgönyt hozva a kormány számára. Itt a vajda még meg is hívta őket magához ebédre s bőven megvendégelte, s ajánlólevelet adott nekik a wolodomiri vajdához: a mi nagyon üdvösséges volt rájuk nézve, mert a nélkül ott bizonyosan elfogták volna őket. Innen megint a lehető legnagyobb gyorsasággal folytatták az útjukat, s éjjel keresztűl mentek Moszkván, majd Twer, Velki Nowogorod városain. Végre 19-én megérkeztek Szent-Pétervárra, a hol a gróf egy vendéglőben megszállt, az őrnagyot komornyikjának adva ki. A legelső kisétálásánál egy német gyógyszerészszel került össze, a kivel megértette, hogy ő külföldre szeretne menni a tengeren át: ez őt egy hollandi hajóskapitányhoz utasította.

Benyovszky elment a hajóskapitányhoz s kérte, hogy vegye fel őt és az inasát a hajójára, mint utazókat, igért neki Hollandba megérkezése esetére ötszáz aranyat. A kapitány ráállt az alkura, s minthogy a hajója útra készen állt, találkozót adott a grófnak éjjel tizenkét órára a Newa hídján, a hol ő kisérőjével együtt pontosan meg is jelent. Itt jó ideig türelmetlenűl vártak a kapitány megérkeztére, végre előkerült az, s intett a grófnak, hogy jöjjön közelebb; de abban a perczben, a midőn az megakarta neki köszönni a szívességet, előugrott húsz katona a híd zugaiból, a grófot és kisérőjét megragadták, leteperték, megkötözték, s úgy vitték a rendőrfőnök Csecserin gróf elé, a ki szelíd, udvarias modorban a következő kérdéseket adogatá fel megfelelés végett a foglyának.

1. Mi a születése, hazája, életkora, vallása?

2. Mely hatalmasságnál szolgált, mielőtt a konföderáltak közé lépett?

3. Ki vette rá, hogy a szövetségi okmányt aláírja?

4. Tud-e róla, hogy a franczia király adott pénzt a szövetségesek seregeinek fizetésére?

5. Ki beszélte rá, hogy fogságában rabtársait zendülésre bíztassa, s mi szándéka volt azon esetben, ha sikerűl vala neki Kazánt hatalmába keríteni?

6. Benne voltak-e a többi szövetségesek is az összeesküvésben? Csatlakoztak-e a gyalázatos merénylet kiviteléhez bizonyos orosz nemesek is? Hogy hívják őket? s mi módon jött ez a szövetség létre?

7. Miért jött a fogoly Kazánból megszökése után Szent-Pétervárra, ha nem volt kiszámított szándéka vele? Honnan kapta a pénzt, hogy egy ilyen hosszú útat külön póstán tehessen meg? s miért adta ki a kísérőjét az inasának?

8. Ha valóban az volt a szándéka, hogy Oroszországot elhagyja, miért akart különösen éppen Hollandba menni?

Ezekre a gróf a következőket válaszolta:

Az elsőre, hogy, ő született magyar és lengyel főnemes, huszonnyolcz esztendős és keresztény hitű.

A másodikra, hogy a császári seregnél szolgált a porosz király elleni hadjáratban.

A harmadikra, hogy mint sztaroszta kötelességének tartotta a köztársaságnak segélyére lenni az idegen járom lerázásában.

A negyedikre, hogy semmi tudomása sincs róla, segítette-e pénzzel a franczia király a konföderácziót vagy sem?

Az ötödikre, hogy ő a foglyokat soha sem izgatta lázadásra, s soha sem volt egyéb szándéka, mint szabadságát visszanyerni, s ennek a megkísérlésére kényszerítve volt a börtönben szenvedett zsarnokság és kegyetlenkedés által; azonban Kazán városát elfoglalni soha eszeágában sem volt; s ennélfogva semmiféle terveket sem épített egy ilyen chimaerai vállalatra.

A hatodikra, hogy se szükségesnek, se tanácsosnak nem találja, azért, mert fogolylyá lett, még feladóvá is lenni, s ennélfogva elutasítja magától ezt a kérdést.

A hetedikre, hogy megmenekülése után Kazánból azért jött Szent-Pétervárra, mert azt hitte, hogy onnan legkönnyebben elutazhat ez országból egy idegen hajón; Wynblath őrnagyot pedig azért adta ki inasának, hogy ezzel az úti költekezést megkönnyítse.

A nyolczadikra, hogy a Hollandba utazás eszméjére semmi más indok nem vezette, mint hogy történetesen egy hollandi hajóskapitánynyal került össze, a ki őt hajójára felvenni igérte, hogy egyébiránt rá nézve egyformán üdvözölt lenne bármely más, az orosz birodalmon kívül eső országa a kerek földnek.

E kihallgatás után a Szent-Péter-Pál erődbe vitték a grófot, s ott Wynblathtól elkülönítve, egy földalatti zárkába csukták el. 23-án reggel elfogatása harmadik napján, nyitották rá először az ajtót, s akkor adtak neki háromnapi éheztetés után egy darab kenyeret és vizet.

Ugyanez nap este egy tiszt és négy katona kiséretében felvezették Panin gróf miniszter elé, a ki egyre-másra száz kérdést intézett hozzá, a nélkül, hogy időt engedett volna neki rá, hogy csak egyre is megfeleljen. Végre mindenféle iratokat mutogatott a grófnak, a mikből állítása szerint az ő fondorlatait megismeré. Erre a legkeserűbb szidalmakkal halmozá el; s megmondta neki, hogy ha a nyakát szereti, minden kérdésre »igen«-nel feleljen, melyet a törvényszék előtt hozzá intézni fognak; s aztán megparancsolá, e barátságos tanácsadás után, hogy vigyék vissza megint a börtönébe s verjék lánczra.

24-én ismét előhozták, s a titkos tanács elé vezették. A mint a tanácsterembe lépett, húsz orosz urat látott az asztal mellett ülni, tollal a kezükben. Panin gróf elnökölt. Az államügyész felolvasta a kérdéseket, melyeket Csecserin gróf intézett a fogolyhoz, valamint ennek válaszait. Erre Panin azt parancsolá Benyovszkynak, hogy esküdjék meg rá, miszerint ezen válaszai az igazsággal megegyeznek. Benyovszky megesküdött rá. Ezen előjáték után azt mondá neki Panin, hogy jobb lesz, ha az esküjét visszaveszi, s megvallja az igazat, ha azt nem akarja, hogy kínpadra vonják.

Ez a fenyegetés, mely más gyengeszívű embert elrémített volna, Benyovszkyt egészen felgerjeszté, azt válaszolta a miniszternek, hogy neki, mint bírónak, nem illik a hóhér szerepét felcserélni, s hogy az igazság keze csak akkor büntethet, ha a vádlott bűne rábizonyúlt; a törvényszék, mely neki azt parancsolá, hogy magát esküvel tisztázza, előbb bizonyítékokat szerezzen, hogy az eskü hamis volt, ellenkező esetben minden erőszakos eljárás a barbarizmus cselekménye fog lenni, melyhez ő felsége a czárnő bizonyára nem fogja beleegyezését adni.

Ez a válasza a grófnak, melyet szóról-szóra jegyzőkönyvbe írtak, több tagját a törvényszéknek arra indítá, hogy pártjára keljen a miniszterrel szemben. Felhozták, hogy a fogoly, a kire csak egy szökési kisérletet lehet bebizonyítani, nem tekinthető államellenes gonosztevőnek. Ezen összedisputáltak s a foglyot végre visszaküldték a tömlöczbe.

Innen másnap ismét kihozták, hogy szembesítsék azzal az orosz nemes úrral, a kit a kazáni kormányzó küldött fel. Ez a nyomorúlt volt ugyanazon árulkodó, ki őt a kazáni kormányzó előtt elvádolta. Ez azt bizonyozgatá, hogy a gróf ismerte az orosz főurak komplottját a kormány ellen, s ő bíztatta őket, hogy a foglyokkal támogatni fogja az összeesküvőket.

Az elnök azt mondá a grófnak, hogy feleljen erre a vádra, a mire ez őszintén elmondá, hogy igenis tettek neki ajánlatokat ilyen értelemben, hogy a foglyokkal együtt lépjen a szövetségbe; ő azonban, nem gondolva azt, hogy fogoly sorsa kötelezi őt elvei megtagadására, a titkot magában tartá, azonban minden tartózkodás nélkül azt felelte a felszólítóknak, hogy a foglyok semmiféle merényletre nem vállalkoznak a kazáni kormányzó ellen, sem pedig ő felsége a czárnő érdekei ellen; nemis illeti meg őket, hogy az orosz nemesség igényeibe beavatkozzanak; az ő dolguk a maguk viszálykodásait elintézni, hogy a foglyok nyugodtan viselik balsorsukat, ámbár az orosz nemesség számíthatna az ő szolgálatukra, ha ez lenne az első, a ki szabadságukat visszaadja.

Az orosz nemes maga is bevallotta, hogy ez a válasz igaz; s erre a grófot ismét visszavitték a börtönbe, a hol 29-ig ott maradt, akkor ismét a tanács elé hozták, hogy az ítéletet kimondják a fejére.

Az ülés elején azzal fenyegette az elnök, hogy kínpadra vonatja, de miután a szökési kisérleten kívül semmi egyéb vétséget nem bírt rá kisütni, arra hívta fel, hogy írjon alá egy lemondási okmányt, melyben kötelezi magát, soha az oroszok ellen nem szolgálni, az országot haladéktalanúl elhagyni, s halálbüntetés terhe alatt oda vissza nem térni. E föltételek mellett megigérte neki Panin, hogy szabadon bocsátja. Benyovszky kész volt aláírni a lemondást, melynek tartalma ez volt:

»Én, alólirott, ezennel elismerem, hogy Kazánból való megszökésemnél elfogatva, s ő felségének a minden oroszok czárnőjének vele született kegyessége folytán megkegyelmeztetve, kötelezve vagyok ezen lemondásom folytán semmi más hatalmasság alatt az oroszok ellen nem szolgálni, s a mint szabadságomat visszanyertem, országukat azonnal elhagyni, és azt soha semmi szín alatt, halálbüntetés terhe alatt többé fel nem keresni. Kelt Szent-Pétervárott, 1769. november 29-én.«

A mint a gróf ezt a lemondást aláírta, a helyett, hogy szabad lábra helyezték volna, visszavitték a tömlöczébe s ott tartották deczember 4-ig, a mely napon éjfél után két órakor egy tiszt jött oda hozzá, hét katonával, a ki levetette róla a lánczait, s aztán birkabőr öltözetet adatott rá, arra megint felrakatta a békóit, s aztán kivezetteté a tömlöcz udvarára; ott feldobták egy szánkóra, mely elé két ló volt fogva, s azok gyorsan tova röpíték. A sötétség nem engedé, hogy a tárgyakat megkülönböztesse, hanem a sűrű csengetyű-kongás, a mit hallott, arra a gondolatra vezette, hogy bizonyosan több szán is jön utána, a mi a leverő eszméknek egész sorozatát költé fel lelkében balsorsa fölött.

Utazása elején némi reményt táplált, hogy talán Lengyelországba viszik vissza; azonban napfelköltekor lerontá a reményét azoknak a falvaknak a látása, a miken keresztűl kazáni menekülése közben idáig jött, s csak a szomorú bizonyosságot látta maga előtt, hogy a szibériai száműzetés hosszú útját kezdi most meg.

A mint delelőre megállapodtak, kapott egy darab száraz kenyeret, s a mint a szánkójából egy másikba átszállt, megpillantá Wynblath őrnagyot, balsorsa osztályosát. Benyovszky, alig behegedt sebei miatt nagyon sokat szenvedett a hidegtől, félig fagyva volt, a mint a vonat vezetője kiszállásra készté, hogy az éjet egy kunyhóban töltse.

A mint ismét érzékei használatát visszanyeré, Wynblath társaságában találta magát, ki nem lévén megsebesűlve, könnyebben tűrte az évszak szigorúságát. E közös szerencsétlenségben még némi vigaszúl szolgált, hogy egymásnak elpanaszolhatták inségüket.

Az orosz vezértiszt, Maënow herczeg, a tanács csapatainak hadnagya, kit siralmas állapotjuk megindított, bizalmasan közölte velük, miszerint neki az a rendelete, hogy őket Moszkvába szállítsa, a honnan Tobolszkba, s tovább Kamcsatkába, száműzetésük véghelyére fognak szállíttatni. Olyan udvarias volt, hogy az asztalához hívta meg őket étkezni.

Midőn Moszkva közelébe értek, vezetőjük megvált tőlük, s visszatért egy szánon; egy csapat katona, egy hadnagy vezénylete alatt vette át őket. Deczember 13-án érkeztek meg Wolodomirba, a hol négy szánkón még négy száműzött csatlakozott hozzájuk, a kik éppen arra voltak a sorstól elrendelve, hogy életük hátralévő részét Kamcsatkában töltsék; az a vigasztalásuk volt, hogy ez állomáson túl azoknak a társaságát élvezhessék.

Benyovszky, ki az orosz nyelvet folyékonyan beszélte, tudakozódott e négy pályatárs felől.

Az egyik volt Panow Wassili Wassilics, testőrhadnagy, a másik Stephanow Hyppolit, gyalogsági százados, a harmadik Baturin Asaph, tüzérségi ezredes és a negyedik Szolmanow Ivanics Iván, államtitkár Moszkvából. Kiséretük állt negyvenhat katonából Wolodomirtól kezdve, a kik őket Nisney Nowogorodig vitték, a hová megérkeztek 18-án. S innen tovább szállíták őket Kuzemodemjaczkoyba, mely városban a kiséretüket százötven lovassal megszaporíták, hogy annál biztosabban szállíthassák őket a Kazán vidéken keresztűl, melyet ez idő szerint a tatárok betörései nyugtalanítottak, a kik a gróf elutazása óta mindennemű ellenségeskedéseket elkövettek, s a kikhez a Kazánból elszökött hadi foglyok egy része is csatlakozott.

Ez a körülmény arra bírta a kiséret vezetőjét, hogy semmi faluban meg ne állapodjanak; hanem a milyen gyorsan csak lehet, siessenek elérni Malmicz városát a Viasska folyó partján, a hol aztán az ő erősbítő csapatjuk ismét visszatért.

Malmiczból Saragutba, innen megint Kunzirba, aztán Tuninczkba, s végre Tobolszkba szállították őket; ez Szibéria fővárosa, ezerkétszáz mértföldnyi távolságnyira Pétervártól.

Megérkezésükkor a városba szállásolták el őket, s mindegyikük külön strázsát kapott. A kormányzó, Csecserin Ivanovics Dénes gróf, testvére a pétervári rendőrfőnöknek, emberszeretete és erkölcsi érzéke által kitűnő férfiú, a száműzöttekről nem csak a lánczaikat leszedette, hanem minden segélyben részesíté, még tiszta fehérneművel is ellátta őket. Meghatotta őt e szerencsétlenek nyomora, s engedélyt adott nekik, tizennégy napig a városban időzhetni, hogy egészségüket helyreállítsák, melyet az éhség és az évszak sanyarúsága megrongált. Azon egész idő alatt a száműzötteket az ő konyhájából élelmezték, s elutazásuk előtt mindegyiküknek ajándékozott ötven rubelt, és egy jó mennyiség pálinkát, azonkívül ötszáz púd dohányt, a minek nagy becse fog lenni Kamcsatkában.

A további eseményekről Benyovszky s a j á t k e z ű feljegyzései értesítenek.

GRÓF BENYOVSZKY MÓRICZ
SAJÁTKEZÜLEG ÍRT
EMLÉKIRATAI.

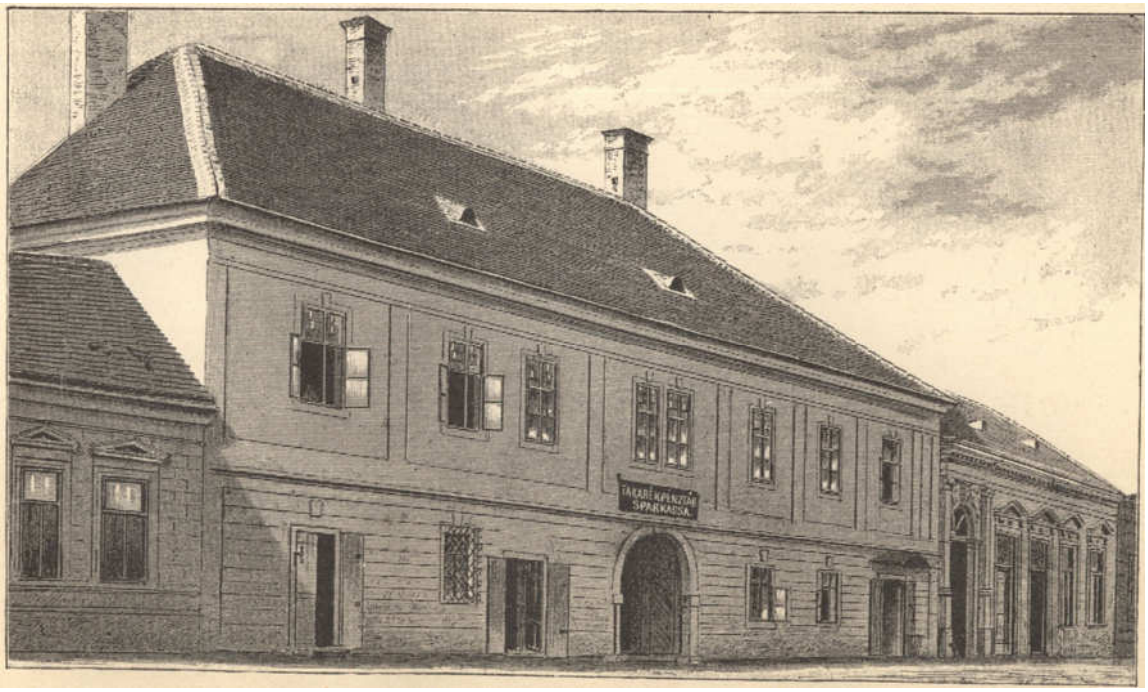

GRÓF BENYOVSZKY MÓRICZ VERBÓI SZÜLŐHÁZA

ELSŐ FEJEZET.

BEVEZETÉS. BENYOVSZKY MEGÉRKEZIK TOBOLSZKBA. EMBERSÉGES KORMÁNYZÓT TALÁL. TOVÁBB UTAZIK TOMSZKBA. A TATÁROK SEGÍTIK. ÚTKÖZBEN ALKALOM KINÁLKOZIK A MEGSZÖKÉSRE KHINÁBA, DE SEBEI GÁTOLJÁK BENNE. A KISÉRŐ OROSZ FŐTISZT ÖNZÉSTELEN VISELKEDÉSE.

Én egy előkelő magyar nemesi családból eredtem, s némi feltűnéssel szolgáltam a lengyel köztársaságot, melynek zászlói alatt harczolva, az oroszok foglyává lettem, tizenhét sebbel tetézve. Ez a baleset vetett alá minden viszontagságnak, melyet a zsarnokság ránk mérni képes. Egyik börtönből a másikba hurczoltak, s végre a rabszolgaság nyomorára kárhoztattak.

Az orosz hadi törvényszék parancsára bilincsbe vertek, s úgy vittek el Tobolszkba: Szibéria fővárosába. Ez egy ötszáz házból álló, oroszoktól és tatároktól lakott helység, hegy oldalában, melynek tetejét erősség koronázza: ebben lakik a kormányzó. A helyőrséget képezi két ezred gyalog, három svadrony lovas s néhány száz kozák.

Tobolszk kormányzója Ivanovics Csecserin Dénes gróf valódi mintaképe a nagylelkűségnek és emberszeretetnek, a mint megérkeztem, rögtön levétette rólam a bilincseimet és bajtársamról, Wynblath őrnagyról, s elhalmozott bennünket minden szívességgel.

Ezek között a legbecsesebb volt rám nézve a tinta és toll szabad használata: ez enyhíté nagy bánataimat. Oh drága eszköz, mely vissza tudod adni a szabadság árnyékát, a midőn annak a lényege el van tőlünk rabolva. Megbecsülhetlen adománya az emberésznek, melynek értékét csak az tudja felfogni, a ki elvesztésed fölött gyászolt. Te veled még mindig az enyim a lélek gyönyöre; általad fog az én balsorsom és panaszaim híre a késő időkbe áthatolni!

Január 20-ika volt 1770-ben, midőn Tobolszkba megérkeztem, s miután e várost csak február 4-én hagytam el, a kormányzó jóvolta mellett visszanyerhettem azt az erőt és egészséget, a mi továbbutazásomhoz szükséges volt. A kormányzó engem és társaimat minden jóságában részesítve egy szotnik és huszonnégy kozák kiséretében tovább küldött száműzetésünk végheley felé, a kozákokra ráparancsolt, hogy velünk kegyelmesen bánjanak.

Tizenhat szánon utaztunk tovább párosával, csak a vezetőnk ült egyedül a magáén. Szobulák volt az első tatárlakta falu, a hol megpihentünk. Szotnikunk magával vitt be bennünket egy házba, vele egy asztalnál ettünk, úgy, hogy a kozákokat szolgáinknak nézhették: annyira kedvünkbe jártak. A vezér példája úgy hatott az egész csapatra, hogy semmit sem mulasztottak el, a mivel rabszolgaságunkat enyhíthessék.

Február 5-én tovább mentünk s pihenőt tartottunk a Szupkra folyónál, a hol lovainkat megitattuk. Az alatt, a míg a kozákok a közeli falvakban eleséget hajhásztak a számunkra, a szotnik elmesélte előttünk az élete folyását. Svéd ezredesnek a fia volt, ki Szibériába lett száműzve: ő már itt jött a világra, s annálfogva, mint benszülött, a kozákok közzé lett beírva, a kiknél szotnikságig vitte. Azt mondá, hogy e hivatalában folytonosan az a feladata, hogy a száműzött boldogtalanokat kisérgesse rendeltetésük helyére, s életének egyetlen öröme az, hogy ezeknek a nyomorát enyhítse valamiben.

Ennek az embernek nyíltszívűsége kétségtelenné teszi érzelmei igaz voltát, s nekünk nagy vigaszunkra szolgált, hogy ilyen becsületes szánakozó férfi vezetése alá kerültünk. Szupkrától az útunkat az Irtis-folyó partjain folytattuk tovább Berenoszki városig, a hol éjjelre megmaradtunk. Itt találkoztunk húsz száműzöttel, a kik vacsorára halat adtak ennünk.

E szerencsétlen bajtársaktól hallottuk, hogy csupán a tobolszki kerületben közel huszonkétezer száműzött lézeng, a kik vadászatból tartják fenn magukat.

Hatodikán tovább utaztunk s késő éjjel érkeztünk Zsirgára. Kicsiny falu, tizenöt ház, mind száműzöttek lakják. Ezek között egy magyarra is akadtam: Orosznak hítták; magyar nemesi családból eredt. Akként került ide, hogy egy orosz huszárezrednél Horváth tábornok alatt, mint őrnagy szolgált, itt megúnva a dolgát, nyugdíjaztatását kérte, hogy hazájába visszatérhessen. A válasz az volt rá, hogy ide küldték.

Minthogy itt, kettőnkön kívül, senki sem értett magyarúl, bátran kérdezősködhettem egyről másról; de főkép arról, hogy miért nem kisérti meg ily nagyszámú szerencsétlenek tömege, a mely itt a végső nyomorban sínlődik, az innen megszabadulást? Erre ő nekem azt válaszolta, hogy megpróbálta azt már egy ízben egy nagy csapat száműzött, hogy Perzsia felé elmeneküljön, hanem útközben a nogáji tatárok közzé kerültek, s azok mindannyit legyilkolták: ezeknek a balesete visszariasztja a többieket hasonló vállalkozástól. Még sok más egyéb akadályt is felsorolt, míg meggyőzött felőle, miszerint lehetetlen, hogy a tobolszki fogságból valamerre ki lehessen szabadulni, úgy hogy végre is áldani kezdtem kemény sorsomat, a miért engem Kamcsatkába rendelt, ámbár meg vagyok felőle győződve, hogy nincs olyan darab föld a világon, a honnan egy csoport elszánt, szabadságszerető férfi, ha jól összeszövetkezik, kijárást ne tudjon magának teremteni.

7-én a Zsirga folyón átkelve, megérkeztünk Juskára. Ezt a falut tatárok lakják, a kik megvendégeltek bennünket kanczatejjel és lóhússal. A rendkívüli hideg s az erős szél, mely a havat csoportostól fútta az arczunkba, kényszeríté a vezetőnket, négy napig e helyen vesztegelni, 11-én reggel utaztunk tovább, délben egy folyó partján tartottunk pihenőt, s másnap megérkeztünk Tárába, egy hasonnevű tartomány székvárosába. Vezetőnk itt jónak találta pihenőt tartani a zord időjárás alatt, nem csak a már kiállott viszontagságok kipihenése miatt; de még inkább erőgyüjtésül útunk hátralévő részére, melyet már szánkó nélkül kellett megtennünk.

Tárai tartózkodásunk alatt nem csak azt engedte meg a vezetőnk, hogy szabadon szétmehessünk a várost és vidékét megtekinteni, hanem még annyira is ment az irántunk való jó indulata, hogy a kormányzót rávette, híjjon meg bennünket magához ebédre, s a lakosságot buzdította ajándék adásra. Ezek meleg öltönydarabokból s jó nagy mennyiségű égett borból álltak.

Végre 22-én elhagytuk Tárát, ismét átkeltünk az Irtisen, s onnan Lukiba érkeztünk; ez egy tatár falu, a honnan aztán mérhetetlen erdőkön és magas hegyeken keresztűl hatoltunk előre, majd összerogyva a fáradság alatt; különösen én, ki sebekkel voltam halmozva. Napijáróink rövidek voltak, hosszú éjszakáinkat hóba ásott vermekben töltöttük, lovainkat csak mohával abrakoltuk.

Ápril 3-án, a mint az Óm folyó mellett tanyát ütöttünk, hirtelen megrohant bennünket egy csoport tatár, a kik a Baraba hordához tartoztak. - A mint megláttuk őket, azt kértük a vezetőnktől, hogy adjon fegyvert a kezünkbe, s mindnyájan lovainkra ugráltunk. A tatárok közel jöttek hozzánk, egy pillanatig ránk bámészkodtak s azután gyors iramban tovanyargaltak, a nélkül hogy összecsaptak volna velünk. A mint ezeket elvesztettük a szem elől, átkeltünk az Ómon, s folytattuk az útunkat tovább Juakra folyóig, melynek partján sátorainkat felütöttük. Szürkületkor lóra ültünk s abban a perczben egy csoport fegyverest láttunk lóháton közelíteni, a kik oroszúl kiáltottak ránk, hogy várjuk be őket. Bevártuk őket s kölcsönösen üdvözöltük egymást. Harminczhat férfi volt, száműzöttek mint mi, csak hogy régebbiek. Ők már tíz év óta eszik itt a czárnő kenyerét, (azaz, hogy a halait és marmotáit). Eleinte segítettünk egymásnak siránkozni balsorsunk fölött, vezetőnk azonban semmi jót sem nézett ki a bajtársak szeméből. Mindnyájan örültünk, mikor három nap múltán lerázhattuk a nyakunkról ezeket a

nyájas czimborákat, a kik nagyon sajnálták az elváláskor, nem annyira a személyünket, mint a pálinkánkat, mi igen jól ízlett nekik.

Innen tovább utaztunk Bogorodekoiig, a hová 11-én érkezénk meg, onnan ismét tovább, az Obi-folyón keresztűl; 17-én elértünk Tomszkba, mely elég szabályosan épült város, jobbadán tatároktól lakva. A város a Tom-folyó partján fekszik, s valami erősség által van védve, melyben a tartomány kormányzója székel, mintegy 400 katonával és 800 kozákkal.

A kormányzót Villeneufnek hítták, franczia születésű volt, előbb maga is száműzött, ez idő szerint alezredes orosz szolgálatban. Ez igen szívesen fogadott bennünket s vezetőnk közbenjárására megengedte, hogy május 10-ig a városban maradhassunk, hogy a zord időszakot elmulassuk útunkból, mely az olvadás alatt még a téli szaknál is veszedelmesebb.

Tomszkban létünk nem volt kellemetlen. A tatárok, a mint vezetőnktől megtudták, hogy mi hadi foglyok vagyunk, a kik a török hadsereggel szövetkezetten harczoltunk az oroszokkal, vallási kötelességüknek tartották, rajtunk segíteni. Egy nyestkalmár különösen érdeklődött irántam. Arra bíztatott, hogy meneküljek el Khina felé, kész lett volna az út veszedelmében osztozni velem. Azt mondá, hogy ő a Kantái hordából ered, a Kalkóz kerületből, mely Khinával határos, s nagyon jól ismerős az úttal odáig. Örömmel álltam volna rá az ajánlatára, ha roncsolt testem ereje megengedi, legalább nyolczvan mértföldnyi útat megtenni gyalog. Az a szomorú állapot, melybe sebeim juttattak, átláttatá vele, hogy lehetetlen a tervét elfogadnom, beérte aztán vele, hogy elhalmozott ajándékokkal; soha sem tudtam meg, hogy az ő saját bőkezűségéből eredtek-e azok, vagy a többi tatár lakosság is hozzájárúlt, ment az ajándék kilenczszáz rubelre. Én azt bajtársaimmal megosztottam, akartunk belőle vezetőnknek is juttatni, de e nagylelkű ember nem fogadott el tőlünk semmit, azt felelte, hogy majd lesz nekünk arra a pénzre elég szükségünk Kamcsatkában.

MÁSODIK FEJEZET.

ELUTAZÁS TOMSZKBÓL. KRASZNOJARSZK. ILLMSZK. SZABADALMAZOTT SZŐRMEKERESKEDŐ-TÁRSASÁG. BENYOVSZKY HOFFMANNAL EGYÜTT TERVET KÉSZÍT A JÖVENDŐ MENEKÜLÉSRE. A SZÁMÜZÖTTEK SZÖVETKEZÉSE. JAKUCZKI ÚT. HOFFMANN HÁTRAMARAD. A VEZETŐK ÖSSZEVESZNEK. HOFFMANN HALÁLA S AZ EBBŐL EREDŐ VESZÉLYEK. A SZÖVETKEZETTEK SZERENCSÉSEN KIGÁZOLNAK BELŐLÜK.

Május 11-én végre elhagytuk Tomszk városát s átvádoltunk egy kietlen, hegyekkel és erdőkkel fedett tartományon, folyton a hó túrásokban tanyázva, s tizennégy napi, legkeservesebb utazás közben kénytelenek voltunk élelmezésünkben naponkint fél adag kétszersűltre szorítkozni. Ez útban tizenkét lovunk kidűlt és nyolcz kisérő kozákunk megfagyott; azokat ott hagytuk az útfélen. 28-án végre bevergődtünk Krasznojarszk városába. Ez a Jeniszei partján fekszik, áll harmincz lakhelyből, melyekben orosz száműzöttek tanyáznak.

A váracs, tulajdonképen egy nyomorult földsáncz, melynek közepét a kormányzó háza foglalja el, áll egy palánkokkal szegélyezett négyszögű halomból; huszonnégy katona a helyőrség, azok is mind száműzöttek.

Ez a tartomány híres a szegénységéről, hanem a kormányzója még híresebb a fukarságáról. A mint a várába behoztak bennünket, addig ránk se hederített, a míg a vezetőnk azzal a szóval meg nem engesztelte, hogy képesek vagyunk neki ajándékokat adni. Erre a kellemetes felfedezésre aztán meghívott bennünket magához vacsorára s viszonzásúl nem vetette meg hatvan rubelnyi ajándékunkat; sőt olyan kegyes volt, hogy másik hatvan rubelért egy átalag pálinkát is rendelkezésünkre bocsátott, a mi lehetett tizennyolcz pint.

Másnap már sarkalta a vezetőnket, hogy menjünk odább, s ebéd ideje előtt szépen útnak eresztett. Útunk folytatása sem volt különb, mint idejövetelünk Tomszkból. Innen túl nem látszott előttünk más, mint egy beláthatatlan, itt-amott hegyek által megszakgatott hófedte róna. Fáradalmainkat minden újabb nap növelte. Áthágtunk a hegylánczon, mely a Ilimszk és Jeniszeiszk tartományokat elválasztja; s majd az éhség ölt meg bennünket, utóbb már nem volt mivel táplálkoznunk, mint vízbe áztatott nyirfakéreggel. Végre július 25-én eljutottunk az Angara-folyó partjára, a hol 25-én szerencsések voltunk, hogy egy tunguz hordára bukkantunk, a kik négy irámszarvassal és egy csomó szárított hallal kedveskedtek nekünk, cserébe a velünk hozott dohányért és pálinkáért.

Július 26-án érkeztünk meg Ilimszkbe, a hasonnevű tartomány székvárosába az Ilima-folyó mellett. Ennek a városnak tekintélyes kereskedése van szőrmeárúkkal, melyeket a száműzöttek itt halmoznak fel, a míg az európai kereskedők értük jönnek, hogy azokat élelmiszerekkel becserélve, Khinába szállítsák. Ezek az urak a bevásárlásnál kétszázat nyernek százon, s aztán az eladásnál még egyszer annyit. (Tehát egy rókáról mégis csak lehet két bőrt lehúzni.) Ezek körülbelűl az árak, a melyekért az itteni menekültek és bennszülött vadászok az európai czikkeket vásárolják; egy font lőpor 3 rubel (4 forint 50 kr. o. é.), negyven font búzaliszt öt rubel, tíz font vaj hat rubel, egy átalag égett bor = 18 pint ötven rubel. Ezen árakhoz képest aztán számítanak egy nyestbőrt egy rubelbe, egy fekete rókabőrt háromba, egy medvebőrt fél rubelbe, ötven szürke mókusbőrt egy rubelbe, száz fehér tengeri nyúlat ugyanannyiba és huszonnégy hermelinbőrt szintén egy rubelbe.

A kormányzó ellátott bennünket hat irámszarvassal és húsz font búzaliszttel, s azzal tovább szállíttatott Uszkoczkóiba, a Léna mellett fekvő faluba, a hol csónakokba szálltunk, hogy

útunkat gyorsítsuk. Víz mentén haladtunk a Lénán lefelé s a szép nyárszak alatt elég kényelmes volt az útunk. Augusztus 20-án érkeztünk meg Jakuczkba, a hol mind egy házban lettünk elszállásolva. Itt a régi vezetőnket felváltotta egy őrmester, az vigyázott ránk ötödmagával.

Jakuczk város, mely az északi szélesség hatvankettedik foka alatt fekszik, e hasonnevű tartomány székvárosa. Van benne százharmincz hajlék, meg egy vár, lakosai száműzöttek és kozákok. Ez utóbbiak egy nemét képezik a néphadnak, melyet a kormányzóság a Szibériába száműzött svédek és németek fiaiból alakított. Ezeknek a feladatuk az orosz jogar alá került tatároktól az adót behajtani. 1764-ben ment a számuk 12 ezer fegyveresre.

Jakuczkban tartózkodásunk alatt több rendbeli görög kalmárral ismerkedtem meg, a kiknek a czárnő harminczezer rubelért engedélyezte a szőrme-kereskedés kizárólagos szabadalmát. Ezek azt állították, hogy az idén már nyolczvanezer rubelt nyertek szőrmeüzleten, csak az volt a panaszuk, hogy a nyereséget meg kell osztaniok a miniszterekkel és kormányzókkal, s hogy a török háború az utóbbi három év alatt nagyon akadályozta a szabad kereskedést.

Több száműzöttel is volt találkozásom, a kiktől megtudtam, hogy Jakuczkban harminczöt száműzött tiszt lézeng, s hogy ebben a tartományban felmegy a számuk 425-re. Mindezek a szerencsétlen bajtársak élénken sajnálkoztak az elébbi kormányzó Mr. de Brin eltávozásán, ki mint orosz ezredes öt évig volt itten s franczia létére emberségesen bánt velük. Szerencsétlenségükre orosz került a helyébe, a ki éppen úgy kitüntette magát kegyetlen barbár viselete által, mint elődje nagylelkű emberszeretetével.

Megérkezésem után harmad napra meglátogatott egy sebész, Hoffmann nevű, a kit mint tábori felcsert tizenötszáz rubelnyi fizetéssel küldtek ide Szent-Pétervárról. Mindjárt az első beszélgetésünk alkalmával felismertem benne az eszes és szeretetreméltó jellemet. Szerencsétlen sorsom s a barbár kínzás, mely alatt szenvedék, mélyen meghatották. - Ő maga is tudta jól, hogy ide küldetése egyértelmű a számkivetéssel, s minden tartózkodás nélkül kijelenté, hogy neki az a terve, miszerint Kamcsatkából a tengeren át vagy Japánba, vagy Khinába kellene elszöknünk; csak abban talált legfőbb nehézséget, hogyan szerezzünk hajózáshoz értő embereket, a kik azt a hajót, a mit halászat ürügye alatt beszereznénk, a tengeren vezetni tudnák.

Ajánlkozása meggyőzött a felől, hogy komoly szándéka van sorsom megosztani; a felől aztán megnyugtattam, hogy a hajó vezetése miatt ne legyen semmi aggodalma; szereztem én számos tengeri útjaimon annyi tapasztalást e tárgyban, hogy a feladatot magamra vállalom. Azt is megmondtam neki, hogy nagy örömmel hallottam ez elhatározását, mert nekem is az volt a legelső gondolatom száműzetésem perczében, hogy kiszabadítsam magamat, s a kivitelről jót állok, csak legyen hallgatag és állhatatos.

E naptól fogva egyébről sem beszéltünk többé, mint megszökésünk módszereiről. E tervemet bátran közölhettem bajtársaimmal is, kik az egész úton kiváló tisztelettel viselkedtek irántam, s azt még növelte Hoffmann hozzánkállása is, ki esküvel csatlakozott sorainkhoz.

Augusztus 29-én társaságunk megválasztott engem főnökének. E társaság állt Hoffmann úrból, Wynblath őrnagyból, Pánow századosból, Stefanow Hyppolit századosból, Báturin ezredesből és Szopronow titkárból. Abbeli buzgalomból, hogy minél elébb keresztűlvihessük a tervünket, minden módon igyekeztünk siettetni a kormányzót, hogy szállíttasson bennünket tovább Ochoczkba; ez volt a kikötőhely, a hol, a Kamcsatkába költözés végett, hajóra kellett szállnunk. Nem volt nehéz őt e kivánságunk számára megnyerni: két szotnik és tizenkét kozák kiséretében tovaküldött bennünket még 29-én e hónak. Hoffmann, sajnos, hogy nem jöhetett velünk, mivelhogy az ő műszereit nem vihettük magunkkal. A száműzöttek nagy csoportja elkisért bennünket nagy messzire, s még a Léna partján egy búcsúlakomát rendezett számunkra. - E szerencsétlenek között volt két orosz gróf Gurgiew is, mind a kettő fiatal még, nem rég mint testőrök szolgáltak a czári udvarnál. III. Péter halálával száműzte őket ide a czárnő.

Az irámszarvasokkal való szánútban ránk nézve sok új és kellemes volt. Az ember el nem képzelheti, milyen gyorsak a futásban, s mily könnyen vezethetők ezek az állatok; még csodásabb az eltartásuk módja: egy maroknyi megnedvesített moha elég nekik fenntartani az erejüket három-négy napi útban.

Elutazásunk hatodnapjára elértük a Tola-folyamot, a melynek partján két napig vesztegeltünk; mivelhogy a vezetőinknek méltóztatott a jakuti tatár-főnököknél látogatásokat tenni, ajándékok kicsikarása végett, hoztak is magukkal jó csomó róka- és menyétbőrt.

Szeptember 5-ig, a mikor a Tola-folyón átkeltünk, nem zavarta meg az útunkat semmi nevezetes esemény. Ha csak annak nem veszszük azt a mulatságot, a midőn a két szotnikunk egymás között összeveszett. A pihenő órákban az volt a foglalkozásuk a kisérő kozákoknak, hogy letelepedtek koczkázni. Az élelmi szereikre játszottak: a melyik nyert, az kétszer jóllakott, a vesztes meg éhen maradt. Az egyik kozák, a kit ez utóbbi sors ért - éppen a szotnikkal játszva, e miatt tiszteletlen szavakban fejezte ki iránta a maga véleményét. A szotnik, méltó haragjában, hogy példát szolgáltasson, azt parancsolá a kozákjainak, hogy rögtön kötözzék egy czölöphöz az ungorkodó kozákot s számláljanak le a hátára száz kancsukát. A kozákok azonban félreérthették a szotnik parancsát, mert a vétkes közkatona helyett a parancsadó tisztet vetkőztették le puczérra, s vertek neki a hátára valami háromszázat a kancsukával. Minket ez nagyon mulattatott.

De csakhamar következett egy ennél izgalmasabb kaland az útunkban, mely mindnyájunkat nagy rémületbe ejtett. Egy utánunk vágtató kozák, ki gyorspóstának volt elmenesztve, bennünket utólérve, azzal a hírrel lepett meg mindnyájunkat, hogy Hoffmann hirtelen meghalt. Hagyatékában fontos iratokat találtak, a miket a kormányzó egy csomagban a mi kisérő szotnikunknak küld utána, hogy azokat a levelével együtt adja át az ochoczki kormányzónak Plenisner úrnak. Azt rebesgeté a futár, hogy abban a levélben az az utasítás van adva, hogy ne küldjenek bennünket Kamcsatkába.

E hírből mi azt következtettük, hogy Hoffmann vagy a szent-pétervári barátainak írt valamit a mi tervünkről, vagy más gyanúköltő jegyzeteket hagyott hátra, és így nagyon valószínű volt, hogy a kormányzó, ha ki nem találta is a tervünket, de gyanút fogott ellenünk, s most az ő sürgönye következtében az ochoczki kormányzó okvetlenűl tömlöczbe vettet bennünket. Ezen helyzetben azt ajánlottam a bajtársaimnak, hogy nekünk ezt az iratcsomagot kezünkre kell kerítenünk, s a sürgöny tartalmát megváltoztatnunk, a mi Sopranow segélyével, a ki valamikor titkár volt, nem is leendett nehéz.

Ez indítványom tetszésre talált a társaimnál, elhatároztuk, hogy minden eszközt megkisértünk ennek a végrehajtására. Szerencsénkre nagyhamar önkényt kinálkozott rá a legjobb alkalom.

Szeptember 11-én, a midőn az Aldán-folyón csónakokon keltünk át, az irámszarvasainkat magunk mellett úsztatva, a kozákok azt az újabb tréfát követték el a megkancsukázott szotnikjukkal, hogy azt a ladikot, a melyben ő ült, felfordították. Úgy látszik, hogy megakartak tőle végkép szabadulni. A szotnik azonban tudott úszni s kivergődött a partra, miközben én is segítettem neki a kiszabadulásában. Ez által egészen lekötelezteztem magam iránt, különben is a saját kozákjaitól féltében igyekezett hozzám húzódni, látva, hogy társaim kitüntetnek: így remélte, hogy nálunk találja meg a védelmet, ha a hívei megint bántani találják.

Ez a nedves átkelés kényszeríté a vezetőinket a túlparton tanyát ütni, hogy átázott ruháikat szárogassák. Én is felhasználtam az alkalmat, s előhozattam a pálinkás korsóinkat a kozákok számára, s igyekeztem őket koczkajátékba keverni. A kozákok vitézűl megküzdöttek a butykosaimmal, kilencz borszeszes korsóm üríték ki; de utoljára is a pálinka maradt a győztes, nemsokára mély álomban hentergett valamennyi a havon.

Ezt az állapotot siettünk hasznunkra fordítani, s felnyitogattuk a sürgönyöket. Azoknak a tartalma olyan volt, hogy ránk a legszomorúbb sors vár, ha a jó szerencse kezünkbe nem játsza ez iratokat. A jakuczki kormányzó levele az ochoczkihoz ekként hangzott:

»Ez a két szotnik, Kolosow és Rosztarguew hat államfoglyot kisér, a kiket a tanács Kamcsatkába küldött, de a kiket ön azonnal börtönbe vettessen, s szigorún őriztessen, a míg tőlem újabb tudósítást nem nyer. Idejövetelüknél megszántam a sorsukat, s megengedtem nekik, hogy szabadon kóboroljanak a városban, s ők az én kegyemmel visszaélve, a többi száműzötteket iparkodtak lázadásra ingerelni. Különösen egy Augusztovics Móricz nevű közöttük az a furfangos, a ki Hoffmann felcsert elcsábította, hogy Kamcsatkában velük egyesülten, egy hajót kerítsen, a melyen minden száműzöttet magukkal vihessenek. Engemet erről a gyalázatos merényletről egy száműzött értesített, a kivel Hoffmann halála óráján közölte a titkát. Ennek a halála után lefoglaltam az írásait, de nem értek belőlük semmit, mert németűl vannak; itt küldöm önnek, ön tud németűl, olvassa el. Ha ezeknek a gonosztevőknek semmi egyéb szándéka nem volna is, mint a megszökés, a miben én kételkedem, mégis jó lesz őket szem előtt tartani, s tanácsolom önnek, hogy ez évben ne küldje őket Kamcsatkába. Én a legelső sürgönyömben értesíteni fogom a tanácsot erről a dologról, s további intézkedések iránti parancsokat kérek, a melyeket azonban ön egy év lefolyása előtt nem kaphat meg.«

Mi átvizsgáltuk Hoffmann iratait, de azokban semmit nem találtunk, a mi által mi gyanúsítva lettünk volna. Egyedűl a kormányzó levele áztatott el bennünket, annálfogva elégnek találtuk, ezt egy másik levéllel helyettesíteni, a minek ez volt a tartalma:

»Ez a két szotnik, Kolosow és Rosztarguew, hat államfoglyot kisér, a kik a tanács parancsára Kamcsatkába küldetnek. A közelebbi megismerkedés ezekkel az emberekkel nagyon megnyert engem rájuk nézve, láttam, hogy ők talpig becsületes emberek. Különösen az a kettő, a ki a háborúban esett foglyul. Nem tudna ön nekik szintén az ön városában némi szabadságot engedni, hogy a skorbuttól mentek maradjanak, mely olyan veszedelmes az önök kikötőjében. Meg lehet ön nyugodva az iránt, hogy nem fognak visszaélni a bizalmával. A Hoffmann sebész, ki éppen Kamcsatkába készült utazni, hirtelen meghalálozott, s én nem tudom hirtelen, hogy kit nevezhetnék ki a helyébe? Az egyik fogoly szintén ezt a mesterséget űzi, azt hiszem, jó lenne őt a kamcsatkai kormányzónak ajánlani, miután nincs neki más sebésze. Az idezárt iratok a meghalt Hoffmannéi, ezekből értesülést vehetünk a hagyatékáról, mert azt sejtem, hogy ő is a vadászok társaságához tartozott. A legjobb kivánatokkal maradok stb. stb.«

Miután ilyen módon a tervünket végrehajtottuk letettünk minden félelemről, s még jobban megnyugodtunk, mikor azt láttuk, hogy a vezetőink, felébredésük után semmi változást sem vettek észre a sürgönyökön.

Így aztán egész békével folytattuk útunkat az Inna folyóig, melynek partján szeptember 26-án érkeztünk meg.

Ebben a folyóban rengeteg tömegét találtuk a halaknak, s két napig időztünk mellette, hogy útravaló készletet halászszunk össze belőle. Azután ismét folytattuk az útunkat kelet felé. A hideg oly kegyetlen erős volt már ekkor a hegyhátakon, hogy kettő a kisérőink közűl megfagyott.

HARMADIK FEJEZET.

JUDOMA FALVA. KUTYÁK ÁLTAL VONTATOTT SZÁNKÁK. MEGÉRKEZÉS OCHOCZKBA. EZEN VÁROS ÉS KIKÖTŐJE. AZ ITTENI KERESKEDELEM. A SZÁMŰZÖTTEK HAJÓRA SZÁLLNAK KAMCSATKA FELÉ. VESZÉLY A TENGEREN.

Szeptember 29-én érkeztünk meg Judoma faluba, mely hat házból áll, száműzöttek lakásaiból. Ezen a helyen útunk további részére Ochoczkig olyan szánokkal lettünk ellátva, melyeket kutyák vontatnak.

Ámbár Judomának csak hat nyomorúlt épülete van, ez mégis nagyon emlegetett hely, mert ez a találkozási pontja a mindenféle t u n g u z i és m o n g o l hordáknak, melyek odasereglenek a vadászokkal alkudozni.

Ez egy valóságos csempész-kereskedés, mely által a legszebb prémek vámolatlanúl jutnak el Kelet-Indiába, s a kormánynak nehéz volna ezt megakadályozni, mert valamennyi kozák és szotnik mind érdekelve van benne.

November hónapban szoktak idejönni négy-ötszáz főnyi csapatokban, mind fölfegyverkezve. Különben is egy neme az az állambölcsességnek, az ilyen kihágásoknál egy szemet behunyni, mivelhogy könnyen megtörténhetnék, hogy a szibériaiak fellázadnának, s abból nagy baj lenne. A legcsekélyebb ürügynél mind fegyverre kapnának, s ez esetben Szibéria végleg veszve volna Oroszországra nézve.

Judomából egy irtóztató hegylánczon törtünk keresztűl, s fáradalmaink minden leírást kigúnyolnak; mivelhogy a vontató kutyákkal nem tudtunk bánni. Akárhányszor lezuhantam szánkóstúl, kutyástúl együtt tíz ölnyi mélységbe. Szerencsére itt mindenütt puha hóra esik az ember; ilyenformán holmi apró zúzódások árán megmenekültem.

A mint a hegyeket hátrahagytuk, kellemesebb lett az útunk, veszély nélkül utaztunk végig az Arak-folyó mentén, s én a kilátással meg lettem volna elégedve, ha az állapotom kevésbé nyomorú lett volna. Az ember lát maga előtt végtelen magas hegyeket, a melyek a széles hótenger közepéből magasra felmerednek; olyan nagyszerű látvány, a mi a lelket a bámulattal párosúlt borzalom érzetével képes eltölteni.

Október 16-án érkeztünk meg végre Ochoczkba, s ott rögtön az irodába, s onnan a számunkra kijelölt szállásokra lettünk vezetve; mindegyikünk egy hetmannal és négy őrrel.

Plenisner úr, e tartomány kormányzója, kurlandi születésű volt, a kit Erzsébet czárnő idejében száműztek volt ide. Nem akarok a fölött vitatkozni, hogy a bennünket ért jó fogadás a kicserélt levélnek, vagy a kormányzó természet szerinti jó indulatának volt-e köszönhető? Az első napon mindjárt a legtehetősebb polgárok házaiba lettünk beszállásolva, s tudtunkra lett adva, hogy teljes szabadságunkat élvezhetjük, s mehetünk a merre nekünk tetszik: egy őr kisérete mellett.

Ochoczk város az északi szélesség ötvenkilenczedik és tizenhét percznyi foka alatt fekszik, s a háromszáznegyvennyolczadik foka alatt a keleti hosszúságnak, a kamcsatkai délövön. Az Ochota-folyó mellett épült, fából összeábdálva; a folyó torkolatát védi valami, a mit várnak csúfolnak; de a mi nem egyéb, mint egy sánczkarókkal elpalánkolt négyszög, minden szögletén egy-egy négyfontos ágyúval.

A várőrség mehet négyszáznyolczvan emberre, a kik mind az európai ezredekből vannak kimustrálva. A város háromszázhuszonkét házában valami kilenczszáz ember lakik: mind szám-

űzöttek, a kik Behring kapitány 1741-iki éjsarki utazása óta erősen nekifeküdtek a tengerészetnek. Ochoczk Kamcsatkának a kereskedelmi raktára. A kormányzó elnököl a kollégiumoknál, a minő négy van itt: admiralitási, hadi, kereskedelmi és rendőri s közigazgatási kollégium.

A kollégium szóról eleinte magas képzeleteim voltak, hanem aztán nemsokára eloszlott minden fény, mikor megláttam, hogy annak a tagjai alig különbek a baromnál, s egész érdemük a folytonos féktelenség és kicsapongás. Ezen tanácsbeli urak közűl akárhányat láttam öt-hat napig szakadatlan részegségi állapotban heverni. Ezeknek a feladata azokat a drága bőröket beszedni, a melyeket a korjákok, lamuthok és tunguzok, kiknek száma 42 ezerre mehet, mint harácsot fizetnek az őket meghódított orosz kormánynak: ez a hivatal sorra jár; az adó önkényesen változik, a beszedéséhez sok erős ital kell; azt ők, legyen bármily drága, beszerzik, s gondjaikat abba fojtogatják.

A meghódított törzseken túl vannak még független korjákok és csukcsik, vad harczias fajok, kik az oroszokkal engesztelhetlen villongásban élnek; még két évvel az idejövetelem előtt egy földnyelven a folyó torkolatánál egy üteg volt felállítva, ezeknek a betörései ellen védelmezendő a várost. A kormánynak elég dolgot ád megakadályozni a folytonos közlekedést a szabad és meghódolt törzsek között, s ittlétem alatt is nagy nyugtalanság támadt a miatt, hogy harmincz kozák megszökött Ochoczkból; attól féltek, hogy ezek a katonák a vad törzseket maguk köré gyűjtik; de aztán megtudták, hogy az Amur felé vették az útjukat.

Az ochoczki öblöt az Ochata-folyó képezi, a legmélyebb része sem több kilencz lábnyinál. Bejárat É. ¼ Ny. Tizenhárom hajót találtam a kikötőben, azok között a legnagyobb 350, a legkisebb 80 tonnás. Ezeknek a rendeltetésük volt részint a kaliforniai partokon felfedezések után járni, részint embereket szállítani az aleuti szigetekre róka-, medve- és hód-vadászatra. A kikötői felügyelő, Szind hadnagy, elbeszélte, hogy ez utóbbi évben a czárnő parancsára Kreniczin és Levaseff kapitányok két hajót szereltek föl: egyik a Szent-Péter és Pál, másik az Erzsébet, hogy azokkal felfedezési útat tegyenek, de biz' azok minden siker nélkül tértek vissza, azon ürügy alatt, hogy a hajós-népük között lázadás ütött ki, voltaképen pedig a saját tudatlanságuk és tapasztalathiányuk lehetett az igazi ok.

Felakartam használni itt tartózkodásom idejét arra, hogy értesítéseket szerezzek Oroszország és a szibériai lakosság előnyeiről, az ország történelméről, a népszokásokról, s a fajok egymásközti viszonyairól. - Minthogy azonban ezek nem idetartozó tárgyak, ez értesűléseket saját eszméimmel együtt egy külön függelékben fogom ide csatolni, s e helyütt csak azt hozom fel, hogy Ochoczk és Kamcsatka Oroszországra nézve igen fontos két hely, mivel kereskedelmük az állam bevételeit tetemesen növeli. Az iroda-titkártól tudom, hogy a behozatal a hódbőröknél, egy évet a másikkal összevetve, megy tizenhatezerre, a nyestnél húszezer, a fekete rókánál kétezerötszáz, a rozsomáknál hétezer, a közönséges rókánál tizennégyezer, a mókusnál harminczezer, a tengeri kutyáknál hatezer, a medvéknél négyezer, s a tengeri nyulaknál huszonötezer darabra. Ezen árúkat mind Jeniszeiszkbe szállítják s ott csere útján beváltják: égett bor, dohány, liszt, daróczposztó és selyemárúkért. Ezen czikkekből kétszázezer rubel árú jön be. Az összes eladott bőrök értéke pedig megy több mint két millió rubelre. Ez adatokból látni, mily óriási nyeresége van Oroszországnak e bőrkereskedésből.

Ochoczki tartózkodásom elég kellemes volt, minthogy azonban okom volt attól tartani, hogy legközelebb jöhet Jakuczkból olyan sürgöny utánunk, melynek sajnos következései lehetnek, azt tanácsolám a bajtársaimnak, hogy egyhangúlag kérjük a kormányzótól a továbbításunkra való parancs kiadását. Különben is itt lévén az évszak, melyben a hajókat Kamcsatkába szokás elindítani, haladéktalanúl elszállítottak bennünket a Szent-Péter és Pál nevű csomaghajóra. Ez egy kétszáz tonnás jármű volt, negyvenhárom legénynyel, Csurin és Krosztilof urak vezénylete alatt; rakománya állt 142 zsák lisztből, egy száz font tartalommal; kétszáz átalag égett borból, huszonöt pint egyben; a többit egyes kalmárok különféle málhái töltötték meg.

A hajóhadnagy elég embertelenűl fogadott bennünket, egész özönét a szidalmaknak árasztá a fejünkre, bilincsbe veretett, s az árboczhoz utasított, parancsot adva, hogy a legaljasabb munkatételre használjanak bennünket. Miután ez ideig némi fokát a szabadságnak élveztük, ez a bánásmód nagyon keservesen hatott ránk; azonban nem tartott tovább egy napnál. A mint a hajóskapitány megérkezett, levetette a békóinkat, s nekünk meg lett az az elégtételünk, hogy zsarnokunkra ötven korbácsot méretett, a miért utasítás nélkül intézkedék vala.

Hajózási naplónk nem nyújt elég érdekeset, hogy széltében hosszában leírassék, csak annyit hozok fel belőle, a mennyi az összefüggést fenntartja. November 22-én jutottunk el a folyó torkolatához, a hol két ölnyi vízben horgonyt vetettünk; a szél észak felől jött. 23-án kifeszítettük a vitorlákat, a szél észak-nyugatnak fordúlt, a tenger magasan járt és hideg volt. Éjjelre még erősebb lett a hideg szél, s miután ez alkalommal a kapitány az összes legénységgel együtt a mámorig itta magát, igen szép alkalmunk lett volna, az elemek dühének átadott hajót elfoglalni. Szerencsétlenségünkre azonban maga a szél és a hullám lehetetleníték e terv kivitelét. 25-én éjjel a szél, miután a szélrózsa minden irányában körülforgott, végre megállapodott az észak-keleti irányban, s ebben aztán elkezdett minden tehetségéből fújni. - Reggel három órakor kitörte a szél a közép-árboczot a helyéből. Erre a zörejre mégis csak feltápászkodott a kapitány, s kimászott négykézláb a kajütjéből: úgy kezdett el nekünk parancsokat osztogatni, míg egyszer egy lezuhanó vitorla-pózna ráesett s eltörte a karját, s ezzel vége volt a parancsolgatásának. Annak ugyan különben sem lett volna semmi sikere, mert a vihar minden vitorlát, árboczot, kötélzetet úgy összerongált, hogy az mind hasznavehetetlen volt.

E szorongató szükségben mi száműzöttek megfeszített erővel láttunk hozzá, hogy a veszedelem ellen védekezzünk; levettük az eltört közép-árboczról a haránt-póznát, csak a hátsó árbocz volt még használható, majd a hajós-legények egy része is felocsúdott mély mámorából, s sietett nekünk segítni, szidták vitézűl a tisztjeiket, s esküdöztek, hogy csak nekünk fogadnak szót. A kapitány maga is belátta, hogy szabadulását egyedül nekünk köszönheti, a vezényletet meg éppen nem akarta a hadnagyára bízni; annálfogva nyilván kijelenté, hogy a hajó vezetését az én kezemre bízza, a míg ismét képes lesz azt ő maga átvenni.

26-án délben kezdett a vihar alábbhagyni, mire én nagy munkával felhúzattam az elővitorlát, az előrúdról kötelet vontatva a tört árbocz csonkjáig. Délután 5 órakor a szél észak-nyugatnak csavarodott, s annyira engedett, hogy az előbrámvitorlát és a stagvitorlát felvonhattuk, azonban lehetetlen volt a hajó irányát sokáig feltartani, a szél megint kelet-délkeletnek ugrott s én kényszerűlve voltam szél alatt tartani, s ez irányban futni a hajóval dél-dél ¼ nyugat felé. 27-én szárazföldet láttunk; a délmagasság után 50 fok 17 percznyi szélesség alatt. A hajóslegények állítása szerint ez volt a Szachalin-sziget.

Ez a helyzet kedvet támasztott bennem, megragadni az alkalmat a rabságból való kiszabadulásra, azt indítványoztam a hajósnépnek, hogy vessünk horgonyt a koreai partok előtt, hogy az árboczunkat kitatarozzuk s a hajómálháinkat is újra összerakjuk, mert azokat a vihar annyira össze-vissza dobálta, hogy félteni lehetett a hajónkat a felbillenéstől, ha még egy erős szélroham jön rá. De minden ékesenszólásom hasztalan volt, a hajósnépnek ismét visszatért a mersze, a mint a vihar szűnni kezdett, s kényszerített Korea mellett elvitorláznunk. Hasztalan iparkodtam a mágnestűt vassal és fokhagymával meghamisítani, talán sikerűlt volna ez a csel, ha a szél egyszerre meg nem fordúlt volna, dél-nyugat és dél-délnyugati irányban támadva fel; mire én is kénytelen voltam, minden hajlandóságom ellenére, Kamcsatka felé vitorlázni. Deczember 1-én megláttuk a szárazföldet, melyben a hajósok az Alaksa-hegyet ismerték fel, s az ő utasításuk szerint észlelve a határpontokat, kormányoztam a hajót a bolsai kikötőbe.

NEGYEDIK FEJEZET.

MEGÉRKEZÉS KAMCSATKÁBA. ÉRTEKEZÉS AZ OTTANI SZÁMÜZÖTTEKKEL.
A KORMÁNYZÓ ELÉ VEZETIK ŐKET S KIADJÁK AZ UTASÍTÁSAIKAT.
A SZÁMÜZÖTTEK FALVA. I. PÉTER CZÁR RENDELKEZÉSEI FÖLÖTTÜK.

Deczember másodikán vitorláztunk be a kikötőbe s itt végződött az én parancsnokságom. 3-án partra tettek bennünket s egy burdékba (Yourth) szállásoltak be. Ez egy földből épített kunyhó, a minek csak a teteje áll ki. Négy katona, nyolcz kozák és egy őrmester őrizett bennünket. Délben néhány hajót láttunk a folyón lefelé jönni. Ezeket a tájnyelven bajdarák-nak híják; vékony deszkákból vannak alkotva, miket halcsonttal fonnak egymáshoz s belül szorosan összevarrt tengeri kutya-bőrrel béllelnek ki. Ezen dereglyék egyikén volt egy orosz tiszt, tíz kozákkal, ezt küldte a kamcsatkai kormányzó az udvartól érkezett csomagok átvétele, s a száműzöttek felügyelete végett. Ez a tiszt először a hajóra ment, azután partra szállt, a hol a mi őrségünket a maga kozákjaival felváltotta. Bizonyos valami rajtam, a mi őt, mint mondá, mindjárt első tekintetre meglepte, kiváncsivá tette megtudakolni tőlem, hogy ki vagyok. Röviden feleltem neki: »Katona, egykor tábornok, most rabszolga.«

Válaszom meglepte őt, s mint később bevallá, rögtön megnyerte a becsülését. A mint megtudta, hogy bajtársaim is mind tisztek voltak, megvendégelt mindnyájunkat itteni szokás szerint, főtt hallal, száraz hallal, a mihez olyan kenyér szolgált, melyet porrá tört s aztán tésztává gyúrt és kisütött halból készítenek. Ez a szakácsművészet maga is elég lett volna, hogy az étvágyat elijeszsze; de a mi a gyomromat még jobban felkeverte, ez a hozzávaló ital volt; ez olyan víz, a miben poshadt halat olvasztottak fel: - arra jó ez, hogy a víznek némi savanyúságot adjon. Jó lett volna holmi nagyvárosi inyencznek ebben a mi lakománkban résztvenni. Evés alatt szóba kerültek az ország szokásai és erkölcsei; hanem az egész nótának az volt a vége, hogy az egész földkerekén nincs annál nyomorúságosabb ország. Ebéd után a tiszt a dereglyékbe ültetett bennünket, kettesével s felszállított Bolsereczkói Osztrog városába.

Midőn négy versztnyit haladtunk (egy verszt 3750 láb), négy hajóval találkoztunk, melyeken igen jól öltözött emberek voltak. Megállítottak bennünket, hogy mindenféle kérdéseket intézzenek hozzánk európai állapotok felől. Egyik őrünk mondá nekik, hogy száműzöttek vagyunk. E szóra egyszerre nagy öröm támadt közöttük, melynek mind szóval, mind arczaik kifejezésében szabad kitörést engedtek, elkezdtek bennünket üdvözölni s jó szolgálataikat felajánlgatni. Minket ez az ujjongatás boszantott; azt hittük, gúnyt űznek a mi szerencsétlenségünkből, s közel voltunk hozzá, hogy hajba kapjunk velük, a mit mégis tettünk volna, ha a kisérő tisztünk fel nem deríti a félreértést, tudatva velünk, hogy nem csúfolódnak ezek az urak a mi bajunkkal, hanem igazán örülnek, hisz ők is társak ebben a bajban, ők is száműzöttek. A közös balsors aztán egyszerre megkötötte a barátságot közöttünk s az öröm első kitörését követték a könnyek. Reményt találtak abban, hogy a baj megosztása némi vigaszukra fog lenni. Elbeszélték helyzetük megindító történetét, a kegyetlenséget, a mivel bánnak velük, s mi erősen kezdtük érezni, hogy semmi rabság nem lehet irtózatosabb, mint a kamcsatkai száműzetés.

Én megnyugtattam őket a felől, hogy jó kivánságaik ránk nézve nagy becscsel bírnak, s bajtársaim nevében is kijelentém, hogy benső óhajtásunk velük jó barátságot és tartós összeköttetést szerezni.

Ez az első percze beszélgetésünknek kedvező alkalmat nyújtott nekem a száműzöttek között létrehozandó egyesülés alapjának megvetésére; ők nem mulasztották el nekem hevenyében elmondani, hogy közöttük is vannak egynémelyek, a kik szüntelen a kormányzóval súgnak-

búgnak, abban a reményben, hogy a társaik rovására a kegyeit megnyerjék. Hogy én ez alkalommal útmutatást adtam nekik az egyesülés eszméjére, az nagy benyomást látszott rájuk tenni, s biztosítottak felőle, hogy az első alkalmat fel fogják használni, valamennyi bajtársak összegyűjtésére, hogy valami rendet indítványozzanak maguk között, s azt vélték, hogy legjobban járnának, ha engem választanának meg elnöküknek.

Ez a nyilatkozatuk rám nézve nagyon hízelgő volt; a következés igazolta, hogy ez intézménynek igen üdvös hatása volt.

Tisztünk sürgette a továbbutazást, az éjszakától nem akarva meglepetni. A mi új bajtársaink megfordúltak, hogy bennünket kisérjenek, s e rövid kis úton százszor is meglettek újítva a kölcsönös barátkozási üdvözletek. Ők ajánlgatták a lakásaikat, a mikben kényelmes ellátást találunk, hogy néhány napig kipihenjük fáradalmainkat, azontúl aztán nekünk is dolog után kell látnunk, ha éhezni nincs kedvünk.

A mit azok Kamcsatkáról beszéltek, az mind nagyon lehangoló volt az én bajtársaim kedélyére; de én nekem, kinek elvem volt minden erőmet csak a legfőbb baj leküzdésére fordítani, a jelenlevőt elhárítani s a jövendőn nem töprengeni, minden figyelmemet csak azok a részei az előadásaiknak kötötték le, a mik bennünket balhelyzetünkkel, s az abból kiszabadító eszközökkel ismeretségbe hoztak.

Egész lelkemet úgy elfoglalta a jövendő módszerek fölötti ábrándozás, hogy alig volt figyelmem az iránt, a mi körültem történik. Szürkületkor a város elé értünk, a nélkül, hogy én észrevettem volna s partra szállva egy a várral átellenes házba lettünk szállásolva. 4-én reggel 10 órakor az őrség által a kormányzó, Nilow úrhoz lettünk kisérve, a ki már értesülve volt a mi veszélyes tengeri utazásunkról, s az én e közben tett jó szolgálataimról, s ezekért nekem igen nyájasan köszönetet mondott. Azután hajdani rangunk után kérdezősködött, majd meg számüzetésünk okait tudakolta; végre átküldött az irodatitkárjához, Szudejkin úrhoz, a ki majd kimerítő utasításokat fog nekünk szolgáltatni jövendő helyzetünk felől, a melyet ő, a mennyire tőle telik, enyhíteni kiván: föltéve, hogy engedelmesen viselkedünk s a »h y a s z s z á k «-ot, a mit az irodában ki fognak ránk vetni, békésen lerójuk.

Ezen ékes beszéd után a titkárhoz kisértetett bennünket, a kit az irodában találtunk. A kormányzó inasa egy papirt adott át a titkárnak, melynek átolvasása után ez az úr biztosított bennünket a felől, hogy milyen nagyrabecsülendő szerencse ránk nézve, éppen erre a helyre kerülhetni számüzetésbe, midőn az egész világon jobb szívű urat nem lehet találni a mi kormányzónknál. Még arról is biztosított bennünket, hogy ő a maga személyére nézve, a ki előkelő rangú úr s ő felségének a czárnőnek kiváló bizalmával dicsekedhetik, a leghatályosabb pártfogásában kész bennünket részesíteni. Én véghetetlen hálámat fejeztem ki e kegyes pártfogásáért, magam és társaim nevében s aztán kértem, hogy tudassa hát velünk az utasításokat, hogy mihez tartsuk magunkat kötelességeink teljesítése és magunkviselete tekintetében? a mire a következő felvilágosítást nyertük.

1-ször. Hogy a holnapi nappal szabadságba fogunk helyeztetni s három napra élelmi szerekkel elláttatunk; ez időn túl azonban magunknak kell az élelmezésünkről gondoskodnunk.

2-szor. Hogy mindegyikünk kap a hivatalból egy puskát, egy kelevézt, egy font lőport, egy font ólmot, egy fejszét, néhány kést, ácsszerszámokat, hogy magunknak kunyhót építhessünk, a mihez szabadon választhatjuk magunknak a helyet félórányi távolra a várostól: mindezen előnyökért azonban az első esztendőben száz rubel értékű irhákat kell a hivatalnak beszolgáltatnunk.

3-szor. Minden héten egy napot tartozunk a kormányzóságnak robotmunkára szentelni, s hogy a kormányzó különös engedélye nélkül egyikünknek sem szabad huszonnégy órára a lakhelyétől távol maradni.

4-szer. Mindegyikünk tartozik évenkint hat czoboly-, ötven tengeri nyúl-, két róka- és két hermelin-irhával a kormányzóságnak beszámolni. Ezt nevezik hyaszszáknak.

Ez utasítást megadva, rögtön elbocsátá a titkár az őreinket, s kiosztatta közöttünk a három napra való eleséget, a mi össze-vissza állt kilencz font száraz halból.

Az irodából egyenesen a raktárba mentünk, hogy fegyvereinket és szerszámainkat átvegyük, egy pár bőrt igértünk ajándékba a felügyelőnek, a miért aztán kegyesen megengedte, hogy tetszésünk szerint válogathassunk. Le nem írhatnám azt az örömöt, a mit éreztem, mikor újra fegyvert éreztem a kezemben. Társaim is éppen úgy voltak vele.

A mint a raktárból kijöttünk, valami húsz száműzöttet láttunk, kik néhány kutyavontatta szánkót kerítettek, hogy azokon czókmókjainkat elszállítsák. Olyan szívesek voltak, hogy felajánlották nekünk kunyhóik használatát addig, míg a magunkét összetákoljuk. Elfogadtuk meghívásukat, s velük mentünk lakásaikra. Megvallom, hogy a nagy nyájasság és sok szép szó éhgyomorra nem igen esett jól, s ugyancsak örültünk, midőn három órára délután bevergődtünk az ő tanyájukra: a mit falunak neveznek; áll nyolcz földbarlangból s ugyanannyi balagánból. E falu közepén egy nagy négyszügű épületet láttunk, azt mondták, ez a nyilvános gyülekező helyük.

Ezek a szerencsétlenek voltak huszonhárman, a kikkel harmincz asszony élt együtt. Feltűnt nekem azonnal, hogy bizonyos Chrustiew nagy tekintélyben részesűl náluk, a ház is az övé volt, melyben elfogadtak. Leültetett bennünket a tűzhely köré, a míg a nők megvendégeltek pálinkával és száraz hallal, mely után theát szolgáltattak és vajat. Erre a reggelire következett az ebéd, mely csupa halból állt ki; még a csemege sem maradt el: ez volt halikra és fenyőtoboz.

Étkezésünk mély csendben folyott le, a minek egyedüli oka az, hogy valamennyien üres gyomrunk megtöltésére gondoltunk mindenek fölött. De a mint ez a feladat be volt végezve, elkezdtük a társalgást a mostani helyzetünk fölötti kérdésekkel. A mit megtudtunk, mind csak arra való volt, hogy nyomorunk egész terjedelmét megismertesse velünk. Ugyan ki is hallgathatná az ilyen hírmondásokat felháborodás nélkül?

1-ször. Hogy I. Péter czár a maga parancsaiban azt határozta, hogy a száműzötteknek nem szabad tulajdon vagyonnal bírniok, s e határozat alapján beronthat akármikor bármely kozák a száműzött lakába s elviheti, a mi szemének szájának megtetszik, s ezt a kiraboltatást a száműzöttnek szép hallgatva kell tűrni.

2-szor. Ha egy száműzött annyira vetemetednék, hogy egy polgárra, vagy egy katonára felemelje a kezét, bárha ingerelve lenne is rá: az éhhalálra kárhoztassék.

3-szor. Hogy minden hű jobbágynak meglegyen tiltva, a száműzöttet, a társaság kitaszítottját, házába befogadni.

4-szer. Hogy, miután az életet csak azon czélból ajándékozták nekik, hogy Isten irgalmáért imádkozhassanak bűneik megbocsátása végett, annálfogva csak a legaljasabb munkára legyenek használva, csupán hogy a mindennapi ételüket megszerezhessék.

E rendeletek borzalommal és boszúsággal töltöttek el. Hát ez a törvénytevése egy európaszerte tisztelt monarchának? kiálték magamban. Egyedüli vigaszom abban a reményben találtam, hogy ez aljas rabságnak nem szabad soká tartani, s ez értesűlés még égetőbbé tette azt a vágyamat, hogy e rabságot lerázzam magamról.

Első lépésem az volt, hogy Chrustiewvel beszéljek, ki a többiek fölött túlsúlylyal látszott bírni, s nyolcz éves ittlakása mellett leginkább lehetett abban a helyzetben, hogy a szükséges útbaigazítást megadja.

Hosszú beszélgetés után a most általunk megkezdendő sors viszontagságai fölött, azzal végezték a mi megvendéglőink, hogy ime vannak közöttük, a kik már huszonhat év óta nyögnek e sors alatt.

»Hát hogy lehet az, kiálta fel Pánow, ki az egész beszélgetés alatt mindeddig mélyen elgondolkozva ült ott, - hogy ennyi vitéz férfi, mint ti itten, ezt a gyűlöletes állapotot tűrni tudta, s nem kisértette meg, e zsarnokság alól megszabadulni? Tán a haláltól féltek? Oh akkor tartok tőle, hogy nem találtuk fel bennetek az igazi bajtársakat!«

Még tán tovább is pattogott volna; de én Chrustiew úrnak egy szemhunyorítását elértve, hirtelen más irányba tereltem át a beszédet. Feltettem azonban magamban, hogy Chrustiew úrtól megtudom, miért akarta e nyilatkozatot félbeszakítani?

Gazdánk azután még theát és égett bort szolgáltatott, s társainak felajánlá, hogy bennünket vegyenek föl a veremházaikba, mint a kik csikorgó télhideg idején magunknak újat nem építhetünk, s az élelmüket is oszszák meg velünk. A czimboraság ráállt az indítványra, s mi arra kölcsönös barátságot és szeretetet fogadtunk egymásnak esküvel. Erre mindegyikünk kapott egy fegyvertársat, nekem maga Chrustiew úr jutott: - talán nem is egészen a véletlen játékából.

ÖTÖDIK FEJEZET.

BENYOVSZKY CHRUSTIEWVEL BIZALMAS VISZONYT KÖT. TÁRSULATOT ALAKÍTANAK A MEGSZÖKÉS CÉLJÁBÓL. BESZÉDE ÉS TERVE EGY ALKOTMÁNYHOZ. A SZÁMŰZÖTTEK TISZTELEGNEK A KORMÁNYZÓNÁL ÉS A KORLÁTNOKNÁL. A KORMÁNYZÓ BENYOVSZKYT GYERMEKEIHEZ FOGADJA NYELVMESTERNEK. EGY VÉLETLEN ESET ENYHÍTÉST HOZ A SZÁMŰZÖTTEK NYOMORÁBA S TERVEIKET ELŐMOZDÍTJA.

Minthogy a szállásaink ki voltak utalva, ki-ki visszavonult a magáéba; én az egyedülmaradás első pillanatát arra használtam fel, hogy Chrustiewet kérdőre vegyem, miért nem akarta, hogy Pánow tovább beszéljen? hozzá tettem, miszerint nem bírom elhinni, hogy lett volna egy is a társaságban oly alacsony lelkű, a ki társait elárulja.

»Az igaz, kedves barátom, felelt ő, hogy önnek semmi oka sincs a mieink közűl bárkiről is feltenni azt az alacsonyságot; de fájdalom, az is bizonyos, hogy vannak köztünk emberek, a kik inkább készek egész életüket ez elátkozott országban eltölteni, mint magukat a hullámok veszélyeire bízni. A mi legmegalázóbb pedig, az, hogy olyan emberek is akadnak ám, a kik remélik, hogy a saját szabadságukat társaik t i t k a i n a k e l á r u l á s á v a l vásárolhatják meg, s lehet, hogy egy ilyen ember egy perczet se veszítene el, hogy szándékainkat a kormányzónál feljelentse; mivelhogy létezik egy törvény, mely szerint minden száműzött, a ki a kormányzónál valami összeesküvést feljelent, rögtön visszakapja a szabadságát.«

Ő a maga részéről életét és minden erejét felajánlotta rendelkezésemre, s igérte, hogy a legelső alkalommal kikiáltat a száműzöttek főnökének, s az én nézetem és véleményem fog az övének zsinórmértékűl szolgálni. Terveink megállapítását máskorra halasztottuk, s azzal váltunk el, hogy vagy visszavívjuk a s z a b a d s á g u n k a t , vagy meghalunk érte.

Ennyire mentem idejövetelem első napján, s a továbbiakról tépelődve, a mik czélomhoz juttatnak, hajtottam fejemet nyugalomra.

Úgy látom, hogy további tudósításaimat nem tudom többé történet alakjában előadni, tehát mint naplót fogom azt folytatni.

5-én felkelve, átvizsgáltam az egész odúnkat, s azt igen jól berendezve találtam. De a mi legkellemesebben lepett meg, az egy ágyfülke volt, hasonló ahhoz, a minőben én háltam, orosz, franczia, német, angol és latin könyvekkel szép rendben megrakva. Azok között találtam Anson útleírását s éppen hozzá kezdtem nagy gyönyörűséggel az olvasásához, a mikor Chrustiew belépett és megölelt. Beszédünk rögtön e híres utazóra fordúlt, s az én barátom elmondta, hogy ő hat évvel ezelőtt nagyon foglalkozott azzal a tervvel, hogy Kamcsatkát itthagyja s a Mariani-szigetek felé vegye az útját. Tinian-szigetének a leírása Anson utazásai közt olyan eleven benyomást gyakorolt Chrustiew úr képzeletére, hogy azt legalább is valami földi paradicsomnak hitte. Eszméinek azon irányzata mellett nem tartózkodtam többé felfedni előtte a magam és társaim tervét, s őt a velünk egyesülésre felhívni. Örömmel fogadta felhívásomat, s azonnal térden esküdött nekem hűséget és engedelmességet. Egyúttal azt is megigérte, hogy a társaságot még húsz más taggal fogja gyarapítani, s engedelmet kért rá, hogy beszéljen velük ez iránt. Ilyen tekintélyes szaporulat rám nézve nagyon kivánatos volt, de ezúttal mégis beértem azzal, hogy állhatatos barátsága fogadalmát átvegyem s kértem, hogy el ne siessük a dolgot, hanem várjuk be elébb társaságunk helybenhagyását, melynek a számára én nagyobb biztosság és rend kedvéért, alkotmányt kivántam készíteni.

Ez előkészület után tudósítást küldtem a bajtársaimhoz, s azonnal megválasztottunk egy bizottságot következő tagokból: Én, mint főnök, Pánow, Báturin, Stefánow, Szolmánow, Wynbláth, Chrustiew és Wasile, öreg szolgám.

Gyülésünk megnyitásakor beszédet tartottam a gyülekezetnek, melyben helyzetünk nyomorát a legélénkebb színekkel igyekeztem ecsetelni. Elmondám nekik, hogy állapotunk mindnyájunkat egyenlőkké tesz, s közöttünk semmi egykor bírt rangról és czímről ne legyen szó, felmutattam előttük a szükségét egy rendes eljárási tervnek, mely bennünket megszabadulásunkhoz vezet. Figyelmeztettem őket arra, hogy semmi társaság nem állhat fenn főnök nélkül, a kinek mindenki föltétlen engedelmességgel tartozik s annak megválasztási módjául azt ajánlottam, hogy ki-ki írja fel annak a nevét, a kit vezérül óhajt, egy czédulára, s aztán a szavazatok többsége döntsön.

A megválasztatás után a főnök a következő czikkelyekre fog esküt tenni:

1. Hogy minden erejét és tehetségét arra fogja fordítani, hogy a száműzöttek lehetséges megszabadulására tervet készítsen, s azt saját élete veszélyeztetésével is keresztül vigye.

2. Hogy senkinek kitűntető előnyt nem nyújt, hanem mindarról, a mi a működésre nézve előnyösnek látszik, az egész társaságot értesíti.

3. Hogyha azon kivánatát nyilvánítaná, miszerint e tervvel fel kell hagyni, vagy ideczélzó előterjesztéseket tenne a társaságnak, vagy ha csak egyetlen egy taggal is beszélne ez iránt, rögtön azon nyomban halállal legyen büntetve, s hogy a társaság fel legyen jogosítva ezt az ítéletet rajta azon a módon végrehajtani, a melyet legalkalmasabbnak talál.

4. És végre, hogy a saját eskütétele után, minden egyes tagtól a következő tartalmú elleneskü t követelheti:

Először. Hogy minden tagja a társaságnak tartozik, végső erőfeszítéssel, élte koczkáztatásával az elfogadott szabadulási tervet előmozdítani.

Másodszor. Hogy a főnök jogos megválasztásának elismerése után minden tag annak teljes alávetéssel engedelmeskedik, s miután az igaztalanság és zsarnokság által minden polgári és politikai jogoktól meg van fosztva, s a társaságból kitaszítva, választott főnőkét egyetlen korlátlan urának és mesterének ismeri el, s annak parancsait ellenvetés nélkül teljesíti.

Harmadszor. Hogy minden tag kötelezi magát a legmélyebb titkot tartani mindarról, a mit a fölvétele perczétől kezdve elhatározunk, s ha e fogadását megszegi, nyomban halálra méltónak vallja magát, s ugyanezen szerződés által kötelezve legyen minden, bármely tagra kimondott halálítéletét a társaságnak végrehajtani.

Ezeknek elfogadása után még egy negyedik pontot kivántam megállapítani a főnök és a tagok kötelezettségére.

Negyedszer. Ha árulás következtében a főnök vagy bármely tagja a társaságnak a kormányzóság fogságába esnék, az kötelezi magát a szövetkezés felől legmélyebben hallgatni, ellenben a társaság, életveszélylyel is minden módot elkövetend, hogy azt a tagját a kormányzóság kezeiből kiszabadítsa: akár azon módon, hogy nyílt erőszakkal kiszabadítja börtönéből, akár úgy, hogy mérget, vagy tört juttat a kezébe, hogy a gyalázatos halált megelőzhesse.

E beszédemet tisztelettel és tetszéssel fogadták, s én minden arczon a helyeslés kifejezését olvastam. Azzal mindenki ráírta a czédulára a tetszése szerint választott nevet. A czédulák átnézése után, heten az én nevem találtatott; én magam Chrustiewét írtam az enyémre, melyre a társaság őt kiáltotta ki második főnöknek.

Ez volt a második napom eredménye Kamcsatkában.

Ezen hónap 10-ét tűztük ki a bizottság összejövetelére, mire Chrustiew engedelmet kért, hogy néhány barátját bemutassa a társaságnak, a mit én helybenhagytam.

6-án összejöttünk, hogy testületileg tisztelkedjünk a kormányzónál. Elfogadott bennünket s rövid beszélgetés után azt mondá nekem, hogy miután én többféle nyelven beszélek, megfogad a fia és a három leánya mellé nyelvmesternek; s ezen tekintetből felment a kényszermunka alól, s a katonasággal egy élelmezésben részesít. Arra behítta a gyermekeit, s lelkükre kötötte, hogy szorgalmasak legyenek, s a mit én tanítani fogok nekik, azt jól füleikbe vegyék.

E tisztelgés után a korlátnokhoz mentünk, ki szintén maga elé bocsátott. Éppen sakkozásnál találtuk őt Kolosow úrral, a kozákok hetmanjával. Azt mondta, hogy várjunk, míg a játszmának vége lesz. A korlátnok észrevette, hogy nézem a játékát s azt kérdezte, hogy értek tán hozzá? Azt mondtam, igenis. Nemsokára, midőn a játszmát vesztettnek hitte, azt mondta nekem, hogy ha azt megtudom nyerni, ád ötven rubelt. A hetman tiltakozott, hogy ez törvényellenes dolog, egy száműzöttel játszani; de a korlátnok bebizonyította neki, hogy csak a barátságos társalkodás van tiltva a száműzöttekkel; a hetmant bosszantá ez a nyilatkozat, azt mondá, hogy ez csak ürügy, mert a játékot úgyis elveszti; de végre belenyugodott s én vettem át a játékot. Olyan szerencsés voltam, hogy a harmadik húzásnál sakkot adhattam a királyának, s elvettem a királynéját, mely után megis nyertem a játszmát.

A játék végével tudtam meg, hogy az uraságok ötszáz rubelben játszottak. Én át is vettem a magam ötvenét a nyereségből. A feldühödött hetman revanchet akart adni, s a korlátnok kész volt helyettem a pénzt betenni. A társaimnak adatott két palaczk pálinkát s engem ott fogott sakkozni. Én három játszmát nyertem meg egymásután, a mi a korlátnoknak ezerötszáz rubelt jövedelmezett. Abból én a magam százötvenét szépen besepertem. Délben tovább mentem, de még nem haladhattam messzire, midőn csodálkozva láttam, hogy a hetman loholva jön utánam. Igen udvariasan szólított a nevemen, s azt mondta, hogy van egy terve a fejében, a miből nekem is nagy hasznom lehet, ha vele egyetértek. - Én azonban attól tartottam, hogy a nyerésem által magamra vontam az ellenségeskedését s hogy jóvá tegyem a vétkemet, visszakínáltam neki az elnyert százötven rubelét. Hanem aztán elenyészett a félelmem, a mint a tervét megértettem. Azt mondta, hogy e városban a sakkjátszás valóságos dühhé fajúlt; s egy néhány gazdag kereskedő ő tőle már nagy összegeket harácsolt el, s hogy ő most már bizonyos volna felőle, miszerint óriási összegeket csikarhatnánk el azoktól, ha ráadnám magamat, hogy ő helyette játszszam velük; ha szerencsésen játszom, ő a nyereségnek egy ötödét nekem kész átengedni.

Helyzetem, pénzhiányunk, mely terveink kivitelét akadályozá, rábírtak, hogy az ajánlatát elfogadjam, előre is biztosítottam őt a győzelem felől.

A mint beleegyeztem az ajánlatába, tüstént felejtve lett nála száműzötti állapotom, unszolva hítt meg magához ebédre, hazavitt magához, bemutatott a családjának, mint előkelő, véletlen szerencsétlenségbe került uraságot, a kinek legfőbb lekötelezettséggel tartoznak, s én a legnagyobb tisztelettel levék fogadva. Asztalnál ülve több tekintélyes városi uraság lepett meg bennünket: az én gazdám, ki a harmadik személy volt rangja szerint a kormányzóságban, úgy tudta vezetni a beszélgetést, hogy egészen megértette velük a tisztességnek azt a fokát, a mibe engem helyezni akart előttük. Midőn eltávoztam, olyan tetemes mennyiségű vajjal, füstölt hússal és pálinkával látott el, hogy én azzal a bajtársaimat öt napig megvendégelhettem.

Rögtön összehíttam őket, s elbeszéltem nekik a történteket. Mikor a sok elemózsiát s a százötven rubelt meglátták, mintha csak az édes Úristent látták volna, úgy megörültek. De még magasabbra hágott az örömük, mikor elmondtam nekik a kalmárok elleni tervünket. Ezt az estét nagy vigasságban töltöttük, számtalan fellegvárak építése közben. A mint egyedül maradtam, nekiültem franczia, német és latin nyelvészeti szabályokat írni a tanítványaim számára, s reménytől éledve, feküdtem aztán nyugalomra, s igen jó álmaim voltak.

HATODIK FEJEZET.

BENYOVSZKY HOZZÁKEZD A NYELVMESTERSÉGHEZ. A KORMÁNYZÓ MEGAJÁNDÉKOZZA EGY SZOLGÁVAL S EGY KUTYAFOGATOS SZÁNKÁVAL. NÉHÁNY ELŐKELŐ POLGÁR AZT INDÍTVÁNYOZZA NEKI, HOGY ÁLLÍTSON ISKOLÁT. EGY SAKKJÁTSZMA. EGY VACSORA. A KORMÁNYZÓ LEGIFJABB LEÁNYA AFANÁZIA HAJLANDÓSÁGA BENYOVSZKYHOZ, MELYET AZ ANYJA HELYESEL.

7-én olyan későn ébredtem fel, hogy ugyan sietnem kellett a kormányzó házához, a hol már a teremben együtt találtam a család fiatalabb részét. Eléjük raktam az írott gyakorlatokat, s megtanultattam velük a leírt szavakat. E közben a három nővér legifjabbika, Afanázia mindenféle kérdéseket intézett hozzám a mostani helyzetem fölötti gondolataim iránt. Ebből sejtettem, hogy a kormányzó aligha nem beszélt valamit a gyermekei előtt: eredetem és balsorsom felől. Elmondtam nekik sorsom lefolyását; valamennyien meghatottan látszottak azt hallgatni, a legifjabb leány megis siratta azt keservesen. Igen szép leány volt s érzékenysége mélyen hatott rám: de hát, sajna! én száműzött valék!

Később a kormányzó is bejött s hallgatta az oktatásomat. Meglátszott elégedve lenni a tanmódommal, s azt mondta, hogy megajándékoz egy inassal, egy szánkóval, meg két kutyával. Megköszöntem szépen a jóvoltát, de ellenvetém, hogy nekem, mint száműzöttnek nem szabad tulajdonnal bírnom, s hogy én sorsomat türelemmel akarom viselni. De ő megmaradt a szándékánál s azt mondá, hogy a tanács (a szentpétervári) nem fogja az ő jóságát irántam megróni, mihelyt hírűl veendi, hogy milyen lényeges szolgálatot tettem én az államnak az által, hogy a czárnőnek egy hajóját, az azon levő állami vagyonnal s az alattvalók életével együtt, megmentettem. Ez a jó indulatja egészen meghatott, őszinte szívvel köszöntem meg a jóságát, s azzal ajánlottam magamat, ő azonban visszatartott addig, míg befogatja a szánkómat, azt azután kocsisostól nekem ajándékozta, lelkére kötve az utóbbinak, hogy nekem ugyan szót fogadjon.

A mint én ezzel az új fogattal megérkeztem, a bajtársaim felkiáltottak, hogy a csodák ideje bekövetkezett, s a mint mindazt elmondtam nekik, a mit a kormányzó beszélt, már lelkükben megszabadítva látták magukat az én oltalmam alatt a rabszolgaságból. Hanem Pánow nagy hirtelen lehűtötte az örömüket azzal az észrevétellel, hogy semmi okunk sincs az újjongásra, mert a kormányzó jó indulata majd az én buzgóságomat fogja elernyeszteni, és aztán később, a legelső igazgatóváltozásnál annál inkább kileszünk téve a barbár önkénynek. Még tovább is folytatta volna, ha én félbe nem szakítom azzal, hogy eskümet megújítám előttük, minden módon biztosítva bajtársaimat, hogy egészen a társaság szolgálatára állok.

Még ebéd előtt meglátogatott a hetman Casarinow és Roszkurakow urak kiséretében; előkelő kereskedők voltak mind a ketten. A legelső udvariasságok után azonnal azt indítványozták, hogy állítsak fel egy iskolát: nyelvészet, földtan és számtan számára, s hogy erre képessé tegyenek, maguk ajánlkoztak egy arravaló ház építéséhez szükséges összeg beszerzésére, melyet arra a helyre állíthatok fel, a hol nekem legjobban tetszik. Én ráálltam az ajánlatukra, de kikötöttem, hogy elébb beszéljék rá a kormányzót, miszerint ő is ebbe a nyilvános iskolába járassa a gyermekeit, különben semmi módon nem állna tehetségemben az iskolát is vezetni, meg a kormányzónál is tanítani. Megegyezésünket azzal fejeztük be, hogy én minden tanulóért kapok havonkint öt rubelt s azonkívül fejenkint fél rubelt adnak fűtésre, világításra, s végűl, hogy annyit adnak össze, a mennyi szükséges, hogy a házamat bútorral, élelmi szerekkel ellássam, s egy embert fogadjak bele, a ki főzni is tud.

Mentől tovább gondolkoztam helyzetem szerencsés fordulatáról, annál jobban nőtt a reménnyem, a megszabadulásunkra készített terv megvalósulása iránt.

Szeretett nőmnek az arcza állt mindenütt előttem, ki azóta, hogy őt nem láthattam, nagyon valószínűleg egy gyermeknek adott életet, s ez nem engedett soha semmi örömöt élveznem.

Ez elmélkedésbe elmélyedve, nemis sokat figyeltem bajtársaim beszélgetésére vendégeinkkel; azonban a hetman magamhoz térített álmodozásaimból azzal a meghívásával, hogy menjek hozzá, vele ebédelni s egy pár játszma sakkra. Azt mondta, hogy ezúttal a játszást Casarinow úrnak engedte át, s minden játszma háromszáz rubelbe megy, a miből ő és a korlátnok külön százhúszat tesznek meg, a többi az enyém, ha a játszmát nyerem; ők fizetik, ha veszteni találom.

Casarinow úr beleegyezett a játékba azzal a föltétellel, hogy ötven játszmának kell lefolyni, s hogy nekik szabadságukban álljon társaságba állni, s kinek-kinek e társaság tagjai közűl lehessen velem játszani, viszont a hetmannak és a korlátnoknak is engemet a helyemen felváltani.

A hetman azt mondta, hogy eziránt ő egyedül nem határozhat, annálfogva elhatároztuk, hogy elébb a korlátnokhoz megyünk. A korlátnok kitűnően adta a szerepét. Eleinte nehézségeket gördített elő, végre aztán felcsapott, s erre a szerződési czikkelyeket írásba tettük, lepecsételtük s megállapítottuk, hogy minden játszma végén kész fizetésnek kell történni.

A szerződést egy vacsora szentesíté, melyben ötven személy vett részt, s melyen a kormányzó is jelen volt egész családjával. A mint ő belépett, a zene megszólalt s elkezdődött a táncz.

Én a magam részéről csendes néző voltam, s miután mindenkivel lehetőleg megismerkedtem, arra kértem a korlátnokot, hogy küldjön a bajtársaimnak egy pár üveg égettbort. E helyett ő mind valamennyit beinvitálta, s egy szobát adott rendelkezésükre, a honnan mindent láthattak, a nélkül hogy, a törvény ellenére, a társaság közé keveredtek volna. Az egész mulatság alatt az én tanítványom Afanázia csak akkor távozott el mellőlem, a mikor tánczba vitték: igen sok kellemmel tánczolt. Egyszer az anyja is odajött hozzám s azt súgá a fülembe: »nekem úgy tetszik, hogy az ön tanítványa önhöz nagyon barátságos; kisérje jó szemmel, én jámbor anya vagyok.« - Jó németséggel beszélt hozzám, s miután ezúttal először beszéltem vele, eleinte egy kissé el voltam fogúlva, de nemsokára összeszedtem magamat, s biztosítám őt törhetlen hódolatom és tiszteletem felől. A kormányzó látva, hogy a nejével és a leányával beszélek, szintén odalépett hozzánk, s azt kérdé, hogy miről beszélgetünk? De madame Nilow megelőzte a válaszomat, s azt mondá, hogy az iránt kérdezősködött nálam, vajjon nem tudnám-e a leányát zenére is tanítani? Ez az intermezzo megszabadított az aggályomtól s nemsokára hazament a kormányzó az asszonyságával együtt. Afanázia ismét odajött hozzám, s azt mondá, hogy az atyja beleegyezett a nyilvános iskola felállításába, és így neki és testvéreinek majd többször lesz alkalma, engem meglátogathatni. - Nem vagyok képes e bájos leányka kedves, szeretetreméltó lényét híven leírni. - Éjfél után két órakor hazakisértem tanítványomat nővéreivel együtt s aztán visszatértem a szállásomra.

HETEDIK FEJEZET.

AZ ISKOLA FELÉPÜL. ÉRTEKEZÉS NILOW ASSZONYSÁGGAL. BENYOVSZKY ELŐNYE A SAKKJÁTÉKBAN. AFANÁZIA SZERELMÉT MEGVALLJA. A SZÁMŰZÖTTEK TÁRSASÁGA SZAPORODIK. MEDVEVADÁSZAT.

8-án Chrustiew barátom reggel hozzám jött megkérdezni, micsoda helyet választottam az épületnek? s a mint a kunyhóból kiléptem, már csaknem minden épületfát ott találtam összehordva. A mint a helyet kijelöltem, hozzá fogtak az emberek az összeácsoláshoz. Reggeli után a kormányzó házához menék, tanítványaimnak a szokott leczkeórát tartani, s ott találtam valamennyit az ábéczével a kezében. A mint az első szótagolási leczkén átestünk, arra kértek, hogy írjak fel nekik egynéhány német és franczia szót orosz betűjegyekkel. Szerencsémre találtam a barátom könyvei között egy orosz-német-franczia nyelvtant. Azt átadtam nekik, használati utasítással. Mikor vége volt a leczkének, százféle kérdéssel ostromoltak a hazám és annak szokásai felől.

A mint távozni akartam, bejött az anyjuk, s gyermekeit kiküldve a szobából, odaültetett maga mellé. Aztán elmondta, hogy ő egy Szibériába száműzött svéd ezredesnek a leánya, hogy az anyja kitért a hitéből, s akkor ő nőűl ment Nilow úrhoz, ki az időben alezredes vala. Derék ember különben, csakhogy nagyon átadta magát az italnak s annak a túlságos élvezetében néha baromi és megférhetetlen; hogy neki semmi más gyönyörűsége nincsen, mint a családja növendék tagjait maga körűl felcseperedni látni, és ámbár most is meg van már az a szomorúsága, hogy a két idősebb leányát két tiszthez kellett nőűl adnia, a kik mind a ketten végtelenűl benne vannak az iszákosságban és dobzódásban, most még a legifjabbnak a sorsán is keseregnie kell, a kit az atyja egy bizonyos Kuzmához akar nőűl adni, a ki a kerek világon a legkiállhatatlanabb ember. Arra kér tehát, hogy igyekezzem a kormányzó bizalmát megnyerni, s aztán mindent elkövetni, hogy ezt az elhatározását megakadályozzam.

Azt feleltem a búsongó anyának, hogy megteszek minden lehetőt, s parancsolatjára állok mindenkor. Aztán búcsút vettem s hazamenék, a hol már ott találtam a hetman meghívását a sakkjátszásra.

Ebédünket végezve Chrustiew úr bemutatta nekem az új jelölteket, a kik társaságunkba felvétetni kivántak.

Négy óra tájt felkeresett egy a s s z o n y, hogy mértéket vegyen rólam öltöny- és fehérneműdarabokra; mert itt az a szokás, hogy a szabó-mesterséget asszonyok űzik.

Hét órakor tisztelkedtem a korlátnoknál, ott találtam már öt kereskedőt. Öt játszmát dolgoztunk le, abból megnyertem négyet; behúztam a magam száznyolczvan rubelét s búcsút vettem.

9-én egy Csulosnikow nevű kereskedő, a ki meghallotta, hogy van némi készpénzem, felhívott, hogy játszam vele sakkot, de kikötötte, hogy kétszáz rubelen alól nem megy bele. Én elfogadtam, csak arra kértem, hogy várjon vele délutánig, mert most a kormányzó gyermekeit kell ellátnom. A mint ott a terembe léptem, csodálkoztam rajta, hogy Afanázia nincs jelen, s még inkább sajnálkoztam, mikor megmondták, hogy betegen fekszik; hanem azért mégis óhajt leczkét venni, s engedelmet kért az anyjától, hogy én odamehessek hozzá, a mit az megis adott neki. Engem tehát odavezettek a hálószobájába, a hol ez a szeretetreméltó leányka szívének érzelmeit nekem oly őszinteséggel és egyszerűséggel vallá be, hogy akkor nekem az orosz nyelv a világ minden népajkai között a leghangzatosabbnak tetszett.

E nyilatkozatot Nilow asszonyság megjelenése szakítá félbe. Én tehát eltávoztam s hazaérve ott találtam Csulosnikow urat, ki is három játszmát elveszített. A nap többi része azzal tölt el, hogy a jelöltek rendjét, a kiket Chrustiewnek kellett bemutatni, megállapítottuk. Elhatároztuk, hogy csupán a nyolczasbizottsággal legyenek közölve a tulajdonképeni titkok, s a többieknek, a kik ezentúl fölvétetnek, csupán annyi legyen mondva, a mennyit a társaság jónak talál velük közölni, hogy bizalmukat biztosítsa. Ez alkalommal tehát az esküformát megállapítottuk s az est többi részét a megvendégelésük előkészületeire fordítottuk.

10-én szürkületkor kiment Chrustiew úr, hogy a jelöltjeit összekeresse, s kilencz órára visszakerült velük. Ezek a neveik:

Kuzneczow Döme, orosz kereskedő, szabad ember.
Kumin Afanáz, kozák-százados, szabad.
Gurczinin Endre, Erzsébet czárnő kamarása, száműzött.
Szibaew János, vadász-százados, szabad.
Alexis, protopópa-esperes, szabad.
Csurin János, egy kereskedőhajó-kapitányának az ö c s c s e , szabad.
Popow Levonti, vadász-kapitány, szabad.
Meder Magnus, az admiralitástól, húsz év óta száműzött.
Wolkow János, szabad-vadász.
Bielszky Kázmér, lengyel sztaroszta, tizenöt év óta száműzött.
Lobozow Gergely, gyalogsági ezredes, száműzött.
Zadikoy Heraclius herczeg, tizennyolcz év óta száműzött.
Szrebernikow Miklós, testőrezredi százados, száműzött.
Biaczinin Endre, száműzött.

Reggel 11 órakor vezették be a jelölteket a gyülekezetbe, s felolvasták előttük az esküt és kötelességeket. Rögtön letették az esküt, s aláírták a fogadalmat; azonban, hogy még erősebben megkössük őket, azt csináltuk ki, hogy mindazok, a kik orosz hitűek, menjenek meggyónni, s vegyék fel a szentséget. E szerint Chrustiew elkisérte őket a t e m p l o m b a , a hol meggyóntak s a szentséget a protopópától felvették. Visszatértük után megültük a mi kis ünnepünket, s abban a tisztességben részesültünk, hogy maga a kormányzó, családostúl, a korlátnok és a hetman, több előkelő személylyel a városból, meglátogatott bennünket este felé s segített nevezetessé tenni a mi szabadság-korszakunk első napját. A kormányzó teljesen leitta magát s ez állapotban esküdözött, hogy engem tesz meg a száműzöttek főnökévé, s meghagyta a korlátnoknak, hogy e kinevezést megerősítő okmányt az irodai könyvbe beigtassa. Még azt is megigérte, hogy írni fog a kormánynak az én érdekemben, hogy használjanak a kormány szolgálatában. A korlátnok és a hetman igyekeztek őt e hangulatában megmarasztalni. S meg volt nekik az a gyönyörűségük, hogy közel hétezer rubelt nyertek általam a kalmároktól a sakkjátékon. E szerint azok fizették meg az ünnepély költségeit.

11-én elhatároztuk, hogy medvevadászatra megyünk, s kaptunk e czélra a kormányzótól négy napi szabadságot. E napon Nilow úrtól tetemes ajándékot kaptam fehérneműben és házi szerekben. 12-én kivonultunk tizenhatan, jól felfegyverkezve, nyolcz szánon,[6] s a befagyott folyón sikamlottunk alá. Huszonnyolcz versztnyi távolban megállapodtunk a t o j ó n (Csekavka főnöke) lakása előtt. Ez elmondta, mennyi látogatást szokott kapni a medvéktől s megvendégelt minket is, meg a kutyáinkat is, s azután egy p a t a k h o z vezetett bennünket, mely a Kamcsatka-folyóba ömlik. - De alig pillantott meg három medvét, melyek a patak partján hanczúztak, rettegve kért bennünket, hogy menjünk vissza, mert különben halálfiai

[6] A német kiadás négy szánt említ. Ez azonban lehetetlen. A kutyaszánok nincsenek négy emberre szabva.

vagyunk. E jó tanács után jó maga el is szelelt, mi azonban puskalövésnyire közeledtünk az ellenfeleinkhez, a hol aztán rájuk durrantottunk s mindeniket megsebesítettük. A kapott sebektől feldühödve rohantak azok ránk nagy agyarkodással. Jó szerencsére az én bajtársaim bevoltak már gyakorolva az ilyen vadászatba. Eléje mentek a medvéknek s hosszú viaskodás után, agyonverték mind a hármat; egyike sem akart azoknak elszaladni.

Az ilyen medve-vadászatnak ez a módszere. A mint a medve mutatja magát, egyike a vadászoknak elkezdi a támadást azzal, hogy a fenevad elé tartja a bal karját, melyet elébb vastag fahasábokkal bekötözött, hogy a medvetalpak első csapásaitól meg legyen az védve. A mint a medve a bal karját megragadja, a vadász beledöfi a bal lapoczkájába a kelevézét. Erre azután a többi vadászok is mind belerontják a medve testébe a kelevézeiket. A vadállat azonban gyakran megteszi azt, hogy összetöri a kopja-nyeleket, s ha az első vadász nem jól találta, legyűri az ellenfelét s megfojtja, vagy nyomorékká teszi.

Miután ezt a három medvét leöltük, feltettük őket a szánjainkra, s visszafordultunk a Csekavka felé. Fele úton találtuk a t o j ó n t, húsz kamcsadállal, kik mind lándzsákkal és nyilakkal voltak fegyverkezve. Azt mondák, hogy segítségünkre jöttek; a mint azonban a megölt medvéinket látták, nagy diadalénekléssel kisértek bennünket hazáig.

Első gondjuk volt a medvéket lehántani, melyeknek a bundáiért nekünk huszonhat nyestbőrt és a húsáért nyolcz rókaprémet adtak. Ez az alkú nekünk annyira megtetszett, hogy elhatároztuk még egy fogásra kimenni holdvilágnál. E második kisérletnél ismét szerencsénk volt öt medvét elejteni,[7] hanem Szibaew sebet kapott e küzdelemben.

Ezen medvék között volt egy bámulatos nagy példány, olyan fehér, mint a hó. Ennek a bőrét megtartottuk a kormányzónak adandó ajándékúl, a többi négyet pedig saját kényelmünkre szántuk. Ezeket tehát szánkóinkra pakolva, visszatértünk a szállásunkra, a hol a bőröket lenyúztuk, a húst besóztuk, s mindent hazatakarítottunk rendén. A kormányzó nagyon jó néven vette az ajándékunkat.

[7] A német kiadás itt három medvét említ s Szibaewet veszélyesen megsebesűltnek. Ez nem valószínű, miután néhány nap múlva már ott szerepel ismét az összeesküvésnél.

NYOLCZADIK FEJEZET.

A NYILVÁNOS ISKOLA MEGNYITÁSA. A SZÁMŰZÖTTEK TANÁCSKOZMÁNYA. SAKKJÁTÉK. BENYOVSZKY TÉRKÉPEKET KÉSZÍT A KAMCSATKÁVAL HATÁROS SZIGETEKRŐL. VESZÉLYES KÖVETKEZÉSEI AZ UTÓBBI TANÁCSKOZMÁNYNAK. BENYOVSZKY MEGELŐZI A VESZÉLYT, DE CSAK NAGY ÜGYGYEL-BAJJAL MENEKÜL MEG A LEGYILKOLTATÁSTÓL. ELLENSÉGÉT MEGBÜNTETIK.

14-én az iskolaterem készen volt; én összegyűjtöttem a tanítványaimat s segédekűl Chrustiewet és Pánowot választottam. Délután négykor jöttek fel a kormányzó gyermekei. Tanítványaim száma ment 23-ra, azok között volt három kereskedő is, a kik a számvetést akarták megtanulni.

16-án arra kért Szibaew, hogy híjam össze a tanácskozmányt, mivel ő egy a vállalatra vonatkozó találmányt készűl előterjeszteni. Még azon éjjel tizenegy órára egybehívtam a társainkat, s mikor együtt voltak, felszólítottam őt, hogy adja elő a felfedezését, a mi a következőből állt:

A közelmúlt augusztus hóban vitorlázott el Csulosnikow egy százötven tonnás hajóval Ochoczkból, mely az aleuti szigeteken tartandó hódvadászatra volt felszerelve. Hajósnépe állt huszonnyolcz vadászból, a kik soha tengert nem láttak, s miután heves vihar kapta őket elő útközben, a hajó meglett rongálva, a parthoz visszaverve, s olyan jó volt, mintha el lett volna veszve. Ekkor Csulosnikow kényszeríteni akarta az embereit, hogy pihenetlenűl tatarozzák ki a hajót, s vonakodásukat látva, katonákat kért a kormányzótól, hogy erőszakkal kényszerítse őket e munkára. Ezen bánásmód miatt azok egyhangúlag azt határozták, hogy elébb a hajót hatalmukba kerítik, s akkor azon rabságukból elmenekülnek.

Szibaew, a kitől e végett tanácsot kértek, felhasználta ezen hangulatukat, s azt mondta nekik, hogy a vállalatuk nehezen fog nekik sikerülni, ha csak engem nem szólítanak fel annak a vezetésére, a mire ők azonnal ráálltak, s ő reá bízták, hogy nekem ezt tudtúl adja. Annálfogva kötelességének tartotta a társulat elé terjeszteni az ügyet, határozzon mi a teendő e körülmények között, melyek, véleménye szerint, nagyon kedvezők a mi szándékainkra; mivelhogy ilyen számszerinti megerősülésünk után könnyű lesz olyan helyzetbe tenni magunkat, hogy erőhatalommal is elfoglaljuk a hajót, vagy ha az nem sikerülne, fegyverrel törjünk útat a menekülésre.

Ez az indítvány nagyon fontosnak látszott előttünk, ezért kinek-kinek megkérdeztük felőle a véleményét, s végre mindnyájan hajlandók lettek az enyémet elfogadni, mely a következőből állott:

Szibaew vigye hírűl nekik, hogy én az ő szenvedéseiket nagyon lelkemre vettem, hanem hogy már egyszer a szerencsétlenek megszabadításában való igyekezetemben rútúl el lettem árúlva, s ezért az ő terveikhez nem bízom. Mert ha a 28 között csak egy hitszegő akad, hát akkor el vagyok veszve, s miután ez a kisérlet a lázadás osztályába tartozik, ők is mind az ólombányák kényszermunkájára lennének elkárhoztatva életük fogytáig.

Azt tanácsoltam, hogy az én részemről más választ ne adjunk nekik, de a mellett Szibaewet megbízzam vele, hogy ez embereket csak buzdítsa abban a szándékukban, hogy Kamcsatkát elhagyják, és hogy minden módon törekedjenek az én bizalmamat megnyerni, az alatt én csendben vezetem és rendezem az ő merényletüket, mihelyt az a kivitelhez közelebb jutand.

17-én reggel odajött a szobámba Szibaew, Csulosnikow hajósnépének két legkiválóbb tagjával, kik közűl az egyik volt a kormányos Lapin, a másik Parencsin, ács. A mint beléptek,

lábaimhoz vetették magukat, s könyörögtek, hogy ne hagyjam el őket a vállalatukban. Azt vélték, hogy az ő elhatározásuk nekem magamnak is kedves lehet, mert az által a saját szabadságomat is biztosítom s ajánlották, hogy esküt tesznek a hűségük és engedelmességük megtartására, s készek követni akár a világ végéig. Én még kissé vonakodtam, de végre mikor azt is ajánlották, hogy az úrvacsoráját is felveszik, ha kivánom, e nyilatkozatukra engedtem nekik reményt arra, hogy elvállalom a vezetőséget: előre föltéve, hogy a társaikat is ráveszik ugyanazon eskü letételére. Ha erre mind ráálltak, akkor majd jöjjenek hozzám s tegyék le az esküt.

A mint ezek tovább mentek, összehívtam a társaimat s eléjük terjesztettem az egyességet, a mit Csulosnikow hajósnépével kötöttem. Helybenhagyták eljárásomat s társaságunk, mely ekként magát 28 izmos és elszánt férfival megerősítve látta, nem kételkedett többé a szerencsés siker fölött. E naptól kezdve, elhatároztuk, hogy töltények készítésével foglalkozunk s fegyvereinket használható állapotba helyezzük. Mindenkinek meg volt hagyva, hogy lássa el magát egy puskával, két pisztolylyal, szablyával, kelevézzel és hatvan tölténynyel.

18-án a napot sakkjátékkal töltöttem a kormányzónál, s megnyertem hét játszmát. A mint hazatértem, utánam jött Morin úr, helyőrségi hadnagy, a ki arra kért, hogy kölcsönözzek neki 500 rubelt, miután nisney-osztrogi kormányzóvá lett kinevezve s kell neki ez a pénz a felszereléséhez. Megigértem neki, hogy teljesítem a kivánságát, de azon föltétel alatt, ha becsületszavát adja, hogy a szerencsétlen száműzöttekkel, kik a hatósága körébe tartoznak, emberileg fog bánni. Arra hazáig kisért, a hol átadtam neki az 500 rubelt, melyért ő viszont barátsága és hálája iránt biztosított. Bajtársaim nagyon rossz néven vették tőlem ezt a bőkezűséget; de a mint megmondtam nekik, hogy van még a pénztáramban ötezer rubel, egészen belenyugodtak.

19-én azt kivánta tőlem a korlátnok, hogy készítsem el a kurili és aleuti szigeteknek és a kamcsatkai partoknak kisebbített térképét, s hogy ehhez a szükséges adatokat megszerezhessem, megengedte, hogy a levéltárból mind azt, a mit használhatok, kivehessem. Minthogy ez a munka nekem unalmas helyzetemben szórakozást szerzett, s egyúttal azokhoz az elismeretekhez is eljuttatott, a melyek tervem kiviteléhez szükségesek, hajlandó voltam azt teljesíteni. Ugyanaz nap megkaptam az irodából többrendbeli naplókat és tengeri útak leírásait, a melyeket részint a császári szolgálatban álló orosz tengerész-tisztek, részint magánosok szerzettek. Azonban az első átlapozás után láttam, hogy nem sok alapos dolgot találok bennük, kivéve a Spanberg, Behring és Csirnikow úti naplóit.

20-án Nilowné asszonyság arra ösztönzött, hogy tanítsam a leányát zenézni. Szerencsétlenségemre semmi más hangszerhez nem értettem, mint a hárfához, ilyent pedig csodára sem lehetett volna egész Kamcsatkában felfedezni. Mind a mellett is megigértem az asszonyságnak, hogy majd készítek egy hárfát, ámbátor soha sem volt a kezemben semmi asztalosszerszám. Mikor hazamentem, tanácsot ültem a barátaimmal igéretem teljesítése iránt, s miután a hárfa mintáját elkészítettem, Pánow magára vállalta, hogy majd segít nekem a hárfa rámáját elkészíteni, Chrustiew kész volt húrokat készíteni, kutya- és irámszarvasbelekből, Stefanow pedig a vas-hangsrófokat kovácsolni igérkezett.

21-én odajött hozzám Csulosnikow uram, az a kereskedő, s szememre lobbantotta, hogy a hajósnépét lázadásra izgattam, s azzal fenyegetőzött, hogy ha a főczinkosokat meg nem nevezem, egyenesen felmegy a kormányzóhoz, s követelni fogja, hogy adjon parancsot az elfogatásomra. Az az elhatározott mód, a mivel ez az ember rámtámadt, arra a gyanúra vezetett, hogy talán árulást követtek el a hajósai, azonban nekem még a színét is kerülnöm kellett a megdöbbenésnek; azt válaszoltam neki, hogy talán az esze tisztúl, hogy engem egy ilyen bárgyú vállalatra képesnek hisz? Igaz, hogy az ő hajósnépe én hozzám fordúlt azzal a kéréssel, használnám őket a házam építésénél: erre megis alkudtam velük; de szívesen

feloldom a szerződést, ha az a kormányzó helyeslésével nem találkozik. Egyúttal az iránt biztosítottam az urat, hogy ebbe a nyilatkozatba nem azért bocsátkozom, mintha magamat ő előtte akarnám mentegetni, mert ő kelmét sokkal jobban megvetem, mint hogy a vádjait feleletre érdemesnek tartsam; hanem csupán azért, hogy őtet megpirítsam e szegény emberek iránti embertelensége miatt. Még én fenyegettem, hogy rögtön megyek a kormányzóhoz, feljelenteni azt a csúf bánásmódot, a mivel az embereit terheli, a kiktől, ámbár munka nélkül nem élhetnek, ezt a keresetmódot elvonná, ha lehetne. A mi pedig engem illet, hát majd találok én alkalmat, ő kelmét e vádaskodás szemtelenségeért megfenyíteni.

E czivódás alatt több bajtársam is odavetődött, s hallva annak a tárgyát, azt mondák, hogy csak azért kezd velem a kalmár veszekedést, hogy bosszút álljon a sakkjátékon elvesztett pénzeért; a vita egyre hevesebb lett, s végződött egy csomó ütlegen, a mit természetesen Csulosnikow uram vitt el a hátán.

Hogy a rossz következéseit ennek a kalandnak megelőzzem, azonnal a kormányzóhoz siettem, s eléje adtam Csulosnikow vádjait, nem titkolva szörnyűködésemet e szemtelen magaviselet fölött. A kormányzót még a neje és a gyermekei is segítettek feltüzelni, úgy hogy az haragjában rögtön küldte az őrt Csulosnikowért, s a mint a szeme elé került, szóhoz sem hagyta jutni, hanem tudatta vele, hogy ha engemet még egyszer megbánt, rögtön becsukatja, s az összetöretett hajóért, a mit rábíztak, felelősségre vonja, s hogy ő már most, megtudva, hogy az a hajó helyreállíthatlan, az ő hajósnépét feloldja a szerződésük alól s szabadságot ád nekik, hogy más hajóra menjenek. - Erre a kormányzó a segédtisztjét a korlátnokhoz küldé, hogy hajtsa rögtön végre a parancsát: a szegény Csulosnikownak hallgatva kellett magát megadni.

Én köszönetet mondtam a kormányzónak, s ismét visszamentem a lakásomra. Azonban alig tettem meg egy harmadát az útamnak, a mint egyszerre csak előrohant rám Csulosnikow, az unokaöcscsével, vastag fustélyokkal és késekkel felfegyverkezve. Nálam nem volt más védszer, mint a botom, s távol minden menedéktől. Azonban a hátamat egy raktár ajtajának vetve, védelmi helyzetbe tettem magamat, s helyt álltam a verekedésnek. Magam is több ütést kaptam a bal karomra, de egy botütésem olyan szerencsésen találta Csulosnikow öcscsét a feje lágyán, hogy az eszméletlenűl rogyott össze. Ekkor aztán csak egy emberrel levén dolgom, dühösen rohantam rá s a botomat összetörve rajta, elkezdtem öklözni. Az első rohamra egy olyan lökést adtam a mellére, hogy elkezdett vért hányni, s az életéért könyörögni, a mivel én megis ajándékoztam, jól lehordva az alávalóságáért. Mégis megigértem neki, hogy az egész dologról nem szólok a kormányzónak semmit.

A mint elhagytam s tovább mentem, szembe jött rám Szibaew, s látva, hogy több sebből vérezem, a miket a fejemre kaptam, kérdezé, hogy mi baj ért? s a mint az eseményt elmondtam előtte, nem hagyta magát visszatartani, hanem szaladt a kormányzóhoz, bejelenteni neki az újságot. A kormányzó azonnal küldte az őrséget, hogy fogják el Csulosnikowot az öcscsével együtt. Az öcs még az nap délután meghalt, a koponyája úgy be volt törve; Csulosnikow pedig el lett ítélve hat hónapi nyilvános munkára, s az egész vagyona elkoboztatott az állam és az egyház javára. Én nagy kínnal vánszorogtam el a házamig, s minden gondos ápolás mellett is, tíz napig voltam kénytelen ágyban fekünni, mely idő alatt a város legelőkelőbbjei, s különösen a kormányzó családja folytonosan megtiszteltek látogatásaikkal, kik a legnagyobb részvétét nyilváníták egészségi állapotom és felépülésem iránt.

KILENCZEDIK FEJEZET.

AZ ÖSSZEESKÜDTEK CSAK ALIG KERÜLIK KI A MEGMÉRGEZTETÉST ÚJ ESZTENDŐ NAPJÁN. A MÉREGKEVERŐ FELFEDEZÉSE, KI TERVEIKET ELÁRULJA, A MIT ANNAK EGY KÖZÜLÖK ADOTT FEL. AZ ÖSSZEESKÜVŐK ÖSSZEJÖNNEK, S AZ ÁRULÓT ELTESZIK LÁB ALÓL. A KORMÁNYZÓ TOVÁBB KUTAT, DE NYOMOZÁSAIT EGY VÉLETLEN FÉLRE TÉRÍTI.

1771 január 1-én udvarlásunkat tettük a kormányzónál s más főszemélyeknél s aztán összegyültünk egy kis lakomára. Néhány kalmártól kaptunk theát, czukrot ajándékba s azzal elmulattunk. Hanem ennek a mulatságnak ugyan drágán adtuk meg az árát. Egy negyed óra múlva gyomorgörcsök és hányás vettek bennünket elő. Pánow volt az első, a ki rájött, hogy megvagyunk mérgezve: ő érzette néhány czukordarabkán azt a sós ízt. Erre a sejtelemre azonnal mindnyájan egy jó adag dió-olajat nyeltünk le. Lehetetlen azt a kínt leírni; némelyeket jobban, másokat kevésbé lepett meg; én szerencsémre csak egy findzsa theát ittam, s az olaj után rögtön enyhülni éreztem a fájdalmaimat; csakhogy utána minden tagom reszketőssé lett. A mellett pedig minden erőmet össze kellett szednem, hogy a többi tizennégy társamon segítsek, kiknek némelyikét a vérhányásig erőtette a méreg.

E válság alatt több bajtársunk is vetődött oda, kik látva a bajunkat, nagy sietve hoztak jó sok irámszarvas-tejet, a mi által végre a fájdalmaink elmulának; de az a reszketés a tagjainkban megmaradt vala. A mint eléggé magunkhoz tértünk, hogy az esetről eszmélkedhessünk, vizsgálat alá vettük a czukrot. Egy macskának, meg egy kutyának adtam belőle egy darabot, halba takargatva. Mind a két állat görcsös vonaglásokba esett, s fél óra alatt kimúlt. Ez a kisérlet kétségtelenné tette, hogy bizonyos Casarinow nevű kereskedő mérgezte meg a czukrot; azonban, miután nagy horderejű dolog volt ennek az ügynek az alapjára rájönni, azt határoztuk, hogy egyelőre elhallgatunk az egészszel, s a protopópáért küldtünk, hogy Csurin úr temetését megünnepeljük; Pánowot ez alatt, miután magához tért, a kunyhójába vittük.

2-án délben, a kormányzóhoz menék, hogy a történtet elmondjam neki, s bizonyságúl magammal vittem a czukorsüveget. A kormányzó nem volt hajlandó a szavaimat elhinni; én tehát azt indítványoztam neki, hogy hivassa ide Casarinowot, s kínálja meg theával. A töltés közben véletlenűl ejtse el azt a szót, hogy a czukrot én tőlem kapta ajándékba; akkor aztán Casarinow magatartása majd nyilvánossá teszi bűnös, vagy ártatlan voltát. Nilowné asszonyság ezt az indítványt kitünőnek találta, s a kormányzó azon föltétel alatt beleegyezett, hogy én az egész dolog lefolyását egy mellékszobában várjam be.

A korlátnok, a hetman, Casarinow és még két kalmár tehát azonnal meglettek híva a kormányzóhoz. A mint jönni láttam őket, átmentem a benyílóba, a honnét mindent hallhattam.

A korlátnok és a hetman érkeztek meg legelébb, s az összejövetel czélját megértve, azt sejtették, hogy Casarinow bosszúból tette ezt, mivelhogy nagy összegeket elvesztett ellenemben a sakkon, s éppen nem kételkedtek azon, hogy a mit elmondtam, való igaz. Egyúttal azt is kijelenték, hogy ha Casarinow vétkesnek bizonyúl be, a legszélső szigorral legyen megbüntetve, minden vagyonát kobozza el az állam, s ő maga életfogytig való bányamunkára legyen elítélve.

Végre megérkezett a társaság hőse is, a két más kereskedővel. A kormányzó igen udvariasan fogadta őket s elkezdett velük beszélgetni néhány hajó felszereléséről az aleuti szigeteken rendezendő hódvadászatra. Mikor aztán belejöttek a beszélgetésbe, megkínálta őket a kormányzó theával. Casarinowtól is kérdezte, hogy szokott-e ilyenkor theát inni? Oh igen! válaszolá ez.

A míg a thea-asztalt rendezték, a kormányzó elkezdte dicsérni az új száműzöttek bőkezűségét, a kik egyre-másra küldözik neki az ajándékokat: ime most is két süveg czukrot küldtek éppen.

E szavaknál Casarinow elsápadt, s arra a kérdésére a kormányzónak, hogy talán nem jól érzi magát, azt felelte, hogy biz ő egész nap gornyadozott s csak a kormányzó parancsára hagyta el a szobáját, most azonban engedelmet kér, hogy haza mehessen. A korlátnok bíztatta, hogy vége lesz annak a csömörnek mindjárt, csak egy pár csésze theát igyék meg; de Casarinow mindenképen mentegetőzött, hogy nem ihatnék. Végre odaadták neki a findzsa theát s a kormányzó egész komolyan ráparancsolt, hogy minden teketória nélkül igya meg mindjárt. Erre a nyomorúlt ember, látva, hogy benne van a szerencsétlenségben, odavetette magát a kormányzó lábaihoz s megvallotta, hogy ő azt a czukrot megmérgezé, hogy a társaságot egy szörnyetegtől megszabadítsa. Egyúttal azt állítá, hogy a kormányzó maga is meggyőződhetik az én gyalázatosságomról, csak hallgassa meg bizonyos Biaczininnak a vallomását, ki ő előtte az általam tervezett merényletet elárulta, miszerint én minden száműzöttet fel akarok fegyverezni, aztán egy hajót elfoglalni s azzal Kamcsatkából megszökni.

A kormányzó sokkal jobban fel volt ingerűlve Casarinow tette fölött, minthogy szavait figyelembe vette volna. Rögtön parancsot adott, hogy vessék börtönbe, s a korlátnokot utasítá, hogy kobozza el a vagyonát, s a saját maga által bevallott mérgezési kisérletért tegye fel az ítéletét, s írja be a törvénykezési naplóba.

Ebéd ideje közeledvén, hazamentem, a mint e nyomorúltat a börtönbe hurczoltatni láttam. Azonnal összehívtam a bizottságot s mindazokat, a kik a szövetségi esküt letették. Biaczinin árulkodását neki szemtől szemébe megmondtam, mire az egész társaság egyhangúlag kimondta rá a halál-ítéletet. Három órai haladékot adtak neki, hogy készülhessen a meghalásra. Alexis protopópa vállalta el ez előkészítést; este kivitték a mezőre, s fejbelőtték.

Casarinow feladása következtében a korlátnok maga elé hivatott egy kozákot, a kit szintén Biaczininnak híttak s azt vonta kérdőre. Az a jámbor ember azt sem tudta, mi történik vele, mikor olyan dolgok iránt fogták vallatóra, a miknek soha hírét sem hallotta, s esküdött rá, hogy soha sem beszélt Casarinowval. A korlátnok nem vette magának azt a fáradságot, hogy a kozákot szembesítse Casarinowval, s ilyenformán még a hamis vádaskodás bűnténye is bele kerűlt az ítélete indokolásába.

TIZEDIK FEJEZET.

BENYOVSZKY KÉSZÍT HANGSZERT AFANÁZIA SZÁMÁRA. ÚJ AJÁNLOTT TAGOK A SZÁMŰZÖTTEK TÁRSASÁGÁBA. ELJÁRÁSI TERVET ÁLLAPÍTANAK MEG. A KORMÁNYZÓ UTAZÁST INDÍTVÁNYOZ. NAGY NYERÉS A SAKKON; EGY RÉSZÉT A KORMÁNYZÓ CSALÁDJÁNAK AJÁNDÉKOZZA. AFANÁZIA AZ ATYJA JELENLÉTÉBEN VALLJA MEG SZERELMÉT, MELYÉRT A KORMÁNYZÓ NAGYON FELINDÚL, DE A HIVATALNOK TÁRSAI MEGENGESZTELIK. A KORMÁNYZÓ LÉPÉSEKET TESZ, HOGY BENYOVSZKY SZÁMKIVETÉSI ÍTÉLETÉT VONJÁK VISSZA.

3-án tudtunk meg mindent, a mi a kormányzónál és a korlátnoknál történt, s nem győztük eléggé áldani a sorsot, hogy így megszabadított a közel fölöttünk lebegő méregkeverés és árulás veszedelmétől. Még ugyan azután is éreztek közülünk néhányan gyöngélkedést. Miután e napon elkészültem a hárfámmal, s a húrokat is felhúztam rá, elvittem azt Nilowné asszonysághoz, s néhány dalt vertem el rajta; s ámbár a hárfa hangja éppen nem volt valami kellemetes, a kormányzó és családja el voltak a dallamtól bájolva. Afanáziát pedig ez nap el nem lehetett a hárfájától választani.

4-én tudata Stefánow, hogy arról értesült, miszerint Boscarew, Izmailow és Lapin, három fiatal legény, kik a tengerészetre adták magukat, öt vagy hat vadászszal, azt határozták, hogy ők egy hajót elfoglalnak, s azon az aleuti szigetekre elszöknek és ott letelepülnek. Azt vélte, hogy miután ez eszme a maguk fejében támadt, meglehetne a hűségükben bízni. - Azonban Biaczinin árulkodása nagyon megrökönyíté az én bajtársaimat, azért én azt indítványoztam, hogy Stefánow kössön velük bővebb ismeretséget, erősítse meg őket a szándékukban, a míg a fölvételük iránt határozunk. Valósággal azonban ez elhatározásunkat odáig akartuk elhalasztani, a míg a tervük kivitelére kerül a sor. Ez indítványt jónak találták és Stefánow meg lett bízva a dolog vezetésével.

5-én gyűlést tartottunk, hogy tervünk kivitele felől tanakodjunk. Azt főztük ki, hogy minden további gyanú kikerülése végett, társaink nagyobb száma hagyja el Bolsa várost s a télire, vadászat ürügye alatt településjön le Nisney-Osztrogban. Márczius vége felé azonban, vagy legkésőbb ápril 15-ig ismét csatlakozzék hozzám, hogy aztán, a mint a kikötő felszabadúl a jégzajlástól s elkezdik a hajókat felszerelni, kezem ügyében legyenek, hogy a legelső legjobb hajót elfoglalhassuk s Kamcsatkától búcsút vehessünk.

Ez elhatározás következtében úgy csináltuk ki, hogy Chrustiew és Stefánow nyerjék meg a tervünknek a legelső hajónak a legénységét, mely felszerelés alá kerűl, a mi alatt én még jobban igyekezem magamat a kormányzónál, a korlátnoknál és a hetmannál behízelegni, s a kalmárok besúgásait meghiúsítani, a kik Biaczinin árulkodása s más egyéb körülmények következtében gyanújokban megerősödtek. Ugyanaz nap folyamodtam a kormányzóhoz, hogy engedje meg társaimnak a Nisney-Osztrog környékén vadászást, a mibe bele is egyezett. 6-án elutaztak, én adtam nekik kétszáz rubelt a berendezésükhöz s ajánló-levelet Morin úrhoz, az ottani kormányzóhoz.

7-én meghívott a kormányzó, hogy legyek kisérője egy útjában, a melyet családjával együtt szándékozik e hóban megtenni. Ezt én parancsolatnak vettem, s azt mondtam, hogy készen vagyok rá. A korlátnok és a hetman azonban, kik később odajöttek, zúgolódtak rám, hogy itt hagyom a sakkjátszmáikat. De miután a kormányzó biztosította őket, hogy legfeljebb hétnyolcz napig marad oda, rászánták magukat, hogy ők is eljönnek ez útra, kikötve, hogy sakktáblát vigyünk magunkkal. A kormányzó nevetett rajta, s szerette volna tudni, hogy

ugyan mennyit nyertek azóta, hogy én is résztveszek a játszmáikban? s arra kisült, hogy a nyereségük negyvenkét ezer rubelre megy fel pénzben és szőrmékben. A korlátnok tanújelét kivánta szolgáltatni a kormányzó iránti hű ragaszkodásának, s elmondá neki, hogy ők úgy egyeztek meg velem, hogy a nyereség tizedét az ő családja számára fogják ajándékúl félretenni, s erre bizonyságúl én rám és a hetmanra hivatkozott. A kormányzónak nagyon tetszett ez a nyilatkozat; mindjárt behivatta a leányait, tudtukra adta, hogy ime milyen szerencse érte őket, egyúttal közölve velük, hogy mindezt először is nekem, azután pedig a korlátnok és hetman barátságának köszönhetik.

Én azonban vettem észre, hogy a hetman orrol a korlátnoknak ezért a nagylelkűségeért. Kapzsi, zsugori fráter volt: - külön vettem, s eszére adtam, hogy lássa milyen nagy érdem hárúl ő reá is ebből a nagylelkűségből; éppen mint mi ránk, s ennek e jó következéseiben ő is osztozni fog velünk, s hogy még mindig előttünk áll az aratás gazdag mezeje! végre beletörte magát s megnyugodott.

A kormányzó egész családja a legnagyobb hálát tanúsítá irántunk, de Afanázia még többet is mondott; »remélte, hogy a korlátnok és a hetman jóságos közbenjárásának sikerülni fog az én száműzetési ítéletemet megsemmisítetni, hogy a kormányzóságnál alkalmazást nyerhessek; ez lenne az ő legforróbb kivánsága, hogy engem boldognak lásson s boldogságomat egykor velem megoszthassa.«

E szavak a kormányzót egyszerre a legvégső dühbe hozták; elkezdett engem mindenféle szidalmakkal elhalmozni, hanem aztán a korlátnok és a hetman közbevetették magukat, s szeme elé tárták, hogy milyen igaztalanság tőle engem szidni a leánya érzelmeiért. Azt is mondták, hogy hiszen nem lenne lehetetlenség jövőre a számomra helyet szorítani a kormányzóságnál, s ez esetben jobban nem is gondoskodhatnék a családja boldogsága felől.

Ezek az okok megtették a hatásukat. A kormányzó lassan-lassan kiengesztelődött, s végre nagy páthoszszal ilyen szókat intézett a társaihoz:

»Ti urak legyetek tanúi annak, hogy micsoda nyilatkozatot vakmerészkedett tenni e pillanatban a leányom; oly nyilatkozatot, melynek engem a legmélyebb szégyenbe kell elsülyeszteni! De miután ti úgy találjátok, hogy ez megbocsátható, hát megengedek neki, s magamra vállalom tekintélyem felhasználását Benyovszky ítéletének megsemmisítésére. Tudjátok, hogy van egy törvénye I. Péter czárnak, melynek erejénél fogva minden száműzött, a ki valamely merényletet a kormány, vagy annak a fő-fő tagjai ellen felfedez, a száműzetési ítélet alól azonnal fölmentetik. Ez a száműzött itt előttetek jogot bír a fölmentetésre; mivelhogy ő volt az, a ki Casarinow gonosz merényletét felfedezte, mely nélkül se ti, se én nem volnánk többé életben. Kérlek azért benneteket, kegyeskedjetek a felmentési okmányt aláírni, melyet mi ajánlóleveleink kiséretében a magas tanácsnak fel fogunk küldeni. Ez ugyan csak a formaság végett történik, mert I. Péter czár rendeletei ez eljárásra nem szorítanak, hanem határozottan kimondják, hogy minden kormányzó, vagy helytartó, minden vajda vagy kollégiumi előlülő, sőt minden korlátnok is (az ő tanácsosai beleegyeztével) fel van hatalmazva az ilyen felszabadításra.«

A kormányzó szavait úgy fogadták, mint egy orákulumot, s a korlátnok sürgette, hogy másnapra mindjárt törvényszéki ülést híjanak egybe, hogy a mostani határozatot érvényre juttassák. A hetman sietett Nilowné asszonyságot is magával hozni, hogy a kormányzót e lépésre rávenni segítsen; míg végre ez, egész családját a lábainál látva, s a korlátnok és hetman által minden lehető unszolásoktól ostromoltatva, végre beleegyezett, hogy megajándékoz a szabadságommal.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

BENYOVSZKYT AZ A VESZÉLY FENYEGETI, HOGY A SAJÁT TÁRSAI ÖLIK MEG. ELHÁRÍTJA A GYANÚT MAGÁRÓL. NAGY ZAVARBA JÖN. A SZÁMŰZETÉSI ÍTÉLET ALÓL FELMENTIK. A TANÁCSNÁL INDÍTVÁNYT TESZ. A VÁROS ELŐKELŐINEK NAGYLELKŰ HANGULATA. BENYOVSZKY ELŐMOZDÍTÁSÁNAK KÖVETKEZMÉNYEI.

Ez az ügy nem folyhatott le titokban. A tényt maguk a kormányzó emberei elhíresztelték, s mire a házat elhagytam, már az egész város tudta felszabadulásomat. Miután a holnap reggel tizenegykor megjelenésemre parancsot kaptam, hazamenék. Útamban többekkel találkoztam, a kik mind üdvkivánatokkal halmozának el; a mint azonban a házamhoz jutottam, ott találtam Pánowot, Stefánowot, Báturint és Chrustiewet, a kik mind bizonyos feszengéssel szóltak hozzám s tudtomra adták, hogy a szövetségesek teljes gyülekezete előtt meg kell jelennem. Kérdem tőlük, hogy miféle sürgős ügy adta elő magát, a mi jelenlétemet kivánja? hozzátéve, hogy nekem magamnak is igen kellemes újdonságaim vannak, a miket közleni akarok velük. Aztán nem csekély volt a bámulásom, mikor Pánow azt mondá, hogy ezek az újdonságok nekem az életembe kerülhetnek, hogy áruló vagyok, s erről a dologról többet beszélni sem lehet; elég fontos az, hogy a saját magam által készített alkotmányszabályok szerint legyek elítélve.

Csodálkozásom nem engedé, hogy e különös eljárás indokai felől gondolkozzam. Hasztalan kértem legjobb barátomat: Chrustiewet, hogy adjon valami felvilágosítást, azt mondá, hogy neki nem szabad velem beszélni, hanem jelenjek meg a gyűlés előtt. Bementem tehát s a legelső, a mi szemembe ötlött, két bajtársam volt, k i v o n t k a r d o k k a l az ajtóban állva, az asztalon pedig egy m é r e g - k e h e l y. Ezek az előkészületek arra a sejtelemre hoztak, hogy ezek engem valami árulással gyanúsítanak, s hogy az én társaim a kormányzó eljárását irányomban onnan magyarázzák, mintha őket elárultam s bevádoltam volna. Ezen föltevéssel azt kértem, hogy hallgassanak ki, s elmondtam előttük körülményesen mindent, a mi a kormányzó házánál történt, az ő elhatározásával együtt.

Beszédem elvégezése után kivántam az ítéletemet hallani.

Megzavarodás és öröm látszott minden arczon; Pánow jött legelébb hozzám, lábaimhoz vetve magát s bocsánatért esedezve. Egyúttal azt is bevallá, hogy ő volt mindennek a megindítója. Ő már engem régóta gyanúval kisér, hogy áruló vagyok, mert nem tarthatá puszta véletlennek az én bizalmas összeköttetésemet a kormány főembereivel, s annálfogva folytonosan figyelt minden lépésemre. Ma reggel is utánam lopózott; az a hír, hogy én I. Péter czár rendelete nyomán nyertem meg a szabadságot, arra a meggyőződésre vezette, hogy áruló vagyok, s erre elhatározta, hogy leorgyilkoltat. Azonban e szándéka kivitelét elhalasztá, hogy elébb a bajtársait értesíthesse az őket fenyegető veszély felől. Ezek az ő nyilatkozataira elhatározák, hogy az életemet kioltják, s hogy az meg lett tartva, egyedül Chrustiew elhatározott ellenzésének köszönhetem, a ki rábeszélte őket, hogy mielőtt engem ily gonosztettel terhelnek, hallgassanak ki, ő az életével áll jót értem. S miután Chrustiewnek ezen jótállása helyesnek bizonyúlt, bocsánatot kér hirtelenkezű heveskedéseért.

Én keblemre öleltem a derék szövetségesünket s megköszöntem neki a buzgalmát, s egyúttal arra kértem, hogy jövőben legyen felőlem jobb véleménynyel.

Miután ekkép a szövetségesek félelme eloszlott, átengedték magukat a kellemes ábrándoknak, mennyire előmozdítandja tervünket az én visszanyert szabadságom.

A társaság eloszlása után Chrustiewvel és Alexis protopópával közöltem a fölötti aggodalmaimat, hogy mi lesz velem, ha egyszer szabad emberré téve Nilowné asszony és Afanázia a házasságomat sürgetni találják, a mi tőlem képtelenség, mivel már van otthon feleségem s el vagyok határozva erről a helyről menekülni.

Chrustiew azt mondta, hogy csak vegyem el a leányt, ez a házasság úgy sem leend rám nézve kötelező, miután kényszer vett reá s a mint Európába visszakerülök, minden nehézség nélkül feloldhatom magam alóla. A protopópa azonban azt tanácsolá, hogy alakilag megköthetem a házasságot, a nélkül, hogy egyéb kötelezettséget elfogadnék, mely végre ő én nekem bizonyítványt volt kész adni. - Mind a ketten arra unszoltak, hogy aggodalom nélkül álljak rá a család kivánatára, mikor az által a társaság javát mozdíthatom elő; én azonban megmaradtam annál az elhatározásomnál, hogy semmit sem fogok tenni, a mi becsületemen foltot ejthetne. Annálfogva kinyilatkoztatám előttük, hogy a házasságot igyekezni fogok addig halogatni, míg időt nyerünk; s nem kételkedem, hogy azt májusig elhúzhatom, akkor meg aztán majd hatalmunkban lesz, más úton rendezkednünk.

Megvallom, hogy egész belsőmet tépte a fájdalom és nyugtalanság annál a gondolatnál, hogy egy szeretetreméltó és gyöngéden szerető leányra nézve a bánat eszközévé legyek; azonban enyhíté töprengéseim keserűségét az a remény, hogy majd egyszer fel fogja találni ő is egy helyzetéhez hozzá illőbb viszonyban a maga boldogságát.

Az egész napot előkészületekkel töltöttem, hogy tisztességesen jelenhessek meg másnap a hivatalban, este felé pedig meglátogattam a korlátnokot és a hetmant, hogy a jó indulataikért köszönetemet kifejezzem nekik. Mind a kettő elhalmozott bókokkal, a korlátnok rám erőtetett egy halcsontból készült aranyozott szánkót, a hozzávaló kutyafogattal, s egy ficzkóval, a ki azokat hajtani tudja, a hetman pedig megajándékozott egy puskával, hódbőrből készült bundával, fekete rókával prémezve, s egy kék bársony csákós nyuszt-kalpaggal.

8-án valamennyi száműzött mind összegyült az én házamban. Tíz órakor értem jött az irodatitkár, Szudejkin, hogy meghívjon a hivatalba. Én tehát befogattam a szánkómba, s a korlátnokhoz szánkáztam; társaim utánam jöttek s kívül vártak rám a kapuban. A titkár bevezetett a törvényterembe, a hol egy hosszú asztalnál ülve láttam a kormányzót, az előlülőt, még 18 más előkelő úrral, beleszámítva a korlátnokot és a hetmant is. A kormányzó igyekezett egy hosszú szónoklatban lelkemre kötni, hogy milyen nagy okom van a csillagzatomat magasztalni, mely engem ily igazságszerető és felvilágosodott férfiak kezébe juttatott. Szélesen kiterjeszkedett a kormány kegyessége s a törvények kitűnősége fölött, s végezte beszédét a czárnő felmagasztalásával, kinek erényeit az egekig emelte. - Ennek az elvégeztével meghagyá a korlátnoknak, hogy olvassa fel a szabaddá tevésem okmányát, mely szóról szóra így hangzott:

»Minekutána én Augustus Sámuelovicsnak,[8] ő Felsége a czárnő, a minden oroszok egyeduralkodónője akaratából, a kormánytanács ítélete által, ide száműzöttnek, magaviseletét kellőleg megvizsgáltam; az igazság sérthetetlen kötelessége által indíttatva érzem magamat, őt az ellene kimondott száműzetési ítélet alól feloldani, s annálfogva őt szabadnak nyilvánítom, a törvény intézkedései értelmében, a hogy az ki van fejezve a száműzöttek és kiakolbulitottak ellen hozott törvény ötödik szakaszában. Hogy pedig azon okok, melyek engem ezen eljárásra bírtak, az igazságszolgáltatás előtt megörökítve maradjanak, meghagyom, hogy a species facti (tényállás) a jelen okmányba bevezettessék, a hogy az nekem a korlátnok által beterjesztetett.»

[8] Ezt a nevet azért kapta Benyovszky, mert az atyját hítták Sámuelnek. Az oroszok a vezeték név után oda szokták tenni a fiúnál az apának, a leánynál az anyának a keresztnevét is. Benyovszky a számüzetéssel elvesztette a családnevét, tehát maradt csak az apja keresztneve után Sámuelovics.

»Ő nagyméltósága a kormányzó úr meg fogja engedni, hogy Sámuelovics Ágoston feljelentését megfontolóra vegyük, melyben felfedezi ama mérgezési kisérletet, mely által Casarinow a kormányzó úr és a kormányzóság főnökeinek halálára törekedett; minden kétségen kívül azon szándékból, hogy ezen tartomány kormányzatát magához ragadja, s azt az ország fenhatósága alól elszakítsa. Említett Sámuelovics Ágoston a saját és több bajtársai életét tette koczkára, hogy ezen gonosz merényletet bepróbálja, s a méreg hatását magán megkisértse; s az által világosan bebizonyítá a fentnevezett vétséget, melyet maga a gonosztevő Casarinow is önkéntes vallomásával elismert. Nagyméltóságod ennélfogva kegyeskedjék néhai I. Péter czár rendeletei értelmében az említett Sámuelovics Ágoston száműzetéstől felmentésére szóló ítéletet kimondani.

Aláírva:

NOVIZOLOW, korlátnok.
SZUDEJKIN, titkár.«

Ezen felmentési ítéletet, miután a törvényszék előtt fel lett olvasva, a törvény értelmében kiszegezték a kapura, így tették nyilvánossá.

A felolvasás végeztével a kormányzó odaszólított az asztalhoz, s odanyújtott a kezembe egy tükröt, hogy abban csókoljam meg saját magamat.

E szertartás után megölelt, s hasonlót tett velem a tanács valamennyi tagja. Arra rögtön hat katona lépett be, egy dobossal, a kik végig vonúltak a titkár vezetése mellett a városon, dobszó mellett hirdetni ki a felszabadulásomat. Az alatt, a míg e feladatukat teljesíték, engedelmet kértem a kormányzótól, hogy valami előterjesztést tehessek, a mi nekem meg is adatott.

Erre én egy értekezést tartottam a gyülekezet előtt, melynek folytán kinyilatkoztattam, hogy miután olyan szerencsés voltam az államnak ilyen fontos szolgálatot tehetni, egész életemet is annak a hazának a szolgálatára szentelem, mely jóllétemet annyira előmozdítá. Ezen nézetből azt indítványozom, hogy honosítsuk meg a tartomány délnek fekvő részében a gabona termelést, mely Kamcsatka lakóinak elégséges élelmezést szolgáltatna, s e czélra engedjék meg nekem, hogy egy darab legelőt kiirtványozzak, a mi eddig csak barom legelésre volt használva. E terv kivitelét egészen magamra vállalnám, ha nekem megengednék, hogy a többi száműzöttekkel és 40 munkára felbérelt kamcsadállal azon vidéken letelepülhessek.

A korlátnok pártolta az indítványomat, s a kormányzó ráállt, hogy azt a legelső ülésben helybehagyás végett előterjeszti.

A tanács feloszlásakor meghívtak lakomára; én azonban, mielőtt odamentem volna, elébb a társaimhoz siettem, s felvilágosítottam őket az indítványom okáról, melyet ők egyesülésünk czéljai előmozdítására előnyösnek találtak.

Asztal fölött sok üdvözletben részesültem, különösen éreztette velem a kormányzó családja megelégedését, de mindenek fölött Afanázia, a ki e napon szokatlanúl bájosan volt öltözve. - Huszonkét előkelő városi úr volt azon a lakomán. Az utolsó étekfogásnál egy Kásimir nevű közülök szót emelt, s elmondá, hogy a jó tettek jutalmát nem csak szavakban kell kifejezni, ámde kötelessége a társaságnak, miután a kormányzó az igazság kivánalmait betöltötte, az érdemnek is megadni a maga illető jutalmát; ő tehát indítványozza, hogy adakozzanak a polgárok egy összeget az én berendezésemre.

Erre a kormányzó azt válaszolta, hogy ő komolyan gondolkozik az én boldoggá tételem felől, s miután az a szándéka, hogy a leányát hozzám nőül adja, az ő tartozása lesz az én berendezésemről gondoskodni. Azonban a korlátnok ellene mondott, s előhordta, hogy a kormányzónak magának is nagyszámú családról kell gondoskodnia, a bölcsesség tanácsolja, hogy a saját vagyonát ne rövidítse meg, hanem engedjen szabad kezet azoknak, a kiknek akarata,

hogy hálájukat irányomban bebizonyítsák. A hetman is segített neki, úgy hogy végre a kormányzó belenyugodott, hogy vigye hát keresztűl a tervét Kázimir, s kimondá, hogy a leánya és közöttem kötendő házasságot nem halogatja messze időre, csak éppen a míg az irkuczki főkormányzótól megkapja a választ, a melyben a számomra egy főrendőr-hadnagyi állásra való kineveztetést kérelmezett.

A társaság hangosan helyeselte az elhatározást, s az est igen kellemesen folyt le mindenkire nézve, egyedül magamat kivéve.

Nincs szó leírni azt a nyugtalanságát lelkemnek, melyet az a gondolat okozott, hogy íme kényszerítve vagyok egy bájos, ártatlan gyermekkel ily csalfa játékot űzni. Nyugtalanságom nem kerülhette ki az olyan éleslátó szemeket, a minők Nilowné asszonyéi voltak, s mikor e miatt kérdőre fogott, végső zavaromban nem tudtam kérdezősködésére más kibúvót találni, mint azt, hogy látható levertségemet azon gond okozza, hogy a míg én itt mulatok, bajtársaim, tőlem elszakadtan, annál többet szenvednek magukban, kiknek barátságát oly nagy becsben tartom. Ez a vallomás, mely oly természetes érzést fejezett ki, megnyugtatá őt, s e szomorkodásomat azzal az igérettel igyekezett eloszlatni, hogy majd gondolkozni fog olyan módokról, a melyekkel azoknak sorsát enyhítgesse, egyúttal felkért, hogy jövőre lakjam ott a kormányzó házában, a hol számomra már szobák vannak berendezve, hogy mindjárt kéznél legyek, ha segítenem kell a közügyekben.

Ez az ajánlat még nagyobb zavarba hozott. Ezer okom volt rá, hogy e nagy jóságot el ne fogadjam; minden elképzelhető okot előhordtam, hogy őt rábeszéljem, mennyire szükséges még most a város és városon kívül laknom, míg végre átlátta, hogy nekem van igazam.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

A SZÁMŰZÖTTEK BIZALMÁNAK ÉS RAGASZKODÁSÁNAK BIZONYÍTÉKA BENYOVSZKY IRÁNT. A KORMÁNYZÓ ÉS A TANÁCS A SZÁMŰZÖTTEKET SZABADDÁ TESZIK. BENYOVSZKY MEGIGÉRI CASARINOW KISZABADÍTÁSÁT. TOVÁBBI HALADÁS A MENEKÜLÉS TERVÉBEN. ELHATÁROZZÁK NAGY LAKOMÁT ADNI. A VÁROSI URAK MEGAJÁNDÉKOZZÁK BENYOVSZKYT. JÓ HATÁSA BENYOVSZKY KÖZBENJÁRÁSÁNAK AZ ELLENSÉGE JAVÁRA.

A mint a barátaimhoz siettem, már mind összegyülve találtam őket. Sokan örömkönnyeket hullattak, s azt mondák, hogy miután most már az én szerencsém meg van állapítva s ők számíthatnak az én szilárdságomra, el van nálok határozva, hogy engem feloldanak az esküm alól, nehogy újra koczkáztassák az életemet. Azt erősíték, hogy ez elhatározásuk egyhangúlag lett hozva, s hogy őket erre csupán az irántam való személyes szeretet indította.

Én megköszöntem nekik e ritka bizonyságát a baráti érzelemnek; de kimondám, hogy erős és megmásíthatlan elhatározásom, a mi rabságunk lánczait széttépni, s kész voltam az egyesülési esküt újból is letenni.

Pánow erre azt tanácsolá, hogy futtassunk egy hírnököt társainkhoz Nisney-Osztrogba, a ki azokat a történtekről értesítse, nehogy valami hamis tudósítás nyomán elveszítsék a reményüket szabadságuk visszanyerésére. E tanács szerint Szibaewet küldtük oda, s miután az én iskolamesterségemnek a közbejött események miatt vége szakadt, átadtam a felügyelést Wyndblathnak, s kineveztem mellé Medert, honfitársát, rég idő óta ide száműzött svéd tisztet.

9-én befejezte Báturin a térképet, melyet én az északi hajózás számára terveztem. Én átadtam azt a korlátnoknak, a ki tetszésének nyilvánítása után, eléterjeszté azt a tanácsnak, s megnyerte a kormányzó beleegyezését, hogy azt a szent-pétervári admiralitási kollégiumnak felküldhesse. Ugyanezen napon adta át a korlátnok az értesítést az én folyamodásomról, melyben felhatalmazást kértem a lopatkai mezőség mívelés alá vételére; rövid tanácskozás után a kormányzó kiállíttatá az okmányt, melyben a kormányzóság segélye e szándékom előmozdítására megigértetik. Ezen okmány felhatalmazott engem arra, hogy a száműzöttek telepét alapítsam meg. A kormányzónak és a város előkelőinek irántam való részrehajlása oly bámulatraméltó készséggel ruházta fel őket I. Péter czár rendeleteinek magyarázatában, hogy a kormányzó feljogosítottnak érezte magát mindazon száműzötteket, kik a lopatkai mezőségen letelepülni s ott szántás-vetéssel foglalkozni akartak, a számkivetési ítélet alól felmenteni.

És mindez a törvények értelmében történt; miután azokban azt a világos utasítást lehetett találni, miszerint mindazon száműzöttek, kik az államnak lényeges szolgálatot tesznek, képesítve legyenek a felszabadítás kegyelmében részesülni. Ez az eljárása az egész tanácsnak arra a meggyőződésre vezetett, hogy nincs a világon olyan törvény, a mit az alkalomhoz mérten magyarázni ne lehetne.

Ez a nap teljes megelégedésemmel végződött, mert azon nyilatkozatom után, hogy én valamennyi száműzöttet rábírtam, e telepítvénybe való belépésre, a kormányzó azt parancsolá nekem, hogy rögtön híjam őket eléje, hogy nyilatkozatukat aláírásukkal erősítsék meg. Én repültem ezzel a parancscsal haza, s összegyűjtöttem a barátaimat, eléjük terjesztve megbizatásomat. Ők rögtön követtek fel a hivatalba, hódolásukat aláírni, mire a kormányzó kihirdette nekik a közbocsánatot.

Az én műveleteimnek a gyorsasága minden embert bámulatba ejtett; a mi azonban nekem legnagyobb gyönyörűséget okozott, ez az volt, hogy senkisem gyanakodott a szándékaimban.

A mint a hivatalt elhagytuk, testületileg siettünk a kormányzónál, a korlátnoknál, a hetmannál és a tanácsosoknál köszönetünket kifejezni. A míg a hetman házánál voltam, odajött Casarinow családja könyörögni, hogy eszközöljem ki ennek a szerencsétlen embernek a szabadonbocsáttatását és ítéletének visszahuzatását. Én megigértem a mélyen megalázott családnak, hogy mindent elkövetek, a mit csak tudok; de miután azt hallottam, hogy az elkobzott vagyona felmegy hatvanezer rubelre, előre láttam, hogy nagy nehézségekkel fogok találkozni, s meg voltam felőle győződve, hogy másképen meg nem szabadíthatom ez embert, mintha letesz arról a gondolatról, hogy a vagyonát valaha visszakapja. Ezt a kételyemet a feleségével is tudattam; ez azonban rögtön félbeszakított azzal a biztosítással, hogy az ő férje ennek az áldozatnak aláveti magát, csak a kormányzó adja meg neki azt a kegyet, hogy küldje el a Kurili-szigetekre az adót behajtani. Erre a nyilatkozatára megigértem neki, hogy fáradozni fogok a megkegyelmeztetésében, s jól érezve, hogy milyen jó hírt fog nekem szerezni ez az én nagylelkűségem, föltettem magamban, hogy mindent elkövetek ez ügy keresztűlvitelére.

Még ugyanazon este volt alkalmam a korlátnokkal beszélhetni, a kinek a kivánságomat előadtam. Eleinte nagyon észrevehető elégedetlenséggel hallgatta a mit mondék, a mint azonban elejtegettem, hogy Casarinow lemond a vagyonáról, egyszerre megfordult. Egy darabig gondolkozott rajta, azután azt mondta, hogy tudna egy módot minden nehézség elhárítására; hanem e felől előbb a kormányzóval és a hetmannal kell értekeznie. Megigérte azonban, hogy huszonnégy óra alatt határozott választ fog adni.

10-én összehívtam a gyülésünket, a hol tanácskoztunk a közös előmenetelünk tárgyában, s elhatároztuk, hogy minden intézkedést megteszünk, hogy márcziusban Lopatkába elutazhassunk, azon ürügy alatt, hogy ott a telepünk felszerelésével bajoskodunk. A legelső alkalomnál aztán kérni fogunk a kormányzótól egy hajót a holmiaink elszállítására, a mint aztán az egyszer itt lesz, azt elfoglaljuk s e nyomorúság völgyének örökre Istenhozzádot mondunk.

Ezen elhatározáshoz mérten feltettük magunkban, hogy három hónapi tengeri útra való élelmi szert összegyűjtünk. A szétmenetnél még azt indítványoztam, hogy hálából a felszabadulásunk ünnepélyeűl adjunk egy lakomát s arra híjuk meg a város legelőkelőbbjeit. Elfogadták az indítványomat s Chrustiew lett megbízva a lakoma rendezésével.

Dél tájon Kásimir úr jött oda hozzám s tudtomra adta, hogy az összes polgárság elhatározá, nekem hatezer rubelnyi ajándékot adni: még pedig egy harmadát készpénzben, egy harmadát árúczikkekben, és a többit élelmi és házi szükségleti szerekben. Én e nagylelkűséget elfogadtam, s miután az izenet írásban adatott át, éppen ily módon adtam rá választ, s igyekeztem kifejezéseimet hálám nagyságával összhangba hozni.

A mint Kásimir úr eltávozott, a kormányzóhoz mentem ebédre s kinyertem az engedelmét, hogy a lakománkat a tanácsteremben tarthassuk meg. 15-ére lett meghatározva, mivel a kormányzó 16-án meg akarta kezdeni az útját.

Az ebéd végeztével odajött a korlátnok és a hetman. Egy kis ideig értekeztek a kormányzóval a magányszobájában, melybe engem is behívtak, s tudtomra adták, hogy Casarinow visszanyeri a szabadságát azon föltétel alatt, hogy haladéktalanúl a Kurili-szigetekre menjen, s két esztendeig ott maradjon; mely idő elég lesz neki arra, hogy a veszteségét helyrepótolja, mert arra éppen nem voltak hajlandók ezek az urak, hogy a vagyonát visszaadják. A kormányzó engem bízott meg vele, hogy e hírt megvigyem neki, a mit azonnal teljesítettem is.

A mint a börtönébe léptem, a szerencsétlen ember a lábaimhoz borúlt, s bocsánatért könyörgött, a miért az életemre tört vala. Én félbeszakítottam a sopánkodását, azt kérdezve, hogy mi oka van az én bocsánatomban reménykedni? Minden válasz helyett elkezdett rimánkodni, hogy legyek iránta könyörülettel, s bocsássak meg neki szerencsétlen családja kedvéért. Végre, miután meg akartam a félelmétől szabadítani, eléje adtam a föltételeket, melyek alatt

ki tudom őt szabadítani a börtönéből. Ő azokat örök hálája esküdözésével fogadta, s midőn végre megmondtam neki, hogy kieszközöltem számára az engedelmet a Kurili-szigetekre menni, azt állította, hogy egy esztendő is elég lesz neki, a vagyonát újra visszaszerezni. Ekkor aztán tudtára adtam, hogy szabad lábra fog helyeztetni, mihelyt az a hajó, mely őt odaszállítandja, kész lesz az indulásra.

Erre átölelte a térdeimet s elmondott mindent, a mit a hála legelevenebb érzése nyelvére hozott.

Miután biztosítva lettem a felől, hogy Casarinow készséggel fogadja az eléje tett föltételeket, elhagytam őt, hogy a kormányzót értesítsem, a ki nagyon örült a rab készségén s a korlátnokot utasítá, hogy küldje el Casarinowot, Cusimin őrmester kisérete mellett a Kurili-szigetekre. Sejtettem, hogy a kormányzó egyedül akar beszélni a korlátnokkal és a hetmannal s magukra hagytam őket.

A városon keresztűl véve útamat, beszóltam Casarinow családjához, s tudattam velük a kegyelmet, melyet a kormányzó adott neki. Vártam ugyan hálát és köszönetet, de arra nem volt készen a szívem, hogy egy egész családot egyszerre a lábaimnál lássak, kik engem mind védőjüknek és jóltevőjüknek neveztek. - Csorni Iván, ki a Casarinow és köztem történtek után többé felém sem jött, szintén odajött hozzám, megölelt s így szólt:

»Hallja ön, barátom, én éppen olyan jól tudtam önnek a terve felől, mint Casarinow, következőleg éppenannyi okom volt rá, hogy önnek ellensége legyek, mint Casarinownak volt. Együtt határoztuk el, hogy önt feladjuk; ámbár én a megmérgezési kisérletben nem vettem részt. Az unokaöcsémet ért szerencsétlenség aztán arra ösztönzött, hogy önnek a megrontására megesküdjem. Hanem az ön nagylelkűsége iránta most kiengesztelt, s már most esküszöm, hogy nemcsak mindazt, a mit tudok önről, titokban fogom tartani, hanem felajánlom magamat önnek mindenben szolgálatára lenni, a mit csak tőlem kivánni fog.«

Ez a nyilatkozat bámulatba ejtett, azonban nem válaszoltam rá egyebet, mint azt, hogy remélem, miszerint a háladatosságát irántam azzal fogja bebizonyítani, hogy minden eddig történtet teljesen elfelejt. Hazatértemmel elbeszéltem bajtársaimnak a nap eseményeit, s ők velem együtt nagyon örültek ügyeink ily szerencsés jobbrafordultának.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

ELŐKÉSZÜLETEK A MENYEGZŐHÖZ. KÜLÖNÖS ELJEGYZÉSI SZOKÁSOK. RENDSZABÁLYOK A TITOK MEGŐRZÉSÉRE S A VÁLLALATNAK BENYOVSZKY TÁVOLLÉTE ALATT VALÓ ELŐMOZDÍTÁSÁRA. NAGY TERVEZETEK KORMÁNYZÓSÁGOKAT ÉS ORSZÁGOKAT ALKOTNI ÉSZAK HONÁBAN. A SZÁMŰZÖTTEK FELSZABADULÁSÁNAK ALKALMÁRA ADOTT LAKOMA.

11-én odahivatott magához Nilowné asszonyság s azt kivánta tőlem, hogy a 15-iki lakománál az ő leánya vigye a házi asszony szerepet, s mint az én jövendőbeli feleségem legyen bemutatva. Miután semmi illendő ürügyet nem találtam e kivánságát megtagadni, beleegyeztem; mire ő behivatta a leányát s aztán lelkére kötötte, hogy a dolgait úgy rendezze, hogy aztán becsületet valljon vele.

A mint az anyja kiment, az én jegyesem szememre hányta, hogy többre becsülöm a pajtásaim társaságát, mint az övét, én aztán az ő zsémbeléseit elcsitítottam azzal az igérettel, hogy majd jövőben szorgalmasabban ellátogatok hozzá.

Délben - ismét a kormányzó asztalához levén híva, a ki engem most nem hítt másként, mint »fiam«-nak, - arra kért, hogy készítsem el a számára Kamcsatkának a leírását, olyan modorban, hogy azt ki lehessen nyomtatni. Megigértem neki, hogy elkészítem azt az ő eszméi szerint s vállalkoztam rá, hogy ezt az utazásunk alatt elvégzem. Nagyon meg volt elégedve ez igéretemmel, megölelt s azt mondá, hogy ő ezen munka által az ochoczki kormányzóságot reméli megnyerhetni. Ebéd után elmondta nekem nagy bizalmasan, hogy ez a Casarinow-féle história neki 18 ezer rubelt hozott a konyhára, hanem hiszen majd jól megspékelve fog a gazficzkó megint visszatérni az utazásából.

Este az én jövendőbeli mátkámmal együtt elkisértem a kormányzót Csorni Ivánhoz, a hová vacsorára volt híva. Proskurákow uram sakkozni késztetett s igen erős játszmánk volt. A korlátnok és a hetman az én részemen álltak, Proskurákownak pedig Ottlákow és Ribnikow segítettek. A játszma ment ötszáz rubel készpénzbe, húsz tuczat nyestbőrbe, tizenkét hód- és tizenkét fekete róka-bőrbe. Nagy küzdelem után én nyertem meg a játékot, s azután még három játszmát. Reggeli hét óráig tartott bennünket ez a játék elfoglalva, az én részem a nyereségből felment körülbelől nyolczszáz rubelre.

A kormányzó a nézésben találta gyönyörűségét. Én nem hagyhattam el a társaságot négy óra előtt, a mikor őt hazakisértem. Mikor azonban búcsút akartam tőlük venni, visszatartóztattak abból az okból, nehogy valami baleset érjen. Milyen nagy volt azonban az elbámulásom, a midőn a kormányzó neje egyenesen Afanázia hálószobájába vezetett; s e szavakkal hagyott ottan: »reménylem, hogy lesz önnek esze; a hogy illik, önnek meg kell szokni az együttélést; úgy vélem, hogy sehol jobban nem lehetne ön elszállásolva, mint a leányomnál.«

E szavak után jó éjt kivánt és tovább ment. Én, bámulattal eltelve ezen minden európai erkölcscsel homlokegyenest ellenkező szokás fölött, bő tárgyat találtam volna az e fölötti elmélkedésre, ha bájos társnőm engedte volna, hogy fejtöréssel töltsem az időmet; ő neki azonban annyi kérdeni valója volt, hogy alig győztem rá felelni, s eltelt az idő, a nélkül, hogy alvásra gondoltunk volna. Én csak nyolcz órakor hagytam el őt.

A mint hazaértem, nagy aggodalomban találtam Chrustiewet és többi barátaimat távolmaradásom miatt, a mint azonban megláttak, elmúlt a félelmük. Én azonban olyan szükségét éreztem az alvásnak, hogy rögtön a fekhelyemet kerestem föl, miután elébb lelkére kötöttem Chrustiewnek, hogy 15-ére megtegye az előkészületeket. Este 5 órakor ébredtem fel, s az az

örömem volt, hogy az én nekem szánt menyasszonyomat ott láthattam az oldalamnál. A legnagyobb aggodalmának adott kifejezést egészségi állapotom fölött, s kinyilatkoztatá, hogy nem fog elhagyni; már meg is izente az anyjának, hogy beteg vagyok, s hogy az éjt mellettem fogja átvirrasztani.

Hasztalan volt minden figyelmeztetésem, hogy az az ő gyöngédsége én irántam mennyire csorbítani fogja az atyja jó véleményét; maradt állhatatosan a feltett szándékánál. A míg legjobban vitatkoztunk, megérkezett Nilowné asszonyság szolgálója s hozta az izenetet hazulról, hogy úrnője helyesli Afanázia elhatározását s az ágyát is elküldte utána.

Ezeket átadva, jó egészséget kivánt a szobaleány s hazament. Ez a nap elmúlt minden kedvezőtlen esemény nélkül.

13-án hazavittem a menyasszonyomat a szülőihez, a kik által a leggyengédebben fogadtattunk. A kormányzó bevitt magához a szobájába s arra kért, hogy ezentúl minden reggel jőjjek oda egy órára, az érkezett leveleket elolvasni, azokból kivonatot csinálni, s a válaszokat, vagy rendeleteket fogalmazni. Miután ez a kivánság rám nézve parancs volt, legjobb erőmből igyekeztem annak megfelelni; mely után búcsút vettem, hogy a napot társaimmal tölthessem s azokkal bizonyos berendezést állapítsak meg az útazásom alatti levélváltás biztosítása iránt.

Mikor hazaértem, a társaim ajándékkal leptek meg, mely egy pompás veres atlasz kaftánból állt, aranynyal hímezve és prémmel szegélyezve, s egy pár igen finoman szironyhímzett bakancscsal: arra kérve, hogy ezt az öltözetet vegyem fel majd 15-én. Ezen barátságtól és tisztelettől kisért előjáték után gyűlést tartottam a lakoma után. Ez összejövetelnél társaimnak lelkére kötöttem, hogy titkunkat most jobban megőrizzék, mint valaha; mivel a legkisebb vigyázatlanság mindnyájunkat veszedelembe döntene. - Nem titkoltam előttük, hogy nagy aggodalmam van rövid távollétem miatt, s kértem őket, hogy Chrustiewnek föltétlenül engedelmeskedjenek s az ő beleegyezése nélkül semmit ne tegyenek. Minthogy azonban a rendes levélváltást fenn kell tartanunk, e végett kértem őket, hogy három társunkat válaszszák ki, a kik azt állítsák, hogy általam lettek felbérelve; ha netán valami bajom történik az úton, hogy azonnal segélyemre lehessenek: s a többi szövetkezetieknek idején hírt vihessenek, ha valami baleset, vagy árulás jut tudomásomra.

Erre elhatározták, hogy Kudrin Iván, Lapkin György és Rubasow Miklós kisérjenek, még pedig jól felfegyverkezve, szánon, egy megbízható kamcsadál vezetése mellett.

Pánow még ezt az elővigyázatot sem tartotta elégnek, s azt kivánta, hogy többen a mieink közűl ajánlják fel a kormányzónak a szánjaikat, s vállalkozzanak nagyobb biztosság és kényelem kedveért, hogy maguk fognak hajtani. Pánow indítványát helyesnek találtuk, s Kuzneczow vállalkozott rá, hogy az ajánlatot megviszi a kormányzónak: igérte, hogy hat szánkót kerít, s így én tizenkét fegyverest nyerek majd erősítésűl, a mihez magamat és a többi hatot hozzá adva, leszünk vala tizenkilenczen. Elég szám az első rohamot fenntartani. Miután e biztonsági rendszabályokat megtettük, a nap többi részét eltöltöttük kellemesen.

14-én reggel odajött hozzám a hetman, s arra kért, hogy beszéljem rá a kormányzót, küldje fel őt tavaszszal Szent-Pétervárra, s támogassa azt a kérelmét ő felsége a czárnő előtt, hogy kegyeskedjék őt az aleuti szigetekre küldeni telepítvény alkotás végett, s aztán nevezze ki őt e telepítvény kormányzójának. Ámbár rég ismerős volt előttem ez ember nagyravágyása, még sem tudtam megállni, hogy ennek az embernek az önámításán ne mosolyogjak, a ki nagyon korlátolt tehetségek mellett arra törekedett, hogy törvénytevővé legyen. De miután szükségem volt a barátságára és jó akaratára, megigértem neki, hogy fáradozni fogok a kormányzó helybenhagyásának megnyerésében az ő kérvényéhez, s megigértem, hogy magam fogalmazok egy emlékiratot a kormányzó nevében a kormánytanácshoz, ennek a támogatására.

Ez a szívesség a legerősebb fogadásait a ragaszkodásnak csalta ki a hetmanból irántam, azt igérte, hogy nekem meg a kamcsatkai kormányzóságot kell megkapnom, mihelyt az ipámat az ochoczkiba áthelyezik. E szerint az ő szemeiben már készen lett volna a mi triumvirátusunk; mivel hogy azonban a korlátnok nem volt benne a tervben, azt mondám az új kormányzó úrnak, hogy jobb lesz, ha a kamcsatkai kormányzósággal ez lesz megbíztatva; én magam megelégszem, ha őt második helyen kisérhetem az aleuti szigetekre, a honnan azután még hasznára lehetek Kalifornia elfoglalásánál: olyan terv, mely a hetman úr képzeletében első helyet foglalt el.

Az a biztos hang, a mivel ezt előadtam, felbátorította a hetmant, hogy szabad játékot engedjen a képzeletének, s a beszélgetés további része bebizonyítá eszméi túlcsapongását: könnyen észrevehettem rajta, hogy milyen látható ellenszenve van még a gondolatja iránt is a mástól függő állapotnak; azt hitte, hogy egész hatalmában leend souveraini magasságba emelkedhetni.

Mikor elment, közöltem a társaimmal látogatásának czélját, s nem állhattam meg, hogy meg ne jegyezzem, mennyire nem is álmodik az a kormánytanács, mely engem ide Szibériába száműzött, azokról a tervekről, a mik az én fejemben főnek, a légvárakról, az új országok alapításáról, a spanyoloktól elveendő távoli telepítvényekről, melyek most még csak a papiroson vannak. És hát nincs benne lehetetlenség, hogy Kaliforniát egyszer még is csak elfoglalják az oroszok, s a spanyol telepítvények elébb-utóbb az ő zsákmányaikká lesznek?

Délben elmentem a kormányzóhoz s előadtam neki a hetman tervét, annyi indokot hozva fel mellette, hogy végre beleegyezett, a mire valószínűleg az a remény csábította, hogy ő viszont az ochoczki kormányzóságot kapja majd meg. Ebéd után, hogy a korlátnok és a hetman is odakerültek, ez utóbbinak az indítványát széltében meghányták-vetették, s én benső élvezettel tudtam elnézni, hogyan fogadja el ez a három ember az én terveimet, melyeket aztán papirra tetetnek velem. E szerint tehát nekem volt a feladatom, három kormányzót teremteni: meg is igértem, hogy igyekezni fogok rajta teljes erőmből. Ez a nap határozott fölényt adott nekem Kamcsatkában. Eddig a főnököknek csak hasznos eszközűl szolgáltam; de most, miután olyan terveket vertek a fejükbe, a miknek a kivitele egészen rajtam fordult meg: egyenesen nélkülözhetlenné váltam rájuk nézve.

Este felé hazamentem, hogy a lakománk előkészületei után nézzek; Chrustiew kimerítő értesítést adott, s én megelégedéssel láttam, hogy minden a legjobb rendben van.

15-én korán 9 órakor a száműzöttek hozzám jövének, teljesen jól, sőt gazdagon öltözve. Harmincz kis szánkón hajtattunk fel az én házamtól a kormányzó házáig; négyes kutyafogatokkal. A korlátnok és a hetman, kik nála voltak, megkiméltek bennünket attól a fáradságtól, hogy ő hozzájuk is külön elmenjünk. A kormányzó kezünkbe adta azoknak a személyeknek a lajstromát, a kiket megakart hivatni, s én erre a társaimat, csapatokra osztva, kiküldém, hogy invitálják be a vendégeket, míg én magam a mátkámmal és Chrustiewvel a tanácsházba mentem, intézkedni.

Volt tizenegy zenészünk: hatvanhat terítéket készítettünk harminczöt úr és harminczegy asszonyság számára. A hetman kölcsönzött nekem három ágyút, a kormányzó megérkeztére üdvlövéseket tenni. Két órakor ült asztalhoz a társaság s öt órakor bontott asztalt. Akkor aztán az ifjúság hozzálátott a tánczhoz, a mi reggel három óráig tartott.

Kuzneczow olyan jól be tudta magát a kormányzónál hízelegni, hogy az ő kisérete hat szánkóval készséggel lett fogadva.

A kormányzó az eltávozáskor azt mondá, hogy el akarja halasztani az útazása megkezdését 17-ikéig, mert a sok lakmározás után akarna egy pihenő napot tartani. Ez nekem is igen kellemetes volt, mert magam is éreztem a szükségét egy kis pihenésnek.

Mikor a társaság már éppen oszlófélben vala, Nilowné asszonyság bemutatta a legifjabb leányát, mint az én menyasszonyomat; mire minden oldalról özönlött rám a szerencsekivánás, keverve a fiatal kereskedők és tisztek részéről egy kis féltékenységgel.

Miután vonakodtam a kormányzó házában maradni éjszakán, őt egész a kapujáig kisérve, Afanázia azt követelte, hogy tehát ő jön én velem, mint mondá, az egészségemre vigyázni. Én az egész következő napot esti hat óráig a házamon belül töltöttem el, s akkor vezettem a mátkámat haza s egyúttal átvettem a kormányzó megbízásait, a ki az egész útravaló ellátás gondját s a titkársági ügyvezetést rám hagyta. Kiséretünk állt tizenkilencz szánkóból, negyvenhat személylyel: elindulásunk reggel hét órára lett kitűzve.

Kamtschatkai fuvarosok pihenő helye

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

ÚTI NAPLÓJA A KORMÁNYZÓ TÁRSASÁGÁBAN TETT ÚTAZÁSNAK. SZERENCSÉSEN ELHÁRÍTOTT VESZEDELME EGY ÖSSZEESKÜVŐ ÁLTAL TERVEZETT ÁRULÁSNAK.

17-én reggel tíz órakor hagytuk el Bolsereczkói-Osztrogot, s megérkeztünk Molerowkába, hol a jövetelünkről értesült Tojón hallal és kaviárral megvendégelt s a kormányzónak néhány bundát ajándékozott. Az idő zordon és hideg volt, a keleti szél szemünkbe hordta a havat.

18-án elhagytuk Molerowkát s mentünk Banyowkára, hol a száműzöttektől lettünk vendégűl fogadva, azok is bundákat ajándékoztak a kormányzónak.

19-én elhagytuk Banyowkát, s a hasonnevű folyót, sanyarú út után érkeztünk meg Herebosztowába. Itt a Koaniki Tojón panaszt tett, hogy egy a Verchney-Osztrogi helyőrséghez tartozó katona az ő leányán erőszakot tett és azután agyonütötte. E vád valónak bizonyulván be, nekem azonnal fel kellett tennem egy parancsot a kormányzó nevében a Verchney-Osztrogi parancsnokhoz, hogy az említett katonát addig kancsukázzák, míg meg nem hal bele.

20-án érkeztünk meg Chiakollautkába, összetörve-zúzva a szél erőszakától, s csaknem elveszve a hóhullámok alatt. Alig léptünk be a Tojón barlangjába, a mint valóságos hózivatar keletkezett, s reggelre kelve az egész házunkat a hó alá eltemetve találtuk. A parasztok abban fáradoztak, hogy útat lapátoljanak a havon át; de mind hasztalan. Én szerettem volna a tájékon körültekinteni, azonban nem voltam képes emberi hajléknak még csak a nyomát is felfedezni; ámbár tudtam, hogy az itteni lakosok még kilencz olyan gunyhóban laknak itt körűl, mint a Tojóné.

A torlaszemelő szél miatt itt kellett időznünk egész 25-ikéig.

26-án reggel útaztunk tovább s estére megérkeztünk Walovkába, a hol néhány száműzöttre bukkantunk, a kiknek az volt a keresetük, hogy sót csináltak az awatsai öbölben.

27-én elkisértem a kormányzót, e híres öbölt megtekinteni. Igen szép tengermedencze ez, melybe egy nagy folyó és három kisebb torkollik. Innen tovább mentünk egy a túlparton épült raktárt megtekinteni.

28-án ért bennünket utól a kiséretünk: ez nap a Natasowa tó mellett haladtunk el, s megérkeztünk Katsunba, a hol a kormányzó igen szép ajándékokat kapott. Itt kerültünk össze a hetmannal és a korlátnokkal, a kiknek a társasága felelevenítette a mienket.

29-én egy más tavat haladtunk meg, Kéznák nevűt, s elmentünk Alziméig. 30-án innen tovább Tohallkára, a hol a kormányzó kipihente magát. A Tojón, egyike a legtekintélyesebbeknek ezen a vidéken, megvendégelt bennünket irámszarvas hússal, Larac-gyümölcscsel és jukolával, a mi holmi olyan szárított hal-féle.

Február 2-án mentünk Kronotowába, a hol a Kronaki előfokot óhajtottam volna megtekinteni, mely tőlünk keletnek s a Kronozkoe tóhoz nyugotnak fekszik, de a kormányzó ellene volt, azt mondá, hogy arra az út nincs feltisztogatva, s ott veszek a hóban. 3-án jutottunk el Kathamba, a honnan én Konrariewet Nisneybe küldtem, hogy megérkezésemről tudósítsa a társainkat, s tanácsolja nekik, hogy a kormányzónak, a korlátnoknak és a hetmannak küldjenek a legjobb irháikból ajándékot.

4-én igen rossz útakon, hegyeken és meredek szirteken keresztűl jutottunk el Chowalovába, a hol Morin úr, a kormányzó várt bennünket a legelső kereskedőkkel, a kik jelenték, hogy nagyszerű ajándékok várnak ránk benn a városban.

5-én a Kameráth folyón átkelve, a száműzöttek egy csapatjával találkozánk, kik a kormányzónak ajándékokat hoztak s aztán a kiséretünkhöz csatlakoztak. Ugyanez nap eljutottunk Verchney városába, a hol a kormányzó a protopópa házában szállt meg; vele együtt én is, a többiek a lakosságnál. 6-án parancsot kaptam minden ajándékot Bolsába küldeni; úgy találtam, hogy a kormányzónak ez az útja, csekély számítás szerint, mintegy hétezer rubelt jövedelmezett.

13-ig itt maradtunk ebben a városban, s miután a szigorú hideg nem engedett meg semmiféle kirándulást, azzal foglalkoztam, hogy Kamcsatka leírását elvégezzem, mely által a kormányzó czéljait megközelíteni remélte a kormánytanácsnál. Ezt a munkámat csak a sakkjátszás szakította félbe, melyet itt minden ember szorgalmasan tanulmányoz, a ki a közönséges n é p - o s z t á l y b ó l k i a k a r e m e l k e d n i. A nyereségem felment 13 ezer rubelre: bőrökben és kész pénzben, melyben a korlátnok és a hetman híven osztoztak velem.

13-án elértük Kamenin falut, a hol minden tervem halomra dűlt volna, ha egy szerencsés véletlen ezt a legfenyegetőbb veszélyt el nem hárítja rólam. - 14-én kimentem, hogy Kuzneczownak rendeletet adjak a végett, hogy küldjön egy futárt Bolsába, társainkat tudósítani megjövetelünkről. A mint kijöttem tőle, megszólít egy kamcsadál, hogy vezessem el a kormányzóhoz; neki egy levelet kell átadni, a mit egy száműzött küld általa, a ki nem jöhet maga, mert útközben nyavalyássá lett. Azt mondtam neki, hogy kövessen s odavittem Kuzneczowhoz, a hol elvettem tőle a levelet, és feltörtem. Egyike a mi szövetségeseinknek írta azt, valami Levantiew: a levélben az egész szövetkezésünknek a titka apróra le volt írva. Ez az ember Nisneyből jött ide, hogy a kormányzónak élő szóval jelentse fel a tudósítást; de szerencsénkre útközben előfogták a bélgörcsök, úgy hogy kénytelen volt ahoz a módhoz folyamodni, hogy pósta által küldje ezt levélben a kormányzóhoz.

A mint én ezt megértettem, azonnal meghagytam Kuzneczownak, hogy Kudri Ivánnal együtt keresse fel azt az árulót és tegye el l á b a l ó l. Azután visszatértem a kormányzóhoz, együtt reggeliztem vele, s azzal tovább útaztunk.

A mint Kolitowába értünk, arra kértem a kormányzót, hogy tartsunk egy pihenő napot, azt az okot adva, hogy az alatt megakarom a híres Kraznaiczu tűzhányót tekinteni. Ő belenyugodott s mi 15-én elindultunk a vulkánt felkeresni. Én őt ölnyire leszálltam a torkába, a hol egyszerre oly rögtöni kénfüst rohant meg, hogy hanyatt estem, s a forró hamuban összesütögettem az arczomat, szerencsémre néhány bennszülött kamcsadál volt a közelben, a kik vascsáklyákkal kihúztak a kráterből, s az égett részeket bekenték h a l z s í r r a l, úgy vittek vissza Kolitowába: a hol már Kuzneczowot kiküldetéséből visszatértten találtam.

Ő tudósított róla, hogy ez a Levantiew az öcscsével Nisneyben közölte a szándékát, s miután ez nem bírta őt arról lebeszélni, megmérgezte őtet is, meg magát is egy pohár pálinkával, a mit ketten ittak meg. Mire Kuzneczow oda érkezett hozzá, már akkor ez a halállal küzdött, megvallotta a szándékát, s most már csak azt a kegyet kérte, hogy vessen végett a kínjainak. Egyúttal kinyilatkoztatá, hogy már a szövetség nem tarthat semmitől, miután a levelet felfogták, s ő ezt nem közölte mással, mint az öcscsével, a ki őt, esküjéhez híven, megmérgezte. Ez a hír nagyon megnyugtatott, s arra bírt, hogy a kormányzót sürgöljem a hazatérésre: ő azonban még Tigilbe is szándékozott menni, s nekem nem lehetett mást tennem, mint őt követni.

16-án érkeztünk meg Napánába, a hol egy külországi száműzöttel ismerkedtem meg. Bámulattal teltem el, mikor megtudtam, hogy az ép egészségnek örvendő férfi kilenczvenkét esztendős. Azt mondá, hogy ő svéd ezredes, Ehrenschildnek híják, ki már negyvenkilencz év óta él Szibériába száműzötten, és huszonkét év óta lakik Kamcsatkában. Azt ajánlottam neki, hogy jöjjön oda mi közénk Bolsába; megis igérte s én kieszközöltem számára a kormányzó engedélyét, de csakhamar rá meghalt.

17-én elértünk Csippinbe, a hol a kunyhókat mind elhagyva találtuk, 18-án Woloskába; az is egész puszta volt, s végre 19-én Tigilbe; melynek várát és városát majd később fogom leírni. A kormányzó három napig maradt e helyen, beszedve az ajándékokat. 22-én innen Galinyba mentünk, 23-án Belozolóra, 24-én Szigicánba, 25-én elértük Takutot, a honnan másnap a kormányzó a korlátnokot és a hetmant Verchney-Osztrogba küldte a katonaságot megszemlélni, míg a kiséretével folytatta az útját Bolsa felé.

27-én jutottunk Ivánkába és 28-án végre Bolsereczkói-Osztrogba, a hol barátaim oly szívességgel fogadtak, a minőt csak egy elválaszthatlan közös érdekek által összecsatolt társaságnál lehet feltalálni.

Az útazás miatti fáradságom nem engedte, hogy a kormányzó számára készített munkámat letisztázzam s csak néhány nappal később tudtam azt neki átnyújtani. Azt hiszem, hogy némi ismeretét fogja ez nyújtani e messze távolba eső világrésznek, s azért ideiktatom.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

KAMCSATKA LEÍRÁSÁNAK KIVONATA.

A kamcsatkai félsziget képezi Ázsiának északkeleti határát, s kiterjed az északi szélesség 51-ik fokától a 62-ig. A nyugati partja nagyon meggörbűlt, sok öblöt képez s néhány folyótól van átszelve, melyek között legnagyobb a Bolsa. Az Ochoczkból érkező hajók e folyóba eveznek be, dagály alkalmával, a mikor a víz kilencz egész tizenegy lábig emelkedik. Nehéz rajta víz ellenében hajózni, a gyors folyása és a sok szigetei miatt.

Kamcsatkát sűrűn látogatják a hajósaink, mivel tél idején menedéket nyújt nekik. Ez idő szerint az még csak gyűlhelye és raktára a kicserélendő drága prémeknek, melyeket a vadászok a kurili és aleuti szigetekről hoznak; ha azonban az uralkodók jónak találnák telepítvényeket alkotni ezen szigeteken, s Khinával, Japánnal, Koreával és Jedzóval kereskedésbe elegyedni, akkor Kamcsatka nagy gazdagság és jóllét kútforrásává lehetne Oroszországra nézve.

Ez a félsziget arra is szolgálhat, hogy Ázsia és Amerika közötti összeköttetést képezzen. - A keleti partokon az egyetlen kényelmes kikötőhely az Avatsa-folyónál levő öböl, melyet Rakowának hínak. Ide a kamcsatkai kormányzó egy szabályszerű várat építtetett, mely annak a bejáratát megvédeni képes.

A forró égöv lakói a napnak köszönik a tűzcsinálás mesterségét, az északiaknak a tüzet a vulkánjaik adják. Én ezt a föld központi tüze kitörésének tartom, s azt hiszem, hogy a tenger is hozzájárúl ahoz, midőn a föld által átszűrt sós részei a mélybe lehatnak. Nem bocsátkozom tovább a tűzhányók eredetébe, csupán azt akarom megjegyezni, hogy a kamcsatkai félszigeten több mint húsz ilyen létezik, a három legnevezetesebb közülök az Avatsa-, Tolbatsik- és Kameralteria-folyók mellett látható. - Ugyanazon őserő, mely a vulkánokat támasztja, nagy sokaságú meleg vízforrásokat is idéz elő, melyeknek ásványos tulajdonságaik vannak. Az ilyen forrásokból kibugyogó víznek bizonyos fekete tajtékja van, melyből én is szedtem, s igen jól tudtam tintának használni.

A mi a kamcsatkai föld termékenységét illeti, nem tehetem, hogy ellene ne mondjak mindazoknak a tudósításoknak, melyek a hivatalba beküldettek. Minden kisérlet a gabonatermesztésre s i k e r t e l e n maradt eddigelé, hacsak nem trágyázott földön. Magától termel a föld némi fákat, melyek alkalmasak kunyhók építésére; de hajóépítésre egy sem való. E pontban Steller urat meg kell czáfolnom, valamint abban is, hogy ez a tartomány bővelkedik legelőkben, s a szarvasmarha csodálatos nagyságú. Ha az ő idejében volt Kamcsatkában szarvasmarha, úgy annak 1771-ig, a mikor én e tartományt beútaztam, el kellett volna szaporodni; én azonban egész Kamcsatkában nem találtam többet öt tehénnél és két tuloknál, melyeket kilencz hónapon át nyírfakéreggel tartanak; mert a július és szeptember hónapokat kivéve itt nincs zöld mező.

Sem az égalja, sem a levegője nem oly enyhe Kamcsatkának, mint azt néhány író állítja. Egy folytonos köd, mely az egész tartományt ellepi, skorbutféle betegségeket, s más egyéb nyavalyákat idéz elő, melyek a népszaporodást gátolják. A hideg oly szigorú, hogy a legközelebbi telekben több katona az őrálláson megfagyott. A hónak hosszantartása okozza a sűrűn előforduló v a k s á g o t , s a bennszülöttek közűl alig haladja meg valaki a negyven évet, a nélkül, hogy megvakuljon.

Kamcsatka hoz érczeket elő, Avatsa közelében találtam vasat és Girowánál rezet. A hegyekben előfordúl a hegykristály, a kamcsadálok abból készítik a hajító kopjáik hegyét, van zöld és veres válfaja is.

A Kamcsatkában termő fák fajai a törpe-fenyő, lúcz, czédrus, fűz és nyír. A czédrusokon terem valami magtoboz, a mi a bennszülötteknek kedves csemegéjük. A fűz és nyír kérgéből készítenek kenyeret. Az egyedüli hasznos növénye e földnek a »sarána,« mely augusztusban virágzik és gyümölcsözik. A kamcsadálok összegyűjtik ennek a magját, mely tőkehallal összedagasztva valami tésztaformát ád, a mit ők nagyon szeretnek; én azonban nem igen tudnám vele az életemet fentartani. A saránán kívül a kormányzóság még egy másféle növényt is összegyűjtet, a vinováját, melyből pálinkát főznek; ez sokat hoz be, de a használata ártalmas, mert ennek a növénynek a mérgéhez semmi sem hasonlítható. A kormányzóság igen okosan tenné, ha ennek a kifőzését megtiltaná, s inkább Európából hozatna be kellő mennyiségű égettbort.

Az állatország gazdagításához Kamcsatka nagyon kevéssel járúl. Az első rang a kutyát illeti meg, mely itt a lovat pótolja, s a bőre még ruházatúl szolgál holta után. A kamcsatkai ebek nagyok, erősek és dologkedvelők; opánával tartják őket, a mi valami keveréke a poshadt halnak és a nyírfa-kéregnek, de gyakran maguknak kell az élelmüket keresni, a mit a meleg források közelében tenyésző halakból vesznek ki.

A kutya után következik a róka. Ezeknek a szőre sötét, s a Kamcsatkai rókaprémmel Szibériának semmi szőrméje sem vetekedik.

A kamcsatkai birkának igen jó húsa van, a bőre is becses, még a szarva is kereskedésbe jön; de az utóbbi években nagyon megfogyott a számuk.

A czoboly igen el van terjedve, erre pedig bennszülöttek és letelepültek folyton vadásznak. A múlt évben hatezer nyolczszázat hoztak piaczra.

A marmota irhája igen meleg és könnyű.

A medve igen számos Kamcsatkában. Jó természetű állatok, senkit se bántanak, ha csak önvédelemből nem. A vadászoknak önfentartásból kell őket üldözni; de sokszor megesik, hogy széttépi a medve a vadászt. Úgy látszik, hogy a medve minden állatnak az életét kíméli, a melyiktől nem fél, s még nem hallották, hogy valaha medve asszonyfélét bántott volna: nyáron jól meghíznak, télen aztán lesoványkodnak.

A kétlakiak közűl ismerik itt a tengeri tehenet (rozmár). Ennek a nősténye elől bír két tölgygyel, s az úszszárnyaival tartja a melléhez a szopós fiait. A francziák síró hangja miatt »lamenti«-nak híják. Fekete durva bőre van, oly vastag, mint a cserfahéj, a mi képes a fejszevágásnak is ellenállani. A rozmár agyarait becsesebbnek tartják az elefántcsontnál. Évente kétszázötventől háromszázig ejtenek el itten belőle. A húsa hasonlít a tehéneihez, ha jól kinőtt; a borjúéhoz, a míg fiatal.

Kamcsatkának hódjai is vannak. Ennek az állatnak a szőre olyan lágy, mint a pehely, a fogai kicsinyek és élesek, a farka rövid, lapos, széles s a végén hegyes. Ezeket itt tőrökkel fogják, s néha a jég alatt lövik.

Az oroszlán fóka olyan nagy, mint egy tulok: borzasztón tud ordítani, ámde ez az ordítása nagy szerencse a hajósokra nézve, mert ez jelzi, hogy száraz föld van a közelben. Félénk egy állat: hajító szigonynyal fogják, vagy puskával, nyíllal lövik le.

A borjú fóka nagy mennyiségben fordul elő Kamcsatka partnyelvei és szigetei körűl: a parttól messze nem távozik, inkább a folyók torkolatainál tartózkodik, a hol halakat fogdos. A bőrét bakancsnak dolgozzák fel. Ezt is tőrökkel fogják.

Kamcsatka nagy mennyiséget szolgáltat sokféle fajú halakból, a czethaltól kezdve a legapróbbakig. Hanem madár kevés van itt, s azokról nem tudok semmi feljegyzésre méltót.

TIZENHATODIK FEJEZET.

A KAMCSADÁL NÉPRŐL. EREDETE, TÁPLÁLÉKA, LAKÁSA, VALLÁSA.

Kamcsatka őseredetű lakói magukat »Itelmenek«nek híják, a mi annyit tesz, mint földlakók. Ha a nyelvük szerkezetét vizsgálnók a mongolok ivadékait találnók fel bennük. Hajuk fekete, szakálluk gyér, arczuk széles és lapos. E népben semmi hagyomány sem él eredete felől; mikor az első kozák megjelent közöttük, akkor sokan voltak, azóta folyton kevesbednek.

A kamcsadálok más ételt nem ismernek, mint halat, gyökereket, medvehúst és fakérget; italuk víz s ha hozzáférhetnek, pálinka, a mit a kalmároknak drágán megfizetnek.

Öltözeteért, melyet az európaiaknak köszönhet, drágán fizet meg ez a nép, ha hozzá vesszük a barbár zsarnok bánásmódot, melyben új urai részesítik. A nőik annyira megszokták a kényeskedést, hogy még a főzéshez sem látnak keztyű nélkül, s semmi kincsért meg nem jelennének egy idegen előtt keztyű és arczfesték nélkül, a mit jó vastagon szoktak felkenni a pofáikra. A kamcsadálnak kétféle laka van: télen a jurtha, nyáron a balagán.

Az egész vallásuk abból a hitből áll, hogy az ő istenük, a ki egyszer Kamcsatkában lakott, időről időre más folyó partjára költözik, s ha egyszer azoknak a vidékeit a fiaival megtöltötte, akkor megint odább megy, azonban a körülfekvő földet nekik hagyja örökségűl. Azért ők el nem hagynák a világért azt a földet, a melyen születtek.

Ez a nép csak a testi benyomások iránt fogékony, szerinte a boldogság abból áll, ha az ember heverhet és a természeti szükségeit kielégítheti. Lehetetlen őket arról meggyőzni, hogy lehessen valami más életmód, mint az övék, boldogító, s a mi életmódunkat végtelenűl lenézik és megvetik.

Az is sajátságos, a hogy házasságot szerzenek maguk közt, de miután már ezt a szokásukat Spanberg leírta, én nem akarom azt ismételni. A bizalmaskodás a két nem között meg van engedve; s a kamcsadálok elvei megengedik a többnejűséget is: az orosz kormány azonban ezt tilalmazza, s talán ez is hozzájárúl az ország elnéptelenedéséhez.

Nehéz elképzelni, miféle okok bírhatnak rá egy ilyen nyomorúlt népet, melynek se nyerni, se veszteni valója nincsen, arra, hogy háborút viseljen? de az bizonyos, hogy nagy hajlamuk van a boszúállásra. Az ő harczaiknak nem lehet más czélja, mint foglyokat szerezni, s a férfiakat munkára, a nőket ösztöneik kielégítésére használni. Annyi bizonyos, hogy mikor a kozákok letelepedtek közéjük, szándékosan villongásba keverték őket egymás között, hogy azután az ő belső harczaikból hasznot húzzanak. Ennek a népnek a meghódítása a kozákoknak nehéz darab munka volt, mert bármilyen gyönge is ez a maga nyomorában, az önvédelemben félelmetes. A hol nem használt az erő, folyamodtak a cselhez, áruláshoz, s ha gyávának tartják is őket, de oly nagy náluk a halál-megvetés, hogy az öngyilkosság köztük egészen rendes dolog. Vannak rá adatok, hogy ha egy menedéken a kozákok által körülzárattak, s a menekülés minden reményétől meg lettek fosztva, elébb az asszonyaik és gyermekeik nyakát vágták el, s azután saját magukat ölték meg. A muchomór használata éppen jó erre a czélra: egy adag belőle mély halál-álomba sülyeszti az embert, mely minden érzéstől megfoszt. A muchomór bizonyos gombafaj, mely e földön nagyon sűrűn fordúl elő; ha kiszívja az ember a nedvét, ittas jó kedvű lesz tőle; de ha mértékletlenűl használja, görcsökbe esik, a mik halállal végződnek.

Miután a Kamcsatka históriájából készült kivonatomat átadtam a kormányzónak, melyet az mesterműnek nyilvánított, csak hogy itt-amott nagyon is megdöbbentő fordulatokat talált bele vegyítve: - minden figyelmemet arra fordítottam, hogy a vállalatom sikeréhez szükséges minden intézkedést megtegyek. Az a két már megért árulkodási kisérlet nagyon nyugtalanított, s miután olyan emberekkel volt dolgom, kik fölött vallásos előítéletek uralkodnak, nem használhattam elég elővigyázatot, hogy magamat biztosítsam ellenükben.

Ennek következtében 1-ső márcziusban minden szövetségesünket összehívtam este hat órára. A gyűlést megnyitottam az útazásunkról való értesítéssel, s a Levantiew halálának előadásával, melyre kinyilatkoztattam, hogy véleményem szerint szükséges minden távollevőt behívni, hogy készségben legyünk magunkat védelmezni s szükség esetén támadást is intézni.

Meder tudatta a gyülekezettel, hogy ő már elkészített száz tölténydobozt, mindegyiket 48 tölténynyel, s azonkívül hatvan töltést minden egyes ember számára, a míg Chrustiew beszerzett hatvan öreg kést, a miket kard gyanánt lehet használni, miután mindegyik tizennyolcz hüvelyk hosszú és három hüvelyk széles: azonkívül vettek tizenhat pisztolyt és harminczhat szekerczét; Pánow pedig gondoskodott száz kelevézről.

Társaságunk ment ekkor ötvenkilencz főre, kik közűl mindegyik el volt szánva a többiek segélyére mindent elkövetni. Én tehát bízvást mondhattam azt a bajtársaimnak, hogy mi egyesűlt erővel minden nyilt támadásnak ellenállhatunk: hanem együtt kell maradnunk. Ez okból bíztam meg Pánowot, hogy küldjön futárokat a távollevőkért. A tavasz közeledése minden gyanú nélkül feljogosított bennünket az összejövetelre, miután a kormányzó az összes lakossággal együtt szentűl azt hitte, hogy mi az előkészületekkel foglalkozunk az ország szélső határán létesítendő telepítésünkre.

Hogy ezt az általános hiedelmet még jobban megerősítsük, azt indítványoztam a társaságnak, hogy nyújtsunk be a kormányzónak egy emlékiratot, melyben kérjük fel, hogy adjon át nekünk egy hajót minden élelmi szerünk és bútorzatunk elszállítására.

A gyűlés már oszlani készűlt, midőn Pánow elő állt egy indítványnyal. Azzal kezdte a beszédét, hogy egyetlen egy tagnak a vigyázatlansága képes lehet mindnyájunk reményeit megsemmisíteni, azért szükségesnek tartja ebben a gyűlésben elhatároztatni, hogy minden hatalmat az én kezembe adjanak, hogy én, annyi bizonyítéka után a hű ragaszkodásomnak és gondjaimnak az ő jóvoltukra, jövőben ne jőjjek abba a kényszerűségbe, hogy minden szándékomat és a czélhoz vezető módozatokat előre közöljek mindenkivel. Azért ő azt indítványozta, hogy egyezzék meg az egész társaság abban, miszerint föltétlenűl aláveti magát az én parancsaimnak s ez elhatározását esküvel is erősítse meg. Ha egyszer aztán a társaság a legfőbb hatalmat rám ruházta, rajtam fog állni, hogy a hadi tanácsomat és a vezetőket kinevezzem.

Stefánow ellenmondott ennek az indítványnak; minthogy azonban az összes társaság elfogadta azt, le lett szavazva. Én hogy eloszlassam a duzzogását, kinyilatkoztatám, hogy én őt a haditanácsom tagjává szándékozom kinevezni, azért, hogy ő, az egyetlen, ki szándékaimban gyanakszik, figyelő szemmel kisérhesse társaimat. Ámde a gyűlés ellene mondott az ő kineveztetésének, és Pánow kinyilatkoztatta, hogy Stefánow érdemetlenné tette magát mindannyiunk bizalmára; s hogy az ő indítványának éppen az volt a czélja, hogy egy ilyen rossz érzésű embert a titkainktól elzárjon: mert nem akarja takargatni, hogy neki van tudomása arról a pribékségről, a miben Stefánow sántikál. Eddig ugyan az ő cselszövényeinek nem láttatott a mélyére, mivelhogy kímélni akarta az életét és becsületét egy rokonának; de most kényszerítve érzi magát arra a fenyegetőzésre, hogy ha még tovább is vonakodni fog az eddigi megállapodásoknak s minden jövőben általam kiadandó rendeleteknek eleget tenni, ő minden lehetőt el fog követni, hogy az ő cseleit felfedezze, s akkor az egész gyülekezet előtt fogja őt leleplezni.

Egészen elbámultam, mikor Pánowot ilyen hangon hallottam beszélni Stefánow jelenlétében, a ki egy igét sem válaszolt. A társaság, mely épp így el volt csodálkozva, engem bíztatott, hogy késztessem Pánowot mind annak az elmondására, a mit megtudott; de én ezt elutasítottam, azzal a szóval, hogy én ismerem Pánow becsületességét s föltétlen bizalmat helyezek a szavaiban. Hanem Stefánowhoz fordultam s őt szólítottam fel, hogy akar-e engedelmeskedni a parancsaimnak? Erre ugyan igent mondott, hanem azután elkezdett engem mindenféle szidalmakkal terhelni, s kimondá tartózkodás nélkül, hogy az életem megmaradását egyedül csak Pánownak köszönhetem. Ezt hítta fel bizonyságúl, hogy ő neki soha sem volt szándéka a társaság jóvolta ellen cselekedni, boszúja egyedül az én személyemet illeti, a kiért, ha elvész is, nem kár; mert ő meg van felőle győződve, hogy lenne a társaságban egynél több is, a ki alkalmasabb volna főnöki vezetésre, mint én. Még azt is merészkedett állítani, hogy én a Levantiew halálánál visszaéltem a hatalmammal, mert ezzel semmi más czélom nem volt, mint Levantiew vagyonát a magam számára elkobozni.

Ez az orczátlan állítás felgerjeszté Kuzneczow haragját, ki a meghaltnak a levelét felmutatta a társaságnak. A kézírására rögtön ráismertek, s a levél tartalma igazolta intézkedésemet. De ez a körülmény sem javította meg Stefánow nézeteit, ellenben Istent hívta fel bírónak közöttünk.

Ez a kozákok közt dívó szokás, a kik versengéseik eldöntése végett párbajra hívák egymást s tanúik jelenlétében összeverekedve, a legyőzött félre kimondatják a bűnöst.

Ez a nevetséges kihívás nagy vitát keltett a társaságban. Az okosabbak azon véleményen voltak, hogy itt fel kell használni a tekintélyt s Stefánowot elítélni; a többiek azonban ingadoztak. E megoszlott nézetek mellett legjobbnak találtam, hogy magam feleljek meg magamért, mivel éreztem, mennyire fontos reám nézve itt az elhatározottságomat bebizonyítanom. Azt feleltem tehát, hogy én a kihívást elfogadom, s másnap tíz órára tűztem ki a találkozást, a midőn a lakásainktól egy órai távolban elégtételt fogok neki adni.

A szövetkezetiek elhatározák, hogy bennünket, vadászat örve alatt, követni fognak. Ez a körülmény okozta, hogy Pánow indítványa fölött forma szerint nem határoztunk. Ő ugyan nem mulasztá el Stefánowot szemmel kisérni s a mennyire lehet megtéríteni, de miután semmire sem ment vele, átengedte őt sorsának.

Másnap reggel befogattam a szánkómba, s Chrustiew és Kuzneczow tanúimmal elsiettem a találkozás helyére. Pánow kisérte az unokaöcscsét; kilencz órakor az egész társaság együtt volt, s a megállapodás szerint nekünk karddal kellett eldöntenünk a vitánkat. A mint a kardokat kezünkbe adták, Stefánow példátlan dühvel rohant reám. Én az első csapását felfogtam a kardommal, mire az ő kardja egyszerre ketté törött. Én akkor egy lépést hátrafelé tettem, hogy bebizonyítsam, miszerint nem akarom az ő védtelen állapotát felhasználni. Hanem erre a nyomorúlt kirántott egy pisztolyt s rám lőtt vele, azonban hatás nélkül, mert a golyó csak egy kissé zsúrolta a bal karomat. Ez a banditaság aztán engem is dühbe hozott; rárohantam, daczára annak, hogy egy másik pisztolyt is rám fogott, de a mely szerencsére nem sült el. Én aztán torkon ragadtam, letepertem, a szövetkezettek mind odarohantak és bíztattak, hogy öljem meg. De én nem akartam azt tenni. Átadtam őt az ő kezeikbe, s kértem őket, hogy kíméljék a nyomorúlt életét; azonban minden kérésem sem akadályoztatta meg őket, hogy minden oldalról szidalmakkal és ütlegekkel el ne lássák.

Pánow vette őt felügyelete alá, s arra visszatértünk lakásainkba, a hol én esti tíz órára összejövetelt hirdettem ki, s aztán elmentem a kormányzóhoz; nála ebédeltem.

Beszélgetésünk a hetman terveire tért át; én nem mulasztottam el semmit, hogy az Ochoczki kormányzóság iránti reményeit megerősítsem.

Asztalbontás után Nilowné asszonyság félrehítt és azt mondta, hogy a leánya nagyon sürgeti már házasságunk teljesülését, e szerint az én feladatom őt rábeszélni, hogy várja be az egyesítésünkre kitűzött határidőt; ha azonban nekem is az volna a kivánságom, hogy azt siettessük, hát akkor ő magára vállalná a férjét rávenni, hogy egyezzék bele a menyegzőnk megtartásába.

Miután nekem az adott körűlményeim között csupán arra kellett gondolnom, hogy időt nyerjek, nem tudtam más kifogáshoz folyamodni, mint azt a kivánságomat nyilvánítanom, hogy elébb egy kicsit el kell útaznom, az új telepítvényemet berendeznem, házat építtetnem, a bútorzatot beszereznem, nehogy az ő kedves leánya e szigorú évszakban minden kényelemtől meg legyen fosztva. Hosszú értekezés után elfogadta az indokaimat ez a jó anya, s védte az ügyemet a leánya előtt, a kihez átvezetett. A mint azonban magunkra hagyott, ez az egész hivatás az én terhemre maradt, s nem kevés fáradságomba kerűlt a szeretetreméltó kedves leánykát az elhalasztásra rábírni.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

AZ ÖSSZEESKÜDTEK KÜLÖNFÉLE TERVEI A RABSÁGBÓL KISZABADULÁSRA.

Hat órakor este elmentem a gyülekezetünkbe, a hol távollétemben Chrustiew elnökölt. Az egész társaság nevében kinyilatkoztatá, hogy föltétlen hatalmat ruháznak rám a szövetkezettek. Hódolásukat elfogadtam, s azt kölcsönös e s k ü v e l megerősítettük.

E szertartás után felhívtam Pánowot, adja elő, mi okai lehetnek Stefánownak arra, hogy az életem ellen törjön?

Eleinte nagyon szabódott, hogy ne szorongassam e kérdéssel, mert ő szavát adta annak a szerencsétlennek, hogy nem adja tovább a titkát, ámbár nem titkolhatja, hogy egy későbbi hosszú beszélgetés alatt annyira vitte, hogy megengedte az ellenségeskedése okainak felfedezését.

Barátaim egyhangúlag nyilváníták, hogy a nyomorúltnak személyesen kell itt megjelennie, mire Kuzneczow kiment, hogy behozza. A boldogtalan ember, nemcsak hogy a legkisebb elfogultság nélkül, de még bizonyos merészséggel lépett fel előttünk; úgy látszott, velem akart daczolni.

Chrustiew az én intésemre felszólítá őt, hogy adja okát az irántam tanúsított rettenetes gonoszkodásának, mire ő így nyilatkozott:

»Attól a percztől fogva, a melyben ti őt főnökké tevétek, lehetetlen volt neki megbocsátanom azt az uralmat, a mit mindnyájunk fölött gyakorolt. Bosszúságom gyakran a dühig fokozódott, de az a bizalom, melyet irántam tanúsított, mindig eszemre térített, úgy hogy magam is bámultam magamon, hogy tudom természetszerű heves indulatomat így legyőzni? Sőt már elhitettem magammal, hogy tántoríthatatlan ragaszkodást érzek hozzá, a midőn egyszerre a legdühösebb féltékenység lepett meg. Megpillantám a kormányzó szeretetreméltó leányát, beleszerettem, s arra a bizonyosságra, hogy nemsoká ő vele fog összeadatni, vesztére esküdtem. A többit tudják önök uraim, s kimondom itt, hogy az ő nagylelkűsége, ámbár az éltemet köszönhetem neki, meg nem változtatta az érzelmeimet. Ha tehát önöknek ér valamit az ő élete, akkor az enyémet ne kíméljék.«

Többen a társaságból szemére lobbanták a bolondságát és alacsonyságát; de minden felelete csak azt tanúsítá, hogy tökéletes őrjöngésben van.

Én megszántam ez állapotjában, s szeliden és barátságosan szóltam hozzá; biztosítottam felőle, hogy semmi gyűlöletet nem érzek iránta, ámbár elég okom volna őt kárhoztatni azért, hogy olyan kevés bizalma volt hozzám: önmagát kínozta, s nem inkább nekem fedezte fel a baját, mielőtt ellenem oly alacsony támadásra vetemedett. - Igaz ugyan, hogy én a kormányzó leányát fölöttébb becsülöm, s okom volna azt hinni, hogy hajlandóságának tárgya én vagyok; azonban nekem semmi szándékom sincs őt nőűl venni. Annálfogva kár úgy előre sietni a kétségbeeséssel. Hogy szavaim igazak, ennek tanúbizonyságára felhívtam mind a jelenlevőket, - mire a szerencsétlen Stefánow odaborúlt a lábaimhoz, ezer bocsánatot kért, s könyörgött, hogy felejtsem el a történteket.

Én megigértem neki, hogy teljesítem a kivánságát, de azon föltétel alatt, hogy a társaság parancsainak föltétlenűl aláveti magát, s egyúttal megneveztem három szövetségest, a kik minden lépését figyelemmel kisérjék, hogy biztos legyek felőle.

Miután meg volt az az elégtételem, hogy ezt az embert eszére tudtam téríteni, kilencz óráig folytattam a gyűlést.

3-án reggel Pánow hozzám jött, hogy megköszönje szerencsétlen rokona iránti jóságomat, s engedelmet kérjen tőlem a számára, hogy eljöhessen hozzám. Ebbe én annál örömestebb beleegyeztem, mivel Pánow becsületességében meg lehetett bíznom.

Stefánow megjelent nálam tíz órakor, s kért, hogy újítsam meg az igéretemet, hogy nem akarom a kormányzó leányát nőűl venni, a mifelől én újból biztosítottam, a mikor aztán még arra is kért, hogy engedjem meg neki, hogy ő azt a leányt, majdani elutazásunk alkalmával elrabolhassa.

Egy részt a szánalom e szerencsétlen ember iránt, más részt a kényszerhelyzet, melyben magamat szenvedélyének kitörései ellen védelmeznem kellett, arra indított, hogy megbíztassam, hogy csak legyen nyugodt; én mindent el fogok követni, hogy vágyai teljesülnek, csakhogy mindez, az illető fiatal leányzó hajlandóságával összhangzásba jőjjön. Ez az igéretem megnyugtatá szegényt, s ezzel megint visszatért távoli lakásába.

Mikor eltávozott, Pánow összeölelt s szíve szerint köszönte a fáradozásomat a rokona kedélynyugalmának visszaszerzésében. A nap többi részét azzal töltöttük, hogy a szolgálati rendet megállapítottuk társaink számára, hogy mindenki láthasson a foglalkozása után.

Este a hetman odajött hozzám néhány kereskedővel, a kiktől egy pár játszmát el akart nyerni, a mi kivánsága szerint történt: a nyeresége felment az éjjel kétezerötszáz rubelre.

4-én kaptam levelet Verchney-Osztrogból, egy szövetségestől, (a neve Loginow) a ki arról tudósított, hogy három száműzött Verchney-Osztrogból elhatározta a társaságunkba fölvétetni magát, ő azonban jól tudja, hogy ezeknek semmi egyéb szándékuk nincs, mint csak az, hogy engem eláruljanak s az által maguknak megszerezzék a szabadságot. Gyanúja van, hogy ez a három száműzött a meghalt Levantiewtől tudott meg valamit a szándékaink felől: s azzal végzé a levelet, hogy mind ő, mind Szibaew és a többi szövetkezettek rövid időn visszatérnek.

5-én összehívtam a gyűlést, hogy egy könyörgő levelet tegyünk fel a kormányzóhoz, melyben egy hajót kérünk tőle a holmiaink elszállítására Lopatkába, hogy ott berendezzük magunkat. Miután az ügyet elvégeztük, bejelentettem nekik társaink visszatértét Verchney-Osztrogból, s a három száműzött fondorlatát.

Az utóbbiakat illetőleg azt határoztuk, hogy bevalljuk előttük, miszerint igaz, hogy mi egy időben azt terveztük, hogy a zsarnokság alól, mely alatt nyögünk, megszökünk; azonban, mióta a kormányzó oltalmába vett bennünket, elhatároztuk, hogy új telepet alapítunk Lopatkában, s őket is meghívjuk, hogy ehez a vállalatunkhoz csatlakozzanak. - Felkértem a tagokat, hogy mind ebben az értelemben beszéljenek velük.

Este felé odajött hozzám egy Kruzitinkow nevű kereskedő, s azt ajánlotta, hogy az egész szükségletét a telepünknek kész szállítmányozni, s erre nekem tizenkétezer rubelnyi hitelt engedélyez. Azt feleltem neki, hogy miután ez az ügy az alapítandó telep minden egyes tagját egyaránt érdekli, nem köthetek vele addig szerződést, a míg azokkal nem beszéltem. Azonban nem kételkedem a beleegyezésükön, miután a társaságnak nagy előnyére lehet ez a hitelengedés.

A szegény kalmár, a ki már zsebelte képzeletében mind azt a nyereséget, a mit neki e kizárólagos szállítás hajtani fog, abban a jó reményben, hogy ez által az én jó akaratomat megvásárolja, kihúzott egy erszényt kétszáz rubellel a zsebéből s rám erőltette. Én nem tartottam volna okosságnak ezt az ajándékot visszautasítani, mert ez által igazi tervemet még jobban elburkolhattam, s a közönséget abban a hitben még jobban megerősíthettem, hogy valósággal

egy új telepítvény felállításával foglalkozom. E tekintetből még arra is felkértem, hogy utasítson hozzám egy néhány jóravaló ácsot és kovácsot.

A 6-át a hetmannal kellett eltöltenem, a ki nekem egy rakás kuszált papirost adott át, a melyben az ő tervei voltak az aleuti szigetek iránt, s arra kért, hogy csináljak én abból egy emlékiratot ő felsége a czárnő számára.

Ennek az embernek a feje annyira tele volt esetlen ábrándjainak chimaeráival, hogy csak a legnagyobb fáradsággal bírtam visszatartani a legnagyobb képtelenségek tervezésétől, a mi nem is sikerült volna, ha az időközben odajött kormányzó nem támogatja nézeteimet.

Este odajöttek a kormányzó családtagjai, kik az én kértemre meghívták néhány társamat. S azok között Stefánowot is. Elébb alkalmat találtam Afanáziát felkérni, hogy színleljen irányában jó indulatot, a mit meg is igért, s bízhattam az igéretében. Ily módon az estét igen kellemesen töltöttük el, s nekem volt alkalmam elmélkedni az emberi szív gyöngeségéről, a midőn ugyan azon Stefánowtól, a ki nemrég vesztemre esküdött, most folyvást úgy hallottam magamat említeni, mint őrangyalát és jóltevőjét.

Hazamenetelkor Afanáziát az ő kértére házukig kisértem, s kihallgattam a beszélgetést, a mi közötte és Stefánow között folyott. A jámbor formaszerű szerelmi nyilatkozatot tett, s kérte, hogy fogadja el őt férjeűl, a mire Afanázia azt felelte, hogy még eddig nem levén elég alkalma vele megismerkedni, az ajánlatát nem fogadhatja el, azonban reméli, hogy az idő megfogja hozni várakozásának díját. Megértette vele, hogy ránézve nem kellemetlen az ő figyelme, de attól tart, hogy a szülőinél nagy nehézségekre fog találni, kik jövendőbeli vejüktől vagyont követelnek, hogy leányuk sorsát biztosítsák, s miután Stefánownak, mint száműzöttnek nem lehet saját birtoka, ez kétségtelenül nehezen fog menni. Hozzá tette, hogy ezt a nagy akadályt csupán az én oltalmam alatt hiszi elháríthatónak, s azért azt tanácsolja neki, hogy csak járjon mentől jobban a kedvemben, s nyerje meg a barátságomat.

Én megköszöntem a kedves lánykának a jóságát, belsőmben a legvalódibb fájdalmat érezve, hogy én legyek az eszköze az ő jövendő bánatának, ámbár az ő jósága és barátsága e pillanatban e leverő gondolatokat lelkemből elűzte.

TIZENNYOLCZADIK FEJEZET.

A SZÁMŰZÖTTEK ABBAN A VESZÉLYBEN FOROGNAK, HOGY ELÁRULJÁK ŐKET. HAJÓT IPARKODNAK SZEREZNI, DE HASZTALAN. HADKÉSZÜLŐDÉSÜK. VÉGELHATÁROZÁSUK.

Hazajövetelemnél jelenté Chrustiew, hogy a három verchneyi száműzött: Iváskin, Voládimir és Puskárew, a kikről már van tudomásom, megérkezett. 7-én meglátogatott Stefánow, a ki igazán úntatni kezdett már a csúszás-mászásával. Tíz órakor megjelent nálam Iváskin a két társával együtt. Elkezdték a születésüknél s beszéltek a szenvedéseikről, végezték bókokkal s azzal a nyilatkozattal, hogy ők már eleget éltek a világon, s készek egy olyan felvilágosodott vezér alatt az életüket a közjó előmozdítására feláldozni; csak ebből a czélból jöttek ide hozzám.

Én szépen megköszöntem az udvariasságaikat, azonban azt mondám nekik, hogy én éppen csak olyan szerencsétlen vagyok, mint ők, s nem áll hatalmamban más módon szolgálatjukra lenni, mint hogy ha sorsuk szigorát némileg enyhíthetem, s hogy e czélra, ha nekik is úgy tetszik, szívesen felajánlom az új telepítvény alapításának előnyeiben való osztozást, melyeket munka és szorgalom által fogunk megszerezhetni.

Erre a nyilatkozatomra egészen megváltozott az ábrázatuk. Iváskin azt mondá, hogy nekik bizony egészen másforma reménységeik voltak, mivelhogy néhány bizalmas barátjuk által úgy értesültek, hogy én a száműzöttek megszabadítását koholom.

Erre a nyilatkozatra én biztosítám őket a felől, hogy mindenesetre igaz, hogy eleinte mind a saját szerencsétlen rabszolga-állapotom, mind annyi derék embernek a szenvedései arra a határozatra vezettek, hogy mindent merjek szabadságunk visszavívásáért; de mióta a kormányzóság ily kiváló bizonyítékait adta oltalmának, s nekünk módszereket nyújtott tűrhető és kényelmes helyzetbe jöhetni, én is megváltoztattam a szándékomat, s a társaimat arra bírtam, hogy ők is tegyenek le a magukéról, melyre elhatározták, hogy a munkámban elősegíteni készek.

Itt aztán elkezdtem nekik hosszában előszámlálni az előnyöket, melyeket e vállalatból remélni lehet, s oly behízelgőleg festegettem előttük a szerencsés kimenetel iránti reményeimet, hogy egészen meggyőztem őket arról, hogy most komolyan beszélek.

E közben a társaink közül is többen beszállingóztak, s egyébről sem folyt a beszéd, mint az új berendezkedésünk módszereiről. Én itt megragadtam az alkalmat Iváskint felszólítani, hogy mire határozta el magát? a mire ő azt felelte, hogy a dolog érett megfontolást kiván. Puskárew és Voládimír azonban kijelenték, hogy ők minden válogatás nélkül közénk állnak s azt is kimondák, Iváskin jelenlétében, hogy jövőre semmi közük egy olyan emberhez, a ki azzal az alávaló szándékkal jött ide, hogy a nagy számú derék férfiak elárulása által magának a szabadságot megszerezze. Kinyilatkoztaták, hogy azzal a föltett szándékkal csatlakoztak hozzá, hogy föltett árulásában megakadályozzák, s ha mi csakugyan menekülni akarnánk Kamcsatkából, hozzánk csatlakoznak, s erre elmondták körülményesen, hogy mi tervei voltak Iváskinnak, ki magát felfedezve látván, el kezdett bocsánatért esedezni. Én nem feleltem neki egyebet, mint hogy maga a szándéka is az ilyen alávaló árulásnak gyalázatos és büntetésre méltó, de miután az én magamviseletem olyan, hogy azon nincs mit elárulni, én a magam részéről megbocsátok neki, de többet a szemem elé ne kerüljön.

Hogy azonban magamat az ilyen gonosztevő áskálódásai ellen biztosítsam, a mint odább állt, felmentem a korlátnokhoz s elmondtam neki, hogy mit tett velem Iváskin. A korlátnok ezen annyira felgerjedt, hogy nyomban sietett a kormányzóhoz s parancsot eszközölt ki, hogy ezt az embert rögtön tolonczozzák vissza Verchneybe. Így végződött az áruló cselszövénye.

Társaim szerencsét kivántak nekem e kimenetelhez, én azonban arra kértem őket, hogy az új czimboráknak semmit se beszéljenek ki a terveinkből, hanem elébb ismerjük ki az igazi érzelmeiket.

8-ára a főnökök bizottságát hívtam össze, s együtt mentünk fel a hivatalba folyamodásunkat átadni, melyet a kormányzó felolvastatott magának. A kormánytanács határozata az lőn, hogy miután gályát nem adhatnak nekünk, lássanak el bennünket nagy dereglyékkel. E határozat folytán ki lett adva a parancs, hogy szolgáltassanak ki a számunkra elegendő számú dereglyét, a melyekkel, ha szépen part mentében útazunk rövid napi útakat téve, csak úgy czélhoz jutunk, mint egy nagy hajóval. A kormányzó, hogy minden halogatásnak elejét vegye, meghagyta, hogy rögtön adják át nekünk a dereglyéket s egyúttal kiadatta nekem a Lopatkai föld engedély-okmányát, a teljhatalmazással együtt a felszerelést elkezdeni, mihelyt nekem tetszik.

Ez a mi tervünkre nézve annyira kedvezőtlen határozat minden reménységünket megsemmisítette, hajóra szert tehetnünk. Én összehívtam a gyűlést, a hol sok vita után az lett elhatározva, hogy mindenféle ürügy alatt húzzuk-halaszszuk az elutazásunkat, mind addig, a míg alkalom kínálkozik egy felszerelt hajót erővel elfoglalnunk s azon elmenekülnünk.

S hogy ez a tervünk ne csupán a véletlenségre legyen bízva, 12-ére titkos találkozót rendeltünk, melynek tagjai voltunk: én, mint elnök, Chrustiew, Kuzneczow, Báturin, Pánow, Gurczinin és Wynbláth.

9-én megérkezett Szibaew és Loginow 12 más szövetségessel Verchney-Osztrogból. E napon a kormányzónál ebédeltem, s ebéd után Nilowné asszonyság tudtomra adta, hogy ő egy teljesen felszerelt házat készítetett a számomra fából, melyet oda helybe lehet szállítani, a hol én le akarok települni. Kért, hogy legkisebb gondom se legyen a belső berendezés miatt, mert erről mind ő maga gondoskodik, mivelhogy az a kivánsága, hogy a menyegzőmet a leányával legkésőbb május havában üljük meg. Ez az időhaladék eloszlatta a félelmeimet. Szívemből megköszöntem jóságos gondjait, s az egész hátralevő napot ez érdemes család körében töltöttem. Csak későn kerültem haza, a hol Verchney kormányzója Morin úr levele várt reám, melyet Szibaew hozott magával. Ez a főtiszt jó mennyiség szőrméket küldött az általam kölcsönzött összeg fejében, s szerencsét kivánt nekem a kegyhez, melyben a kormányzónál állok, s közelgő házasságomhoz, végezte azzal, hogy magát pártfogásomba ajánlá.

10-én értekeztem a 12-iki összejövetelre választott tanácsosokkal, a nap többi részét a fegyvereink és lőszereink szemle alá vételével töltém.

11-én egy magán értekezletet hivattam össze, hogy a szolgálati rendet megállapítsuk azon esetre, ha kényszerítve lennénk fegyverrel a kezünkben működni. Három szakaszt képeztünk.

A balszárnyat vezeti Wynbláth, Kuzneczowval, Stefánowval, Szibaewvel, Bielszkyvel és Lopcsonowval és még 13 szövetségessel.

A középet én vezetem, Pánowval, Riuminnal, Mederrel, Szrebernikowval, Loginowval, Báturinnal és 14 szövetségessel.

A jobb szárnyat vezeti Chrustiew, Alexis protopópával, Zadszkoy herczeggel, Brandorppal, Mewozólowval, Lapkinnal, Wolkowval és 12 szövetségessel.

Egyébként azt határoztuk, hogy Puskarewet és Voládimirt, úgy szintén Izmailoffot és Bajárewet, kiket Stefánow ajánlott, addig bele nem avatjuk a tervünkbe, míg a mozgalom meg nem indúl. Ugyan ez nap elhatároztuk, hogy minden fegyvert a gyűlés terembe összesítünk, s ott egy fülkét építünk, a hol azokat jól el lehet rejteni.

12-én reggel nyolcz órakor jött össze a gyűlés, mely elé azt az indítványt terjesztettem, hogy tanakodjunk a módokról, hogyan lehetne egy rendes gályát szereznünk az elmenekülésre, a mint a jég felenged a kikötőben. Wynbláth azt vélte, hogy az alkalomra kell várnunk, a midőn egy hajó indulásra kész, mivel előtte való estén a kapitány rendesen ünnepélyt szokott rendezni. Néhányan közülünk jelennének meg a lakomán, s vinnének magukkal megmérgezett likőröket, s azokat csempésznék éjfél után a vendégek asztalára, akkor aztán könnyen elfoglalhatnók a hajót a sötétben. Valamennyi szövetséges egyszerre egy adott jelre a tetőzeten teremne, s a hajósnépet a legkisebb ellenállás nélkül az elvitorlázásra kényszeríthetné. - Ezt az indítványt elvetettük.

Gurcsinin azon a véleményen volt, hogy a dereglyéinken is megszökhetünk egyik kurili szigettől a másikig evezve, s onnan Japánnak tartva, a hol bizonyosan találunk hollandi hajókat, melyek bennünket nehézség nélkül elvisznek Európába. Ezt a tanácsot sem helyeseltük. A nyitott dereglyékkel a magas tengeren való útazás a nehézségen kívül még azzal a veszélylyel is össze volt kötve, hogy egymástól különszakíttatunk. Azután, hogy Nangasakyba eljussunk, egész Japánt körűl kell vala hajókáznunk.

Pánow bevallotta, hogy ő nem tud indítványozni semmit, mert a hajózáshoz éppen nem ért, s tőlem várja, hogy tanuljon valamit.

Báturin indítványa sem volt szerencsés. Ő meg azt akarta, hogy a Lopatkai elutazásunk előtt adjunk egy nagy lakomát, arra híjuk meg a kormányzót és a város előkelőit, a vigasság közepett aztán ejtsük valamennyit hatalmunkba s tartsuk mind addig kezesekül nálunk, míg a kormányzó egy hajót nem ád, a melyen elmenekülhetünk. Ez kivihetetlen volt, mert hisz a várbeli helyőrség kétszáznegyven főre ment, ellenünkben igen túlnyomó szám: ennek hatalmában lesz vala az elfogott személyeket kiszabadítani. Azonkívül még volt a városban mintegy hétszáz kozák s nem volt valószínű, hogy ilyen nagy tömeg fegyveres ember efféle verekedésbe bele ne elegyedjék. És végtére áthághatatlan akadályt képeztek maguk a tengerésztisztek a kikötőben, a kik a kilencz, vagy tizenegy hajón levő matrózaikat hirtelen összegyűjthették s eként a szökésünket megakadályozhatták.

Kuzneczow és Chrustiew ekkor azt kérdezték, hogy mi az én véleményem? Én azt előadtam. Kifejtve az elébbi indítványokkal párosúlt nehézségeket, meggyőztem őket a felől, hogy minden erőszakos támadás a mi részünkről oktalan lenne, s csak akkor folyamodhatnánk ehez, ha a szorongató helyzet kényszerítene rá. Én kész vagyok az életemet mindenkor feláldozni, de nem hiszem azt, hogy az ügyünk oly rosszúl állna, hogy mindent a véletlenre kelljen bíznunk. Erre bejelentém nekik, hogy én szeretném felhasználni a Szent-Péter és Pál csomagszállító hajó elindulását, melynek május 15-én kell elvitorlázni, s mely csak huszonkét hajóssal és hat utazóval van megterhelve. Az én kivánságom tehát az lenne, hogy tizen vagy tizenketten közülünk igyekeznének ugyanannyi hajóslegényt részünkre megnyerni. Kuzneczow úr pedig, ki valamikor kalmár volt, barátkoznék meg a kapitánynyal, a mikor aztán nem lenne nehéz őt pénzzel és igérettel rá venni, hogy vegyen fel éjjel titokban néhány bál szőrmét, azon ürügy alatt, hogy a vámot akarja vele megtakarítani. E végett a kapitánynak este ki kellene vitorlázni a kikötőből, a hol aztán mi a dereglyéinkkel könnyen odajuthatnánk a hajóhoz, s minden vérontás nélkül elfoglalhatnók azt, miután négyszeres erővel leszünk a hajósnép ellen. A matrózokat és tiszteket azután visszaküldjük a mi dereglyéinken, s magunk folytathatjuk az útunkat.

Az lett a vége, hogy az én indítványomat egyhangúlag elfogadták, s a gyülés Kuzneczowot megbízta, hogy válaszszon ki tizenkét szövetségest s eszközölje ki a számukra a hajóra való szabad feljárhatást.

Erre a társaság ismét összegyült, s azt a kellemetes hírt vette, hogy a merényletünket keresztűlvivő intézkedések teljesen meg vannak állapítva, úgy hogy egyetlen tagnak az élete vagy szabadsága sincs vele veszélyeztetve. Ez a tudósítás mindnyáját megnyugtatta, s én erre azt mondtam, hogy nem ártana egy kis kirándulást tenni Lopatkára, hogy a közönségben megerősítsük a hitet a telep létrejöveteléről. A gyülés helyeselte az indítványomat, mire én Stefánowot, Pánowot, Wynbláthot és még hat mást szólítottam fel a hozzám csatlakozásra.

13-án tudattam a kormányzóval és a hetmannal elhatározásomat. A kormányzó utasítást adott, hogy engemet lássanak el egy nyílt parancscsal, miszerint valamennyi tojón, vagyis falusi előljáró Kamcsatkában éppen úgy segélyemre álljon, mintha ő neki magának teljesítené azt. Nilowné asszonyság elemózsiát igért az útra. A nap többi része a szánkók felszerelésével, kutyáink etetésével és felszerszámozásával tölt el.

TIZENKILENCZEDIK FEJEZET.

A LOPATKAI ÚTAZÁS. SZIBÉRIAI BŰBÁJOSSÁG. VISSZATÉRÉS BOLSÁBA.

14-én reggel hét órakor indultunk útra négy szánkóval. A kormányzó háza előtt megálltunk reggelizés és búcsúvétel végett. A kormányzó fia és Afanázia egész Nichilowáig kisértek bennünket, hol a tojónnál falatoztunk, s aztán tovább mentünk. Folytattuk útunkat Csekawkáig, a hol megháltunk a tojón házában.

Itt akadtunk egy samánra, a ki azt állította magáról, hogy ő bűbájos, s a ki a kamcsadálok hite szerint, ördögökkel járatos.

Én szerettem volna megtudni, hogy miből áll ennek a szemfényvesztése s felkértem a tojónt, hogy hozza elém a samánt, mondjon nekem jövendőt. A tojón mindenképen igyekezett őt rábeszélni; de legjobban megnyerte a készségét egy hat rubeles ajándék. Következő a leírása a művészetnek, melylyel a kamcsatkai varázslók mesterségüket bemutatják.

Először is minden asszonyfélét kikergetett a jurtából, azután egész Ádám apánk viseletébe tette magát, s akkor megmosta a testét a saját magától eredő vízzel. Akkor aztán felöltött egy hosszú kantust cserzett kutyabőrből, feltett egy sapakot két szarvval, s utoljára egy dobot akasztott a nyakába. Így felszerelten odaállt a jurta közepébe, körben forgott, egyre kiabálva: »kutti, kutui, kutuchta« s aztán kihúzott a zsebéből egy palaczkot s néhány kortyot ivott belőle. Akkor aztán a földre vetette magát s valami tizenöt perczig ott maradt mozdulatlanúl. Ez idő eltelte után elkezdett visítani, ordítani, felugrott, s ütötte a dobot teljes erővel, szakadatlanúl, csak a kiabálása múlta azt felűl. A mozdulatai oly hevesek voltak, hogy szakadt róla a tajték, s végre a szeme-szája, minden tagja elkezdett valóban elrémítő módon rángatózni. Beletelt egy óra, hogy minden lehető ficzamokat elkövetett a tagjaival, akkor aztán leült a földre s elkezdte a jóslatát tompa rekedt hangon elmondani; így hangzott az szóról szóra:

»Te azért jöttél, hogy sorsodról tudakozódjál az én szellememnél. Ő segíteni fog neked a te fáradozásodban, hogy a te atyáid lelkéért, a kiket az oroszok megöltek, boszút állhass. Kutuchta veled van. Látni fogod a te ellenségeidnek vérét. Szerencsés fogsz lenni a te útadban. De csak akkor, ha vért ontottál s a te véred is folyt, leszesz kedves a te atyáid lelkeinek.«

E szavak után mély álomba merűlt; a tojón átvitette őt egy másik barlangba.

Arra a kérdésemre, hogy miféle szer lehetett az, a mit a varázsló ivott, azt mondta a tojón, hogy az valami kivonat a muchomorból, egy gombafajból, mely kábító erővel bír. Azt állítá, hogy ennek a szernek oly erős hatása van, hogy a samán néha három-négy napig aluszik utána; azt hiszem, hogy olyan lehet az, mint a mákony. A mint ennek a nevezetes, de semmiképen nem kellemetes mulatságnak vége volt, ágyba mentem, s igen nyugodtan aludtam.

15-én értük el Kurinkát, egy nyolcz jurtából álló falut, a hol megállapodtunk, a míg a hózivatar elvonúlt, mely bennünket folyton eltemetéssel fenyegetett.

16-án érkeztünk Compakba, az Opala-hegy aljában. Az ottani tojón néhány darab rézzel és lazúrkövel ajándékozott meg.

17-én Ozernájában aludtunk, hasonnevű folyónak a partján, mely a Kurile tóba szakad.

18-án jöttünk Fontinába, a Kurilok falujába. A tojón igen barátságosan fogadott, s megigérte, hogy Lopatka vidéke megszemlélésekor kisérni fog bennünket; de mivel későn érkeztünk s ki voltunk fáradva, elhalasztottuk ezt a munkát a holnapi napra.

19-én a tojón bemutatta nekünk a családját, s aztán fölajánlotta a csónakjait az előfok körülhajókázására; azt állítva, hogy a déli része Lopatkának sokkal termékenyebb, mint az, a melyen ő lakik. Minthogy azonban nekem föltett szándékom volt úgy vinni a dolgomat, hogy a kormányzóságot meggyőzzem szándékom komoly voltáról e helyütt telepítvényt alapítani, elhatároztam, hogy száraz földön fogok a Kurile tóhoz útazni, s kértem a tojónt, hogy kerítsen nekem vezetőt. Erre a saját maga és fiai szolgálatát ajánlotta fel; kilencz órakor indultunk neki, s igen késő este értünk el a tó partjára, mire keletnek haladtunk a part mentében, s egyik kis Kurili faluba értünk, a hol az éjt töltöttük.

20-án folytattuk az útunkat egy folyócska torkolatáig, mely a tóba szakad. Itt igen kellemes rónára találtunk; mivel azonban ez még hóval volt fedve, nem tudtam a föld minőségét megítélni. Beértem vele tehát, hogy jövendő városunk fekvésének megjelölése végett néhány póznát kitűzettem, s elkészítettem a város fekvési tervét, hogy a kormányzó és előkelők jó véleményében megerősödjem. E helyről Fontinába mentünk, a hová nagy este megérkezénk.

21-én arra kértem a tojónt, hogy adasson két csónakot, melyeken én gyönge északi szél mellett rövid idő alatt körülvitorlázhatom az előfokot. Útamban esvén a Sumcskói sziget, annak az észak-nyugoti partján kikötöttem, s az éjt ott töltém, nem akarva teljes szélcsend mellett az evezőket kifárasztani.

22-én Poromusir szigetéhez vitorláztam, s minthogy a szél keletnek kezdett fordulni, elhatároztam Ansigonone, másként Alaidénak is nevezett sziget felé tartani. Reggel tíz órakor indultunk, három órakor érkeztünk Alaidéhoz; ott háltunk a havon, s medvebőrünk volt az ágyunk.

23-án arra ösztönzött a szép idő és a kelet-nyugati szél, hogy tengeren át térjek vissza Bolsába, minthogy azonban a szánkóinkat és azok fogatait a tontinai tojónnál hagytam, vissza kellett küldenem Pánowot egy csónakkal, hogy a holmiainkat szállítsa haza Bolsába. Az ő eltávozta után 11 órakor reggel kifeszítettem a vitorlát s észak-keletnek kormányoztam a ladikokat, erős oldalszél mellett, mely alatt gyorsan haladtunk. Este öt órakor megérkeztünk Lopatkába, a hol nagy nehezen tudtunk kikötni, mert a ladikunk zátonyra futott.

24-én reggel négy órakor elútaztunk Lopatkából, s partmentében hajózva délután három órakor megérkeztünk a bolsai kikötőbe, a hol a Csekáwa öbölben horgonyt vetettünk; a folyam ugyanis be levén fagyva, vízi úton nem mehettünk tovább. Innen egyik emberemet a tojónhoz indítottam, hogy kérjen a számunkra egy szánkót, a melylyel aztán 25-én reggel 3 órára bevergődtem Bolsereczkóiba.

Megérkezésem megdöbbentette Chrustiewet, azt mondta, hogy a kormányzó neje a nichilowai tojónnak meghagyá, hogy őt rögtön értesítse, a mint én megérkezem, mert ők egy kis kéjútazást akarnak tenni elfogadásomig.

Legjobban örültem annak a hírnek, hogy minden csendes, és senki sem kételkedik többé vállalatunk valódiságán. Erre ágyba feküdtem, de hat órakor reggel felköltettem magamat; megakarva lepni a kormányzót tervezetem bemutatásával. Szépen papirra is tettem én azt, lerajzolva a kerteink tervét is, a mi így rajzban és egészben igen nagyot mutatott. Tíz órakor készen voltam a művemmel s mentem vele a kormányzóhoz. Az őrség őrmestere már messziről rám ismert s sietett a kastélyba tudatni a családdal a megérkezésemet. A fogadtatás módja nagyon meghatott. A kormányzó egész a felvonóhídig elém jött s bevezetett a szobájába, a hol az egész útamról körülményes tudósítást kellett neki adnom. Mikor aztán a tervrajzomat meglátta, nem bírta eltitkolni az örömét. Azt mondta, hogy a világon a legszeren-

csésebb ötlet volt ez a telepítvény dolga; s kétségbe sem vonta, hogy ő császári felsége nagy megelégedését fogja tanúsítani, ha azt a tervet és az ő tudósítását annak körülményeiről megkapja. Egészen eltelve e tervezettől, rögtön hivatta a korlátnokot és a hetmant, hogy az eszméit közölje velük; az alatt engemet átküldött Afanáziához, a ki az ő hite szerint nagyon vágyik az én útazásom elmesélése után. Ez a szeretetreméltó lányka oly elragadtatással fogadott, melyet az ő őszinte tettetést nem ismerő lelke elrejteni nem bírt, s tiszteletreméltó anyja is részt vett az örömében.

Ott kellett maradnom ebédre, s az alatt nem volt időm a lelkem nyugtalanságával tépelődni, mivel a három főúr mindennemű kérdezősködései folyton igénybe vették a figyelmemet. De a mint vége volt az ebédnek, azon ürügy alatt, hogy pihenésre van szükségem, haza mentem.

Ámde messze volt tőlem a nyugalom; képtelen voltam rá.

A mint a házamba léptem, nem bírtam annak a szorongattatásnak urává lenni, mely rajtam erőt vett, s egész hosszú sorozatát kényszeríté végig gondolnom az egymást előretoló elmélkedéseknek. Minden egyes nap közelebb hozta tervemet a kiviteléhez: a hála és a kormányzó családjával való összeköttetésem nehéz vádakkal nehezűlt lelkemre: mert azt nagyon világosan kellett előre látnom, hogy az én menekülésem az ő egész házának romlását fogja maga után vonni; mert semmi kétség, hogy az udvar őt fogja terhelni azzal a bűnváddal, hogy a szökésemhez való eszközöket kezemre adta. E töprengéshez járúlt még az a gond, hogy hátha ez a mi tervünk, bármilyen jól legyen is elkészítve, hajótörést szenved; s azon esetben nem marad más tennivalónk, mint a várkastélyt megrohanni és kezünkbe keríteni; olyan merénylet, mely vérontás nélkül meg nem történhetik, s azoknak a vérét kell ontanom, a kik jóllétemet oly forró részvéttel mozdíták elő. Érezte azt jól a szívem, hogy ez a kormányzó, ki bizalmával megajándékozott, barátságára méltatott, hálámat teljes mértékben követelheti; azonban más részről, mint egy párt vezére, esküszegő leszek, s méltatlan az életre, ha társaimat elhagyom, vagy veszélybe döntöm.

Ezen töprengéseimet közöltem Chrustiewvel, őszinte helyes eszű jó baráttal. A mint végighallgatott, megölelt, s megvallotta, hogy jellemem ismerve, ő is mindig félt attól a válságtól: megköszönte, hogy ily bizalommal voltam hozzá, s ő is kész volt a maga nézeteit szabadon elém adni. Természetes az, hogy az udvar az én megszökésemért a kormányzót fogná terhelni, mihelyt megtudná azon előnyöket, a mikben ő engem részesített; minthogy azonban ugyanez a vád a korlátnokra és hetmanra is kiterjed, kétségtelen, hogy ők a tudósításaikat mind valamennyien úgy fogják majd fogalmazni, hogy azoknak a nyomán az udvar soha se tudjon meg semmit abból, a mit a kormányzó az én előnyömre tett. Én tehát bátran félretehetek minden aggodalmat, s azonkívül is megfontolhatom azt, hogy a kormányzó iránti lekötelezettségemet végtelenűl felűlmúlja a társaságunk irányában elvállalt kötelességem. Ha azonban erőszakhoz folyamodni kényszerítetnénk, hát akkor csak két eset lehetséges. Vagy minket vágnak le az utolsó emberig, vagy mi leszünk a tartomány uraivá. Az utóbbi esetben mindig hatalmunkba álland a kormányzót erővel a hajónkra szállítani, a ki bizonyosan maga is szívesen veszi az egérútat a kelepczéből menekülésre, s azután majd találok én, ha Európába eljutunk, elég módot neki és az egész családjának mindent meghálálni.

Bármilyen gyöngék voltak is ezek az okok, még is megnyugtattak. Láttam, hogy a lélek ép oly könnyen megnyílik a vigasztalás, mint a kétségbeesés előtt.

E sorok olvasója azonban ne siessen azért lelki erőm vagy gyöngeségem fölött ítéletet hozni.

A mint Chrustiew látta, hogy aggodalmaim eloszlottak, arra kért, hogy hivassam össze a gyülekezetet; erre én az esti 11 órát tűztem ki.

HUSZADIK FEJEZET.

VESZEDELMES ZENDÜLÉS A SZÁMŰZÖTTEK KÖZÖTT. ENNEK A KÖVETKEZÉSEI.

A szövetkezettek főnökei összejövének s Kuzneczow jelenté nekem, hogy sikerült neki tíz vadászt és két kamcsadált, a kikben megbízhatunk, a Szent-Péter és Pál hajósnépe közé becsempészni, s hogy a kapitánynyal is megegyezett az Ochoczki útja és a kereskedelmi árúi elszállítása iránt. Ügyünk ilyen jó előhaladása nagyon megörvendeztetett.

26-án reggel Nilowné asszonyság meghívott, hogy kisérjem őt néhány barátommal együtt egy kis szánkázásra. Mi tehát felmentünk kormányzóékhoz s elindultunk velük és a hetmannal, meg a korlátnokkal. Mintegy órajárásnyira a Bolsa folyótól megálltunk, s megtekintettünk ott néhány igen csinosan készült újdonat új faházat.

Mikor ezeket jól körülnéztük, azt mondá a kormányzóné, hogy mind ezek az én számomra és a leányáéra készültek, mivelhogy őtet, mint anyát illeti meg, a házainkról és bútorainkról gondoskodni; valamint a férjét az, hogy nekünk földbirtokot adjon.

A kormányzó, ki mind e perczig semmit sem tudott a neje intézkedéseiről, nagyon meg volt azokkal elégedve, s a korlátnokot utasította, hogy rendeljen munkásokat az építmény befejezésére.

Stefánow, ki mind ezeknél jelen volt, nem bírt magával többé. Azt mondá Chrustiewnek, hogy most már világosan látja, hogy én őt rászedem, s meg fogom csalni az egész társaságot.

Ezekkel a szavakkal a szánkójához sietett és elvágtatott.

Chrustiew odajött hozzám, s a nélkül, hogy Stefánow szavait tudatta volna velem, azt mondá, hogy bizonyos okoknál fogva kénytelen elmenni. El is hagyott bennünket s én Báturinnal maradtam egyedül; a kormányzót haza kisértük, ebédre ott marasztottak bennünket.

Ebédután odajött Szibaew s beszélni kivánt velem: azt mondta, hogy siessek rögtön haza, mert Stefánow igen veszélyes zendülést támasztott. Én visszaküldtem őt azzal az igérettel, hogy tüstént utána megyek, s mivel ki nem kerülhetém, hogy a kormányzó előtt valami okát adjam rögtöni elsietésemnek: mindenki hallatára elmondtam, hogy Stefánow oda haza valami dühöngési rohamot kapott, haza kell sietnem, hogy segítsek rajta.

Erre Afanázia a szavamba vágott, s hangosan nyilvánítá, hogy ő tudja jól, miféle dühöngés lesz az, s meg van felőle győződve, hogy nem valami veszedelmes. Hasztalan integettem neki, hogy ne beszéljen, a nélkül hogy ügyelt volna rá, felém fordúlt s azt mondá: »ön egy ilyen semmirekellőnek akar a segélyére menni, a ki önnek az életére tör?«

E szóknál könnyekre fakadt, s a kormányzó, kinek fel lett izgatva a kiváncsisága, felvilágosítást követelt tőlem.

Nekem most már nem lehetett kitérnem; elmondtam az egész kalandomat Stefánowval, a kihívást, a párbajt, hozzátéve, hogy ennek az ellenségeskedésnek mind az Afanázia iránti szenvedélyében van az oka.

Erre a kormányzó azt mondta, hogy majd tömlöczbe csukatja ő mindjárt ezt a ficzkót, a hol majd eszére tér, én azonban nagyon kértem, hogy bízza csak reám, hogy otthon adjak neki házi börtönt, beláttatva vele, hogy az új telepítvényemen fentartandó fegyelem végett, mennyire szükséges nekem a tagok között a saját tekintélyemet fentartanom. - A korlátnok is osztotta a nézetemet s a kormányzó ráhatározta magát, hogy nekem megadja ezt a jogot. -

Minthogy ilyen jó hangulatban találtam, arra kértem, hogy adja meg nekem ezt a teljhatalmat írásban; melyre a korlátnok rögtön feltett egy okmányt, melyet a kormányzó aláírt.

Ez az alkudozás késleltetést okozott a hazatértemben. - A mint a lakcsoportunkhoz értem, ott találtam több mint ötven katonát a házunk körül csoportosúlva, s nagy veszekedésben a társainkkal. Itt tudtam meg, hogy Stefánow egy Chrustiewvel folytatott szóvita után egy közelben álló katonát hívott oda, s azt kérte, hogy szaladjon gyorsan segítségért, mert őtet a társai meg akarják ölni, mi előtt azokat a fontos titkokat, a miket az irodában fel akar fedezni, elmondhatná.

Az a katona több társát odakiáltotta, azokhoz mindenféle kozákok is csatlakoztak s ki akarták Stefánowot szabadítani, kit az én társaim ez alatt elzártak. A katonák erővel akartak betörni a lakásunkba, úgy hogy a társaink kénytelenek voltak fegyvert ragadni, hogy az erőszakoskodást visszautasítsák.

Én rögtön azt kérdeztem a katonáktól, hogy van-e közöttük a ki olvasni tud? Egy káplár előlépett e szóra. A mint ennek felmutattam a kormányzó által aláírt teljhatalmi okmányt, bocsánatot kért, és esedezett, hogy ne szóljak erről a dologról semmit. Megigértem neki s ezzel a zendülés szerencsésen el lett csillapítva.

A mint a házba léptem, tudósított Chrustiew, hogy ő jó szerencsére követte Stefánowot, a kitől semmi jót sem várt. De miután azt csak a háza előtt érhette utól, jobbnak találta még Kuzneczowot és Gurczinint is magával vinni. Mind a hárman bementek Stefánow házába: éppen írásnál találták. A mint őket meglátta, elkezdett káromkodni és fenyegetőzni, a mit veszedelmes lett volna idegen füleknek hallani, kereken kimondva, hogy ő megy rögtön az egész összeesküvést feljelenteni.

Ez a szava világosan bizonyítá, hogy mennyire lehetett félni ettől a veszekedett embertől. Ketten megfogták; de ő erős volt, mind a kettőjüket leteperte s Gurczinin minden ellenkezése daczára, a ki őt visszaakarta tartani, kitudott törni az ajtón s a katonáknak kiabálni, hogy jöjjenek a segítségére. Az egyik katonának azt mondta, hogy a többi száműzöttek őt megakarják mérgezni, hogy el ne árulhassa a hivatalnak az árulásunk titkát.

A míg a katona a városba szaladt, az én barátim megkötözték a dühöngő embert, bezárták s őrt állítottak mellé. De ez alatt nagy csoport gyűlt össze, mely a szabadon bocsátását követelte, mire ők is kényszerítve érzék magukat fegyverhez nyúlni. Gurczinint ott hagyták a fogoly mellett, ráparancsolva, hogy a mint az első lövést meghallja, Stefánowot azonnal lője főbe.

Ez az értesítés aggodalomba ejtett a nyomorúlt ember élete miatt, s azonnal szaladtam a Gurczininnak adott parancsot visszavonni.[9]

Attól tartva azonban, hogy ez a lármahír a kormányzó füléhez is eljut, haladéktalan odaküldtem Chrustiewet, hogy őt a történtekről értesítse, s arra összehívattam az egész társaságot.

Még csak Chrustiewnek a visszatértére vártunk, hogy tanácskozásunkat megkezdjük. Végre megjött azzal a jó hírrel, hogy a kormányzó teljes hatalmat ád nekem az elfogott fölött ítélni és azt megbüntetni; a mi pedig a katonák és kozákok összecsödülését illeti, azonnal parancsot fog kiadni, hogy jövőben senki közülök felsőbb parancs nélkül, ötven kancsuka büntetés terhe alatt és három havi nyilvános munkára elítéltetés mellett, erőszakosan a mi házcsoportunkba betörni ne merjen.

[9] A szövegben, valószínűleg tolltévedésből elcserélt neveket kénytelen voltam helyreigazítani. E helyütt Gurczinin helyett Báturint említi, holott az ott volt az ebéden Nilowéknál, másik helyen pedig szintén Gurczinin helyett Szibaewet, a ki pedig Benyovszky után ment a várba, a veszedelmet hírűl adni.

Chrustiew teljes gyűlés előtt adta elő e kellemes tudósítást, s a mint ő a helyére leült, én feltettem a kérdést: mi történjék Stefánowval? A legtöbben halálra ítélték, mert mindenféle kicsapongásra képes, a melyek a társaságot elébb-utóbb veszélybe döntik: s abban erősködtek, hogy sokkal jobb egy embernek, hozzá még ilyen gonosztevőnek az életét kioltani, mint egy egész ötvenhét főből álló társaságot ilyen veszedelemnek kitenni.

Mindezen okok daczára is, én nem bírtam magamat egy olyan lépésre elhatározni, mely ellenkezett az én Pánow iránti szeretetemmel, ki az elítéltnek rokona. Pánow távol volt. Ezért arra kértem a társaságot, hogy várjon az elhatározással, míg Pánow megjön: azonban nagyon nyugtalankodtak, s sürgették, hogy nyomban mondjam ki az ítéletet a vétkes fölött.

Végre sikerűlt őket valami furfanggal lecsillapítanom.

Azt indítványoztam, hogy hozassuk be Stefánowot. Kérdezzük ki az egész társaság előtt s akkor mondjuk ki rá a halálítéletet. Azonban mireny, vagy sublimatum helyett én csak jó erős hánytató szert fogok vele megitatni, melynek hatása alatt bizonyára ki fogja állni a halál minden félelmeit. - Ez a válság lehetetlen, hogy meg ne változtassa a természetét, s én meg vagyok győződve, hogy ez a percz döntő lesz az ő sorsában, s felfogja őt világosítani az iránt, hogy élete és halála a megtérésétől vagy a megátalkodottságától függ.

Az én indítványom nem tévesztette el a hatását.

Én tehát négy fegyveres által előhozattam a foglyot, s az alatt erős hánytatószert készítettem egy kehelyben.

Meglehetős nyugodtan lépett be, hanem a mint a kelyhet meglátta, elsápadt.

Mielőtt vallatás alá vettük volna, felolvastattam előtte a kormányzó teljhatalmi okmányát, s hogy teljesen meggyőződjék, az aláírást is megmutattam neki. Elismerte a valódiságát.

Ekkor elmondtam neki, hogy én az első vétkét megbocsátottam, mert ez csak a személyemet érdekelte; a jelen esetnél azonban, melyben az egész társaság veszélye forog fenn, nem áll hatalmamban alkotmányunk törvényét megváltoztatnom, s annálfogva át kell őt szolgáltatnom a sorsnak, a mit azok kimondanak ily esetre.

Chrustiew erre teljes ékesen szólását felhasználá, hogy a nyomorúlttal bűnét és elvakultságát megbánassa, sikerűlt is neki őt könyekre indítani, s azon vallomásra bírni, hogy ő a legkeményebb büntetésre lett méltó. A társaság minden tagja kifejezte irányában utálatát; Stefánow e hosszú dorgálás alatt ájultan rogyott össze.

Egy kis sószesz és boreczet megint magához térité.

A míg önkívületben volt, Chrustiew feltette az ítéletét, s azt most felolvasták előtte. Látható szorongás közt hallgatta azt végig. Midőn azonban e mondatra kerűlt a sor: »ezen okoknál fogva a nevezett Stefánow elítéltetik a kehelyben levő méregnek a megivására,« akkor másodszor is elájult.

Mikor újból magához tért, velem kivánt beszélni. Könyörgött, hogy bocsássak meg a bűneért, s szabadítsam meg e halálos ítélet alól; a mellett szentűl fogadta, hogy életét, vérét az én szolgálatomra szenteli. Majd azt is bevallotta töredelmesen, hogy az az ő szerencsétlensége bizonynyal Isten büntetése rajta, kit egy kettős házasság eszméjével megsértett, miután Oroszországban már van egy élő felesége. Azt is felfogadta, hogy e percztől fogva minden szerelmes őrjöngéssel felhágy, mely őt odáig vezette, hogy most ily gyalázatos halállal múljon ki. Utoljára, mikor nagyon rajta estek, hogy igya már ki azt a méregkelyhet, elkezdett a szerencsétlen irgalomért, kegyelemért könyörögni. Hasztalan volt minden: azok követelték az ítélet foganatosítását. Mikor már aztán semmi kétsége sem lehetett az iránt, hogy a határozatukat meg nem ingathatja, akkor nagy undorogva kezébe vette a kelyhet, de a mint az ajkaihoz vitte,

megint elhagyta a bátorsága s erőtlenűl rogyott Szibaew és Báturin karjai közé. Ilyenformán még egynehányszor magához térve, elkezdett keservesen sírni s bocsánatért könyörgött a társasághoz.

Nyomorúlt állapotja szánalomra indított, s mivelhogy komolyan tartottam tőle, hogy maga a méreg italtól való félelem, bárhacsak egyszerű gyomortisztító is ez, még meg találja őt ölni, közbevetettem magamat érte, s kivívtam a megkegyelmeztetését, de azzal a kikötéssel, hogy az elutazásunk napjáig fogságban marad. Ezt a föltételt minden kifogás nélkül elfogadta, ámde úgy ki volt merűlve, hogy nem bírta a belenyugvását aláírni. Alig volt annyi ereje, hogy néhány köszönő szót rebegjen hozzám, midőn ismét ájulásba esett. Chrustiew lakására vitettem, a hol Meder eret vágott rajta: de mind ez előgyógymód sem óvhatta meg, hogy heveny betegségbe ne essék, mely csakugyan ágyban fekve tartá elutazásunkig.

Ez az eset csaknem az egész éjen át foglalkoztatott bennünket s a gyűlés kevéssel hajnal előtt oszlott szét.

27-én nagyon későn serkentem fel, s nem mehettem el oly jókor a kormányzóhoz, mint megigértem. Kimaradásom nyugtalanítá Afanáziát s ő maga jött el hozzám azért szemrehányást tenni. Együtt reggelizett velem és Chrustiewvel s aztán megkönnyebbűlt szívvel tért haza, megtudva, hogy Stefánowtól nincs már mit rettegnem.

Dél tájon odajött hozzám Pánow. Ez az érdemes jó barát, a ki megtudta mennyit fáradtam én a rokona életben tartása végett, nyakamba borúlt, s benső háláját kifejezé bocsánatkészségemért. Azután elbeszélte, hogy Stefánow arra gondolt, hogy Afanáziát elrabolja, s e czélból összebeszélt Izmailoffal és Boscarewvel és még hat czimborával, kik Kamcsatkát el akarnák hagyni. Ő nem akart engem addig e merényletről értesíteni, miután Izmailoff és Boscarew megigérték neki, hogy addig semmitsem tesznek, a míg őt nem értesítik. Ajánlotta figyelmembe azt a két embert, a kiknek tengerészeti ismeretei az útunkon nagy hasznunkra lehetnek.

Ebéd után Pánowval együtt odamentem a fogolyhoz. A szerencsétlen ember mindent elbeszélt apróra a rokonának, nem kímélve saját magától a vétke ocsmánysága felőli kifejezéseket. Szerettem, hogy a megbánásának ilyen őszinte bizonyítékaival találkozhatám. Pánow sem mulasztotta el, hogy szemére lobbantsa a magaviseletének kárhozatos voltát s intette rá, hogy jövőben őszintén törekedjék a háláját irántam bebizonyítani. Nem sokára magára hagytuk, nem akarva kínos állapotját jelenlétünkkel még súlyosbítani.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET.

BENYOVSZKY ALKÚRA LÉP EGY HAJÓSKAPITÁNYNYAL.
KÉSZÜLŐDÉSEK A KÖZELGŐ ELDÖNTÉSRE.

28-án reggel Kuzneczow odajött, hogy titokban akarna velem beszélni, melyre én a jelenvoltakat kértem, hogy hagyjanak magunkra. Erre ő jelenté, hogy Csurin, a Szent-Péter és Pál kapitánya, felfedezé, miszerint ő nem örömest tér vissza Ochoczkba, a hol őt adósságok miatt, aztán meg egy függőben levő per végett, mely az admiralitási törvényszék előtt folyik, könnyen az a sors érheti, hogy bányamunkára kárhoztatják. Ő erre az útra csak azon esetben vállalkozhatnék, ha Kuzneczow megigérné neki, hogy kezességet vállal három ezer rubel értékéig és számára kieszközöl az admiralitásnál egy kereskedelmi hajó vezetésére való engedélyt. Kuzneczow megvallá, hogy ez a nyilatkozat őt a legnagyobb zavarba hozzá, mivelhogy alig számíthat más kapitány szívességére, ha ez lemond a hajóvezetésről.

Eleintén magamat is nyugtalanított ez az értesülés, de jobban meggondolva Csurin helyzetét, némi reményt merítettem, hogy éppen ez a helyzet teszi lehetővé belőle hasznot húzhatni. Közöltem Kuzneczowval az ötleteimet, s ő azokat nagyon alaposoknak találta; csak az az egy ellenvetése volt, hogy Csurinnak van egy kedvese Kamcsatkában, a kihez annyira ragaszkodik, hogy nála nélkül nem akar elmenni. Ez a legkönnyebb nehézségnek tűnt fel; hát hozza magával Csurin a szeretőjét! Ez ellen Kuzneczownak sem lehetett kifogása.

Szerettem volna azonban Csurinnak az érzelmeit magánbeszélgetésben is kitanulni, s ezért arra kértem fel Kuzneczowot, hogy vezesse őt el hozzám; igérje meg neki azonban úgy általánosságban, hogy minden lehetőt megtesz, hogy neki szolgálatára legyen.

Ebéd után odajött hozzám Kuzneczow s bejelenté Csurin látogatását: én tehát haza siettem s theát rendeltem, mire a kapitány megjött. Ezer bocsánatot kért, hogy bátor volt meglátogatni: csupán az iránt kérdezősködik, hogy nincs e valami megbízásom Ochoczkban? a mely esetben ő, mint a Szent-Péter és Pál vezénylője különös gyönyörűségének tartaná nekem a legnagyobb hűséggel szolgálni.

Én erre az ajánlkozására azt feleltem, hogy miután nekem az új telepítvényem számára némi élelmiszert és más egyebet kell beszereznem, óhajtom felhasználni az ő szíves ajánlatát s egy pár ezer piasztert kezébe adok, hogy ezen nekem árúczikkeket vásároljon. Hozzátettem, hogy ha valamit tenni módomban van a kedvére, hát csak egy szót kell szólnia: tudom én azt jól, hogy a tengerész uraknak szükséges holmi apró mellékkeresetekkel a költségeiket pótolni, hogy állásuknak tisztességgel megfelelhessenek. - Remélem, hogy nem veszi tőlem rossz néven, ha e czélra némi kis összeget adok rendelkezésére.

Az én nyílt, ravasztalan lényem nagy benyomást látszott rá tenni, s észrevettem a magaviseletéből, hogy nem lesz vele nagy nehézségem. Beszélgetésünket az inas szakította félbe, a ki meghozta a theát; de a mint az asztalt felterítette, ismét összekötöttük a beszéd fonalát, s ő elbeszélte nekem a pere mibenlétét az admiralitási törvényszéknél.

Levasef kapitány indított ő ellene pert, a miért ő 1769-ik évben a Szent-Katalin hajó népessége között lázadást koholt. Több matróz tanúskodott ellene, hogy ő volt az oka, hogy az a dereglye, a melyen Kreniczin kapitány volt, a Bolsa folyamon felfordult és Kreniczin a vízbe fúlt. E miatt Csurinnak egy kínos pert akasztottak a nyakába. A dolog körülményeiből én azt vehettem ki, hogy ő azt a pert el fogja veszteni, s az én aggodalmamat ő olyan alaposnak találta, hogy kész volt inkább betegnek jelenteni magát, csakhogy a hajót ne kelljen vezetnie.

Ennél az elhatározásánál, mely az én terveimbe sehogy sem illett bele, nem tehettem egyebet, minthogy őt még egyszer a sarokba szorítsam. Megértettem vele, hogy ezzel a húzódozással ugyan meg nem menti magát, mert a törvényszék, ha azt látja, hogy nem akar önkényt megjelenni, ide izen a kamcsatkai kormányzónak, hogy fogassa el: úgy hogy azzal a furfanggal legfeljebb egy pár havi időhaladékot nyerhet; de annak múltán még rosszabbúl fog állni a dolga, mint most.

Elismerte, hogy ez mind igaz, s arra kért, hogy nem küldhetném-e el az én új telepítvényemre, vagy nem tudnám-e őt az aleuti szigetekre való útazáshoz juttatni, a hol aztán szerencsétlen életének hátralevő napjait eltölthetné? Ez utolsó szavaknál könyekre fakadt, s azt mondá, hogy fájdalom nélkül hagyná itt az életet, ha egy fiatal asszonyszemély iránti gyöngédsége lekötve nem tartaná.

E vallomás után könyörgött, hogy legyek szánalommal a helyzete iránt s adjak neki oltalmat és tanácsot. Én megigértem neki, hogy komolyan fogok e tárgyról gondolkozni; de arra egy kis idő kell, hogy az ember jól megfontolt határozatra jöjjön. Annyit azonban előre is megigérhettem, hogy minden esetre kirántom a kelepczéjéből; csak azt az egyet követelem, hogy a helyzetéről ne szóljon senki másnak, s arra ne gondoljon, hogy a hajóját otthagyja.

Esküdött rá, hogy egészen az én rendeleteimhez tartja magát; ezzel váltunk el. Én azonban szükségesnek láttam őt közvetlen előnyökkel is lekötelezni; visszahívtam s felkértem, hogy fogadjon el tőlem egy erszényt ötszáz rubellel, a leánykája számára. Eleinte vonakodott, de én ráerőszakoltam, azt mondva, hogy ha nem veszi el, azt fogom hinni, hogy nem volt őszinte irántam. Elvette hát az ajándékot s én örültem a jó vásárnak.

Midőn ismét Chrustiewhez jöttem, tudósítani a társaságot a védenczem jó indulatáról. Csodálkoztak, hogy milyen gyorsan tudok végezni. Én bíztattam őket, hogy czélhoz érünk, csak szövetségeseink el ne áruljanak, vagy a kormányzóság korai felfedezése időelőtti rendszabályokra ne kényszerítsen bennünket.

Ez az utolsó kifejezésem Pánowot arra indította, hogy kérdést intézzen hozzám, mondjak meg annyit a társaságnak, hogy arra az esetre, ha felfedeztetnénk, vagy megtámadtatnánk, mikor legkevésbbé várjuk, mit fogunk tehetni? E határozott kérdésre legjobbnak találtam azt válaszolni, hogy az én elhatározásom mind azon rendszabályoktól függ, melyeket a kormányzóság alkalmazni fog: e perczben azokat meg nem nevezhetem. De egyúttal intettem a társaságot, hogy a lehető szerencsétlen kimenetel miatt ne nyugtalankodjék, hanem mindenki maradjon meg annál az erős elhatározásnál, hogy ha kell, bátran meg tud halni. Hozzátevém, hogy én minden megrohanás megelőzése végett találtam módszereket a kormányzatnak minden lépéséről biztos értesülést venni, s ha csak egy éjszaka áll is előttünk, jót állok róla, hogy a várat beveszszük, s a helyőrséget leverjük. Ha az végre lesz hajtva, a város maga nem fog ellenünk semmit tehetni, miután minden oldalról kivan téve a vár ágyúinak.

Ez a válasz kielégítette Pánowot, hanem aztán egy hosszabb értekezésre adott alkalmat, melyen mindenki elmondta a maga nézeteit, egyhangulag fogadva a pontos engedelmeskedést a végzetes pillanatban.

Elhagyva a társaságot, a kormányzóékhoz mentem, a hol, mint a családhoz tartozó tag fogadtatva, néhány vidám órát töltöttem el, éjfélkor tértem haza.

29-én Mederrel három petárdát készítettünk, arra az esetre, ha a körülmények úgy kivánnák, hogy a vár, vagy a hivatal ajtaját felrobbantsuk. E munka alatt Csurin ügyén törtem a fejemet, s miután a tervemet kifőztem, magamhoz kérettem estére. Ebéd előtt meglátogattam Stefánowot, a kinek a láza napról napra nőtt. Igyekeztem őt felbátorítani: ő is fogadott mindenféle javulást.

Ebéd után hazamentem Csurint bevárni, a ki öt órára megjött. Mindenféle igéretek után azt kérdezte, hogy mit határoztam felőle?

Ez volt a válaszom.

Először is kivánom, hogy a gályavezetését vegye át s a Kuzneczowval kötött egyezkedés értelmében végezze a dolgát.

Másodszor, hogy majd az útrakelésnél tudtára adom, hogy mi lesz a teendője: ezúttal csak annyit mondok el, hogy majd Kuzneczow úgy fogja vinni a dolgát, hogy a hajó másnap lyukat kapjon; a mire aztán neki elég jó oka lesz, horgonyt vetni Lopatka alatt. - Megigértem neki, hogy a kormányzó engedélyét kieszközlöm, hogy odajöhessen a mi településünkre. Szerintem ez az egyedüli mód az ochoczki útat kikerülhetnie: végtére, hogy elvehesse azt a fiatal leánykát, igértem neki két ezer rubelt kelengyéűl, s a katonaságnál kapitányi rangot.

Ez a tervem megtetszett neki, s esküvel kötelezte magát pontosan követni azt. Még irásbelileg is kötelezte magát s arra is esküt tett le. Ezt így elvégezve siettem a társaságot értesíteni a jó sikerről, hogy pedig Csurin felől biztosítsam magamat, utána küldtem Kuzneczowot, hogy csatlakozzék mellé, és magától többé el ne eressze.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET.

KÉSZÜLŐDÉSEK AZ ÚTRA. AFANÁZIA MEGTUDJA A SZÁMŰZÖTTEK SZÁNDÉKAIT.

30-án Chrustiew és Pánow huszonöt szövetséges társ kiséretében a kormányzóhoz lett küldve, hogy kérje fel, fogadná el az új telep védurának czímét. Onnan a korlátnokhoz és a hetmanhoz kellett menniök, azokat is felkérni, hogy fogadjanak el a teleptől valami czímet, végtére a városi tanácsbeliek elé járulának egy alázatos folyamodással, melyben azt kértük, hogy részesítsék a telepet kegyes gyámolításukban, s engedjék meg, hogy azt a kormányzó tiszteletére Nilowagának nevezzük el. Mindezeket elvégezve azzal a tudósítással tértek vissza, hogy mindenütt a legjobb fogadtatásban részesülének.

31-én meg is kaptam a városi tanács leiratát a mi kérvényünkre, melyben a kegyteljes elfogadás mellett, azokért a hasznokért és szolgálatokért, melyeket a főváros a mi szorgalmunktól és hűségünktől vár, kiterjeszti a bolsereczki polgárjogot minden az új telepítvényen születendő gyermekekre. Ez irat áthozóját jól megajándékozva, elmeséltem a társaságnak a nagy szerencsét, a mi bennünket ért, s mind nagyon jól mulattak ezen az általam szerzett bohózaton.

Ápril 1-én. Jól tudva azt, hogy a Kamcsatka és Ochoczk között közlekedő hajók rendesen csak tizenkét tonna vizet szoktak magokkal vinni, meghagytam Szolmanownak, hogy huszonöt tonna vizet vegyen be, s azon ürügy alatt, hogy szüksége lesz rá a sófőzőkben, vitesse Csekawkába.

Tíz órakor odaizent hozzám Afanázia, hogy délután hozzám készül jönni s velem egyedül maradni, mert igen fontos közlendői vannak velem.

Én az izenetének utolsó részét, tréfának vettem, s távol volt tőlem, valami fontos hírt várni belőle, de annál nagyobb volt aztán a meglepetésem, a ki nem is sejthettem, hogy ő az én szándékaimból valamit felfedezett, mikor délután három órakor belépett hozzám s megláttam az arczán a lesújtó mély bánatot. Mikor meglátott, egy perczig megállt, de aztán erőszakosan kitörő könnyek között a karjaimba veté magát, zokogva: »el vagyok veszve! szerencsétlen vagyok!«

Hangját elfojtotta a zokogás, s jó egy negyedóráig tartott, a míg valami összefüggő beszédet ki tudtam belőle venni. Igazán megindított, s én mindent megkisérték, hogy megnyugtassam, bárha nem is tudtam még a bánatának az okát.

A mint egy kissé lecsillapodott, arra kért, hogy zárjam be az ajtót, hogy senki se szakíthassa félbe a beszélgetésünket. Megtettem, s aztán térdeimen kértem, hogy fedezze fel annak az állapotnak az okát, a melyben látom.

Erre elmondta nekem, hogy az ő szobaleánya bizalmasan tudatta vele, hogy bizonyos Kudrin Iván neki házassági ajánlatot tett. Ez a hebehurgya ember elmondta neki, hogy ő velem együtt Kamcsatkát elhagyni, s Európába útazni készül, a hol az ő és saját maga szerencséjét megalapítani reméli. A leány elmondta azt Afanáziának: ő azonban, miután engem ilyen alacsony, áruló magaviseletre képesnek nem hitt; rávette a leányt, hogy híja oda Kudrint találkozóra, s ott kérdezze őt ki körülményesen, míg Afanázia egy függöny mögött fog hallgatózni.

Ezen az úton, mondá, értesült ő a szerencsétlenségéről s az én árulásomról. Szívesen megkímélt volna engem attól a zavartól, a melyben lát, azonban érzi, hogy azt a gyalázatot nem fogja túl élni, azért jött hát, hogy egy utolsó Istenhozzádot mondjon.

Annyira föl volt indulva, hogy e szavaknál félaléltan rogyott össze. Én az eszméletlensége alatt, bármennyire szívemre vettem is az állapotját, nem mulasztottam el hirtelen valamit kitervezni. A mint a szeretetre méltó leányka ismét felnyitotta a szemét, azt kérdé, hogy elhigyje e hát azt, a mit füleivel hallott!

Én a lábaihoz vetettem magamat, s arra kértem, hogy hallgasson ki nyugodtan, s azután ítélje meg hogy büntetésre vagyok e méltó? ő egy olyan gyöngéd tekintettel válaszolt, mely nekem világosan megmondá, mennyire óhajtana ártatlannak találni.

Így szóltam hozzá:

»Emlékezni fog ön rá, drágám, mit beszéltem én el önnek születésemről s arról a rangról, a mit Európában elfoglaltam. Én legalább emlékezem azokra a könyekre, a miket ön akkor hullatott. Az a balsors, hogy Kamcsatkába száműzettem, rég végét érte volna már önkénytes halálommal, s megszabadított volna a zsarnokságtól, ha az ön ismeretsége és szerelme az élethez nem kötött volna. Én önért éltem, s ha ön a szívemben olvashatna, bizonyos volnék önnek a szánalmáról és bocsánatáról; mert az ön bírhatása éppen olyan szüksége lett az életemnek, mint maga a szabadság. Ez nem az a szabadság, melyet az ön kegyes atyja nekem adott, nem; ez magában foglalja rangomnak és birtokaimnak visszaszerzését. Én azért kivántam önt bírni, hogy jó szerencsém részesévé tegyem. Kamcsatkában e vágyak be nem tölthetők. Miféle rangot adhat egy száműzött a kedvesének? Az ön jó atyjának a kegye nagyon rövid ideig tarthat. Az ő utódja egy szóval vissza vonhatja az ő rendeleteit, s engem visszataszíthat a szenvedés és gyalázat azon állapotába, a melyből egy rövid pillanatra ki lettem ragadva. Gondolja ön meg, kedvesem, minő fájdalomnak és kétségbeesésnek kellene az én lelkemet szétmarczangolni, ha önt is a szégyen és szenvedés részeseűl kellene látnom. Mert azt tudja ön, hogy minden orosz becstelennek tartja a száműzötteket. Nézzen ön rám, Afanáziám, szerelmem! kinek boldogsága végtelenűl drágább nekem a saját magaménál. Ön engem kényszerített szándékaim megvallására: az ég tanúm, hogy őszinte szív és szeretet vezeték azokat. Halogattam ön előtt a felfedezést - de ne kétkedjék benne, hogy ezt tenni őszinte akaratom volt.«

»S miért titkolta ön el ezt én előlem, vágott szavamba, mikor én kész vagyok önt a világ legvégső végéig is követni?«

Ez a biztosítás bátorságot adott folytatnom a nyilatkozatomat s e bájos teremtést egészen megnyernem.

Elmondtam hát neki, hogy féltem, miszerint ő fölöttébb ragaszkodik a szülőihez s az én kérelmemet el fogja utasítani: most azonban, hogy ezen aggodalmam eloszlott, megmondhatom neki, hogy eleitől fogva az volt az elhatározásom, hogy őt elragadjam, s hogy őt erről meggyőzzem, Chrustiewet akartam behívni, hogy szavaim valósága mellett tanúskodjék. Ő azonban gyöngéden megölelt, s kért, hogy bocsássam meg bizalomhiányát, s kinyilatkoztatá, hogy én érettem mindent kész elhagyni.

Miután beszélgetésünknek ez a főpontja tisztába lett hozva, megkisértem lelkének minden félelmét eloszlatni. Elhatározását minden oldalról kipróbáltam, s egyre jobban meggyőződtem róla, hogy komoly szándéka az én sorsomat követni. Csak az az egy aggodalmam maradt még fenn, vajjon nem veszélyezteti e titkunkat az, a mit a szobaleánya megtudott belőle? Elmondtam neki az aggodalmamat, de ő azt elhárítá azzal a biztosítással, hogy ez a leány sokkal jobban ragaszkodik ő hozzá, hogy sem a titkát elárulná és Kudrinba is sokkal inkább szerelmes, mint hogy őt vigyázatlansága által veszélybe hozná. Ily kellemesen végződött e beszélgetésünk, ámbár a kezdetén nagyon tragikusnak indult, s én gyönyörrel fogadtam a hűségfogadalmát és gyöngédségét e tiszta ártatlan szívnek.

Afanázia csak hat órakor hagyott el s én azonnal hivattam Kudrint; szemére vetém rossz magaviseletét és fecsegését: felvilágosítva őt róla, hogy micsoda nagy veszedelembe dönthette volna az egész társaságot. Azonban megigértem neki, hogy a vétkét nem fedem fel a többiek előtt, ha szentűl megfogadja, hogy soha többet a mi ügyeinkről a leánya előtt beszélni

nem fog. Hogy azonban nagyon le ne hangoljam, megigértem neki, hogy úgy fogok intézkedni, hogy a kedvesét is elhozhassa magával.

A szegény ficzkó, a ki az első vádamra halálfélelemmel rogyott a lábaimhoz s bocsánatért esdett, egyebet sem képzelve, minthogy azonnal a társaság ítélőszékének fogom általadni: e biztosítás után felugrott, csókolta a kezemet, s örök hálát és hűséget fogadott. Én pedig ugyan örültem, hogy a kellemetlen kelepczéből ilyen könnyű szerrel kimenekülhettem.

A mint Kudrin elment, meglátogattam Chrustiewet, ki reggel hallott valamit Afanázia szándokolt látogatásáról, s most, midőn olyan későn látta őt eltávozni, nem állhatta meg, hogy egy pár tréfás czélzást ne ejtsen fölötte. Hanem aztán a tréfálási kedve nagy hirtelen átment a bámulatba, mikor elmondtam neki, hogy mi történt. Azt mondta, hogy ugyan jó csillagzat alatt kellett születnem, s ők is bizton húzódnak meg annak az oltalma alatt. Én nevettem az ő föllelkesedésén; de magam is hálával gondoltam jó sorsomra, mely annyi kellemetlen eseményt elhárított az útamból.

2-án Nilowné asszony reggelire hívott, s aztán rögtön kérdőre fogott, hogy mit csináltam a leányával? Máskor mindig olyan jó kedvvel szokott visszatérni tőlem; tegnap este óta pedig szakadatlan sír. Nekem az első pillanatban nem jutott jobb mentség az eszembe, mint az, hogy Afanázia velem egy titkot közölt, a mi őtet magát illeti csupán, s melyet csak a hallgatás törhetlen pecsétje alatt bízott rám.

Nilowné asszony nevetett ezen a mentségemen s a leányát hivatva, azt mondá neki, hogy most rögtön oldjon fel engem a hallgatás fogadalma alól, s engedje meg, hogy én elmondhassam, miféle titokról értekeztünk tegnap.

Afanázia erre azt felelte, hogy egészen az én bölcsességemre bízza, hogy mit tegyek; de ha beszélni akarok, ő is jelen lesz, hadd hallja, hogy igazat mondok-e?

Erre én elmeséltem, hogy egy bizonyos személy azzal a szándékkal, hogy engem Afanázia előtt eláztasson, azt súgta be neki, hogy én n e m v a g y o k g ö r ö g h i t ű, s hogy beszéljen rá engem az áttérésre. Ő ennek következtében két nap előtt felszólított engem erre, a mire én azt feleltem, hogy ámbár én előttem minden vallás egyformán jó, azért még sem tudnám magam arra elhatározni, hogy a magamét megváltoztassam; s mikor ő erre azt mondta, hogy ez az elhatározásom az összekelésünknek gátúl szolgálhat, azt válaszoltam neki, hogy hát akkor meghalhatunk, a nélkül, hogy egymásnak szemére vethetnénk valamit. Erre ő érzékenykedni kezdett, s e miatt eddigi jó egyetértésünkbe egy kis zavar állt be, míg aztán újból alkalom adatott azt kiegyenlíteni. - Hozzátettem, hogy az utolsó beszélgetésünk óta, reménylem, a besúgókra kevesebbet fog hallgatni.

Nilowné asszony türelmesen hallgatta végig a mesémet s megfeddé a leányát azért, hogy vallásos ügyekbe ártotta bele magát, remélve, hogy jövőben ezt a meggondolatlanságot nem fogja elkövetni. Ezután elment, magunkra hagyva bennünket.

Én felhasználtam ez alkalmat fiatal barátnémat elhatározásában megszilárdítani, s ő biztosított róla, hogy a szobaleányában egészen megbízhatom, a ki éppen úgy vágyakodik Európába eljutni, mint ő maga. Beszélgetésünket annak a boldogságnak az ábrázolásával végeztük, melyet élvezni fogunk, ha egyszer szabadok leszünk.

Erre hazamentem s 5-ére általános összejövetelt hívtam össze, azután meglátogattam Stefánowot, a kire éppen akkor spanyol légy hólyaghúzókat raktak, mert már három nap, három éjjel hagymázos őrjöngésben volt.

HUSZONHARMADIK FEJEZET.

MINDENFÉLE ELŐHALADÁS. A KORLÁTNOK HÍRT VESZ A SZÁMŰZÖTTEK SZÁNDOKAIRÓL. BENYOVSZKY FÁRADOZÁSAI E FELFEDEZÉS KÖVETKEZÉSEIT MEGHIÚSÍTANI.

Ápril 3-án Szolmánow huszonkét tonna vizet vett s elküldte Csekawába. Kuzneczow is mondá, hogy ő egy hordó égettbort vett hétszáznyolczvan rubelért, a mit rögtön kifizettem. Báturin és Wynbláth is jelentették, hogy besóztak két tonna halat, s szereztek egy tonna halzsírt, hanem árpalisztből nem tudtak többet százötven fontnál felhajhászni.

4-én jelenté nekem Kuzneczow, hogy Csurin már a hajójára ment, hogy azt felszerelje, hogy tehát mindazok a szövetkezetteink, a kik a hajóra fel akarnak vétetni, készen legyenek 7-én indulni, ő maga, hogy Csurin lépteit ellenőrizze, szintén a hajóra fog menni. Helyeseltem a szándékát s komolyan figyelmeztetem, hogy a rábízott üzletet minden erejéből előmozdítsa, de egyúttal készen álljon minden perczben visszatérni, s hogy a levelezésünk egészen biztosítva legyen, meghagytam neki, hogy egy hű kamcsadált állítson fel Milutkánál, a ki neki az én rendeleteimet elhordja. - Este azt hallottam, hogy a kormányzó rosszúl van.

5-én a gyűlésünket elhalasztám estére, mert elébb a kormányzót akartam meglátogatni. Az egész családot nagy szomorúságban találtam, a kormányzót pedig heves bélgörcsökben. Én adtam be neki egy kis aloes-kivonatot pálinkában, a mitől nagy örömömre délfelé jobban lett, elhagyhatta az ágyat.

Megköszönte a segélyemet, s kért, hogy hagyjak nála abból a jótékony gyógyszerből. Az ebédre hívást vissza kellett utasítanom, és haza sietnem, hogy a gyűlést megtartsam. Értesítettem a társaságot a rendszabályokról, melyekkel a Szt.-Péter-Pál-hajót számunkra biztosítottam, azonban aztán szükségesnek tartám nekik megmondani, hogy a véletlen szerencsétlenségektől őrizkedjünk. Senki egyedül, kisérő nélkül a városba be ne menjen, s nyilvános helyeken ne mutassa magát, a hol közöttük s a helyőrség katonái, vagy a kozákok között könnyen támadhat czivakodás. Figyelmeztettem őket, hogy tervünk kivitelének percze közelít, azért nagy fontosságú, hogy minden tévedés ki legyen kerülve, mindenki vigyázzon, otthon maradjon, s tartsa magát a kijelölt vezére közelében, hogy valami előre nemlátott véletlen esetén gyorsan együtt legyen s a parancsaim kiviteléhez láthasson mindenki.

Az egész társaság egyhangúlag nyilvánítá, hogy nekem pontosan engedelmeskedni fog, s hűségében bízhatom. Készségük nagyon megnyugtatott; megköszöntem a bizalmukat, s megvendégeltem őket puncscsal, a mi reggel 4 óráig együtt tartotta őket.

6-án egész nap csendesen otthon tartottam magamat, csak este mentem ki a kormányzót meglátogatni.

7-én Kuzneczow tíz szövetségessel kivonúlt. Ugyanezen napon jelenté Báturin, hogy Izmailoff, Boscarew és Zablikow őt sokféle kérdéssel ostromolták az új telep iránt, s hogy tegnap este jól hallá, a mint Boscarew azt súgta a másiknak: »ebből nem vehetünk ki semmit, mert ez Sámuelovics barátja, forduljunk a többiekhez« a miből azt következteti, hogy ez a három ember aligha nem tudott ki valamit a mi tervünkből.

Kezdtem rá visszaemlékezni, hogy Stefánow sokat érintkezett azzal a három emberrel, s lehet, hogy valamit mondott nekik a szándokaink felől. Rögtön odamentem hozzá, de annyira hagymázos állapotban volt, hogy semmi kérdésre sem bírt felelni. Nem maradt hátra más, mint Pánowhoz fordulnom, menjen oda egyikhez a három közűl s vegye ki az érzelmeit, hogy a szerint intézkedhessem.

Chrustiew nagyon nyugtalan kezdett lenni, mikor azt a dolgot meghallotta, s az nála szokatlan volt; rendesen nagy bátorság és léleknyugalom uralkodott rajta. Egy kis ideig gondolkodva, azt mondá, hogy ennek a dolognak a végére kell járni, mert ő attól tart, hogy így a kormányzóság mulhatatlanúl felfedezi a tervünket: mert Izmailoff rokona a korlátnoknak, s bizalmas lábon áll vele.

Látva Chrustiewen azt a szokatlan nyugtalanságot, még tovább kérdezgettem, hogy mondja ki nyiltan, mit tart Báturin tudósításáról. Erre azt felelte, hogy itt valami asszonyi praktika van a dologban. Ő jól tudja, hogy Kuzneczownak szándéka Kuznin őrmester húgát magával hozni, s hogy a végett valószínűleg közölte a leánynyal a titkát. Másrészről azonban azt is tudja, hogy Izmailoffnak is van valami viszonya azzal a leánynyal; s így az szelet foghatott a tervünk felől, s annak igyekezik most a nyitját megtalálni.

Chrustiew igérte, hogy majd körülveszi a leányt, hogy ki tudja tőle a valóságot, nekem pedig jó lesz az alatt a korlátnokhoz mennem s kitapogatnom, hogy mondott e már neki az unokaöcscse erről valamit.

E lépéseket nagyon okosaknak találtam, s rögtön elmentem a korlátnokhoz, odaérkeztemkor igen udvariasan fogadott, de nem olyan bizalmasan, mint máskor. Theát hozatott, s e közben a beszélgetésünk a kormányzóságra tért át. A korlátnok felszámlálta előttem mind azon előnyöket, melyeket én terveim előmozdítására a főnököktől nyertem, s kétszer is említé, hogy reméli, miszerint az én buzgó magamviselete az ő jó véleményüket és eljárásukat igazolni fogja.

Én erre a beszédre azt feleltem, hogy az ő jóságuk a legmélyebb benyomást tette rám s nem fogok semmi kedvező alkalmat elmulasztani, hogy azért hálámat bebizonyítsam.

Egy kis szünet múlva azt kérdé a korlátnok, hogy minő közelebbi ismeretségben vagyok Kuzneczowval? - Én azt feleltem, hogy miután Kuzneczow az első megérkeztemkor Kamcsatkába, mikor még igen inséges állapotban voltam, lényeges szolgálatokat tett, kötelességemnek tartám az ő szívességéről meg nem feledkezni olyan időkben, midőn kedvezőbb körülmények között élek.

Erre azt felelte, hogy szeretné hinni, hogy az indokaim azok volnának, a miket mondtam; de nem tarthatja vissza magát, hogy ki ne mondja, miszerint a városban sokat beszélnek a bizalmasságunkról, kivált mióta Kuzneczowvot puskával kezében látták a száműzöttek segélyére rohanni egész nyilvánságosan, az utóbbi czivodásnál a katonákkal, a mi Stefánow elfogatása miatt keletkezett.

Miután e nyilatkozatból eléggé megtudhattam, hogy Izmailoff a maga gyanúját, vagy felfedezéseit a nagybátyjával közölte, feltettem magamban, hogy most egy hatalmas csapással megtisztítom az útat. Azt feleltem, hogy nagyon jól látom, honnan támadt ez az elővélemény Kuzneczow ellen; s aztán elbeszéltem a korlátnoknak, hogy Kuzneczow és az ő öcscse egy és ugyanazon némber körűl járnak, a kozák-őrmester Kuznin húga körűl; s hogy eszerint az ő öcscse valószínűleg féltékenységből folyamodott ehez a módhoz vetélytársa elúsztatására. Egyúttal biztosítám, hogy nagyon szerencsésnek érzem magamat, ha ezen alkalommal iránta, jóltevőm iránt, érzelmeimnek kifejezést adhatok. Megengedem, hogy Kuzneczownak még megbocsátható, ha egy olyan közönséges fehérszemélylyel adja össze magát; de már egy olyan rangbéli úrhoz, mint az ő uraöcscse, ez csakugyan nem illik. Azért mélyen fölháborított, mikor arról értesűltem, hogy úröcscsének komoly szándéka azt a leányt nőül venni, s azért beszéltem rá Kuzneczowot, hogy vigye el magával Ochoczkba, s ott esküdjék meg vele. Beszédem végén előadám, hogy én ezen bizonyítékát személyes ragaszkodásomnak soha sem fedeztem volna fel előtte, ha attól nem félek, hogy barátsága irántam megrövidül, ha ily válságos pillanatban ilyesmit elhallgatok.

A korlátnok nagy figyelemmel hallgatott rám s azután megölelt. Azt mondá, hogy ő most egy veszélyes lépést követett volna el, ha ide nem jövök. Azzal elbeszélte, hogy az ő öcscse már napok óta rágja a fülét azzal, hogy Kuzneczow és én Kamcsatkát el akarjuk hagyni s egynehány asszonyszemélyt is magunkkal viszünk, hogy ő e tervről bizonyos, de még tovább akar benne kutatni, hogy alaposan megtudja. Ő aztán, hogy az öcscse fecsegéseinek véget vessen, elhatározta, hogy Stefánowot felhozatja s tőle kérdezi ki a dolgot. Most azonban nagyon örűl rajta, hogy látogatásommal kikerülte azt a kellemetlenséget, hogy egy harmadik előtt irántam gyanakodást mutasson. Az én tudósításom felnyitotta a szemeit s most látja már, hogy milyen szükséges az öcscsének a lépésére figyelnie.

Miután ezt a dolgot ilyen jól lábra tettem, kértem őt, hogy minden gyanútól tisztára legyek mosva - hivassa ide Csurin kapitányt, nem bérelt-e Kuzneczow a maga és egy asszonyszemély számára helyet az ő Ochoczkba készülő hajóján?

A korlátnok rögtön maga elé idéztette Csurint, s a mint ez az én tudósításomnak igazat adott, teljes elégtételt igért nekem az unokaöcscse részéről.

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET.

FOLYTATÁSA AZ ELÉBBI FEJEZETBEN MEGKEZDETT TÁRGYNAK.

Szerfölött örvendtem, hogy egy ilyen kétségbeesett ügyet ilyen jól kiegyenlíthettem: s haza sieték, a hol Chrustiewet a legnagyobb nyugtalanságban találtam. Nem birta a boszúságát visszafojtani, mikor engem nevetve látott belépni, s tudatta velem, hogy egészen bizonyos az, hogy a korlátnok a mi tervünkről neszt fogott s most azon töri a fejét, hogy tervünket a kormányzó előtt felfedezze. Kuznin húga elmondta neki, hogy Izmailoff egyszer az ő ablaka alatt hallgatózott, mikor Kuzneczow nála volt: kihallgatta, hogy Kuzneczow ő neki azt igérte, hogy elveszi s aztán elviszi magával Európába, az ugyan hosszú út lesz, de az ő szerelme és hűsége kárpótolni fogja érte. Erre az ajánlatára azt veté ellen a leány, hogy mit képzel, hogyan juthatna el Európába? a mire ő azt mondta, hogy nem lehet nyugtalankodni olyan vállalat sikerültén, a melynek élén olyan ember áll, mint én. A leány bizony mondá, hogy egyebet nem mondott el Kuzneczow: azonban a mint ez eltávozott, utána berohant Izmailoff, őt leszidta s azzal a fenyegetéssel hagyta el, hogy Kuzneczowot a bányákba küldeti. Ő erről nem szólt Kuzneczownak, hogy a két férfi közt veszekedést ne támaszszon.

Erre a hírre azt kértem a barátomtól, hogy menjen oda rögtön a leányhoz, s rágja a szájába, hogy ha a korlátnok hivatja, mondja azt, hogy őt Kuzneczow Ochoczkba akarja elvinni s ottan vele egybekelni, s hogy én neki ezer rubelnyi kelengyét ajánlottam fel azon föltétel alatt, hogy több látogatást Izmailofftól el ne fogadjon.

Chrustiew elbámult e megbízásomon, s azt kérdé tőlem, azt hiszem-e, hogy elment az esze? - Láttam, hogy nem fogta fel a czélzatomat; tehát elmondtam neki a korlátnokkal való beszélgetésemet, erre aztán mindent megértett és sietett a rábízott dolgot elvégezni.

Én pedig Kuzneczow után küldtem, s neki is kiadtam az utasításokat, ha a korlátnok kérdőre találná vonni.

Ez óvintézkedések után kissé nyugodtabbnak éreztem magamat, s késő éjjel menteni aludni.

8-án hallottam, hogy a korlátnok Kuzneczowot és Kuznin húgát, mindegyiket külön, kihallgatta: és reggel az öcscsét, azon parancs mellett, hogy az ő engedelme nélkül Bolsereczkbe el ne látogasson, elküldé Verchney-Osztrogba. Este maga a korlátnok jött hozzám, ezer mentegetőzéssel gyanúja miatt, s kért, hogy fogadjam el tőle azt az összeget, a mit a leány kiházasítására igértem; én azonban kértem, hogy tekintse ez ajánlatának visszautasítását jó érzelmeim tanújelének.

9-én jelenté nekem Kuzneczow, hogy elmegy a hajóra s biztosított róla, hogy Csurinban megnyugodhatunk. Ez megvigasztalt némileg: mert a korlátnok, ámbátor látszólag kiengesztelődött, de többé nem számíthattam a bizalmára. Tudtam jól, hogy az ő gyanakodó természete nem engedi feledségbe menni nála azt az öcscsével való történetet, s minthogy a legcsekélyebb látszat ismét felkölthette a gyanúját, jónak találtam az embereimet mindig magam körül gyűjtve tartani. Ugyanezen czélból, hogy minden meglepetés ellen biztosítva legyek, arra kértem Afanáziát, hogy szemfül legyen minden iránt, a mi az atyja házánál történik, különösen ha a korlátnok ott van.

Ugyanez nap összegyűjtöttem a társaságot, számot adva mind arról, a mi köztem és a korlátnok közt történt, egyúttal kijelentve, hogy ámbár a mi rendszabályaink a legjobban vannak elintézve, én még is csaknem bizonyos vagyok azoknak sikertelensége felől, meg levén a felől győződve, hogy a hajó elindulása előtt fel lesz a tervünk fedezve. E zavaros kilátás miatt egy

más kilátási módot ajánlottam a társaságnak. - Ők egyhangulag felajánlották, hogy minden lépésembe beleegyeznek, s csak parancsolnom kell, ők engedelmeskednek.

E bizalmi nyilatkozatra előadtam nekik, hogy mi annak az erőhatalomnak, a mivel ellenünkben a kormányzat rendelkezik, ellene nem állhatunk, ha itt maradunk a város közelében: azért én azt indítványozom, hogy a legelső jelre, a mit kapunk, hogy el vagyunk árulva, vonuljunk a tengerpart felé, a hol a világító torony sánczai között megvédhetjük magunkat, melyek négy ágyúval vannak felszerelve: a mik eleget tesznek majd a megtámadók távol tartására. Egyidejűleg Csurinnak is ajánlottam, hogy a hajóját vádoltassa ki a kikötőből a jégen keresztűl: nem kétkedtem, hogy az nyolcz nap alatt végbemehet.

A társaság üdvösnek és helyesnek találta ez intézkedést, én tehát kiadtam az utasításaimat Kuzneczownak, s azokat megküldtem neki Szibaewtől, egyúttal Pánownak megmondtam, hogy osszon ki pénzt a társaink között; hogy vegyenek lőport a nagy raktárból a mennyit csak lehet. Tudtomra esett, hogy a világító torony sánczai jól el vannak látva puska és ágyúgolyókkal. De lőpor alig van ott hat lövésre való. A nap többi részét Chrustiewvel való tanácskozásban töltöttem.

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET.

A SZÖKÉSRE TETT ELŐKÉSZÜLETEK S AZOKNAK FELFEDEZTETÉSE A KORMÁNYZÓSÁG ÁLTAL.

10-én jelenté nekem Báturin, hogy Boscarew és Zablikow egy levelet intéztek Stefánowhoz, melyet egy kamcsadálnő fog neki elvinni. Én rögtön közöltem e hírt Pánowval, a ki magára vállalta, hogy fel fog ügyelni a rokonára, a kihez rögtön el is ment s visszatérve magával hozta a levelet, melyet egy perczczel elébb vitt oda egy asszony, a ki vissza fog térni a válaszért.

Mikor Stefánow azt a levelet elolvasta, felkiáltott: »én vagyok az a nyomorúlt, a ki minden szerencsétlenséget, a mi még bekövetkezik, a társaság fejére idéztem!« s aztán kérte a nagybátyját, hogy hozza el nekem azt a levelet, azzal a kéréssel, hogy emészszem el azt a két embert a világról, ha azt akarom, hogy a titkunk fedve maradjon, mert meg kell vallania, hogy ezekkel nagy részét közölte annak. Az a levél így szólt:

»Az a bánásmód, melyet önnek méltatlan főnöke részéről szenvednie kell, felköltötte a mi szánalmunkat. Mi megtudtuk, hogy ön nem beteg valóban, hanem csak ez ürügy alatt tartják önt fogságban: azért megragadjuk az alkalmat, önnek kijelenteni, hogy készek vagyunk az ön kiszabadítására s ön bízhatik benne, hogy ezt életünk feláldozásával is meg merjük tenni. Az a hallgatási fogadás, a mit önnek tettünk, s esküvel megerősítettünk, tartott csupán vissza eddig is attól bennünket, hogy az ön utálatos főnökét el ne áruljuk, de meg azt is sajnálnók, ha annyi derék embert, a ki a szövetségben van, veszedelembe döntenénk. Ha az ön élete bátorságban van, adja nekünk tudtul, s mondja meg, mely órájában az éjszakának férhetnénk az ön börtönéhez felfedeztetés nélkül. De ha ön előnyösebbnek találja, hogy önt a zsarnokától megszabadítsuk, csak tudassa velünk ezt a kivánságát, bizonyos a halála. - Emlékezzék ön vissza a kötelezettségekre, melyeket egymásnak esküdtünk, s legyen hűségünk iránt biztos.« Aláírva Boscarew és Zablikow.

Én azt a levelet több szövetséges előtt felolvastam, mind annyinak nem csekély felháborodására. Néhányan rögtön nekiakartak indulni, hogy ezt a két lázadót felkeressék s velük összeveszést kezdve, elpusztítják a világról. Pánow is azt a véleményt pártolta, én azonban kinyilatkoztatám, hogy nem tudnék beleegyezni két ilyen elszánt fiatal embernek a halálába, kivált miután van okom azt hinni, hogy később a szolgálataiknak nagy hasznát vehetjük. E czélból Pánowot azzal bíztam meg, hogy vegye rá az öcscsét, hogy írjon ez embereknek választ, a mit majd én fogalmazok, biztosan hiszem, hogy ezen a módon megnyerjük őket, ha Stefánow segíteni akar. Pánow jót állt az öcscse készségéről s arra én a következő választ fogalmaztam.

»Önök meg lesznek győződve valódi beteg állapotomról, ha kezem vonásait meglátják. Én attól a naptól kezdve, hogy önöket utoljára láttam, folyton ágyban fekszem. Köszönöm önöknek barátim, a segítséget, melyet felajánlottak, ámbár az szükségtelen, mert mondhatom önöknek, hogy jelenben az az egyedüli vigasztalásom, hogy főnököm iránti helytelen magaviseletemet elismerjem; önök azért gyűlölik őt, mert én gyűlöletre méltónak festettem önök előtt, én azonban kérem önöket komolyan azon eskü terhe alatt, melylyel magunkat egymásnak lekötöttük, hogy semmit ez érdemes és becses főnök ellen el ne kövessenek. - Én őt ellenségemnek tartottam, s a meggyőződésem szerint tettem; sőt halálára is törtem. Önök kétségtelenül azt hitték, hogy ő azért boszút áll rajtam; ő pedig ellenkezőleg, védelmezőmmé lett, s saját élete koczkáztatásával tartotta meg az enyimet. Neki köszönöm, hogy megmaradtam, s kérem önöket, hogy tanulják benne barátjuk oltalmazóját becsülni. Azért írtam ezt a levelet, hogy az önök heveskedésének következéseit megelőzzem, siessenek önök hozzám, hogy helyzetemről

többet is mondhassak. Szabadon jöhetnek akármikor s remélem, hogy összejövetelünknél jó szolgálatot tehetek önöknek, megismertetve azzal a férfival, a kivel bizonyosan ki fognak békülni.«

Ezt a választ helyeselték a társaim s Pánow elvitte az öcscsének, a ki azt leírta s a kamcsadálnőtől visszaküldte.

Tizenegy órakor odahivatott Pánow a beteg rokonához, hogy ott bemutassa nekem Boscarewet és Zablikowot és még hat új szövetségest. - A mint a szobába léptem, Stefánow kért, hogy jöjjek oda az ágyához, aztán megragadta a kezemet és megcsókolta. Elmondta minden hibáit, őszintén bevallva, s azt a sok bizonyítékát a jóságnak és bizalomnak, melyekkel részemről el lett halmozva, s azzal végezte, hogy bocsánatot kért tőlem, s mi előtt választ adhattam volna, bemutatta Boscarewet és Zablikowot a bajtársaikkal együtt, kik szövetségünkhöz csatlakozni kivántak, állítva, hogy azoknak hűségében és ragaszkodásában megbízhatom.

Ez ajánlatra azt kérdém ez uraktól, hogy el vannak-e keményen szánva arra, hogy társaságunkba lépjenek, a nélkül, hogy a terveinket és intézkedéseinket ismernék?

Ők erre azt válaszolták, hogy mindenről értesűlve vannak s érett megfontolás után határozták el, hogy engem főnökül elismerjenek. E rövid nyilatkozat után azt mondám nekik, hogy reggel 3 órakor várni fogok rájuk, hogy fölvételüket eszközöljem. Ők azonban arra kértek, hogy engedjem meg nekik, hogy ezentúl nálunk lakhassanak; én beleegyeztem, hogy az egész éjt nálunk töltsék: miután azt fogadták, hogy nem akarják a házunkat elhagyni a nélkül, hogy taggá fel lennének avatva.

11-én meglátogattam a kormányzót, a ki valamely tárgy fölött, mely egész figyelmét lekötve tartá, nagyon elmélázni látszott. Mivelhogy nagyon fontos volt rám nézve kitudni, hogy mi okozza e komorságát, kérdést tettem ez iránt, s azt a választ nyertem, hogy a korlátnok bizonyosan elvesztette az eszét; valami képtelen merényletről beszélt neki.

»Ez a bolond azt képzeli, mondá, hogy ön meg akar innen szökni, úgy össze-vissza bosszantott vele, hogy rossz kedvemben elkergettem magam elől, még a leányomat is bátorkodott vádolni, hogy az is benne van az összeesküvésben.«

Én nevetve válaszoltam rá, hogy jól tudom én, mi a korlátnok bibéje? a mi őt, bármily érdemes férfiú legyen is, arra csábította, hogy az öcscsétől, Ismailofftól egy mesét hagyjon a nyakába kötni, egy olyan embertől, a ki az én szerencsémre irígykedik, Kuzneczow barátomra pedig féltékeny. Ekkor aztán elbeszéltem neki mindent, a mi közöttünk történt, s a mi a korlátnok fejét elforgatta. Az én históriám olyan derűlt kedélybe hozta, hogy rögtön odahivatta a korlátnokot. Ez kissé zavarba jött, a mint belépett s meglátta, hogy én a kormányzó mellett ülök; ez azonban rögtön elmondta neki, hogy az ő gyanúsítását közölte velem s én az egész dologról már kellő felvilágosítást adtam.

A korlátnok nem sokat hajtott erre a beszédre s egyenesen a szemembe mondta, hogy vétkes vagyok, s bánta nagyon, hogy eddig olyan elnéző volt irántam: egyébiránt nagyon örűl rajta, hogy ilyen biztos helyen talál, s majd bizonyítványokat rak elém, a mik kétségtelenűl arra fogják a kormányzót bírni, hogy engem azonnal börtönbe vettessen. Erre kihúzta a zsebéből az öcscse levelét, a ki ebben az első vallomását megújítva, Boscarew és Zablikow urakra hivatkozott. - Ekkor aztán azt kérdezé a kormányzótól, hogy mit szól erre? van-e ok az én bevádolásomra vagy nincs?

A kormányzó nem tudta, mit mondjon; én vettem át a szót s azt ajánlottam, hogy hivassák ide hát azt a két tanút, a kikre Izmailoff hivatkozik: ha azok legkevesebbet is vallanak a terhemre, én magam ítélem el magamat bűnösnek: s hogy az ajánlatnak még jobb színt adjak, megjegyzém, hogy köztudomású dolog, miszerint Boscarew és Zablikow benső barátjai az én engesz-

telhetlen ellenségemnek Stefánownak, attól tehát nem lehet tartani, hogy ezek az én előnyömre beszéljenek. Azután azt kértem, hogy engedje meg a kormányzó, hogy e vallatás alatt félre vonulhassak az ő benyílójába.

A kormányzó helyeslé az ajánlatomat: a korlátnok pedig végtelen dühbe jött, hogy én ilyen hegykeséggel merek vele daczolni. Ő maga zakatolt aztán legjobban, hogy ide kell hozni azonnal ezt a két tanút, s miután én megmondtam neki, hogy ott láttam őket Stefánownál, egyenesen odaküldtek. Ez idő alatt én bátorságot vettem magamnak a korlátnokot ezért a felfedezéseért kifigurázni. A kormányzó pedig azzal fenyegetőzött, hogy ha ez a lárma alaptalan, minden barátságot felmond neki.

Végre bejelenték a tanúkat, s én arra visszavonultam. A korlátnok előmutatta nekik a levelet: ők elolvasták azt, s azt mondák, hogy a kezeírását jól ismerik, de a tartalmából nem tudtak okosabbá lenni. Nem tudnak ők semmi összeesküvésről. Igaz, hogy ők Stefánowval bizalmas lábon állnak, az gyakran panaszkodott is rám előttük, s e miatt ők ellenségeimmé lettek, s keresték az alkalmat a velem összeveszésre: hanem azért az ő személyes ungorkodásuk soha sem fogná őket annyira eltántorítani, hogy az igazságszeretettől eltérjenek. - Még hozzátették, hogy jól emlékeznek rá, miszerint Izmailoff néhány nap előtt valami mesét akasztott a nyakukba, s ők az által arra lettek indítva, hogy velem czivódást kezdjenek: később azonban, a midőn rájöttek, hogy az egész történet csupán Izmailoff saját koholmánya, felhagytak a szándékukkal, s megbánták, hogy ennyire fel hagyták magukat ellenem bőszíteni; s kinyilatkoztaták, hogy csak kerüljön elő Izmailoff, majd számon kérik tőle ezt a magaviseletét.

Ezen nyilatkozat után a legudvariasabban bocsátá el őket a kormányzó, s kérte, hogy csak továbbá is maradjanak meg irányomban a barátság és tisztelet ezen érzelmeinél. - Ekkor aztán kihívott a benyílóból, hogy tanúja lehessek a korlátnok megszégyenítésének, a ki alig mert a szemembe nézni.

Én azonban minden lehetőt elkövettem, hogy ismét bizalmat csepegtessek belé irántam, s sok kérésem után végre még is megszólalásra bírtam. Mentegette magát a tévedéseért; minden hibát az öcscse gonoszkodására hárított, a kit a legkeményebb szitkokkal emlegetett. A kormányzótól is kérte a bocsánatot: az azonban kikérte magának az ilyen komázást. Utoljára is az egész kibékítési művelet terhe én rám esett, a mit én egy néhány pohár pálinka segélyével szerencsésen létre is hoztam.

Miután ezt az ügyet szerencsésen elintéztem, átmentem Nilowné asszonysághoz és a leányához, a kik tárt karokkal fogadtak. Eleintén nyugtalanítá őket az előadásom, hanem aztán a szerencsés kimenetel kielégíté, különösen Afanázia tanúsítá a legelevenebb örömét, hogy a veszedelemből kiszabadultam. - Azután hazatértem s áldám a kedvező véletlent, mely két oly veszedelmes tanút az én pártomra térített, a kik minden tervünket ismerték, s hatalmukban állt, hogy engem megrontsanak.

HUSZONHATODIK FEJEZET.

A KORMÁNYZÓSÁG ELJÁRÁSA, A MINT BENYOVSZKY TERVE
A SZÁMŰZÖTTEK MEGSZABADÍTÁSÁRA, NAPVILÁGRA JÖN.

Ebéd után Boscarewet és Zablikowot ünnepélyesen felavattuk, s ekkor aztán elbeszéltem a társaimnak, hogy minő veszélyben forogtam, az új szövetségeseinknek sem mulasztám el köszönetemet nyilvánítani a tett jó szolgálatért.

A délutánt mind együtt töltöttük el, s én a társaságot el nem hagytam volna, ha a korlátnok látogatását nem jelentik, a ki odafáradt hozzám, hogy kibékülésünket létrehozza.

Én nyomatékosan eléje tártam magatartásának ízetlen voltát, s biztosítottam felőle, hogy a kormányzóval kibékítése körüli fáradozásomat ne tulajdonítsa ám a vett sértések iránti érzéketlenségemnek, hanem egyedül annak az óhajomnak, hogy a kormány tagjai között a jó összhang meg ne zavartassék. Azt is megmondtam neki, hogy nem kellett volna az öcscse levelének oly föltétlen hitelt adnia, miután már az első vádaskodásánál ez embernek oly bizonyossá lett annak csalfasága felől. Én azonban még ezt a második megsértést is kész vagyok elfelejteni; hanem ha még harmadszor is ilyen tévedést enged magán megtörténni, nem maradok hátra a megtorlással.

Esküdözött, hogy jövőben őszintén fog irányomban eljárni, s azzal szép egyetértésben váltunk el egymástól.

12-én azt írta Kuzneczow, hogy Csurin teljes erejéből hozzá látott a hajó felszereléséhez; azonban lehetetlen e hónapban a jeget felvágni, a sáncz elfoglalásáról azonban jót áll, s annak az ágyútüzelése által a hajó meg lesz védve, míg a hajóról viszont a futó-árkokat lehet tisztára seperni; hogy Csurin, mióta a szeretője ott van nála, kész minden veszedelmünkben osztozni, s végzé a levelét azzal a kéréssel, hogy találjak valami útat-módot, hogy az ő kedvese is oda mehessen.

Mivelhogy Kuzneczow barátsága és hűsége őt feljogosítá részemről minden lehető viszonzásra, rábíztam Szibaewre, a ki a levelet hozta, hogy Kuznin kisasszonyt egyikén a dereglyéinknek vitesse el Csekawába.

Ebéd után olyan heves gyomorgörcs lepett meg, lázzal vegyest, hogy ágyba kellett feküdnöm. Éjjelre még rosszabbúl lettem, úgy hogy kénytelen voltam Chrustiewet és Pánowot hivatni, hogy a társaság fölötti felügyelést rájuk bízzam.

13-án Afanázia, kivel Chrustiew tudatta a betegségemet, hozzám jött, s el nem hagyta az ágyamat, s nem engedte senki másnak, hogy ápoljon. A láz szabálytalan rohamokban tartott 14-től 16-ig, 17-én Meder úr eret vágott rajtam s 18-án hánytatót adott, végre 19-én hagyott el a láz.

20-án megint képes voltam felkelni. Afanázia megizente az anyjának felgyógyulásomat s ez a jóságos asszony maga jött oda hozzám a többi gyermekeivel, hogy üdvözöljön. Most tudtam csak meg, minő szolgálatokat tett nekem Afanázia, s szívem mélyéből megköszöntem azokat neki. Ő gyöngéd elérzékenyüléssel ölelt meg. Nilowné asszony nemsokára megint elment; Chrustiew nem tartózkodott Afanázia jelenléte mellett engem tudósítani, hogy minden rendben és nyugalomban van, s nincs mitől tartanunk.

21-én szükségesnek láttam Afanáziát rábeszélni, hogy menjen haza ismét. Megértettem vele, hogy könnyen meglephetnének bennünket, ha mi nem kapnánk tudósítást az atyja házától, s hogy ezt nálánál jobban senki sem eszközölheti. Átlátta okaim erejét s könyezve hagyott el.

Chrustiew ekkor felfedezé előttem azt az aggodalmát, hogy a korlátnok és a hetman egyesülten törekesznek a mi elvesztésünkön. Az utóbbi két nappal ezelőtt Verchney-Osztrogba ment, s ő azt hiszi, hogy a Levantiew-féle ügy ezzel az úttal kapcsolatban áll. Boscarew és Zablikow levelet kaptak Izmailofftól, a ki még mindig jó czimboráinak véli őket, melyben említést tesz Levantiewnek általam elrendelt megöletéséről. Chrustiew nagyobb igazság okáért magát a levelet is megmutatta s ebből világosan láthattam, hogy most már nyílt támadásra kell készen lennünk, mert ámbár a felől biztos voltam, hogy Levantiew halálának körülményei ellenem tanúságúl fel nem hozathatnak, de attól mégis volt okom félni, hogy a tojón vallomása, ki akkor a kormányzó számára írt levelet az én kezembe adta, olyan hatást fog előidézni, mely a korlátnok és hetman tekintélye mellett engem múlhatlanúl megbuktat. Mentűl tovább gondolkoztam e tárgyról, annál csiklandósabbnak találtam azt. Azon törekedtem, hogy társaságunkat a mennyire lehet megerősítsem, s minthogy még nagyon gyönge voltam arra, hogy sokáig fennmaradjak az ágyon kívül, Chrustiewet utasítottam, hogy azt a két száműzöttet, a kik Iváskinnal jöttek ide, s hűségüknek elégséges jelét adták, vegye fel a szövetségbe, a mi még az nap megesett s ezek térden hálálkodtak nékem a bennük vetett bizalomért, s azért a szerencséért, hogy társaságunkban módjuk lehet az igaztalan kormány elnyomásáért bosszút állniok, vagy a kisérletnél életüket feláldozni.

22-én összegyűjtém az egész társaságot s kiosztottam fejenkint a fegyvert és lőszert, hogy készületlenűl ne legyenek, ha házainkban találnának bennünket megrohanni. Volt okom attól tartani, hogy éjjel rohannak ránk, azért rendes előőrsöket állítottam fel, s egész éjjel őrjáratokat czirkáltattam.

23-án odajött hozzám lopva Afanázia. Azt mondta, hogy az anyja könnyekben úszik, s az atyja olyan hangon beszélt vele, hogy többé nem kétkedhetik benne, hogy mindent tud. Kért, hogy vigyázzak magamra, s ha a várba hínak, ne menjek; megigérte, hogy ez esetben odaküldi a szobaleányát. Mindenekfölött arra kért, hogy az atyja életét kíméljem, s a magamét veszélynek ki ne tegyem, ha erőszakos védelemre kényszerítenek.

Én megöleltem a kedves teremtést s megköszöntem gyöngéd gondoskodását. De arra kértem, hogy menjen vissza, mert rám nézve fontos az, hogy távollétét észre ne vegyék; s aztán ajánlja az ég oltalmába vállalatom sikerét.

Mielőtt elmene, még arra kérém, hogy ugyan ügyeljen szorgosan az atyjára, s ha a kormányzóság valamely erőszakos rendszabályt határoz el ellenem, akkor küldjön egy veres szalagot jelzésűl, másodszor arra kértem, hogy a mint valami lármát hall, a kertre nyíló ablaka tábláját nyissa fel, s egy szánkót tetessen a tó jegére. Megigérte, hogy híven megtesz mindent, s könnyekkel erősíté meg fogadását.

Én jónak láttam egy póznát felállíttatni, a melyre egy lámpát akaszthattunk, s tudattam a szövetségesekkel, hogy ez a lámpa annak a jele lesz, hogy csatarendbe sorakozzanak. Hogy minden megrohanás ellen biztosítsam magunkat, 24-én lerontattam egy hidat, mely azon csatornán vezetett keresztűl, mely bennünket a várostól elválaszt, s a helyett csak egy szál palánkot tetettem keresztűl, melyen egyszerre csak egy ember jöhet át. Három órakor tudósított Chrustiew, hogy a hetman az említett tojónnal visszaérkezett, s hogy Izmailoff is megint ott van a nagybátyjánál.

Ez a hír eléggé utasított, hogy minő rendszabályokhoz kelljen nyúlnom. Azonnal kiküldtünk tíz szövetségest a Boscarew csapatjából kémszemlére, hogy a dolgok állásáról hírt hozzanak. Csak késő este jöttek vissza s értesítettek, hogy a hetmannak hosszas értekezése volt a korlátnokkal, s azután mindketten, Izmailoff és a tojón kiséretében a kormányzóhoz mentek. E hírre megkettőztettük az őrseinket és őrjáratunkat, s a társaság egész éjjel fegyverben maradt.

25-én reggel Afanázia szobaleánya egy veres szalagot hozott nekem, s szóval tudósított, hogy tartózkodjam a várbajöveteltől. Nilowné asszony és leánya könyben úsznak, mert a kormányzó igen szigorúan bánik velük, sőt annyira elfeledkezett magáról, hogy az asszonyt megis ütötte. Tíz órakor a kormányzó egy altiszt által reggelire hivatott magához; de én azt feleltem neki, hogy még nem jöttem magamhoz a veszélyes betegségemből, s így ma nem tiszteleghetek nála, holnap remélem, hogy megint kijárhatok.

Az altiszt azt mondta, hogy ne teketóriázzak sokat, ha azt nem akarom, hogy erővel vigyenek el. Én igen röviden azt válaszoltam neki, hogy csak a maga bajával törődjék s vigye vissza a feleletemet; egyúttal tanácsoltam neki, hogy ha ilyen szándékkal jön hozzám, elébb jó lesz, ha otthon meggyónik.

Délfelé a hetmant láttam a házunk felé jönni. Igen udvariasan fogadtam; ő azt mondta, hogy a kormányzótól van küldve, hogy beszéljen rá a várba felmenetelre. Megis súgta bizalmasan, hogy mi okból kiván a kormányzó velem beszélni. A korlátnoknak megint akadtak csodálatos ötletei, de azokat én könnyen halomra ronthatom, hát csak aggodalom nélkül kövessem őt. A mint aztán neki is azt feleltem, hogy gyöngélkedésem miatt nem mehetek, és ma semmi esetre ki nem megyek, megharagudott, s azzal fenyegetett, hogy a kozákjaival vitet oda. Én nagyot nevettem a fenyegetésén, a mi természetesen nem a legjobb módja a kiengesztelésnek. Erre bekiáltotta a kozákjait, s azt parancsolta nekik, hogy ragadjanak meg. Én egyet füttyentettem s azzal hirtelen előugrott öt bajtársam, a kik a hetmant, a két kozákjával együtt lefegyverezték és ő egy pillanat alatt az én foglyom volt.

A hetman, a ki erre a fordulatra nem volt készen, most aztán egészen más hangból kezdett beszélni, s arra kért tőlem engedelmet, hogy hadd írjon a kormányzónak. Megigértem neki, hogy elküldöm a levelét, kikötve, hogy azt elébb nekem ideadja elolvasni. Ebben a levélben tanácsolá a kormányzónak, hogy egyezzék ki velem, s jelenté, hogy én őt foglyúl visszatartám. Én jónak láttam szintén írni a kormányzónak s megmagyaráztam neki olyan udvariasan, a hogy csak tudtam, hogy a korlátnoknak rég szőtt-fontt cselszövénye, melyről tudomásom van, indított erre a lépésre, egyébiránt kértem, hogy ebben a tettemben ne lásson lázadási kisérletet, mert még e pillanatban is csak ő kegyelmességétől függ nekem a Lopatkába elútazásra engedélyt adni.

Este öt órakor azt izente a kormányzó, hogy az életemmel fogok lakolni a szemtelenségemért, ha a hetmant tüstént szabadon nem bocsátom; majd holnap a teljes tanácsülésben ki fognak hallgatni, s ha ártatlanságom bebizonyúl, fog nekem elégtételt szolgáltatni a korlátnokkal szemben; ha pedig bűnöm tudatában vagyok, akkor tanácsolja, hogy siessek a bírák jóságánál és elnézésénél kegyelmet keresni.

Ez izenetre írásbeli választ küldtem, hogy egy pillanatig sem tétováznék előtte megjelenni, ha ez az ügy csupán személyesen magamat érdekelne; de mint egy párt főnöke, ki az ő határozott parancsára lettem ilyennek elismerve, addig nem tehetek semmit, a míg elébb a társaimmal nem tanácskozom, s miután ma már késő az idő, holnapra mindenesetre egybehívom a gyülést. Hozzátettem, hogy mind az én viselkedésem, mint a hetman szabadsága egyedül az ő elhatározásuktól függ.

Kilencz órakor este kiküldtem egy hét tagból álló csapatot, hogy kerítsék kézre a korlátnokot; hanem az volt olyan okos, hogy nem jött ki a várból. Helyette azonban elcsípték Izmailoffot, Szudejkin titkárt és azt a tojónt, a kinek ellenem tanúskodnia kellett volna.

26-án Afanázia két veres szalagot küldött nekem, s egyidejűleg az egyik szövetségestől megtudtam, hogy a kormányzó által összehívott nagy tanácsban senki sem tudta megmondani, hogy hova lett Izmailoff, meg a tojón, a kiknek tanúkúl kellett volna fellépniök, hogy erre a kormányzó a korlátnoknak szemrehányásokat tett, s haragjával fenyegette, sőt árulónak

nevezte, a ki gyönyörűségét találja abban, ha zenebonát csinálhat, egy szóval, hogy mindenki meggyőződött a korlátnok vádjának hamis volta felől, valamint arról is, hogy Izmailoff és a tojón elillantak, mert érezték, hogy a vallatásnál nem fogják jól megállni a helyüket. Arról is tudósított, hogy a kormányzó a fölötti bosszúságában, hogy a tanúk nem jelentek meg, feloszlatta a nagy tanácsot s visszament a várba.

11 órakor azt a hírt vettem, hogy a kormányzó teljesen meg van győződve az ártatlanságomról s a hetmant itt hagyja nálunk kezesűl. Mindamellett, csupán a formaság végett szeretne engem négy katona kiséretében felvitetni s kér szépen, hogy menjek velük szíves készséggel.

Én azt feleltem, hogy egészen megbízom a kormányzó becsületszavában, hogy csak küldje hát értem az őreit, s hogy a társaimat rá fogom beszélni, hogy engem elbocsássanak; nemis hiszem, hogy a miatt aggásuk lehetne, midőn a hetman itt marad túszúl.

Alig bocsátottam el ezt a futárt, midőn jött a másik Afanáziának egy levelével. Ebben sürgetve kér, hogy jőjjek fel a várba, biztosít, hogy az atyja jobban pártol, mint valaha. - Én egészen megbízhattam e kedves leányka becsületességében és hűségében, s ez a levél nem tévesztette volna el a hatását, ha észre nem vettem volna a levélben, nagy szerencsémre, néhány szálkáját egy veres szalagnak. Ezek mondták meg, hogy mihez tartsam magamat.

Én tehát haladéktalanúl kiadtam a parancsot Báturinnak, Wynbláthnak és Pánownak, hogy álljanak az osztályaik élére, s legyenek készen a támadásra, melyet az éjjelre vártam; megtudva, hogy a katonák és a kozákok a fegyvereik tisztogatásával foglalkoznak.

A mi számunk tett ötvenhét férfit, de Chrustiew azt mondá, hogy az éj beálltával még Kuzneczow megérkeztét is várja egy csapat élén. Hogy megrohanással ne lepessünk meg, három csapatot a házam körűl helyeztem el, míg a negyedik odabenn lett elhelyezve.

HUSZONHETEDIK FEJEZET.

A KORMÁNYZÓSÁG KATONÁKAT KÜLD BENYOVSZKY ELFOGATÁSÁRA.
A SZÁMŰZÖTTEK ELLENSZEGÜLNEK S BEVESZIK A VÁRAT.
A KORMÁNYZÓT A HARCZ KÖZBEN MEGÖLIK.

Este öt órakor egy káplárt láttam négy katonával előnyomúlni. Az én ajtóm előtt megálltak s a káplár bekiáltott, hogy nyissam ki a czárnő nevében! Én tréfásan feleltem neki: »hazudsz, a czárnő Pétervárott van, s nem tisztel meg egy ilyen gézengúzt, mint te vagy, a parancsai küldésével, hanem ha szép tisztességesen akarod magad viselni, akkor talán összeegyeztetjük a dolgainkat.« Erre meggondolta magát s azt mondá, hogy a kormányzó bízta rá, hogy már ki van csinálva, hogy vele menjek, annálfogva szépen fog velem elbánni.

Arra azt mondtam neki, hogy lépjen hát be s igyunk együtt egy-két pohár pálinkát; aztán meg holmi iratokat is szedjünk össze, a miket a kormányzónak át kell adnom. - A mint belépett, bezártam az ajtót a háta mögött, s abban a pillanatban négy pisztoly lett a mellének szegezve, s rögtöni halállal fenyegették, ha csak egy hangot ád. Én bevittem őt a szobámba, a hol minden körülményt kikérdeztem tőle, a mit tudni akartam. A kihallgatás után azt parancsoltam neki, hogy híja be a katonáit, egyiket a másik után. Kényszerítve lett rá, hogy engedelmeskedjék. Ilyenformán az egész csapatkát a kezünkbe kerítettük, a ficzkókat megkötöztük s bedugtuk a pinczébe.

Kilencz órakor este jelenték, hogy egy osztály katona mutatkozik a csatorna irányában. Én a Wynbláth csapatjával azonnal szembe mentem rájuk s oda kiáltottam, hogy meg ne próbáljanak átjönni az árkon. Erre ők puskalövésekkel feleltek, mire én is tüzet parancsoltam az első sornak. Három katona elesett s arra az egész csapat arczra vetette magát s ott maradt mozdulatlanúl fekve. Azonban észrevettem, hogy egy tiszt egy embert a várba küldött, valószínűleg erősítésért. E végett én is kiküldtem kémkedésre egy emberemet, de nem lehetett látni semmit. Végre tizenegy órakor hozták a hírt, hogy egy hadcsapat előre vonúl, s a dübörgésből ítélve, ágyúkat is hoz magával. Én Wynbláth feladatává tettem az ároknál meglapúlt csapatot figyelemmel őrizni, míg én magam a közép-csapattal az ellenség elé vonultam.

Mielőtt összeütköztünk volna, Stefánowot láttam felfegyverzetten megjelenni, bár csak alig tudott a lábain állani. Csakhogy éppen annyit tudott mondani, hogy eljött, velem győzni, vagy meghalni. Ez a tette megnyerte a tiszteletemet, mert bármilyen gyönge volt is a szegény ember, minden lehetőt megtett, hogy a csapatját lelkesítse.

Mikor körülbelől ötven lépésnyire voltunk az ellenségtől, a vezénylő tiszt ránk kiáltott, hogy adjuk meg magunkat, vagy kímélet nélkül fog velünk elbánni. Én válaszoltam: elébb a föltételeket akarjuk tudni. Arra ő azt kérdezte, hogy miféle föltételeket akarunk mi tenni? Ezen szóbeli értekezés alatt valami tizenöt lépésnyire közeledtünk hozzájuk. Akkor elkezdtünk rájuk tüzelni. Az első sortüzelésre a mi ellenfeleink úgy elvesztették a bátorságukat, hogy cserben hagyták az ágyúikat s futottak az erdőnek. Az a tiszt méltó a megrovásra ezért a tettért, mert ha visszavonúlt volna a csapatjával a várba, mi azt soha be nem vehettük volna. Az ő rossz vezénylete nekem bátorságot adott; nekem csak egy óranegyedre volt szükségem, hogy az embereimet összeszedjem, s ez alatt az ellenségtől elvett ágyúkat felhasználtam arra, hogy az árok mögé elbújt csapatra tüzeljek velük. Ámbár a golyók a fejeik fölött repültek el, azért mégis elég volt ez arra, hogy visszatartsa őket attól, hogy a búvhelyeikből előjöjjenek, úgy hogy én nekem teljes szabadságomban állt a várhoz közeledni.

A mint az őr meglátott bennünket az ágyúkkal felvonúlni, a saját népének hitt s ránk kiáltott, hogy hozzuk-e a foglyokat? Egyike az embereimnek azt felelte, hogy hozzuk, s erre az őr

nagy sietve leeresztette előttünk a felvonó hidat. Mi bátran bevonúltunk s csak tizenkét embert találtunk az őrségen, a kik hirtelen le lettek szurkálva. A míg egy része a társaimnak felment, hogy a kaszamátákat kitisztítsa, én a csapóhídat felvonattam, s őrt állítottam eléje. Miután ez elővigyázatot megtettem, tüzelést hallottam az udvarban, s láttam, hogy az embereim a petárdákat alkalmazzák, hogy a belső kapukat betörjék; én ezt a pillanatot felhasználtam, hogy egy nyitvahagyott ablakon át Nilowné asszony szobájába bemerészkedjem szökni. A mint ő és a gyermekei megláttak, elkezdtek könyörögni, hogy mentsem meg a férjet és atyát. Én rögtön siettem az ő szobájába, s arra kértem őt, hogy rejtse el magát a gyermekei szobájában, így megmenti az életét. Ő azonban azt felelte, hogy előbb majd az én életemet veszi el, s e szavakkal egy pisztolyt sütött el rám és megsebesített.

Én mégis meg akartam őt menteni, s meg akartam vele értetni, hogy minden ellenállás hasztalan, s nincs más mentsége, mint futni innen. A neje és a gyermekei térdre vetették magukat, de mind hasztalan; rám rohant, torkon ragadt, s nem hagyott más választást, mint hogy vagy az életemet hagyom elvenni, vagy a kardomat keresztűl üssem rajta. Ebben a pillanatban elsült a petárda s betörte a külső kaput. A második nyitva volt, s Pánow rohant be a csapatja élén. Ő is kérte a kormányzót, hogy bocsásson el engemet, de miután nem bírta rávenni, az én menekülésemet egy élettel vásárolta meg, melyet én olyan szívesen megtartottam volna; szablyája egy csapással ketté hasította a kormányzó fejét.

Ápril 27-én.

Nincs szó, mely e rémséges jelenetet képes legyen leírni. Nilowné asszony a lábaim előtt rogyott össze, leányai elájultak, s lelkem szilárdsága megtörött e csapás alatt. Erőm elhagyott s közel voltam a földre rogyáshoz, midőn Pánow megfogott és erőszakkal kihurczolt a szobából; megigérve, hogy gondoskodni fog a szerencsétlen családról. Arra kért, hogy menjek a szövetségeseinknek egy csapatjához, mely még küzdött a katonákkal.

Kimentem az udvarra, ott megint más látvány tárúlt elém; terítve volt az holtakkal és sebesültekkel. Ez utóbbiak azt mondák, hogy a mi társaink éppen egy kaszamáta feltörésével bajlódnak, a hová néhány katona menekült. Én siettem e szerencsétlen emberek életét megmenteni, s azzal éppen indulóban voltam Chrustiewvel és Wynbláthtal, kiket még négy szövetségessel találtam, a kaszamáta alatti bastiónhoz, a mint egy puskalövést s e kiáltást hallottuk: »ellenség!« Erre az egy lövésre szabályszerű sorlövések következtek, melyek nem jöhettek a mi embereinktől, a kik különböző helyeken voltak elszórva. Mi tehát sietve tértünk az őrsünkhöz vissza, a ki egyre kiabálta: »ellenség!« Felmásztunk a sánczárokra s egy nagy csapat kozákot láttunk, a kik rohamra készültek.

Ezt látva, Wynbláthot küldtem el, hogy gyűjtse össze a szövetségeseket, s csak négy embert hagytam hátra a kaszamátákba menekült katonák őrzésére.

Ekkor kényszerítve voltam egy erős rohamot kiállni. Szerencsére az ostromlábtók, a miket a kozákok hoztak, nagyon rövidek voltak, s az éj sötétsége nem engedte az ellenségeinknek a vár leggyöngébb oldalait kiszemelni. Az ő folytonos tüzelésük ránk nézve nagyon jó volt, hogy a bombáinkat rájuk irányozhassuk, melyek négy percz alatt tizennégy emberüket megölték, míg a mieink közűl egy sem kapott sebet. A mint Wynbláth huszonkét szövetségessel hozzánk csatlakozott, két három fontost állítottunk talpra, s két általános sortüzelés elég volt az ellenséget visszaverni.

Mivelhogy visszavonulásuk daczára is új rohamtól lehetett tartanunk, minden ágyút talpakra állítottunk és megtöltöttük. Azután kitakarítottuk az udvart és a kaszamátákat a halottaktól. A szövetségesek annyi buzgalommal és szorgalommal engedelmeskedtek a parancsaimnak, hogy reggel három órára minden a legtökéletesebb rendben volt.

HUSZONNYOLCZADIK FEJEZET.

BENYOVSZKY ÉS CSAPATJÁNAK VISELT DOLGAI A VÁR ELFOGLALÁSÁTÓL EGÉSZ A KORMÁNYZÓSÁG HADEREJÉNEK ÁTADÁSÁIG.

Mivelhogy a bástyán álló őr másodszor is lármát hallott a város felől, magam mentem fel hozzá, s láttam néhány égő fáklyát előre-hátra futkosni, a mi arra indított, hogy kémeket küldjek ki. Chrustiew vállalkozott rá még két társunkkal.

A mint a csapóhidat újra felvonták, engedelmet kértem, hogy Nilowné asszonyt meglátogassam, a kit ágyban fekve találtam. Én lábaihoz vetettem magamat s bocsánatért esedeztem, hogy akaratlan oka lettem férje halálának; ámbár saját éltem koczkáztatásával akartam is megszabadítani az övét. Bármilyen erős volt is a fájdalma e tiszteletreméltó nőnek, azért még sem illetett egy szemrehányó szóval sem. Csak a gyermekei után tudakozódott s kért, hogy parancsoljam el onnan az őrt, a kit Pánow rendelt oda. Én azonban megnyugtattam, hogy ez az őr csupán az ő biztonsága végett áll itt. Hogy a gyermekeit hová vitték, azt még addig magam sem tudtam. Egy inas azonban megmondá, hogy Pánow a terembe vitette őket s Lapin sebésznek meghagyta, hogy vágjon rajtuk eret.

Én ez elővigyázatot igen jónak találtam, s azt mondám, hogy jó lenne, ha Nilowné asszony is alávetné magát e műtétnek. Ő is meghagyta azt történni, s miután én nem tartám többé ildomosnak a mélyen megalázott családnak jelenlétemet felerőszakolni, Lapin úrra bíztam a gondozásukat.

A mint éppen azon voltam, hogy az őrsöket megvizsgáljam, hallám a hírt, hogy Chrustiew visszatért. Siettem megkérdeni tőle, hogy mit fedezett fel? Ő tudósított, hogy valamennyi férfi mind kivonúlt a városból, a hetmant egy csapat kozák kiszabadítá a börtönéből, s arra valamennyien a vár körül félórányi távolban fekvő hegyekre vonúltak, kinyilatkoztatva, hogy ki akarnak bennünket éheztetni, lehetnek hét-, vagy nyolczszázan.

Erre a hírre összegyűjtöttem a társaimat s eléjük adtam, hogy a vár ellen ugyan semmi támadástól sem kell rettegnünk, de hogyha mi, pillanatnyi idő elvesztése nélkül gyorsan el nem határozzuk magunkat, talán huszonnégy óra alatt úgy körül leszünk fogva, hogy ki nem tudunk többé jutni s éhség miatt kell majd magunkat feladnunk. Elmondtam nekik Chrustiew jelentését s felhívtam mindenkit, hogy mondja el a véleményét, mihez fogjunk?

Minthogy azonban senki sem tudott semmi tervet mondani, én előadtam nekik a magamét, mely akkor fogamzott bennem, a midőn a hetman elhatározását hallám.

Ez a terv ugyanis abból állt, hogy egy húsz tagból álló csapatot a városba küldök, a kik minden asszonyt és gyermeket a templomba tereljenek, s a mint azokat oda bezárták, minden bútort és egyéb éghető tárgyat, a hol csak találják, a templom körül halmozzanak föl. Ha aztán ez készen lesz, mi még napfelkölte előtt végbemehet, akkor adják tudtúl az asszonyoknak, hogy készüljenek a halálra, mert nekünk más védelmünk nincsen a férjeik azon elhatározása ellen, hogy minket erőszakkal letörjenek. Mikor aztán ezzel jól megijeszgették őket, akkor azt kell nekik felajánlani, hogy küldjenek ki maguk közül három asszonyt és tizenkét fiatal leánykát a férjeikhez és apáikhoz, hogy bírják rá őket a fegyver letételére.

Az egész társaság újjongott erre az indítványra s Pánow maga vállalta el annak a kivitelét. De még hozzátette, hogy az asszonyokat annál üdvösebb ijedelemre bírná, ha előbb a kormányzó holttestét a templomba vinnők. Ez a gondolat helyes volt; én meghagytam, hogy szállítsák oda e szerencsétlen főnök hulláját, a kinek az élete nekem oly drága volt.

A szakadatlan küzdelem közepett nem is értem rá a saját sebemre gondolni. Most azonban fel akartam használni a nyugalmas perczeket. Hivattam Lapint, hogy nézze meg a sebemet. Ő azt mondta, hogy az nagyon veszélyessé válhat, mivel a vér oda van hozzá fagyva. Nekem a tűzhöz kellett állnom, hogy az felolvadjon, a mi érzékeny fájdalmat okozott. Addig nem tudtam se állni, se lépni, a míg Lapin ki nem húzta a golyót, mely műtétet igen ügyesen hajtotta végre. A seb bekötése után éppen nem tudtam a lábamat használni, Lapin abba a szobába vitetett, a hol a többi sebesültek voltak. Az a keserűség várt itt reám még, hogy magam mellett kelle látnom kilencz halottat és hét veszélyesen megsebesültet a saját társaim közűl, s több mint ötven nehéz sebesültet a helyőrség katonáiból. Ezeknek a halottjait ledobálták a sánczárokba.

Parancsot adtam, hogy mindenkinek orvosi segélyt nyújtsanak, a kinek arra szüksége van, s magamat az irodaszobába vitettem; de itt sem hagyott megpihennem az az aggodalom, hogy mi lesz a tervünk kimenetele? míg végre Pánow hírűl hozta, hogy több mint ezer asszonyt, leányt s gyermeket bezártak a templomba, s azok egyhangulag arra kérnek engedelmet, hogy néhányat maguk közűl a férfisereghez küldhessenek, igérve, hogy azokat a meghódolásra fogják bírni.

A mint reggeledett, jónak láttam ezt a küldöttséget neki indítani, s egyet a magunk emberei közűl az asszonyokkal együtt elküldtem, hogy dobszó mellett hirdesse ki a kozákoknak ezt a kiáltványomat:

»Megtudtuk az elhatározástokat, hogy minket a várba körülzárjatok és vagy éhen halni, vagy magunkat a ti kegyelmetekre megadni kényszerítsetek. Nem gondoltátok meg a dolgotokat. Nem fogjátok velünk elhitetni, hogy ti egy ilyen barbár szándékot végre akarnátok hajtani, midőn a legdrágább zálogot, mit a természet adott nektek, feleségeiteket, leányaitokat és kisdedeiteket itt hagytátok a kezeink között, a kik biztosítanak bennünket a ti őrjöngő dühötök ellen, ha csak olyan szörnyetegek nem vagytok, a kiktől a természet utálattal fordúl el. Ti a saját családjaitok hóhérai lennétek, s azoknak a vére bosszúért kiáltana ellenetek. Tőletek függ, hogy válaszszatok a következő két pont közűl:

1. Követeljük, hogy azt a négy szövetségesünket szabadon bocsássátok, a kiket a hetman kiszabadításakor elfogtatok, és azután fegyvertelenűl megjelenjetek a vár előtt, s nekünk az újabb ellenségeskedések felőli biztosítékúl túszokat adjatok.

2. Ha ti vonakodtok ez ajánlatunkat elfogadni, mi felgyújtjuk a templomot, melybe az asszonyaitok és gyermekeitek be vannak zárva. Az lesz a sírjuk, s az ő halálordításuk fogja nektek hirdetni, hogy elhatározásunkat végrehajtottuk.

Ez izenetünket pontban kilencz órakor küldjük meg nektek. Siessetek gyűlést tartani és elhatározni, a mit helyzetetekben legczélszerűbbnek találtok. A mi elhatározásunk pontban tíz órakor végre fog hajtatni.«

Miután ezt az izenetet szövetségünk főnökeivel aláirattam, kiküldtem Szibaewet négy asszonynyal és tizenkét gyermekkel a kozákokhoz.

E követség elbocsátása után a szövetkezettek azzal foglalkoztak, hogy minden széket, asztalt, tűzi fát a templom körűl felhalmozának. Nyolcz órakor azt kivánta Nilowné asszony, hogy beszéljek vele; midőn azonban meghallotta, hogy nem bírok fölkelni, hogy tartozó tiszteletemet tehessem nála, ő maga jött hozzám a legifjabb leányával együtt.

Az a változás, a mit a lefolyt éj fáradalmai és a vérvesztés előidézett az arczomon, elfeledteté vele a saját fájdalmát. Odarohant hozzám, s első szavai oly gyöngéd aggodalmat fejeztek ki irántam, hogy ez lelkemnek nem csekély megvigasztalására szolgált. Ez az érdemes nő, miután teljes fájdalmát kifejezte férjének elvesztése fölött, azt mondá nekem, hogy ámbár az illendőség tiltaná neki, hogy engemet lásson, de ő a szívében meg van győződve, hogy ártatlan vagyok e balesetnél, ő bámulja a magaviseletemet, hogy abban a pillanatban, midőn én

férje által megsebesítve, a legfenyegetőbb életveszély közepett, még sem húztam ki a kardomat ellene. Az ő szemei előtt ekképpen igazolva vagyok; minthogy azonban a világot hasonló nézetre rábírni lehetetlen, ő elhatározta, hogy a férje temetése után, melynek végrehajtására tőlem engedelmet kér, azonnal el fog e helyről távozni.

Továbbá azt mondá, hogy a leányát, a ki oly nagyon ragaszkodik hozzám, hogy rólam lemondani nem lenne képes, s a kit nem tehet ki a testvérei és rokonai ingerültségének: az én kezeim között kivánja hagyni, ha én megigérem neki, eddigi kötelezettségemhez képest, hogy házassági kötelék által fogom őt boldogítani.

E helyzetben, tele azon benső óhajtással, hogy egy szerencsétlen anya szívét megnyugtassam, kinek erényét és léleknyugalmát bámulni teljes okom vala, mindent megigértem neki, a mit tőlem kivánt.

Azzal megölelte a leányát, szívére kötötte, hogy szeretetét mindenkor tartsa meg irántam, s végre hirtelen e szavakkal állt fel: »Ön miatt vesztette el az atyját - hadd találja fel ön által férjét és atyját!«

Azzal elment. Afanázia akkor elbeszélte, hogy a nénjei őt a legkeményebb szemrehányásokkal kínozták s nyiltan vádolták, hogy tudott a merényletről ámbár ő a saját életét odaadta volna, hogy az atyjáét megmentse vele.

E szavaknál könyekbe tört ki, hanem aztán összeszedte magát, s még annyit mondott, hogy az ő jelen helyzetében neki nincs más választása, mint engem követni; minthogy azonban nem akarná az anyját a világ megrovásának kitenni, hogy ez összeköttetésbe beleegyezett, tegyek úgy, mintha őt elszöktettem volna. Megigértem neki, hogy mindent a kivánságai szerint fogok tenni. Ezzel mélyen megindúlt lelkéből Istenhozzádot mondott, s minden áldást kivánt a vállalatomra.

Egy negyeddel kilencz óra után még nem jött semmi válasz a kozákoktól, én tehát a templom sarkaitól három ölnyi távolban tüzeket gyújtattam. Tizedfél órakor aztán jelenték nekem, hogy a hegyekről rudakra akasztott számos fehér kendőkkel integetnek felénk egyre. Háromnegyed tízre lehetett látni, hogy fut teljes erejéből valami ötven férfi a vár felé - fegyvertelenűl, a miből azt következtettem, hogy a kozákok elhatározták magukat megadni.

Tíz óra után tizenegy perczczel megjelent előttem két kozák, egész lélekzetfogyottan, s jelenté, hogy azért küldték őket, hogy tudassák velem követelésem elfogadását, s hogy fél óra múlva az egész sereg ide fog jönni fegyvertelenűl; ezért kérnek, hogy semmit se tegyek ellenük, a míg meg nem érkeznek.

Egy percz múlva Szibaew is megérkezett s jelenté, hogy a kozákok a levelem első felolvasása után azt határozták, hogy egyenesen a templomhoz rohannak s a családjaikat kiszabadítják. A mint azonban az asszonyok elmondták nekik, hogy ott minden éghető anyag fel van halmozva, s a tüzek megrakva, úgy hogy az ő elhatározásuk csak annyi sok ártatlan lélek elpusztulására vezetne, akkor egymás között összevesztek, melynek addig nem szakadt vége, míg a hetmant meg nem kötözték, a kit most idehoznak hozzám.

Egy negyeddel tizenegy óra után végre megérkeztek a csapatok. Pánow az én rendelkezésem szerint azokat, a kiket túszokúl kijelöltem, behozatta a várba, a többit engedte a templomhoz sietni, hogy az asszonyaikat, gyermekeiket kiszabadítsák. Elébb azonban azzal az elővigyázattal élt, hogy egy csapatot a mieinkből kiküldött a hegyre, hogy vigyázzanak a fegyverekre, a míg azok a várba fel lesznek szállítva.

Miután ily módon mindent kellő rendbe hoztunk, kinyittatám a kaszamátát, a melyből negyvenkét katona jött elő a korlátnokkal együtt. Ez utóbbit a hetman társaságához csatoltam. Volt ötvenkét túszunk, mind a város előkelői, a kik a nép magaviselete iránt az életükkel kezeskedtek.

HUSZONKILENCZEDIK FEJEZET.

A TÚSZOK ÁTVÉTELÉTŐL BENYOVSZKY HAJÓRASZÁLLÁSÁIG TÖRTÉNT ESEMÉNYEK.

Délfelé szemlét tartott Pánow a szövetségesek sorai fölött, s tudósított, hogy hiányzik közülök Meder.

Keresték őt a halottak között, de nem találták, s mi már nagyon aggódtunk a sorsa fölött, midőn Chrustiew azt mondá, hogy bizonyosan otthon lesz az, a kályhalyukban elbújva. Pánow rögtön kiküldött közülünk négy fegyverest, azok el is hozták. De mielőtt bejött volna, Chrustiew elmondá, hogy mikor az embereink beléptek hozzá, térdre esett, úgy könyörgött, hogy ő ártatlan, nincs semmi része az összeesküvésben, a min ők nagyot nevettek. Komolyan csodálkoztam rajta, mikor mondták, hogy Meder még mindig azt hiszi, hogy a kormány kezei között van. Hogy saját szememmel győződjem meg róla, behozattam őt magam elé. Már az ajtóban térdre esett, s ismételte a szabadkozását, hogy ő nem tudott semmit a merényletről. Én felemeltettem őt s a nevén szólítottam, még akkor is a kormányzónak nézett, csak a midőn egy pohár pálinkát megitattam vele, akkor jött magához, s aztán elbeszélte nekem önkényt, hogy ő bizony az első lövésnél visszafutott a házába s aztán térden imádkozott az Istenhez megtartatásunkért, a mint azonban reggel a katonákat az ajtaján kopogtatni hallá, elájúlt, s mire fölébredt, oly bizonyosnak hitte valamennyiünk halálát, hogy ez az eszme elvette az eszét.

Miután valami kevés frissítőt vettem magamhoz, minden főnöknek kiadtam a parancsaimat. Chrustiew azt a feladatot kapta, hogy vonuljon le a folyam mentében, s Kuzneczow csapatja segélyével foglalja el a Szent-Péter-Pál-hajót, a többi hajót és bárkát pedig mind égesse fel. Báturin kötelessége volt a raktárakat és a kincstárt megvizsgálni s minden azokban található készletekről leltárt készíteni. Pánow vállalta el a kormányzó utolsó tisztességtételének és a halottak eltakarításának tisztjét. Wynbláth gondoskodott a tábori szolgálatról, én magam a sebem miatt tehetetlen voltam minden működésre. Azonban a legjobb reményemet helyeztem Meder ügyességében, mert Lapin ismeretei nem terjedtek tovább a sebek kezelésénél.

Estefelé engedelmet kértem Nilowné asszonyságtól, hogy meglátogathassam; de ő elutasított vele. Éjjel Afanázia odajött hozzám, s a leggyöngédebb részvétét fejezve ki fájdalmaim fölött, azt mondá, hogy az anyja két nap múlva el akar útazni, s hogy én őt ennélfogva minél elébb szöktessem el. Én eloszlattam a kedves leányka aggodalmait, s azután könnyű álomba merültem.

28-án minden készen volt a temetkezésre s én megizentem Nilowné asszonynak, hogy a szertartás csak az ő parancsára vár. Azt kérte, hogy rögtön kezdjenek hozzá. A város minden lakosának meg kellett a templomban jelenni, a temetés a legnagyobb pompával ment végbe; én huszonegy ágyúlövést tetettem a vár falairól.

E szertartás után azt hagytam meg Pánownak, hogy vegye rá az érseket, akár szép szóval, akár fenyegetéssel, hogy tartson a templomban szónoklatot az általunk végrehajtott forradalom dicsőítésére, s annak végeztével a szövetségeseket mind esküdtesse fel az én irántami hűségre, az evangéliumra, s e szertartás után vitesse el a hajóra Szent-Miklós csodatevő képét, hogy ugyanezen ünnepélyesség ott is meg legyen tartva.

Ezen eljárásnak nagy haszna igérkezett, mert a vakhit segélyével nagyobb hatalmam leendett azon emberek kedélyére, a kiken vallásos előítéletek uralkodnak. Ezen az egész napon lázban feküdtem, de este megtudtam, hogy minden a legjobb rendben folyott le. Éjféltájt újból visszatért a lázam, s én alig bírtam Pánowot arról a szándékomról, hogy Afanáziát elszöktessem s annak az okairól értesíteni.

Május 2-án. A három megelőző napot eszméleten kívül töltöttem; háromszor vágtak rajtam eret s Pánow nem tartá jónak, hogy nyugtalanítsanak. A mint azonban e nap délutánján Meder biztosította, hogy veszélyen kívül vagyok, odajött jelentést tenni, hogy Chrustiew a hajót kezünkre kerítette, hogy a készletek jegyzéke elkészült, s hogy az embereink éppen az útra való eleséget beszerezni sietnek. Azt is elmondta, hogy Nilowné asszonyság elútazott, hogy egy perczczel elébb még odajött hozzám, hogy megnézzen, s keservesen sírt, egy szót sem ejtve.

Kérdém, hogy hát Afanáziából mi lett? ő azt felelte, hogy az anyja elútazása előtti estén segített neki az ablakon át kiszökni, s a nővérei roppant lármát csaptak, mikor fölébredtek. Hanem az anyjuk oly okos volt, hogy siettette az elútazást s nagyon felgerjedtnek mutatá magát a megszökött leánya ellen, mi által a nővérek komolyan elhitték, hogy Afanázia anyjuk tudta nélkül szökött el. Azt is megmondá, hogy Afanázia az anyja elútaztától a mostani perczig nem távozott el az ágyam mellől, s csak az orvos biztosítására, hogy veszélyen kívül vagyok, hagyta magát rávenni, egy pár órai alvás élvezésére.

Este meglehetős jól éreztem magam, összehivattam a tiszteimet s a szövetségeseket s biztosítám őket, hogy jó magukviseletéért háládatos leszek. - Ugyanezen napon tutajokat készíttetek, hogy az ágyúinkat és lőszereinket a hajóra szállíttassam. Még tizennyolcz önkénytes ajánlkozott a zászlóm alá s azok között találtam Izmailoffot, a korlátnok öcscsét is. Ez az ember minden vétkét Szudejkin titkárra kente, melyet ő a társaság ellen elkövetett, s úgy be tudta magát hízelegni a bajtársaimnál, hogy nemcsak minden sértést elfeledtek neki, hanem még segítettek is neki Szudejkinon olyan vétket, a mit az soha el nem követett, megtorolni. - Ez a gazficzkó odavezette őket Szudejkin házához, azt kirántották az ágyból, kegyetlenűl elkorbácsolták, s aztán a házát kirabolva, otthagyták félholtan.

A mint én Pánowtól Izmailoff tettét megtudám, azonnal vasra verettem ezt a ficzkót.

Ugyan e napon az irodai levéltárt is becsomagoltam. A nagy mennyiségű szőrme-árúknak, melyeket tiszteim a raktárokban találtak, nagy hasznát vehettük, mert azoknak az árából reméltem Európában az embereimről gondoskodhatni.

Éppen egy kissé szenderegni akartam, a midőn Afanázia az ágyamhoz lépett. Eleinte el akarta titkolni a könyeit, hanem azok keresztűl törtek az erőszakon, s így a fájdalomtól lesújtottan látva őt, nem volt nehéz kitalálnom bánatának az okát. Az első pillanatban nyugtalanított a nyilatkozata, utóbb azonban oly tiszteletre gerjesztett, a minőt a nemes bizalom szülhet az élet minden körülményei között.

Ez a szeretetreméltó leányka egy levelet adott át, s csak e szavakat mondá: »mindent tudok; bocsásson ön meg a fájdalom első kitörésének, most már nyugodt vagyok, ne féljen; nem leszek gyönge többé!«

Ezen szavak elhatározott hangjától megdöbbenve, felnyitám a levelet. - Stefánowtól jött az, a ki azt írta neki abban, hogy ő, tőlem elárulva és megcsalatva, bosszúval tartozik önmagának és családjának s e czélra ő felajánlja a szolgálatát. - Tudatá vele, hogy én már nős vagyok, és így képtelen ő neki tisztességes állást adhatni a világban, eléje tárta, hogy ily körülmények közt, minthogy törvényesen velem egybe nem kelhet, megbecstelenítené magát, ha én velem jönne; végezte pedig a levelét azon a nyilatkozaton, hogy ő kész Afanázia gyalázatát az én véremmel lemosni, s kezét neki ajánlani; csak az egészsége helyreállására vár.

Ez a levél más időben szánalomra indított volna e szerencsétlen ember iránt, ki gyors léptekkel rohant veszedelmébe, de ebben a pillanatban csak magamra gondoltam. Szándékom volt házas létem titkát arra az időre halasztani, a mikor Afanázia számára egy hozzá illő társra találok, s a váratlan csapás most egészen lesújtott.

Kábultomból Afanázia e szavakkal költött fel:

»Kedves gróf! Ne szomorodjék ön el. Az ön Afanáziája nem lesz szerencsétlen. Szereti önt és szeretni fogja örökké. Ön azt, kit nejévé soha nem tehet, nem fogja magától eltaszítani, mint gyermekét, mint leányát.«

Egy perczig elhallgatott, azután könnyek között ragadta meg gyöngéden a kezemet s azt mondá:

»Hát ne legyen-e úgy, kedves atyám?«

Én nem állhattam ellent a szívbeli őszinteség és ártatlanságnak, mely annyi hősiességgel párosúlt egy ilyen szelíd teremtésnél, s lelkem tisztelettel hódolt meg e magasztos érzelmek előtt.

Bocsánatáért esdtem, hogy állapotomat eltitkoltam előtte, s mentségeműl a családom iránti tiszteletet hoztam fel, és összeköttetésemet egy társasággal, mely az ő életét fenyegette, hogy az enyémet megtartsa, s hogy még biztosabb kezességet találjak szívében, hivatkoztam szenvedélyemre, s a vágyra, hogy őt bírjam.

Végig hallgatta a szavaimat, bármilyen gyöngén voltak is azok az én kimentésemre alkalmazva, gyöngéd figyelemmel, mely előre biztosított bocsánatáról, melyet aztán szóval is kifejezett, hogy semmi a világon az ő szeretetét én hozzám kiirtani nem képes. Elég leend neki, így szólt a kedves teremtés, abban az országban élhetni, melyet én hazámúl választok, s nem vágyik nagyobb boldogság után, mint hogy engemet láthasson és atyjának nevezhessen; - reméli, hogy az én családom ölében zavartalan nyugalomra fog találni, mert erős elhatározása, hogy soha férjhez nem megy. Most tehát csak azt az egyetlen igéretet kéri tőlem, hogy tekintsem őt ezentúl leányomnak, s engedjen meg, hogy női ruháját letegye, minthogy férfiöltözetben kevésbé fog terhemre lenni.

Pánow szakítá félbe beszélgetésünket. Ez a hű barát, ki neszét vette Stefánow árulásának, arra kért, hogy engedjem meg neki, hadd üsse agyon ezt az ő semmirekellő öcscsét, - a mint azonban Afanázia elhatározását meghallá, odaveté magát a lábaihoz, hős lelkének hódolva.

A leányka elhagyá szobámat azzal a léleknyugalommal, melynek csak egy szilárd elhatározás fölötti elégültség lehet a kútfeje.

Pánow aztán elbeszélte nekem, hogy ő már tegnap hallotta, miszerint Afanázia tud az én nős létemről, hanem az árulkodó nevét még nem tudhatta meg. Újból unszolt, hogy az öcscsét engedjem át az igazság büntető kezének, hogy a társaságot megmentsük egy szörnyetegtől, a ki mindnyájunkat előbb-utóbb vesztünkbe fog vinni. Fáradságomba került őt e szándékáról lebeszélni. Ez alatt bejött Báturin s azt mondá nekem, hogy éppen most volt tanúja egy jelenetnek Afanázia és Stefánow között. Afanázia e nyomorúltat a legkeserűbb szemrehányásokkal halmozta el hitszegése miatt, s kinyilatkoztatá előtte, hogy őt mindig úgy fogja tekinteni, mint példaképét a hálátlanságnak és gonoszságnak, s hogy gyűlöli a személyét és a jellemét, s hogy nagyon téved, ha azt hiszi, hogy ő az én feleségem kivánná lenni. Ő az én saját ajkaimról hallotta, hogy én már egy derék hitvessel vagyok összekötve, s azért elhatározta, hogy mint barátném és leányom fog mellettem maradni. Végre tanácsolá neki, hogy szálljon magába, s minden szerelmi ábrándjáról ő iránta mondjon le, s jövőre magát másképp viselje.

Stefánow e beszédre dühbe jött, s az ágya fölött függő pisztolyok egyikéhez kapott, de Báturin lefegyverezte őt s azonnal egy külön házba záratá, a hol két emberünk őrzi.

Ezen a napon minden pénzt, a mi császári kincstárban volt, nagy sokaságú atlasz, tafota s egyéb selyemkelmékkel együtt kiosztaték a szövetségeseink között. Chrustiewtől pedig egy levelet kaptam, melyben sürget, hogy siessek a kikötőbe, rendet csinálni a szövetségesek között, a kik a kamcsadálok irányában igen illetlenűl viselik magukat.

Május 4-én törvényt láttak Stefánow fölött, s azt az ítéletet mondták ki fölötte, hogy jövőre a szövetségesek minden összejöveteléből s minden parancsnokságból ki van zárva. A mint a társaság már oszlani készült, belépett Afanázia, férfi-ruhában és felfegyverkezve; a társaság akkor azt a nevet adta neki: »A c h i l l e s .« Ebben az öltözetben elbájoló volt, s a bátorságával bizonyára felűlmúlt sok férfit.

Délre több tutaj elkészűlt s én huszonöt szövetségest s azoknak a felügyelete alatt harminczhárom túszt küldtem a partra, a kiknek az őrizgetése a városban nagyon alkalmatlan volt. Azonkívül száznegyvenhat szánkót is küldtem legénységgel szárazon, kiket a hajóra kellett felvenni.

Május 5-én 1771-ben három pap által nyilvános Istentiszteletet tartattam, s az evangélium felolvasása alatt minden, a templomban összegyűlt szövetkezettek által letétettem az irántam való hűség esküjét. Az Istentisztelet végével a várban lakomát adtam, melyre több városi lakos is meg lett híva, s hetedfél óra után kiadtam a szükséges parancsokat 6-án leendő elútazásunkra.

6-án néhány személyből közigazgatást nevezve ki, s a lakosokat megesketve, hogy a míg mi Kamcsatka tartományában leszünk, semmit mi ellenünk meg nem mozdítanak, mindkét fél teljes megelégedésére (bár különböző okokból) megkezdtem az útazásomat.

Tizenegy órakor elértem Csekavát, a hol a társaim és Csurin kapitány által kicsapongó örömmel lettem fogadva; ez utóbbi megbíztatott, hogy 11-én a hajó vitorlakészen lesz.

7-én megtekintém a munkálatokat s meg voltam elégedve a bajtársaim igyekezetével. Elégültségemet csak fokozta az, hogy száznyolczvan kozákot is ott láttam dolgozni, a kiket ők e segítségre kényszerítettek. Ezen a napon Chrustiew figyelmeztetett, hogy a k a w k a i k a m c s a d á l tojón a helyőrség hadnagyával szövetkezett, s arra vállalkozott, hogy engem megölet. Egyúttal jelenté, hogy ez a tojón beszélni akar velem.

Én mindjárt parancsot adtam, hogy fogják meg és hozzák elém. Ő tagadta a vádat, bár elismerte, hogy a hadnagy tett neki ilyen ajánlatot. Egy pisztolyt találtak nála elrejtve, a mi nevelte a gyanút; én abban a véleményben voltam, hogy jót fog neki tenni, ha ötven botot veretek rá. Alig kapott tizenkettőt, kivallotta minden bűnét, s elmondá, hogy a hadnagy és Gurgiew, Chrustiew sógora, ki a régi kormánynak nagy híve volt, a szomszédfalu tojónjánál vannak.

Erre a vallomásra odaküldtem Kuzneczowot hat szövetségessel, hogy a gonosztevőket fogják el, a kikkel öt órára visszatértek. Az ítéletük és annak a végrehajtása másnapra lett elhalasztva. Ugyan e napon kaptam valami harmincz asszonynak és leánynak az esedezését, a kik a kedveseik sorsában osztozni óhajtottak. Mivelhogy azonban annyi embert a hajón elhelyezni lehetetlen volt, csak hármat vettünk fel közülök, a többinek azt mondtuk, hogy mihelyt egy szigetre találunk, onnan majd küldünk értük egy hajót.

8-án reggel elítélte a társaság Gurgiewet, a száműzöttet és Valnoy hadnagyot ötven kancsukaütésre, a tojónt kétszer annyira. Ezt a büntetést nyomban végre is hajtották; s Gurgiewet és Valnoyt visszaküldték a városba, hogy gyógyíttassák magukat.

E napon tizennégy száműzött jött oda különböző helyekről, a kik kértek, hogy vegyem fel őket a társaságunkba, a mi meg is történt. Hat órakor a hajót felkötelezték s mi az élelmiszereinket még megszaporítottuk huszonkét besózott medvével.

9-én és 10-én a társaság a hajó málházásával foglalkozott, 11-én minden készen volt az útazásra, én a túszokat visszaküldtem a városba, az egyetlen Szudejkin titkárt kivéve, a kit a társaság kényszerített velünk jönni és s z a k á c s k é n t szolgálni, hogy leszolgálja mindazokat a bűneit, a miket ellenünk Kamcsatkában elkövetett. A mint a hajóra léptem, felhúzattam a l e n g y e l k o n f ö d e r á c z i ó zászlóit, mely ünnepélyesség húsz ágyúlövéssel lett üdvözölve.

GRÓF BENYOVSZKY MÓRICZ EMLÉKIRATAINAK
FOLYTATÁSA.

KAMCSATKA FÉLSZIGETÉTŐL CAXTONIG KHINÁBA.

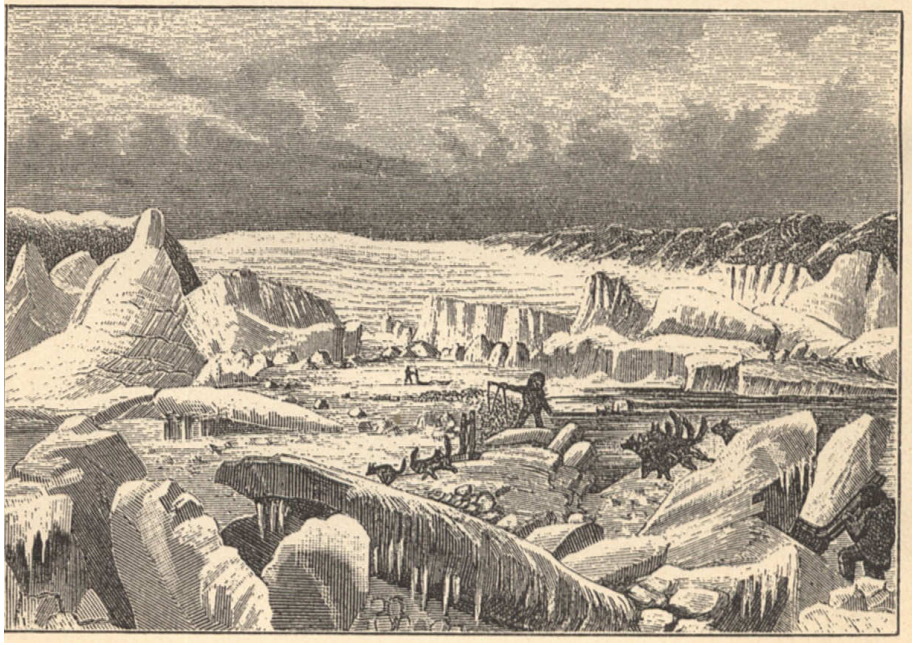

A JEGES TENGER PARTJAI.
(Fényképi felvételek után.)

Május 11-én 1771-ben szálltam a Szent-Péter és Pál hajóra a Bolsai kikötőben. A hajós-szolgálatot következő módon osztottam fel magunk között:

Magam - a vezénylő.

Chrustiew gróf, másodvezénylő.

R a n g o k .

Hajó-farban:	Hajó-orrban:
Pánow	Wynbláth
Kuzneczow	Stefánow
Zablikow	Meder
Popow	Izmailoff
Loginow	Boscarew
Urbanovszky	Gurczinin
Csurin	Kostromin
Contrathimaitre	Báturin
37 legény.	36 legény.

Összesen 73 szolgálattevő.

9 nő és
12 utazó } 21 személy.

Mind együtt 96 személy.

A hajó oldalába ágyúlő-ablakokat vágattam - húszat. Tizenkét ágyúnk azonban csak fából volt.

Egyéb felszerelései a hajónknak ezek voltak, az élő személyzeten kívül:

8	ágyú.
2	haubicz-ágyú.
2	bombavető-mozsár.
120	szuronyos puska.
80	kard.
60	pisztoly.
1600	font lőpor.
200	mázsa puskagolyó.
800	font füstölt hús.
1200	font besózott hal.
3000	font szárított hal.
1400	font czet-olaj.
2000	font czukor.
500	font thea.
4000	font megromlott liszt.
40	font vaj.
133	font sajt.

6000 font vas-szerszámok.
120 gránát.
900 ágyúteke.
80 font kén.
200 font salétrom.
1200 font (itt hiányzik a szó a kéziratban) - hihetőleg faszén.
36 tonna víz.
160 láda szőrme.
14 horgony, kötelek és változtatáshoz való vitorlák.

Egy dereglye és egy csónak.

A hajó nyolcz láb tizenegy hüvelyk, s nyolcz láb 5 hüvelyk mélyen járt a vízben.

Tizenegy órakor délelőtt istentiszteletet tartattam, a görög egyház szertartásai szerint. Elénekeltük a Te Deumot, s az egész társaság megújítá az esküjét a hozzám való hűségre. Este öt órakor kivontattuk a hajót a folyam torkolatáig s ott horgonyt vetettünk.

Csütörtökön május 12-én szedtük fel a horgonyt; akkor szabadon eresztők a túszokat, s megindultunk az öbölből kelet felé. Könnyű észak-északnyugati szelünk volt.

A nap ködös volt, s miután teljes szélcsend állt be, horgonyt vetettünk három és egy negyed fonálnyi mélységben, durva, zöldes fövény talaja fölött. Négy órakor valami szellő támadt, azzal kivitorláztunk a két part között. A hajó fennakadt egy jégtömegen, melyet egy ágyúlövéssel szétrobbantottunk. A szállásmester értesítése szerint »minden rendben volt.« Fél háromkor hat hüvelyk víz volt a hajó-fenékben. Kiindultunk 52° 32’ Sz., 359° 0’ H. alatt s vitorláztunk 51° 34’ Sz., 358° 36’ H.-ig Bolsától É.-ÉNy.-i szél, vízáramlat Déltől Északnak; hajóirány Délnek.

Pénteken, május 13-án borongós felhős idő, kemény É.-ÉNy.-i szél, horgonytalaj 16-17 fonalnyi mélyben, finom zöld fövényen. Nagy áramlat É.-É.Ny.-ról. Hajónkat folyvást délnek tartottuk, este bevontuk a bram vitorlákat. Virradatkor megpillantók az alayd sziklafokot nyugaton. Reggel kilencz órakor tanácsot tartottunk, mely irányban haladjunk tovább. Én azt indítványoztam, hogy valamelyikénél a kurili szigeteknek vessünk horgonyt, némi élelmi szer beszerzése s kenyérsütés végett: a társaság beleegyezett.

Szombaton május 14-én a kurili szigetek közt valánk; homályos, ónos idő, havazással s igen rendetlen tengerárral. Láttunk több czethalat, melyeket a kardhalak üldöztek. Erős áramlat Északtól Délnek: futásunkat D.-DK.-nek irányoztuk s két szigetet kaptunk látó-távolunkba, az egyik jobbról D-K.-nek, a másik D.-DNy.-nak. E szigetek megpillantása némi zavart idézett elő. A társaság egy része azt kivánta, hogy vessek horgonyt, s miután nem álltam rá a kivánságukra, elkezdtek fenyegetőzni, úgy hogy kénytelen voltam őket fogságra vettetni. Erre elhatározám, hogy a kurili szigeteknél nem kötök ki, tartva a zendüléstől. Az e két sziget közötti csatornában 23 fonalnyi mélységet találunk, szép homok és koralltörmelék fölött. Este hat órakor a szél növekedett, éjszakára behúztuk a vitorlákat, s hajnalban egy bajdárt (parti csónak) pillantánk meg, mely láttunkra azonnal a partra sietett. Sok madarat láttunk déltől észak felé repülni. Kivitorlázánk az 50° 27’ É. Sz.-ből, 359° 15’ H.-ból, 50° 15’ Sz.-be és 360° 30’ H.-ba. Szél Ny.-ról tengerár É.-ról D.-nek, irányzat D.-K. 19° 37’.

Vasárnap május 15-én homályos, ködös idő, kemény, kitartó szél, este magas ár, a hajósnép kötélfonással foglalkozott. Úszó tengerhinárral és néhány czethallal találkoztunk.

Hétfőn május 16-án komor felhős idő, sok hóesés, változó széljárás. E napon Izmailoffot azzal vádolták, hogy a két kamcsadált lázadásra izgatta, be kellett őt csukatnom, kenyérre vízre.

Kedden május 17-én derült idő, állhatatlan széljárás, néha kisütött a nap. Este eső és hó; néhány halat fogtunk. Czethalakat láttunk Délről Északnak úszni s szint ezen irányban vándormadarakat. Éjjel friss szelet kaptunk s dagadó árt.

Szerdán május 18-án zavaros ködös idő hóval, esővel, nagy mennyiségű tengerhinár a hajó körül; abból egy jó csomót összeszedtünk, szükségünk lehet rá. Több saskeselyűt láttunk, a dereglyénk kitatarozásával és a fegyverek tisztogatásával telt az idő.

Csütörtökön május 19-én a Behring-szigeteket pillantánk meg. Zavaros idő. Pontos megfigyelés szerint e sziget északi távolát Bolsától 55° 15’ s hosszát 8°-ra becsültem. Fél tengeri mértföldnyire a szigettől horgonyt vetek 28 fonalnyi mély fölött, durva homok és csigatalajon.

Azután kiküldtem Pánowot tíz fegyveressel, hogy kutassák fel a szigetet; meghagyva nekik, hogy ha alkalmas helyet találnak a tanya-ütésre, azt három lövéssel adják tudtomra, s a csónakot rögtön küldjék vissza. Ha azonban valami hajót találnak a kikötőben, rögtön térjenek vissza, a nélkül, hogy partra szállnának. A mint eltávoztak, felhúzattam a horgonyt, s a szél által a sziget felé hajtattam a hajót. Egy negyed mértföldnyi távolban a szél alább hagyott, kénytelen voltam megállni. Nemsokára megkaptuk a jeladást s egy öbölbe értünk, a hol ötven fonálnyi mélyben jó talajt leltem. A csónakot visszaküldtem, hogy az öböl mélységét mérjék meg, a hol azután nyolcz fonalnyi mélyben kikötöttünk.

Pénteken május 20-án horgonyon a Behring-sziget egy öblében; szép idő, szélcsend. Ámbár Pánow azt állította, hogy semmi lakókat sem talált a szigeten, mégis kiküldtem egy csapatot, hogy czirkáljanak szélylyel, egy másikat pedig, hogy építsenek kunyhókat és kemenczéket kenyérsütésre. Magam is szándékoztam partra szállni; elrendelém, hogy az ágyúfödélzetet tisztogassák fel, s az élelmi készletünket szellőztessék ki, s azzal magam, hat társammal, kieveztem a kis csónakon.

A mint partra szállék, sátort verettem, s ott bevártam a kiküldött kémlő csapatot. Öt órakor érkeztek vissza, s tudósítanak, hogy mintegy óra járásnyira az öböltől fedeztek fel egy barlangot. Találtak benne egy kutyát, meg egy levelet egy hordó alatt. Kuzneczow, a csapatvezető, az mondá, hogy ő talált még a barlangban négy kis tonna, czetolajat, s mintegy tíz, tizenkét mázsa besózott halat a barlangban. Úgy vélte, hogy kell embereknek lenni a szigeten, mert friss lábnyomokat látott a hóban s egy újon épült fürdőt fedezett fel.

Hogy bizonyosságot szerezzek a dologról, elolvastam a levelet, mely akként hangzott:

»Üdv nektek, kik e szigeten kiköttök. Jelentem, hogy az Erzsébet hajó, mely 1769-ben az én vezetésem alatt az ochoczki kikötőből elvitorlázott, a vihar által megrongált állapotban egy egész évig maradt e szigetnél. Többszöri sikertelen kisérlet után hajónkat az Ochoczkba visszatérésre alkalmassá tenni, szétdaraboltuk azt, s dereglyéket csináltunk belőle, melyeken most fogok útnak indúlni a keleti szigetek felé, abban a reményben, hogy valahol találok egy hajóra, mely engem a hajós-népemmel együtt visszaszállít. Írtam ezt 1771-ben január 24-én.

OCHOTYN IVÁN, kapitány.
BALARIKOW BOLDIZSÁR, kormányos.«

A sziget déli tájékán öt keresztet is talált Kuzneczow, melyeknek egyikén ez a felirat volt:

»Istennek tiszteletére és Szent-Miklóséra állítá fel ezen keresztet Kreniczin Péter, a kaliforniai út felfedezésére kiküldött hajó vezetője 1769-ben április 28-án.«

Ennek a keresztnek a felfedezése nem volt ránk nézve nagy fontosságú, de annál hasznosabb volt, hogy találtunk itt valami répafajtát és igen jó fokhagymát; a besózott hal és a czetolaj is szívesen lett fogadva. A mint a levelet jobban átvizsgáltam, azt jegyzem meg, hogy azon az írás még egészen friss volt, s visszaemlékeztem rá, hogy hallottam én már többször erről az Ochotynról beszélni: Ochoczkban azt hitték felőle, hogy kalózzá lett. Kérdeztem a társaimtól, hogy nem ismeri-e őt valamelyikük? s többektől értesülék, hogy Ochotyn nem orosz, hogy azt a hajót, melyet vezetett, erővel foglalta el, miután a hajós-népet a maga részére hajtotta. Később aztán az aleuti szigeteken telepedett le, s az utóbbi években több orosz hajót elrabolt, a melyeknek a legénysége önkényt alája vetette magát; úgy mondák, hogy legalább száz európai van a vezénylete alatt, s hogy egy csapat szigetlakó főnökévé választá meg.

Ez értesülésből azt következtetem, hogy Ochotynnak, vagy legalább az emberei egy részének itt kell lenni a szigeten, s azzal kiválasztottam öt embert a társaságunkból, kiket jól felfegyverezve és éléssel ellátva kiküldék, meghívó-levelet adva nekik Ochotynhoz, vagy annak a híveihez. Minden baleset megelőzése tekintetéből mind a hajón, mind a parton fegyveres előőrsöket állíték fel.

Szombaton május 21-én a Behring-szigetén, a társaim által Móricz-öbölnek elnevezett kikötőben. Mai nap kihordtuk a lisztet a partra, s öt sütőkemenczében, a melyeket e czélra építettünk, kenyeret sütöttünk belőle. Társaim jó tágas kunyhót ütöttek össze a számomra. Huszonkét emberemnek dolgot adtam a besózott halnak és a czetolajnak a hajóra szállításával; hatot kiküldtem fát vágni, s Nikita ácscsal a vitorlarudakat javíttatám ki. Estig huszonnégy hordó friss vizet, négy öl tűzifát, a sóshal nagy részét s egy láda fokhagymát szállítánk fel a hajóra.

Az éj nyugodtan folyt le; reggel öt órakor azonban azzal a hírrel költött fel Chrustiew, hogy a sziget déli oldalán többrendbeli lövést hallott. Én gyorsan felkelék s a többiektől is hasonló értesülést nyertem. Fel kellett a népünket lármázni; húsz ember jött hozzám a hajóról. Azokból én tizenhatot Wynbláthtal kiküldék a dereglyén az öböl déli része felé, hogy tudja meg, mit jelent a lövöldözés s szükség esetén siessen segítségére a társainknak.

Ezeket útnak indítva, átruháztam Chrustiewre a vezényletet, s magam nyolcz emberrel a ladikba szálltam. Nemsokára elhagytuk az előre küldött dereglyét s a mint az öböl déli pontjára értünk, egy bajdarát pillantánk meg, mely öt emberrel felénk evezett. Közeledésükkel észrevettük, hogy oroszok; egyikük hallót kiáltott s azt mondá, hogy levelet hoz a Szent-Péter-hajó parancsnokának. Nemsokára odaértek hozzánk s átadták nekem a levelet, melyet én elolvastam s azzal felhívtam őket, hogy jöjjenek a hajómra. Könnyen ráálltak, s elmondák, hogy a főparancsnokuk úgyis megparancsolá, hogy a hajómra jöjjenek. Tíz órakor elértünk velük a hajóhoz.

Ott az embereimet a legnagyobb zűrzavarban találtam. Stefánow jelenté, hogy ő egy bizonyos Andreanow Alexi által zendülésről lett értesítve. Vizsgálatot rendeltem el s abból kiderült, hogy Izmailoff az ő czimborájával Zablikowval együtt, meg még tizenöten esküvel kötötték le magukat, hogy a legelső alkalommal, a midőn az én embereim legnagyobb része a parton lesz, engem megrohanjanak a hajón, s aztán visszavigyenek Kamcsatkába, ha pedig ez a tervük nem sikerűlne, engem megfojtsanak, a hajót felgyújtsák s a dereglyével tovameneküljenek a szigetről.

Ezt a vallomását Andreánownak megerősíté még Popow és Rábulow is. Én abban a pillanatban felfegyvereztem mindazokat, a kikben bízhattam, s azzal kimustráltam a társaságból azokat, a kiket a cselszövény intézőinek felismertem. Azokat nyomban bilincsbe verték s kiszállították a partra, a hol egy általam kinevezett bíróság, Chrustiew elnöklete alatt, ítélni fog fölöttük. Ez ügyet elintézve, minden figyelmemet arra fordítám, hogy Ochotyn levelének elhozóit minden lehető udvariasságban részesítsem.

Vasárnap május 22-én a Szent-Móricz-öbölben a Behring-szigetén; borúlt idő, esővel; délnyugati szél. Délután három órakor a hadsegédem átnyújtá az egész társaság emlékiratát, melyben azt követelték, hogy Izmailoff és Parencsin kamcsadál, feleségével együtt a partra kitétessenek, s a szigeten hagyassanak, a többi összeesküvőket pedig, a kik általuk elhagyták magukat térítettetni, ötven korbácsütés kiszenvedése után az eddigi foglalkozásukba vissza lehet helyezni, ha elébb a hűség esküjét leteszik.

Én e kívánságot készséggel hagytam helybe, mert nagyon szükséges volt példát adni, s ily eljárással az én tekintélyemet megszilárdítani. Miután határozatomat ráírtam az ítéletre, az egész társasággal megismertetem az általam kapott levél tartalmát.

»Üdv a Szent-Péter-hajó vitéz és rettenthetlen parancsnokának és az egész társaságának.

Drága barátim és bajtársaim! Nagy örömmel hallottuk szerencsés megérkezésteket e szigetre. Küldötteitek elmondák egész szándékaitokat, s mi őket nem túszokúl, hanem mint jó barátokat tartottuk vissza, a kiket majd élelmi szerekkel küldünk vissza, a mire kétségtelenül szükségetek lehet. Engedjétek meg a mi társainknak, kik e levelet hozzátok viszik, hogy hajótokra mehessenek, valószínű, hogy ismerősökre fognak ott találni, a mi nekünk nagyon kellemes volna. Kérjük a parancsnokot, tudassa velünk, nem tetszenék-e neki velünk értekezni, s e végből az embereinket azzal az izenettel küldeni vissza, hogy mely helyen legyen e találkozó? Mindnyájatoknak jólétet kivánunk s ajánljuk magunkat barátságtokba. Éljetek boldogúl.

OCHOTYN IVÁN,
a társaság nevében.«

Miután a többiek különféle véleményeit kihallgattam az iránt, hogy mi lesz legjobb tennünk, azt határozám, hogy egyet az öt közűl visszaküldök a válaszommal, négyet pedig itt tartok, a míg az én embereim visszajönnek. Levelem tartalma így hangzott:

»Nem vagyok képes leírni, mily nagy örömöt szerzett nekem a ti jelenlétetek híre ezen a szigeten. A hírhedett Ochotyn viselt dolgainak híre már az elmúlt évben megnyerte az én becsülésemet iránta, s semmi sem tart vissza, hogy őt meglássam, s barátságom felől biztosítsam.«

»Elővigyázatomat, melyet összejövetelünk alkalmával tanúsítok, ne tulajdonítsátok bizalmatlanságnak, hanem gondoljátok meg, hogy a túlságos óvakodás csak a gyávákat sértheti meg. Arra kérem tehát Ochotyn urat, hogy jöjjön el holnap hat órakor, négy társával az öböl déli pontjához, a hová én ugyanannyi emberemmel elmenni szándékozom. A mint szemtőlszembe leszünk, lerakjuk a fegyvereinket, s testvéries bizalommal üdvözöljük egymást.

MÓRICZ ÁGOST.«

Ezt a napot azzal töltöttük, hogy a kétszersültet, melyet az embereink a megromlott lisztből sütöttek, a hajóra hordattuk. Estenden megengedtem hat emberemnek, hogy vadászni mehessen, azzal a parancscsal, hogy reggel hét órára visszatérjenek. - Meder úr ez alatt visszaérkezett s néhány diót és kámforfadarabokat hozott, a miket a parton talált. Tizenegy órakor észrevettük, hogy a horgonykötelünk el van vágva s volt elég bajunk, míg azt újra a horgonyhoz köthettük. Reggel öt órakor három lövést tettem, s a hajó kormányzatát Pánowra bízva, magam négy szövetségesemmel a ladikba szálltam.

Háromnegyed múlva megérkeztem a pontra, a hol már Ochotyn reám várt s igen nyájasan fogadott. Igen szép alak volt, harminczhat esztendős, jól beszélt németűl és francziáúl. Az első üdvözlések után elbeszélte nekem a maga történetét és kalandjait, a mik érdemesek volnának a külön feljegyzésre. Én azonban csak a fődolgokat akarom megemlíteni.

Ochotyn jó családból származott Szászországból, s Erzsébet czárnő alatt mint százados szolgált a szamolenszkói ezredben, a honnan Apraxin tábornok segédjévé lépett át. Midőn ezt a

tábornokot a czárnő parancsára elfogták, Ochotynt, éppen úgy, miként Kluzevszky bárót, ki Fiskin név alatt most is Jakuczkban él száműzötten, fogságra vetették, a honnan nem szabadúlt ki elébb, mint a Szibériába száműzetése alkalmával. Jakuczkba sikerűlt azt a kegyelmet kivívnia, hogy Ochoczkba küldjék, a hol aztán egy tengeri vidra vadászatra felkészült hajóra szállott. Ezen hajón két útfordulót tett, a harmadiknál sikerűlt neki ötven hajóslegény hűségét megnyerni, a kiknek a segélyével a hajót az aleuti szigeteknél hatalmába kerítette, s azzal még két más hajót is elfoglalt, melyeknek a hajósnépe mind melléje állott. Ekkor állt a csapatja százharmincznégy emberből, mind elszánt ficzkók, a kik képesek voltak az egész ochoczki tengeri erővel szembeszállni.

Tizennyolcz hónap múlva egyikén a legnagyobb aleuti szigeteknek letelepedett, a hol társai a szigetlakók leányaival összeházasodva a bennszülöttekkel közelebb viszonyba hozták a társaságot. E szigetlakókban vetett bizalma arra a gondolatra hozta, hogy itt telepeket alapítson, minthogy azonban ehhez a szükséges fegyverek és eszközök hiányzottak nála, elszánta magát, hogy nekimegy Kamcsatkának és Ochoczknak; mindkét várost tőből kiforgatja, s elhoz belőlük mindent, a mi czéljaira szükséges.

Ekként végezve az elbeszélését, azt az indítványt tette nekem, hogy egyesítsük az erőnket a legvéresebb bosszúállás tervére, melyre szomjazni mindkettőnknek oka van. Ezen egyenes felhívásra azt feleltem neki, hogy nem áll hatalmamban az ő szándékát előmozdítani, miután helyzetem a leggyorsabb visszatérést követeli Európába. A tervezett vállalat szerencsés sikerültéhez különben a mostani ereje is elég. Ha azonban az a szándéka, hogy ezeken a szigeteken telepeket állítson fel, akkor az a tanácsom, hogy fordúljon valamely európai hatalmasághoz támogatásért, mely czélra magam is felajánlom közvetítő szolgálatomat.

Ez a tanácsom észszerűnek tűnt fel előtte s ő elfogadta a felajánlott szolgálatomat, melyet a maga helyén majd bővebben följegyzek. Én viszont a magam részéről hív tudósítást adtam neki az én eseményeimről, s erre kölcsönös barátságot fogadtunk egymásnak, s ekként váltunk el: ő, hogy a társaihoz visszatérjen, én pedig, hogy a hajómhoz evezzek, a hol mindent a legnagyobb rendben találtam.

Megjegyzem, hogy Ochotyn családja Szászországban Leuchtenfeld név alatt ismeretes; Ochotyn hivatkozott szavai hitelessége tekintetéből Laffert báróra, ki, mint porosz tiszt, Kolimába száműzetett s 1760-ban (a hét éves háború bevégezte után) a porosz király sürgető követelése folytán bocsáttatott vissza Európába.

Hétfőn május 23-án derűlt idő, délnyugati széllel; az egész nap a hajó tatarozásával tölt el. Három órakor érkezett egy csónak Ochotyntól, százötven szép tengeri vidrabőrből álló ajándékkal, a melyért én viszont kétszáz font lőport, száz font ólmot, jó mennyiség vas-szerszámokat küldtem neki vissza, s a mit az emberei bizonyára legszívesebben fogadtak, kétszáz rőf posztót és huszonöt zsák árpalisztet.

Este ismét két zsák kétszersültet és két hordó sóshalat szállíttaték a hajóra. Éjjel, Pánow társaságában felkerestem Ochotynt. Találtunk hat jól épített és palánkkal körűlkerített kunyhót, melyeket négy kis ágyú védett. Éppen a tűz mellett ült harminczöt bajtársával. Theázás közben az egész éjet beszélgetés és levelek írása mellett töltöttük, melyeket Ochotyn rám bízott, hogy valamely európai hatalmat nyerjek meg a tervei számára. Szürkületkor búcsút vettünk, s nyolcz órára visszatértünk a hajóra. Tíz órakor összegyűjtöttem az egész társaságot s eléje terjesztém, hogy szándékom a szigetet elhagyni és Khina felé folytatni az útat, a honnan legkönnyebben térhetünk majd vissza Európába. Erre az indítványomra azt kérte a társaság, hogy engedjek időt a meggondolásra a holnapi napig.

Nordenskiöld hajói: »VÉGA« és »LÉNA«. 1878 augusztus 12-én.

Jégtorlaszok a »VÉGA« téli tartózkodási helye körül.
(1878 október 2-ától 1879 július 18-ig.)

Kedden május 24-én ködös idő, déli szélrohamokra hajló. Két órakor délután a segédem három küldöttét a társaságnak vezette hozzám, a kik tudatták velem, hogy a társaság azt határozta, miszerint Kamcsatkától északnak keressük az útat, miután a nyárszak kedvezni látszik, s e szerint - ha csak leküzdhetlen akadályok nem tódulnak elénk, Amerika partjait elérhetjük valahogy.

A barátaim által értesültem már, hogy a társaság el van rá szánva ezt a tervét, ellenemre is, követni; azért beleegyeztem az indítványukba, nem örömest akarva nyiltan ellenük szegülni.

Nagy része az embereimnek megbánhatta már azt, a mi Kamcsatkában történt, s hajlandóságot érezhetett, árulást követni el ellenem, a mihez Kamcsatka szomszédsága minden módot megkönnyített.

Este felé azt a tudósítást kaptam Ochotyntól, hogy Stefánow írt neki, miszerint ő el lenne határozva egy csapattal a mieinkből az ő társaságához átállni, a miért is Ochotyn azt tanácsolja, hogy minél elébb hagyjam el ezt a szigetet; biztosított felőle egyébiránt, hogy zendülés esetére nekem segítségemre fog sietni a bűnösök megfenyítésében.

Ezt a tanácsot követve, kemény vizsga alá vettem az egész társaságot, s kinyilatkoztattam valamennyiük előtt, hogy én az ő tervükbe csak nagy kedvetlenűl egyezek, mivel meg vagyok felőle győződve, hogy ez bennünket csak szerencsétlenségbe fog dönteni, melyet még most módunkban van kikerülni. Határozottan megmondtam, hogy nem tartom lehetőnek a csukcsi előfokot megkerülhetnünk, s hogyha a keleti paszszátszél elmarad, éppen olyan lehetetlen lesz ránk nézve Amerika partjaira eljutnunk; - minthogy azonban el vagyok rá szánva, hogy a magánynézeteimet a társaság kivánatainak áldozatúl hozzam, a melynek akarata rám nézve mindig törvény leend: tehát kész vagyok a kivánságukat betölteni, egyúttal azonban szükségesnek tartom figyelmeztetni őket, hogy alapos okaim vannak a gyanúra, miszerint többen közülök a közös boldogulással szemben álló terveket koholnak. Még most elhallgatom az intézők neveit, abban a reményben, hogy önkényt visszatérnek a kötelességeikhez; de nyiltan kimondom, hogy ezt a kíméletet csak ennek az indító oknak tulajdonítsák.

Mivel tehát elhatározám a legelső kedvező széllel elhagyni a szigetet, kiküldék egy csapatot, a végett, hogy a parton állítsák fel az emlék-keresztünket, a melyre ez volt írva:

»1771-ben május 24-én Benyovszky Móricz Ágost Aladár állíttatá fel ezen keresztet, szerencsés megmenekülésének emlékére a kamcsatkai száműzetésből.«

Tíz órakor Stefánow engedelmet kért, hogy velem egyedül beszélhessen. A mint az odumba bebocsátottam, azt mondá, hogy ő egy fondorlatot fedezett fel ellenemben, azonban el van határozva, hogy engem soha többé el ne hagyjon; sőt megtartásomban munkálkodjék.

Én erre azt feleltem neki, hogy nagyon csodálkozom ezen nagy barátsága fölött; mert hiszen, ha az árulástól félnék, hát legelébb is őt magát kellene elfogatnom, a ki ellen megfelelő bizonyítékaim vannak; de mivel nekem nem természetem a rettegés, tehát köszönje a szabadon járás-kelését egyedül az én megvetésemnek. - E válaszom után megmutattam neki Ochotyn levelét, s megmondám, hogy hajlandó vagyok mindent elfeledni, s még csak a bűntársai után sem tudakozódni, ha őszintén megbánja a dolgát, s nekem nem ad több alkalmat, büntetésre méltó szándékaira visszaemlékeznem. S ennek bizonyságáúl, hogy mennyire megy a kíméletem, azt is megigérem, hogy gonosz tettét mély titokban fogom tartani, hogy az általános méltatlankodást fel ne költsem ellene. Az a szilárdság, a melylyel hozzá szóltam, egészen megporhanyítá; lábaimhoz borúlt, beismerte vétkes voltát, s bocsánatot kért, s azt tőlem megkapta.

Szerdán május 25-én borúlt, felhős idő, a sziget köddel borítva, változó szél Dél és Nyugat között, a nyilt tengeren D.-DNy. szél. Vitorlának eredtünk; három órakor a dereglyét és ladikot felhúztuk s futásunkat Északnak irányoztuk. Este felé a szél Déltől Keletnek fordúlt, reggel a sziget északi pontja Kelet-keletnek állt, egy negyed Délnek.

Csütörtökön május 26-án derült ég, néha hóesés, kemény fagygyal. Nehéz áramlat Délnyugatnak. Este némi úszó fát láttunk rátapadt jéggel. Az éj leszálltával nagy vonat madarakat láttunk Északtól Délnek repülve. Az ég egész éjjel derült volt, a csillagok ragyogtak, hanem a hideg annyira növekedett, hogy a kötélzetünk kezdett megmeredni. Napfelköltével körül voltunk véve úszó fával és jégzajjal. Tíz órakor egy czethal oly közelbe tört hozzánk, hogy kénytelen voltam ráágyúztatni. A második golyó a víz alá kergette.

Pénteken május 27-én vitorla alatt. Derült idő, erős hideg, a szél erős és rendetlen, nehéz hullámzás. Hajónk többször összeütődött roppant nagyságú jégtorlatokkal, melyeknek síkja fával volt belepve. Este két jégtorlat közé rekedtünk, melyek a hajó irányzatában úsztak. A hajó ütődése a jégfalakhoz nagy károkat okozott az ormányában. Éjszaka egy olyan hirteleni taszítást éreztünk, hogy a hajónk rögtöni szétzúzatásától kellett tartanunk. A jégtábla erős nyomása hajónk oldala ellen, ennek recsegő bordái, nevelték rémületünket, utoljára erős repedés támadt rajtuk, úgy hogy egész éjjel szivattyúznunk kellett a vizet. Reggel a vitorláinkat fagyva és megrongálva találtuk, mely okból parancsot adtam, hogy minden árbocz tövénél tüzet rakjanak: ezek is két hüvelyknyi jéggel voltak borítva. Ezzel a móddal sikerült a vitorlákat felengesztelnem. Tíz órakor széttört a kormányoldalon levő jégtorlasz, s az ormányoldalon levőtől megszabadítottuk magunkat.

Szombaton május 28-án. Derült idő, hó nélkül; ámde elviselhetetlen fagy. Erős, rendetlen szél, nehéz áramlattal É.-ÉK.-ről. A megsérült vitorlapóznákat leszedtük s újakkal cseréltük fel. Három órakor Északnak egy hajót pillantánk meg, három mértföldnyi távolban. Este kivetettük a fenékmérőt, de nem találtunk talajt. Éjjel az idő rendkívül hideg volt és derült. A szél gyorsabb lett s a hajó sebesen haladt. Virradatra szárazföldet láttunk s én rendelkeztem, hogy rajzot vegyenek fel róla, s ámbár az orosz térképek eltérő adatai megzavartak, mégis azt véltem, hogy ez az Apachazána előfok volt, 59° szélességben, 13° 20’ hosszúságban Bolsától. Ny.-DNy. szél. Tengerár É.-tól D.-nek, irányzat K.-ÉK.

Vasárnap május 29-én. Kemény szél, borús, felhős idő, nagy hullámokkal É.-Ny. felől, melyek nagy veszedelembe hoztak bennünket, óriási jégtorlatokat hajtva felénk. Ezek a jégcsoportok egész hegyeket alkottak körülünk s elkerülhetlen végenyészettel fenyegettek. A hajó minden perczben hozzájuk ütődött s félre fordúlt miattuk, néha meg egy nagy jégdarab odafagyott a széléhez s felemelte a hajót a vízből.

Minden hajóingást valami csodálatos csörömpölés követett, a mit a hozzátapadt jég töredezése okozott. Félelmünket még nevelte a hajófenékben megszaporodó víz, s éjjel a társaság rémülete egész a kábulatig hágott. Reggel négy órakor a szél még erősebb lett s letépte az elővitorláink rúdjait; öt órakor elvesztettük a Bezán árboczunkat. Hat órakor a hajó a bal oldalára feküdt s a kormányrúd nem volt mozgatható. Szerencsénkre reggel megláthattuk, hogy egy nagy jégdarab szorúlt oda a kormányunk és a hátsó steven közé. Két emberemet odarendeltem, hogy verjék ki onnan, s arra a hajót ismét a jobb oldalára fektettük. Jó szerencsénk, hogy ez nem éjjel történt velünk; mert akkor menthetlenűl veszve lettünk volna. Délben csillapúlt a szél, s mi harmadfél mértföldnyire voltunk a parttól. Fél nyolczkor huszonkét hüvelyk volt a víz a hajófenékben, melyet ki kellett szivattyúznunk.

Hétfőn május 30-án. Borúlt ködös idő. A szél körűlfordult Délkeletnek, borús idővel; alkalmilag kivetettük a fenékmérő-ólmot, s nyolczvanöt fonálnyira talajt találtunk, szürke homokkal és törött kagylókkal. A tenger jéglapokkal volt fedve.

Kilencz órakor Chrustiew a társaság nevében gyülést tartatni kivánt, melyet én azonnal helybenhagytam. A mint együtt voltak a szövetségesek, azonnal felkértek, hogy ne folytassuk tovább az irányunkat Észak felé; mivel átlátják, hogy ez végveszélyünket vonná maga után. Ez nekem kellő alkalmat adott szemükre hánynom irántami csekély bizalmukat, a midőn arra kényszerítettek, hogy ezt az útat válaszszam. Eléjük tártam, minő rossz következései lehet-

nének, ha még egyszer arra kényszerítenének, hogy az ő kényüknek magamat alávessem. A rémítő jéghegyek, melyek őket félelemre gerjeszték, még ott voltak körülöttünk. Így aztán nem volt nehéz az egész társaságtól megnyerni azt az igéretet, hogy jövendőben szabad kezet engednek azt tennem, a mit jónak látok. Annak a bizonyságául, hogy meg vagyok velük elégedve, kettős adag pálinkát osztattam ki közöttük.

Tíz órakor értesített Pánow, hogy szövetségeseink egy része azt határozta, miszerint a legelső alkalommal, a midőn horgonyt vetünk, elhagy bennünket.

Ezt a felfedezést közvetlenűl megerősíté négy legénynek a megjelenése, kik egy csapat nevében, melynek létszámát megmondani vonakodtak, azt kivánta, hogy ereszszem ki őket a partra, tengeri vidrákat vadászni, a miknek az irháját majd jól értékesíthetjük.

Az az elhatározottság, a melylyel e küldöttek kivánságukat előadták, gyaníttatá velem, hogy itt zendüléstől lehet tartani, a mely annyival veszedelmesebb leendett, mivelhogy itt még olyan földet láttunk, mely Kamcsatkához tartozik. - Ez okból arra kértem őket, hogy várjanak egy pillanatig az elhatározásomra, s az alatt megbíztam Wynbláthot, hogy gyűjtse össze mindazon szövetségeseket, a kikben bízhatunk, s jöjjön velük a hajószobámba, az alatt pedig Pánow ügyeljen azokra, a kikre okunk van gyanakodni. E megbízásomat haladéktalan teljesíték, mire én a lázadókat azonnal elfogattam, s délutánra elrendeltem a kihallgatásukat.

Kedden május 31-én. Derűlt idő, erős szél, mely mellett csak az alvitorlákat használhattuk, a tenger jéglapokkal fedve. Két órakor délután összegyűjtöttem a hajótanácsot a foglyok kihallgatása végett. Andreánow nyilvánítá, hogy társainak száma megy huszonkettőre, s hogy valószínűleg Stefánow áll az élükön, bizonyosan ugyan nem állítja, mert ezt csak Sacharinowtól hallotta, s ez most kitagadja belőle magát. A tanács úgy vélte, hogy valamennyit ide kell idézni, melyre én a tényállást előadtam s véleményüket kértem. Egyhangúlag azt követelték, hogy a bűnösöket a legszigorúbban meg kell fenyíteni, s ha a bűnszerző felfedezhető, azt a tengerbe kell dobni. E határozás következtében mindazok, a kik helyes okkal a zendülés vezetőiűl voltak tekinthetők, huszonöt korbácsütést kaptak, a többieknek pedig ünnepélyesen bocsánatot kellett kérni a társaságtól. Én azonfelűl minden fegyvert elvetettem tőlük. Pánow, a ki rendkívül dühös volt az unokaöcscsére, a kit örökös fondorkodásban talált, azt mondá neki, hogy ha még egyszer ilyen ármánykodáson kapja, sajátkezűleg fogja agyonütni. Ez az egész társaság előtt tett nyilatkozata különös hatást idézett elő.

Este nagy lármára és dulakodásra jöttem elő a fedélzetre. Ezt Sachárinow támasztotta, Stefánow pajtása, a ki Szibaewet fenyegette, hogy megöli, azonban Chrustiew elfogatta Sachárinowot és békóba verette.

Az éj tiszta volt, de a hideg oly rémséges nagy, hogy minden víz befagyott a hajón. Szerencsénkre a szél minden jeget elsepert az útunkból. Tíz órakor néhány czethalat láttunk É.-tól D.-nek úszni. Tizenegykor Sachárinowot ötven korbácsütéssel kielégítettük.

Szerdán június 1-én. Borúlt ködös idő és hideg. A hajó úszófával körülvéve. Sok vándormadárcsapatot láttunk, miket Urilének neveznek. Egészen fehérek, csak a fejük, s a szárnyuknak és a farkuknak a végei feketék, a csőrük és lábuk világos sárga. Olyan közel repültek hozzánk, hogy kettőt lelőttem belőlük, a melyek olyan nagyok voltak, mint egy récze, a húsuk igen kellemes ízű. Éjjelre a szél sebesebb lett, s délnek fordúlt; csak az alvitorlákat húzattam fel.

Virradóra kivetettük a fenékmérőt, s hatvanöt fonálnyi mélységben találtunk feneket, homokkal, kagylókkal. Tíz órakor föld a láthatáron, mely Kelet-Délnek feküdt; nemsokára kivehettük, hogy sziget. Miután egy másik előfokot is megpillantánk, mely Észak-Keletnek feküdt, elhatározám, hogy e kettő között átvitorlázok. A fenékmérő huszonnégy és harminczhat fonálnyi mélységet mutatott időközönkint. Délben az előfok Nyugatnak, a sziget Délnek látszott.

Csütörtökön június 2-án. Változó idő hóeséssel. Friss szél Dél-Délnyugatról, dagályos tengerrel. Behúztuk a vitorlákat, csak a Bezán- és a Brám-vitorlák maradtak éjen át kifeszítve. Sok fókát és czetet láttunk. Napköltekor jégtáblákkal voltunk körülvéve, a melyeken sok szárazföldi madarat láttunk. A fenékmérő-fonalat gyakran elvágta a jég. Az idő hidegebb volt, mint bármikor.

Pénteken június 3-án. Délután nagy jégmezőt látánk, melyhez nagy tömeg bokorral benőtt föld volt tapadva. A fenékmérő hetvennégy fonálnyi mélyben talált fenékre, durva fövény- és kagyló-talajon. A szél erős volt és csaknem folyvást havazott. Este felé a szél valamit engedett, hanem aztán újult erővel tért vissza. Dél-Nyugatról valóságos orkán támadt, mely akkora dühvel jött ránk, hogy alig hittük a jövő napot megérhetni. A jég oly erővel csapkodott a hajó oldalaihoz, hogy én minden perczben azt hittem, darabokra töri. Szerencsénkre előre gondoskodtam, hogy a vitorla-rúdjainkat és a Brám-vitorlát leszedjék, a Bezán-vitorát is bevonattam. Virradattal az orkán még hevesebb lett, midőn hirtelen egy mértföldnyi távolban egy zátonyt pillantánk meg, melyen a hullámok borzasztón zajlottak. A feljövő nap mutatta teljes nagyságában a veszélyt, mely bennünket fenyegetett, midőn azokat az óriási jégtömegeket megláttuk, melyeket a tenger a zátonyon felhalmozott. Fenékmérő huszonhat fonálnyit mutatott. Tíz órakor földet láttunk magunk előtt.

Szombaton június 4-én. Elhatároztam, hogy a felvett irányban haladok, a míg a két előfok közötti távolságot meg tudom határozni, a melyekről az oroszok azt állíták, hogy igen közel feküsznek egymáshoz. Észak-Nyugatnak vitorláztam a part mentében, s délután négy órakor rájöttem, hogy a szárazföld északi része az amerikai előfoktól keletnek húzódik és kinyúlik. Öt órakor ismét földet láttunk, mely Nyugat-Délnyugatnak feküdt, s felfedeztük, hogy az szigetcsoport. A jég, a mit az ár magával hordott, olyan közel járt hozzánk, hogy éjjel megláthattuk, s virradóra három jégtáblát különböztettünk meg. Hogy ezeknek az irányából kitérjek, oly gyorsan vitorláztam tova, a hogy csak lehetett; s délelőtt 10 órakor földet láttunk, és két csónakot vettünk észre, mely felénk tartott. A fenékmérő 34 fonált mutatott. Tizenkét órakor három mértföldnyi távolban huszonkét fonálnyi mélyben horgonyt vetettünk s felvettük a táj rajzát, 65° 30’ szélesség, 25° 30’ hosszúság alatt. Szél Délnyugat. Áramlat Észak-Kelet. Irányzat É.-ÉNy.

Vasárnap június 5-én. Horgonyon, jégtől körülvéve, állhatatlan szél, növekedő, nehéz tengerrel. Délután 3 órakor odaérkeztek hozzánk a csónakok: az evezősök csukcsiak látszottak lenni. Egy köztünk levő korják által meghivattam őket a hajónkra, feljöttek félelem nélkül. Ezektől biztosan megtudám, hogy nem vagyunk messzebb tizennégy mértföldnél Csukoczkóinosztól, hogy azok a szigetek, melyeket láttunk, négyen vannak, s azok közűl a legdélibb a legnagyobb, s hogy az a nagy előfok, melyet múlt este elkerültünk a nagy Alaksinaország végpontja; e név alatt értik a csukcsiak Amerikát. Négy órakor, miután a jég által veszélyeztetve éreztem magamat, s megértém, hogy ez irányban tovább menni lehetetlen, elhatározám, hogy visszatérek az amerikai partokhoz, a merre kedvező szelünk volt. Abban a pillanatban elmetszették a jégdarabok az alattságot, s nekem alig maradt időm a csukcsiakat megint a csónakjukra bocsátani, holmi ajándékot adva nekik fegyverben és égettborban. Öt órakor délután az alvitorlákkal kiindultunk, a hajó sok vizet fogott már. Tíz órakor láttunk valami feketét déltájnak, mely az említett szigetek közellétét jelezte. Itt a jég kevésbé volt terhünkre, mivelhogy a hajó az áramlat mentében haladt. Hat órakor körülvitorláztuk az Alaksina-fokot, s felfedeztük a zajlat és a part közötti átjáratot. Szerencsénkre itt már nem akadékoskodtak a jégtáblák többé s mi szabadon kormányozhattuk a hajónkat. Mindenesetre helyet kerestem a horgonyvetéshez. Hétfőn június 6-án találtam is egy öbölre. A fenék nyolcz fonáltól egész (itt a kéziratban hézag van)[10] az öbölbe két patak ömlött.

[10] Azt a hézagot ki lehet találni: a 281. lapon azt írja: »kivitorláztunk az Aladár-öbölből;« - tehát a mi a kéziratban hézag, nem lehet mással kitölthető, mint hogy »** fonálig való mélységet mutat: az öblöt elneveztük Aladár-öbölnek.« J. M.

A mint horgonyt vetettünk, huszonnyolcz emberemet a partra küldém, hogy sátorokat verjenek, a mikhez vitorláink szolgáltatták az anyagot. Délután fél háromra magam is kiszálltam Csurinnal a partra, hogy egy általa felfedezett helyet közelebbről megtekintsek, mely alkalmasnak látszott a hajó félredöntésére. Kiadtam a parancsot a hajó kiürítésére; Csurin lett megbízva a felügyelettel. Ezzel a dologgal harminczhat szövetséges lett megbízva Pánow vezénylete alatt, a míg a többiek vadászattal, halászattal és favágással foglalkozának.

Kedden június 7-én midőn mindenki munkában volt, felkértem Kuzneczowot, mint a legserényebbet a mieink között, hogy néhányat az embereink közűl maga mellé véve, induljon el felfedezésekre. E napon tudatá velem Csurin, hogy ámbár a hajó-bordák át vannak likacsozva, azért a hajó képes lesz a déli tengert megjárni, s hogy a nyílások csak az eresztékek széttágulásából támadtak, a min néhány óra alatt lehet segíteni kitömöszöléssel. Nagyon kedves dolog volt ezt hallanom, magam is meggyőződtem saját szemeimmel ennek a valóságáról. Kuzneczow csak este nyolcz órára tért vissza, s jelenté, hogy a szomszédos északi hegy tetejére felhágva, Észak-Kelet felé szárazföldet fedezett fel, azonban Kelet felé egy mérhetetlen föld terűl el, melynek több helyén nincsen hó, s azt folyók látszanak átszelni. Miután az éj beállta nem engedé neki, hogy távoleső tárgyakat kivehessen, engedelmet kért tőlem, hogy még néhányat a mienkből magával vihessen, hogy tovább kutathasson Kelet felé, mert olyan jeleket látott, melyek azt bizonyítják, hogy ez a táj lakott. Látva, hogy milyen nagy kedve van hozzá e tájék mivolta felől értesűlni, megengedtem neki, hogy folytassa a felfedezését. Az éjt, több barátommal együtt, azzal töltöttem, hogy a szövetségeseinkre vigyáztunk; okunk levén valami ármánykodástól tartani, de szerencsére minden nyugton maradt.

Szerdán június 8-án. A mint a hajófenék ki lett tömöszölve, újra behordattuk a terhet, s a vizes hordókat megtöltöttük. A halászásunk másfél tonna halat eredményezett, a mit besóztunk; a vadászok azonban csak húsz tengeri vidrát és néhány rozmárt hoztak magukkal, a helyett azonban jó nagy mennyiségű fokhagymára tettek szert s 740 darab igen kellemes ízű gyökérfélét zsákmányoltak; ezek csaknem gyerekfej nagyságúak voltak, s három-négy fontnyi nehezek. Tizenegy órakor minden a hajón volt, s még csupán Kuzneczow visszatértére vártunk.

Csütörtökön június 9-én. Délután egy órakor érkezett meg Kuzneczow a kikötőhöz. Én a kis csónakot küldtem ki érte, s megtudtam tőle, hogy ő négy mértföldnyi távolban egy tizennégy házból álló falura bukkant, hanem a lakosok mind elszaladtak, s ő csak egy öreg asszonyt meg néhány gyermeket talált a kunyhókban. Az öreg nőnek igen sötét arczszíne volt, a homlokán mindenféle ábrák, s az orrporczogója keresztűlfúrva. Minthogy se a korják, se a csukcsi nyelven nem lehetett vele értekezni, nem tudhatott meg tőle semmit. A kunyhókban mindenféle tegzeket és nyilakat talált, igen jól készített vashegyekkel, úgyszintén egy teljes öltözetet madártollakból. Ezeket elhozta magával, tudva, hogy én az ilyesmiben gyönyörködöm. Egyéb nevezetességet nem találva, visszatért, néhány kést és tükröt hagyva azokon a helyeken, a honnan e tárgyakat elhozta, a mit én igen helyeseltem. Ez a felfedezés meggyőzött a felől, hogy szerencsés voltam a két előfok közötti távolság meghatározásában, melyről már annyi vélemény lett elmondva, az oroszok részéről és egész hamisan, mert az nem való, hogy valaha egy hajójuk ezen az úton keresztűl jött volna. Ámbár az ő hajósaik, kiket e felfedezési kirándulásra elküldtek, eljutának Anadirig, a hova őket a vihar 15° Sz. és 73° H. alatt Bolsa távolában kiverte; de onnan ők az útjokat visszafelé szárazon tették meg Anadirig s aztán Kamcsatkáig, de nem tengeren, a hogy előadták.

Délután 3 órakor felszedtük a horgonyokat s kivitorláztunk az Aladár-öbölből; irányunk volt DK.-D., az erős áramlat kedvező. Virradatkor felfedeztem, hogy a szárazföld s egy sziget között haladtunk el: ezt elneveztük Aladár-szigetnek. Tíz órakor egy másik előfokot pillantánk meg, melynek végső pontja egy czukorsüveg-alakú hegy által tűnt ki. 63° 10’ Sz., 28° 25’ H. Szél Ny.-DNy. Áramlat É.-Ny. Irányzat DK. egy negyed Dél.

Pénteken június 10-én. Észrevéve, hogy a partmellék keletnek hajlik, elhatározám, hogy annak a mentében vitorlázok tovább, minthogy a jég nem akadályozott többé s a szél kedvező volt. Igen kellemes napunk volt, az első jó nap, a mióta Kamcsatkát elhagytuk. A szél felfrissült, bár nem igen erősen, az áramlat mérsékelt volt, a tengermélység 45 és 76 fonál közt; az éjszaka nem kevésbé volt kellemetes, mint a nappal. Öt órakor reggel bámulatos sokaságú madarakat láttunk, melyek Dél-Keletről Észak-Nyugatnak repültek, azonban a szárazföldet elveszténk szem elől, s nem is bukkantunk rá hamarább, mint tíz óra felé, igen nagy távolban Észak-Keletnek. Sebesen közeledtünk felé s háromnegyed tizenegyre lerajzolhattam a körvonalait.

Szombaton június 11-én. Szép derült idő, erős kitartó széllel, a szárazföld folyvást láttávolban. Ismét sok vándormadár a tegnapi irányzatban, az embereink a hajón szokatlanúl csendesek. Tíz órakor egy földpontot pillanték meg; a part iránya Kelet felé vonúlt. A fenékmérő 38 fonálnyi mélyet mutatott.

Vasárnap június 12-én. Szép, derült idő, a szél, mint tegnap. Nyolcz órakor reggel a szárazföld keletről északnak látszott. A fenékmérő húsz fonálnyira mutatta a talajt, a vitorlákat behúztuk, s miután a látóhatár elfeketülése szárazföld közellétét árulta el, tizennégy fonálnyi mélyben horgonyt vetettünk. Napfeljöttével másfél mértföldnyire találtuk magunkat egy keleti földponttól, egy másik előfok pedig öt mértföldnyi távolban állt, közel egy öböl bejáratához, melybe befutni nagy kisértést éreztem; hanem a szövetségesek azt követelték, hogy igyekezzünk a legrövidebb úton valamely európai gyarmatot feltalálni, miután ők arra nem vállalkoztak, hogy a széles oceánt keresztűl-kasúl kalandozzák, felfedezéseket tenni. Jónak láttam a kivánságuknak eleget tenni, a tervemtől elállni; azzal felszedtem a horgonyt s tovább vitorláztam part mentében. A tengermélye 26 fonál. Az idő változni kezdett és borongott; behúztuk a brám-vitorlát s az alvitorlákkal haladtunk tovább. Hogy a társaság kivánságának megfeleljek, annyira szélmentében tartottam a hajót, a mennyire csak lehetett. Éjjel teljes szélcsend állt be, s a hajó veszedelmesen hentergőzött. Napköltekor semmi földet sem láttunk, hanem körűl voltunk véve tengerhinárral. Társaim nagyon örültek az enyhe égaljnak, mely alatt vitorláztunk; tíz órakor magas sziklákat találtunk az útban s azok közűl a legdélibbet körülhajóztuk. Magas part a távolban keletnek, 9-10 mértföldnyire.

Kedden június 14-én. Borongós idő, viharosra hajló. A szél É.-Ny. Éjjel hasonló időjárás, mint naponta. Semmi föld a láttávolban, de jelenlétét észlelhettük a keleti láthatáron levő sötétségéről az égaljának.

Szerdán június 15-én. Szélroham kapott meg bennünket, mely kényszerített a középvitorlák bevonására; a szél rendkívüli erőszakkal fújt három óra hosszant. Hat órakor körülhajókáztuk a sziget előfokát; azonban egy másik sziget tűnt fel előttünk, melynek az erős szél neki hajtott. Hajónk úgy himbált, hogy az árboczaink mind megrecscsentek; alig bírtuk őket helyreigazítani.

Csütörtökön június 16-án. Abban a veszélyben forogtunk, hogy széttörik a hajónk a sziget oldalán, s hogy azt kikerültük, csupa csodának nevezhető.

A legnagyobb vész fenyegette hajónkat, minden hullám keresztűl csapott a fődélzetén; a víz úgy megtölté a hajó fenekét, hogy az összes szivattyúknak is alig sikerűlt folytonos megfeszített munka mellett azt kimerni, úgy hogy közel voltunk az elsülyedéshez. E szomorú körülmény mellett előre láttam azt a nagy veszteségünket, a mit drága szőrméinkben fogunk szenvedni, melyekért Khinában közel egy millió piasztert kaphattunk volna.

Pénteken június 17-én. A szél észrevétlenűl alábbhagyott, embereink teljes erejükkel hozzá láttak, hogy a hajót rendbe hozzák. Hajnal felé csaknem egész nyugodt lett az idő; mi tehát megerősítettük a köteleket és alattságokat, s felhúztuk a vitorla-póznákat és az elővitorlát.

Kilenczkor a szél teljesen elpihent, s az ismét előbukkanó nap képessé tett a magasságot megmérnem.

Szombaton június 18-án. Változékony szelek É. és É.-K. felől, nehéz levegő és szabálytalan áramlat. Miután feltettem magamban, hogy az Ochotyn által említett szigetnél kikötök, elhatározám, hogy pontosan keletnek tartok a szélesség vonala alatt, attól tartva, hogy eltévesztem. Ezért D.-K.-nek fordítottam az irányt. Két órakor délután, a hajóterhet kivánva szemle alá venni, felnyittattam a rekeszt, melyből dohos gőzök tódultak elő, kétségtelenűl a megromlott bőröktől. A nőket és a betegeket, kik a vihar alatt odalenn voltak elzárva, felhozattam a födélzetre. Eleinte nagyon lankadtak voltak, hanem aztán magukhoz tértek. Éjjelre a hullámok kiegyenlítődtek s a szél állandóvá lett É.-K.-nek. A szivattyúkat szakadatlanúl működtettük, még sem voltak képesek a hajót a fenékvíztől megszabadítani, s az alvitorlákban sok kár esett.

Napfeljöttével földet láttunk, s mindent elkövettünk, hogy közelébe juthassunk; délben láttuk, hogy az egy sziget; a fenékmérővel nem találtunk talajt.

Vasárnap június 19-én. Délelőtt egy órakor az idő szép volt, a szél mérsékelt, apró hullámok; kiküldtem Wynbláth és Kuzneczow parancsnoksága alatt tizenhat embert a dereglyével a partra, felfedezéseket tenni, a míg a hajó délnek haladt a part mentében. A nap azzal tölt el, hogy az utóbbi vihar által támadt károkat kitataroztuk. Hétkor visszatért Kuzneczow két csónakkal, melyeket a szigetlakók vezettek, kiknek két orosz állt az élükön. Kuzneczow azt beszélte, hogy ez a sziget az úgynevezett »nagy Kadik,« s hogy még egy másik sziget is fekszik Dél-Kelet felé, melyet a lakosok a fekete róka szigetnek hínak. Partra szállásakor a szigetlakók körülfogták, lándzsákkal és nyilakkal fegyverkezetten, hogy az útat elzárják előle. Erre ő azt kiáltotta nekik, hogy ha Ochotyn hívei közé tartoznak, akkor fogadják őt az ő jó barátjaképen. Erre a szóra két orosz előlépett s bővebb felvilágosítást követelt, s miután Kuzneczow előadásából meggyőződtek, hogy csakugyan ott volt a Behring-szigeten, s hogy mi valóban ismerjük Ochotynt, megnyugtaták a szigetbelieket, a kik aztán lerakták a fegyvereiket, s siettek örömüket jelekkel kifejezni. El is akarták vezetni Kuzneczowot a lakásaikba, de ő minél elébb vissza akart térni, s ezért nem fogadta el a meghívásukat. A két orosz tehát ráállt, hogy őt kövesse, s jó szándékuk jeléűl a csónakaikat megterhelték gyökérfélékkel, s nagy csomó tengeri vidra- és róka-irhával.

Ez értesítésre kiadtam a parancsot, hogy a szigetlakókat miként fogadják, és tőlünk telhetőleg miként lássák el, nem feledve egyszersmind, hogy Ochotyn barátjai elé menjek. Nekem úgy nyilatkoztak, hogy a szigeten huszonketten vannak, és hogy a helység előljárói alávetették magukat Ochotyn parancsának, a kinek rendeletére most néhány hajót építenek. Arra kértek, hogy adnék nekik bizonyítékot, hogy Ochotynnal csakugyan találkoztam-e? Kérésüket jónak láttam teljesíteni, és előmutattam nekik a levelet, melyet ő Urumuzir főnökéhez írt. E levél után nem kételkedtek többé és felajánlották szolgálatukat, hogy a hajót Urumuzirba vezetik. Örömmel fogadtam ajánlatukat, de kijelentém, hogy egyikük szolgálata is elegendő lesz. Erre sorsot húztak, s az Salazinow Györgyre esett. Másnap reggelig oltalmára bíztuk magunkat, azután ajándékokat adtam a főnöknek, a miket Salazinow társaira bíztam, a hajón levő szigetlakók közt késeket és tükröket osztottam szét, s elhagyva őket a hajó farához kötött két csolnakon, folytattuk útunkat.

Reggel kilencz óra tájban egy öböl elé értünk, a hol Salazinow engedélyt kért, hogy partra szállhasson és egy bajdarát kerítsen számunkra, a mely majd kivezessen. Én beleegyeztem és ő még délelőtt csolnakkal és emberekkel tért vissza. A könnyűség, melylyel a csolnakot vezette, a gyorsaság, melylyel az tovasiklott, habár vitorlája csak egy rúdra húzott vászondarabka volt, csodálatba ejtett.

Hétfő június 20-án. Szép, meleg idő, enyhe szél, pihenő tenger, keringelő szárnyasok a levegőben, melyekre Salazinow figyelmeztetett, megjegyezve, hogy a ludak és kacsák visszaköltöznek Alaksina felé. Értesítése abban is megerősített, hogy Alaksina Amerika szárazulatához tartozik. Biztosított, hogy a távolság a nagy szárazföldig nem lehet több 35-40 mértföldnél és hogy a szigetlakók gyakran felkeresik, hogy ottani rokonaikat, barátaikat, meglátogassák, mert hiszen Kadik főnöke nőűl vette Alaksina fejének Hominnak leányát. Úgy három óra felé, minthogy egy szigetlakókkal telt csónakot láttunk, szigetre bukkantunk, melyet Salazinow egész határozottan »Róka-sziget«-nek tartott, és biztosított arról, hogy ettől délre még három más létezik. Öt órakor más szigetet pillantottunk meg és Salazinow odanyilatkozott, hogy négy ilyen van egymás mellett, melyeknek fekvését az ő útmutatásai szerint följegyeztem magamnak. Minthogy e szigetek helyzete igen nyugtalanná tette a tengert, elhatároztam, hogy kikötök, és ezért tanácsot kértem kormányosomtól, a ki értésemre adta, hogy húsz fonálnyi mélység fölött állunk. Valóban, a lebocsájtott függ-ón tizennyolcz fonálnyi mélyet mutatott. Kikötöttem a középcsatornában, a mire Salazinow a parthoz evezett, tudatva velem, hogy éppen e csatornán át folytathatnám útamat, és hogy ő aztán bizonynyal utól fog érni, még mielőtt kijutnék e szűk helyről. Kért tehát, hogy húzzam fel a kék lobogót, és tegyek egy pár lövést. Éjjel a nagy szigeten több tüzet vettünk észre; egyet a kis szigeten is. Reggeli ötkor fölhúztuk a horgonyt és tovavitorlázva gyönyörű kilátás nyílt a czélba vett szigetre. Tíz felé egy másik szigetet pillantottunk meg, a melynek fekvése valóban megfelelt Salazinow értesítéseinek.

Kedd június 21-én. Szél, időjárás, mint tegnap. Útunkat meglehetős gyorsasággal folytattuk. E napon Pánow úr biztosított, hogy a társaság jó magatartását Ochotyn úr barátságának köszönhetjük, és hogy ő meg van róla győződve, miszerint kisérőim egy része kikötött volna, ha az Ochotyntól való félelem vissza nem rettenti őket. Valóban oly nyugodt volt a társaság, eltekintve attól, hogy a szivattyúzás iga-munkája egészen kimeríté, hogy Pánow sejtelmét igen valószínűnek tartottam. De nekem elegendő volt e nyugalom előnyeit élvezni, a nélkül, hogy az okok után kutattam volna, melyekből eredtek.

Öt órakor Salazinow három más hajóval visszaérkezett, melyeken nagy tömeg szárított hal, gyökerek és százhatvan hódbőr volt. Salazinow úr a sziget főnöke nevében mindezeket átadta nekem. A főnök fiát is magával hozta, a ki Urumuzirnak kivánt menni, hogy rokonait meglátogassa. Én készséggel belenyugodtam és viszonzásúl játékszereket és egy lőfegyvert ajándékoztam atyjának, a szigetlakóknak pedig kisebb útravaló holmikat. Hét órakor haladtunk el a sziget délnyugati szöglete előtt; jobb kéz felől egy másikat is megpillantottunk, melyet Salazinow szerint A m s e h u d n a k hívnak. A fokot körülhajóztuk s két órakor ismét egyenes irányban folytattuk útunkat. Hat órakor egy balfelőli szigetet láttunk, a mint Salazinow mondá, az is Urumuzirhoz tartozik. Megjegyzé, hogy fölötte még egy harmadik következik. A matrózok tényleg látták is az árbocz csúcsáról. Három órakor más három sziget tűnt fel jobb felől. Salazinow »Hód-szigetek«-nek említé és Urumuzirt tőlük két mértföldnyire fekvőnek mondta. Egyszersmind vállalkozott rá, hogy a kikötőbe vezet bennünket.

Szerda június 22-én. Minthogy szélcsend volt, tovább hajóztunk. Két órakor egy öbölhöz értünk, a melybe behajóztunk, és a parttól egy hajókötélnyire négy és fél fonálnyi mélység fölött kikötöttünk. Rögtön reá Salazinow engedélyt kért, hogy partra szállhasson, mert értesíteni akarta a lakosságot és Ochotyn lekötelezettjeit megérkezésünkről, hogy minden rendetlenségnek eleje legyen véve. Vele küldtem Kuzneczow urat. Délután három órakor két más oroszszal érkezett vissza, és egy kényelmes lakást ajánlott fel, afféle magtárhelyiséget, mely elég nagy volt arra, hogy egész hajószállítmányunk beleférjen. Kuzneczow azt mondá nekem, hogy az oroszok a szigetlakók részéről minden segítséget megigértek neki, de a sziget főnökét csak a következő napon láthatom, mert lakása jó messze esik. A mint elhagytam a hajót, átadtam a parancsnokságot Csurin úrnak és huszonnyolcz szövetségest hagytam mellette, a

kikben leginkább bízhattam. A többi társaságot, ide értve az asszonyokat és betegeket, magammal vittem a partra. Engem igen kényelmes lakásba vezettek, mely mellett egy tágas épület állott, mely raktárrá volt alakítva. Mihelyt az asszonyok és betegek számára alkalmas lakásokat jelöltem ki, tábort ütöttünk és haladéktalanúl kiadtam a parancsot, hogy a hajóról lerakodjanak. Utóbbit főkép Pánow és Wynbláth urakra bíztam, részemről pedig csak Kuzneczowot és Szibaewet vettem magam mellé tizenkét szövetségessel.

A két orosz, a ki lakásomhoz kisért, elhagyott, hogy, mint mondák, társaikat és a szigetlakókat összehívják, hogy engem czeremóniával látogathassanak meg.

Nyolcz órakor a visszajött Salazinow tudatta velem, hogy a szigetlakók főnöke Ochotyn nejével és nagyszámú szigetlakóval látogatásomra jött, és hogy illenék a főbbeknek, (tizenegyet említett,) néminemű ajándékokkal kedveskedni. Miután magamra hagyott, hogy társaihoz visszatérjen, az egész éjet azzal töltöttem, hogy a holmik lerakodása után nézzek, a mik közt a puskák nem kevéssé voltak becsesek ránk nézve. Oly jól igyekeztünk, hogy csupán a kis csolnak és sajka igénybevételével, reggeli öt óráig a hajóról mindent letakarítottunk és nagyon jól esett a rendben gyönyörködnöm.

Reggel kilencz felé egy öreg embert jelentettek, a ki oroszúl beszél. Bevezették egy tizenkét éves fiúval együtt, a kit nekem ajándékúl ajánlott fel. Én csak úgy fogadtam el, ha szintén ajándékkal viszonozhatom. Arcza nem vallott oroszra, de mivel az orosz nyelvet kitűnően bírta, kiváncsi voltam a talány mélyére hatni. Azt hiszem, észrevette zavaromat, mert kaczajba tört ki, és így szólt: »e u r ó p a i uram, csodálkozni fog, hogy e néven nevezem, de meg kell önnek mondanom, hogy többet tudok minden aleutinál. Ifjú koromban a kozákok magukkal vittek hazájukba, a hol városról-városra vezettetem, míg végre egy kereskedő kezébe jutottam, a ki néhány kozákkal útnak indított, hogy keresném fel hazámat, a melyet végre meg is találtunk. A kozákok erre partra tettek, hogy szólítsam fel földieimet a velük való kereskedésre. De bántam is én őket, örültem, hogy valahára otthon vagyok. A szigeten ragadtam tehát, a hol a főnök, a kinek megtetszettem, Kalki leányát nőűl adta hozzám, és minthogy minden szertartásukat ismertem, ipam halála után engem tettek fejükké az aleutiak. És most én vagyok az aleutok legerősebb, legértelmesebb és leggazdagabb főnöke. De mivel elöregedtem, fiamra hagytam a kormányt. Elég nekem, ha tanácsadója lehetek. Azután fiamnak nincs is mit tartani többé a kozákoktól, mert leányát egy európai főnök vette el, és e főnök: egy isten. Lássa, ezt nevettem én, és fogom nevetni mindvégig.«

Minthogy ebből azt következtettem, hogy Ochotynról szól, értésére adtam, hogy amaz istent én is jól ismerem, mert hiszen legjobb barátaim egyike, sőt egy ipjának írt levél átadásával is megbízott.

Erre a jó öreg megölelt, fiának, drága fiának mondott, de hamaros búcsút vett, hogy otthon is közölje az újságot. Mihelyt eltávozott, megvizsgáltattam a bőrökkel telt ládákat. Minthogy valamennyit megrongálva találtam, szabad levegőre vitettem, hogy kiszáradjanak. Az épeket külön raktam a rothadtaktól. E munkát az asszonynépség vállalta magára.

Kedd június 23-án. Urumuzir-öböl partján. Egy órakor jelentették nekem a főnök megérkeztét, követve az Ochotyn pártjabeli oroszoktól és nagy kisérettől. Az iménti öreg apó lelkendezve szaladt előttük és bemutatá a feleségét. Maga a főnök is bemutatta gyermekeit, Ochotyn nejét és a szigetlakók főbbjeit. E czeremónia után a társaság kört formált, melynek közepén a főnök családja foglalt helyet. Erre előhozattam Ochotyn levelét és átadtam a főnöknek. Tartalma a következő volt:

»Üdv és jó egészség az én atyámnak, az Aleuti-szigetek főnökének!

Azon reményben, hogy Isten hozzátok vezeti barátomat, átadtam neki e levelet, hogy értesítselek benneteket frigyünkről, és hogy kérjelek titeket, mindenben, miben szüksége lehetne,

segítségére lenni. Én a hajó érkeztét várom, hogy Kamcsatkába útazhassam, a honnan, remélem, még a legközelebbi havazás előtt visszaérkezhetem, hogy mindnyájatokat, feleségemet átölelhessem. Minden, mit a kozákoktól magammal hozok, legyen a tietek és alattvalóitoké. Ajánlom társaimnak is, hogy barátomnak, ki e levelet átadja, mindenben kezére legyenek és szavát, mint az enyémet fogadják. Kivánok atyámnak, családunknak, szövetségeseimnek és feleségemnek minden szerencsét!

Behring-sziget, 1771. május 24.

OCHOTYN.«

E levelet egy orosz olvasta fel és a főnök atyja fennszóval fordítá le. Ochotynné sírt és könnyei arról győztek meg, hogy az emberek, kiket szokva vagyunk vadaknak nevezni, az odaadó hűség példányképeűl szolgálhatnának. Miután a levelet felolvasták, az oroszok egyike azzal állott elő, hogy mert Ochotyn távollétében ő a sziget feje: a rendelet értelmében parancsoljak vele és negyven más szövetséges társával.

Megköszöntem ajánlatát és azt feleltem, hogyha közülök néhány segélyemre akar lenni, köszönettel veszem szolgálatukat. A főnök a maga részéről felajánlá barátságát. E czélra két bőredényt hozatott, melyeket vízzel telve arczmosdásra használtak. A főnök az egyiket magához vette, míg öt mást öt különféle főnök közt osztott szét, és a hetediket felém kínálta. E czeremónia után tüzet hoztak és mindenikünk egy darab parazsat kapott ki belőle. Felfogadtuk az átkot, hogy: ily tűzzel akarjuk a kozákokat elégetni! Az eskü hét íj kiosztásával végződött, melyeket e szavakkal törtünk ízekké: közöttünk nincs fegyverre szükség! A kisérők erre köveket hordtak össze és halmot emeltek az eskütétel emlékére. Mindezek után megvendégeltem a főnököket pálinkával és legalább kétszáz font dohányt osztottam szét a szigetlakók közt. A főbbeket egyéb ajándékokban is részeltettem, mire a főnök néhány értékes bőrt igért viszonzásúl.

Alkonyatkor a szigetlakók egy közeli magaslatra vonúltak vissza, a hol tanyát ütöttek. Minthogy Ochotyn frigyesei azt mondták, hogy örömünnepet akarnak ülni, elhatároztam, hogy közzéjük állok és szemtanúja leszek. A mint a főnök észrevett, elibém jött, és körükbe vezetett, hogy tánczukat jobban láthassam. Valóban szerfölött különös volt, mert az első dobszóra az egész társaság őrjöngők módjára ropta a dühös tánczot. Az oroszok figyelmeztettek, hogy nemsokára mindnyáját lefogja az álom, a mit a m u c h o m o r támaszt, melyet ily alkalomkor inni szoktak. Ez rövidre rá tényleg bekövetkezett és a főnök a többiekkel együtt elaludt. Öreg atyja azonban kivételt tett, hazakisért. Én pedig kaptam az alkalmon, hogy megkérdezzem: miért vált meg a fiútól, a kit nekem ajándékozott? Fölfejté, hogy mikor a múlt évben Kadikban volt, a sziget főnöke ajándékozta neki. Mint mondá, nagy Alaxina földjén született, a hol kétségtelenűl az aleutok, a kik e néppel örökös harczban álltak, ejtették foglyúl. Ezért nem remélt jót a fiútól és elhatározta, hogy a legelső alkalommal megszabadúl tőle.

Minthogy ez ajándéka elfogadásakor viszonzásúl én is ajándékot igértem neki, egy szép lőfegyverrel, egy font lőporral, ötven golyóval, öt font dohánynyal és egy hordócska pálinkával leptem meg. Ezután elváltunk és nyugalomra tértem. Kuzneczow vállalta magára az őrködést. A hogy fölkeltem, hallottam, hogy Ochotyn huszonkét szövetségese kér, hogy segédkezzenek a hajó kijavításánál. Megmondták, hogy közülök kettő bodnár és most hordók készítésével vannak elfoglalva, a melyekre szükségünk van, hogy vizet tarthassunk bennük, mert az égalj forrósága, mely felé haladunk, meggátol bennünket, hogy a Jég-szigetek friss vizét használjuk.

Kilencz óra volt, a mint egy csoport fiatal leány jelentkezett, hogy hozzánk szegődjék. De az értesítés később jött, semhogy időm lett volna őket embereim közt elosztogatni, mert azok már választottak közülök. Kiváncsi voltam, hogy halad a hajó-foltozás. Örömmel láttam, hogy

huszonnégy óra alatt rendben lesz és így a szigetet két-három nap múlva elhagyhatom. Az idővel élni akartam, föltettem tehát, hogy a sziget belsejét felkutatom. Főleg azon szigeteket vágytam látni, melyeket Urumuzirhoz való közeledésünkkor fedeztünk tel.

E napon a főnök jó köteg halat és gyökeret küldött.

Péntek június 24-én. Kuzneczowval a sziget keleti tájaira tettem kirándulást. Szép rónaságon haladtunk át, mely bizonyára jó terméssel fizetne, ha a szigetlakók megmívelnék, a minek még nyomára sem akadtam. Beérik gyökerekkel, halakkal, hód- és rozmár-hússal. A fa, mely itt nő, jó és bárminemű építkezésre alkalmas.

Lakásaik, melyek közűl különféléket láttunk, teljesen a kamcsadálok kunyhaihoz ütnek. De elhatároztam, hogy nem teszek több kirándulást, mert kevés figyelemre méltót reméltem találhatni. E helyett kettős buzgalommal leszek rajta, hogy a hajót útra alkalmassá tétessem.

Szombat június 25-én. Csurin jelenté, hogy a hajóra ismét fölrakodhatunk. Chrustiewre bíztam. Ochotyn frigyesei készséggel segítettek e dologban is.

Két órakor a főnök atyja jött ajándékaival, mely hatvan bőrből és egy bőrcsolnakból állott. Könnyűsége ámulatba ejtett, mert bár hat evezőre volt, két ember szépen elhajthatta. Csupán a feneke volt fa, többi része fókabőrrel vont halcsontból állott. A bőr sertéje volt kifelé, melyet hód-bél fonállal sodortak össze. Ötkor a főnök is elhozta ajándékait. Magát megvendégeltem, kiséretét pedig pálinkával láttam el. A mint hamari elútazásomról értesűlt, kért, hogy írnék Ochotynnak egy levelet. Megtettem neki és a levélben megírtam útamat, megérkezésemet a szigetre és azt is, mint voltak segélyemre szövetségesei. Egyszersmind tanácsoltam, hogy tartson mindig néhányat maga körűl a hozzá őszintén ragaszkodó szigetlakókból, mert az oroszban sohsem lehet annyira bízni, és újra ismétlém neki, hogy én az ő helyében, minthogy két-három fölszerelt hajója van, délnek mennék, a hol bizonyára elég szigetet találna, s a hol az égalj is kedvező volna egy virágzó gyarmat alapítására, főkép, hogy be van avatva a khinai kereskedelembe, és aleuti barátai mindig elláthatnák bőrökkel, úgy hogy egy igen fontos telep alakulhatna az ő kezdeményezésére. Jó szerencsét kivántam neki és újból megigértem, hogy minden lehetőt megkisérlek, hogy valamely európai hatalmat rávegyek ajánlatai elfogadására.

Miután a főnöknek levelemet átadtam, búcsút vettem, mert másnap hajóra akartam szállni. Reggel nyolcz órakor parancsba adtam, hogy mindenki készen legyen. Salazinowéknak még egy pár ajándékot juttattam, azután a betegekkel és asszonyokkal magam is hajóra szálltam, a hol már minden rendben volt.

Vasárnap június 26-án. Szép, világos, enyhe idő és szélcsend. Délután három órakor fölszedtük a horgonyt és tovább hajózva a Közép-csatornáig értünk. Éppen egy amerikai csecsemő, a kis Zachariás született, a kinek a hajóbeliek vígan ülték meg a keresztelőjét. Másnap reggel értesűltem, hogy a hajón mintegy ötven asszony van. Ajándékokat osztottam szét köztük és partra szállítottam őket. Tizenegy órakor fölszedtük a horgonyt és tovavitorláztunk.

Hétfő június 27-én. A tengeren. Friss, északi szél dagasztá vitorlánkat és délutáni négyig meg is pillantottuk a három szigetet, kilencz órára pedig már a délnyugati szigetcsúcsot is. Másnap reggel tíz óra tájban az árboczról szárazat láttunk, a melyhez, minthogy kedvező szél járt, két mértföldnyire közel is jutottunk.

Kedd június 28-án. Keletről délfelé igyekeztünk, hogy a parti hullámtorlást elkerüljük. Esteli hétkor az éjszak-keleti szél szilajabb lett és a hullám-hányás kemény munkát adott a hajónak. Nyolcz órakor, miután elértük a sziget déli csúcsát, mely tőlünk Észak-Nyugatra feküdt, ismét fölvettük a régi irányt, mert meg akartam látni e szigeteket, melyeket úgy írtak le, hogy az északi szélesség 48° alatt terjeszkednek. Tíz órakor az észak-keleti szél veszettűl bömbölt. Alig volt időm az alsó vitorlák bevonására. A vad vihar elterelte a hullámokat és a tenger oly

sima lett, mint egy tószín. Másnap reggel hét órakor alább hagyott a szél. A vitorlákat ismét fölvonattam és gyorsan elhaladtunk. Délelőtt tíz óra tájban jobb kéz felől földet pillantottunk meg, mely délfelé csak három mértföldnyire eshetett tőlünk.

Szerda június 29-én. Szigorú szél. Délután három órakor Kuzma-szigetfok mellett haladtunk el. Ötkor elborúlt az ég és hat órakor hatalmas eső kerekedett, de nem soká tartott. A szél oly erővel fordúlt ismét Észak-Keletnek, hogy két vitorlánkat magával ragadta. A roham mindent felhányt és hat vizes hordónk zúzódott széjjel. E veszteség annál érzékenyebben érintett, mert meggyőződtem, hogy hordóink nem voltak erősen összedongázva, annyira nem, hogy a meleg égaljt kiállhassák.

Csütörtök június 30-án. Ködös, esős idő. Északkelet-északi szél, magas észak-nyugati hullámokkal.

Minden előintézkedést megtettem, hogy vízhiányt ne szenvedjünk. Kiadtam a parancsot, hogy mindenkinek bizonyos meghatározott adag osztassék ki. De Stefánow az összes társak nevében sajnálatának adott kifejezést, hogy az előírt kétszersűlt és vízmennyiség nem elegendő, hanem kétannyi kell és hozzá bizonyos mennyiségű pálinka is, hogy életüket fenntarthassák.

Stefánow ez eljárása annyira méregbe hozott, hogy tengerbe dobatással fenyegettem, ha ármányaival föl nem hagy. De meggondoltam magam és megkisérlém, hogy kivánságának balgaságáról meggyőzzem. Mitsem adott rá, és a kajuteot a leggorombább ócsárlásokkal és kétségtelenűl oly szándékkal hagyta el, hogy az összeesküvést végrehajtja. Hogy ezt megelőzhessem, összehívtam a társaság legelőkelőbbjeit, mondanák meg, mitévő legyek? Mert ismertem Stefánow embereit és meg voltam róla győződve, hogy a végsőig vihetik. Még alig gyültünk össze, midőn jelentették, hogy Stefánow társainak egy részét fölbujtotta, hogy szomjuk eloltására törjenek fel egy vizes hordót. Hogy még könnyebben rávegye őket, elhitette velük, hogy szárazföld közelében volnánk, a mint ő azt az én észleleteimből és azon térképekből tudja, melyeket Ochotyn utasításai szerint készítettem. Továbbá azt is mondá nekik, hogy rájött mért nem akarok e földön sem kikötni. De még azt is megigérte nekik, hogy később többet is fölfedez, persze négy szem közt. Egyelőre a legszükségesebb az, hogy kényszerítsenek engem, hogy akaratuknak meghajoljak.

Erre elhatároztuk, hogy a födélzetre megyünk, és megintjük őket, térjenek a kötelesség útjára. Csakhogy már akkor mindnyájan fel voltak fegyverkezve, élükön Stefánowval. E jó úr ugyancsak szórta rám szitkait és kereken kinyilatkoztatta, hogy, miután a hajónép őt választá fejéűl, életem kezében van és azt csak azért hagyja meg, hogy szenvedéseimet szaporítsa. Erre megparancsolta embereinek, hogy fogjanak el. Szerencsére eszébe jutott Kuzneczownak, hogy a függő ágyakban levőket felköltse. Ezek fegyveresen rohantak elő, számra nézve kilenczen és megakadályozták azokat az undok erőszakban. Minthogy a hajó orrán el voltunk zárva, tétlenűl kellett néznünk az eszeveszett felfordultságot, melyet már Stefánow sem akadályozhatott meg, mert legényei, a kik a kajutebe rohantak, három hordó pálinkát czepeltek elő, és míg csak benne tartott: ittak, részben szétlocsolták. Az éj szakította félbe kicsapongásaikat és minthogy csaknem mindnyájan részegek voltak, nem hallgattak Stefánowra, hanem aludni mentek. A gonosz ember, ki tehetetlenűl látta magát, rajtuk hajtott és tudatta velük, mily veszélyt hoznak magukra, ha elnézik, hogy ismét én vegyem át a parancsnokságot.

Mi felhasználtuk e zavart, hogy elzárjuk a nagy nyílást; és míg én kajutemet megvizsgáltam, Pánow két társával: Szibaew és Longinow-val elfogták a lázítót és a főárboczhoz kikötözték.

Ezek voltak Stefánow balgaságainak következményei! Barátaim azt tanácsolták, hogy fogassam el a lázadókat mind és valamennyit kötöztessem meg. De közeli nyomorunk sokkal jobban levert, semhogy mostani és jövőbeli állapotunk szerencsétlen voltát még nyílt viszályokkal tetézném. Öt órakor, miután a bűnösök fegyvereit biztonságba helyeztem, az egész személy-

zetet a födélzetre szólítottam, a hol föltártam nekik Stefánow viselkedését és lefestém előttük a legnagyobb nyomort, mely elé nézünk, távol minden, de minden segélytől. A szerencsétlenek, a kik a vizes hordókat is szétfeszíték, nemis tudtak arról, hogy mit cselekedtek. Kétségbeesésük panaszokban tört ki Stefánow ellen, a ki minden bajnak okozója. Egyhangúlag halálát kivánták, és csak nagy bajjal csitítám őket, hogy életét megkíméljék. De minthogy múlhatatlanúl meg kellett mutatnom, hogy igenis van hatalmam, hogy megbüntessem, azt ajánlottam a társaságnak, hogy be nem illőnek, méltatlannak ítéltessék, és hogy kuktaként végezzen szakácsmunkákat a fazék mellett. Ugyane sorsra jutott Szudejkin, Kamcsatka irodatitkára is, a kit fogolyként hoztam magammal, és a ki szintén Stefánowhoz állt. Stefánowot fölkisértettem, hogy hallja meg ítéletét, és minthogy attól tartott, hogy az halálos lesz, elég aljas volt szánalomért könyörögni és még szemtelenebbűl meg is köszönte szánakozásomat, a midőn a fönti ítéletről értesűlt. Pánow erre oly dühbe jött, hogy ott helyben főbe akarta lőni, ha vissza nem tartom.

Péntek július 1-én 1771. A szél Nyugatnak fordúlt, erősebb lett és esőt hozott. Nagy tömeg tengeri hinárt pillantottunk meg és a vízszínét elváltozva találtuk. Párszor lebocsájtottuk a mér-ónt, de nem ért feneket. A többiek azon voltak, hogy eső-vizet gyűjthessenek. Telt is két hordóra. E segélynek igen megörültünk, de minthogy a víznek dudva íze volt, társaink elhatározták, hogy csak ebből isznak és a még készletben lévő jó vizet fentartják az én számomra, az asszonyok és betegek részére. E határozatukat Kuzneczow jelenté. Estére csöndes idő lett, de éjjeli két órára ismét szél támadt és erősen fútt, északnyugat-nyugati irányban. Hat órakor reggel Csurin azzal a hírrel lepett meg, hogy még négy hordó vizünk van azon deszkák alatt, a melyek asszonyaink kajutejeit képezték. Ez igen kellemes újság volt rám nézve, de kértem őt, ne közölje fölfedezését többi társainkkal. - E napon újra felállítottuk a fő- és tat-árboczot.

Szombat július 2-án. Borús, felhős idő. Délután egy órakor szélroham támadt, sebes esővel. Erre a szél csillapúlt és három óra tájban már egészen elcsöndesedett. De a hullámtorlat megijesztett, hogy hátha erős áramba csavarodtunk? Öt órakor a tenger oly nyugtalan volt, hogy a hajót félelmesen lóbálta, és nem aggodalom nélkül láttam, hogy az alsó vitorlák a víz színét csapják. Hét óra tájban Észak-Nyugat felől borúlatot és szelet is kaptunk. Már minden vitorlát bevonattam. A hajó haladása rémes lármát csapott a vízben, a mely egy ellenirányú áramtól eredt. Ez áramnak köszönhetjük életben maradásunkat, mert az éjfolytában alig kerülhettük volna el, hogy a partra ne dobassunk. Csak napkeltekor láttuk, hogy mily nagy veszély környékezett, minthogy félórányi távban láttuk magunk előtt a hullámtorlást. Azonnal lebocsájtottam a mér-ónt és 36 fonálnyi mélységet találtam, iszapos, kagylós fenékkel. Délelőtt kilencz órakor parthoz közeledtünk és 28 fonálnyi mélységben horgonyoztunk, mire Kuzneczowot azonnal a partra küldtem, hogy vizsgálja meg, vajjon nem födözhetne-e föl valamely kikötő helyet vagy bejáratot. De a heves szél elszakítá a horgony kötelét és tova hajtott bennünket. Néhány lövést tettem tehát, mert kevés reményem volt, hogy ily zord szél mellett partot érhessünk. Féltem, hogy embereim majd csolnakostúl odavesznek, és ez maradásra kényszerített. Minthogy az áram gyorsan a part felé hajtott, fölvonattam az alsó vitorlát. E manőver nagy próbára tette a hajót és már-már elsülyedéstől tartottunk.

Vasárnap július 3-án. Erős észak-nyugati szél. Hajónk megállapodott és mi több lövést tettünk, hogy a csolnakot magunkhoz hívhassuk. Délután négy órakor ismét összegöngyöltük az alsó vitorlát. Hajónk, mely a hullámok ellen haladt, sok vizet vett magába, és csak nagy bajjal hozhattuk ismét rendbe. A szövetségesek, a kik újabb efféle veszély megújulásától féltek, este kajuteomba nyomúltak, és azt akarták, hogy vagy folytassam a fölvett útat, vagy a hajót zátonyra vezessem, a melyet észre vettek. Kinyilvánítám előttük, hogy a legnagyobb barbárság volna, leghívebb társaink közűl kilenczet ismeretlen földön a vadak kényének kiszolgáltatni, és hogy erős határozatom, hogy inkább elpusztulok, semhogy a parttól megszökjem és társaim közűl csak egyet is magára hagyjak. Azt is megmondtam nekik, hogy restel-

lem, hogy ily ajánlattal álltak elő; de második kérésüket sem teljesíthetem, mert a szél, mely Keletnek zúdúlt, nem engedne parthoz. Ezt csak az esetben tehetném, ha a hajót az áramra bíznók, mely bizonyára zátonyra dobna. Ezért sem az egyik, sem a másik kérésüknek nem tehetek eleget. Határozott válaszom oly dühbe hozta őket, hogy többen fenyegettek is. Valami Baylakin nevű azt is kiáltá, hogy majd hamarosan végez ő. Szomszédja kezéből kiragadta a kést és nekem rohant. De egy lövéssel elejét vettem, mely meggátolta gonosz tettében, a nélkül, hogy megöltem volna. Erre néhányuk harczra készült, de megpillantva Pánow, Chrustiew, Báturin, Wynbláthot és másokat, a kik felhúzott pisztolylyal közöttünk foglaltak állást, alább hagytak a heveskedéssel. Végre beállt az éj, a nélkül, hogy társainkat viszontláttuk volna. Két helyen is tüzet rakattam és időnként elsüttettem az ágyút. Másnap nyolcz órakor azt jelenté az őr, hogy kurjogatást hall. Mindnyájan előszaladtunk és nagy örömünkre bizonyos távolságban néhány tüzcsíkokat láttunk fölczikázni. Rövid tartamuk azt mutatta, hogy aligha nem társaink lövéseitől származnak. Nemis tévedtünk. Egy negyed kilenczre már hajónkra is szálltak balfelől. Féltünk, hogy a csolnak hajónkhoz ütődik és széjjel esik. Szerencsés jöttük leverte a lázadókat, a kik nemis mertek szemeik közzé nézni.

Kuzneczow jelentést tett nekem mindazon nehézségekről és fáradalmakról, melyekkel küzdenie kellett és valóban Isten csodája volt, hogy a csolnak ellenállhatott a hullámok erejének. Egy órával azután, hogy a hajót elhagyta, közel jött a parthoz, de minthogy a kikötést lehetetlennek találta, meg kelle kerülnie a földcsúcsot, mely legalább megoltalmazta a szél ellen és alkalmas kikötőhöz juttatta, a hol több csolnakot és egy nagy két árboczos hajót látott horgonyozni. A hogy partra ért, a khinaiakra ütő embereket vett észre, kék ruhában, napernyősen. Miután nyolcz társát úgyis a csolnakban hagyta, aggodalom nélkül szólítá meg őket. Azok meghívták, hogy térjen beljebb földjükre, mit mégis tett volna, ha nem hallja a jelt, mely visszatérni készté. Minden erővel igyekezett tehát, hogy jelek által megértesse a szigetlakókkal, hogy nem maradhat. Bár nem erőszakolták az ellenkezőt, jeleikkel mégis azt iparkodtak tudtára adni, hogy az idő nem arra való, hogy nyílt tengerre kelljen, miért is jó lesz, ha köztük marad és csak másnap indúl. De miután látták, hogy végképpen el van tökélve a visszatérésre, egyikük mellére tette kezét - mi a barátság jele volt - s átnyújtá neki ernyőjét, pipáját és zacskónyi dohányát. Minthogy mi sem volt nála, a mivel e jóindulatot viszonozhatná, ezüstveretű kardját oldá le nekik, a minek azok úgy megörültek, hogy előbbi ajándékukat egy késsel is megtoldották. Földjükön nagyszámú sertést, de annál kevesebb szarvasmarhát látott. Sátraik, kalyibáik sértő szabálytalanságban tarkállanak a part mentén, de a fák egész soraitól árnyékolvák. Különben az egész part dúskodni látszott a fában.

Ez értesítés, melyet az egész gyülekezet meghallgatott, fölkelté a vágyat a partra szállásra. Kértek, tennék meg mindent, hogy partra szállhassunk. Magam is kiváncsi kezdtem lenni, elhatároztam tehát, hogy kikötök. Csakhogy minden reményünk odalett, midőn a nyugati szél kétszeres dühvel támadt ránk. Éjjeli két óráig mindent megkisérlettem, hogy helyt állhassak, de minthogy lehetetlen volt, tovább vitorláztam óránként 7-8 angol mértföldnyi sebességgel. Napkeltekor delfinek és tengeri szárnyasok lepték körül a hajót. A szél mind erősebb lett.

Hétfő július 4-én. Kemény szél, közben eső, a mi remélnem hagyta, hogy a szél csillapodni fog, de bajunkra csak tovább tombolt. Nem hittem, hogy partot érjek. A szelet annyiramennyire felhasználva folytattam az útat. Ugyan-e napon megvizsgáltam a napernyőt, melyet Kuzneczow hozott. Olajjal páczolt papirból volt készítve és khinai, japáni figurákkal festve. A pipát valami fehér fémből fúrták, a dohányzacskó hímzett atlasz volt. A két pompás aczél, szépen munkált elefántcsont-nyéllel. Mindezekből azt láttam, hogy a szigetlakók a japániakkal kereskednek. Estefelé meglanyhúlt a szél és újból kifeszíthettem a vitorlákat.

Kedd július 5-én. E napot azzal töltöttük, hogy a kötélzetet, melyet a hirtelen forróvá lett idő egészen meglazított, összecsavargattuk. A vitorlákat is fölcseréltem, a melyek már úgy szétrongyolódtak, hogy kevés hasznát vehettük. Szétosztottam a hajósok közt, hogy szabjanak maguknak belőle nadrágot.

A felől is tanácskoztunk, hogy elhajózzunk-e Japánba, vagy sem? Minthogy nem voltam bizonyos benne, hogy találunk-e valamely szigetet, folytattam a felvett irányt, hogy elkerüljük a nyomort, melylyel az élelem- és vízhiány fenyegetni kezdett. Összes készletünk nyolcz hordó besózott- és két hordó száraz hal volt. Az első a nagy forróságtól már rothadásnak is indúlt. Beláttam, hogy ilyenformán nem soká tart benne. A kétszersűlt már elfogyott és nem maradt egyebünk, mint ama két hordó száraz hal, két hordó esővíz és a négy hordó édes víz. Tehát legfeljebb csak 6-8 napra volt elegendő élelmünk, italunk pedig 14 napra. A gyülekezet elhatározta, hogy Japánnak tartsunk, de kiszálljunk a legelső szigeten, mely útunkba esik. E határozat az egész társasággal közölve lett, a mely az éhségtől való félelmében nagyon engedékenynyé vált. Szó nélkül elfogadták. Meder, a ki a sózott halakat megvizsgálta, úgy nyilatkozott, hogy pár nap múlva az egészet tengerbe dobhatjuk. Végre is azt tanácsolta, hogy az egész készletet főzessem péppé, szakíttassak belőle kenyeret és száríttassam meg; így legalább a végső inségben értékesíthetjük. Nagyon méltányolni tudtam e tanácsot és őt bíztam meg a kivitellel. Az éj csillagos, világos volt. Reggeli hat órakor a szél irányt változtatott, tízkor pedig határozott északnyugativá lett. Hálóinkat kigubanczoltuk, hogy hátha halat fognánk, melyekből sokfélét láttam.

Szerda július 6-án. Észak-Nyugatra felhős, borús idő. Minthogy a szél az esőre csendesedni kezdett és a hullámzás is nyugodtabb lett, összes vitorláinkat kifeszíttettük és Nyugat felé haladtunk. E napon különféle tengeri növényeket és madarakat láttunk, a melyek Észak-Nyugatra repültek. A halászok csak két középnagyságú halat fogtak, mindössze három fontnyit. Naplementével először hallottuk az égdörgést. A legénység engedélyt kért az érvágásra, mert féltek a nagy forróságtól, melyet már is érezni kezdének. Annyival is inkább belenyugodtam, mert ez elővigyázat egészségi szempontból csak hasznos lehetett. Az éj vaksötét volt, de hajónk gyors haladása felbátorított bennünket. Hajnalhasadtával szállásmesterünk »föld!«-et kiáltott. A fedélzetre siettem és néhány felhőt magam is földnek tartottam, de a teljes napvilág szétfoszlatta a varázst. E reggelen Meder tizenöt társunkon eret vágott.

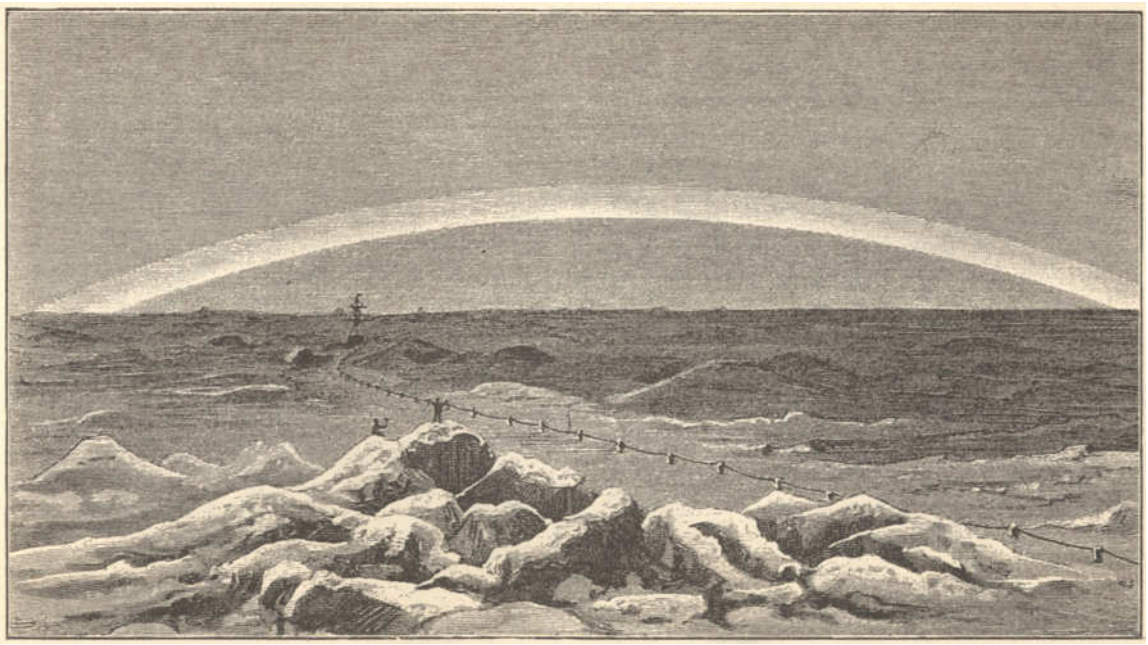

NORDENSKIÖLD hajója: a »VÉGA« által naponkint észlelt éjszaki fény.

Csütörtök július 7-én. Szép idő, nyugodt tenger. A hő a hajó oldaláról leolvasztotta a szurkot. Rendeletbe adtam, hogy a megtámadt helyeket újra bevonják, és hogy minden napkeltekor úgy a fedélzetet, mint a hajó hordáit fellocsolják. Minthogy a forróság valóban kiállhatatlan volt, egy vitorlából ernyőt rögtönöztem a fedélzetre. Kis csolnakunkat is fölszereltük, a fegyvereket kitisztogattuk és a köteleket összehajtogattuk. Az éj igen szép volt. Másnap kilencz órakor valamit úszni láttunk a vizen. Azonnal eloldtuk a csolnakot, hogy kifogjuk. Afféle halászbárka volt, igen rongált állapotban és felfordítva. Még most is ki volt feszítve az oldalán néhány hálóczafat, sodrott selyemből kötve. Társaink magukra vállalták a kijavítását, hogy szükség esetén használhassák. E napon ismét tizenöt emberen kellett eret vágni.

Péntek július 8-án. A szél fokozatosan csillapodott, az idő kividúlt. Kisérletet tettünk a halkenyérrel; fanyar volt, savanyú volt és hozzá sós is. De hát a szükség ráhajtott bennünket. Alkonyatkor sok delfint láttunk, de egyet sem bírtunk fogni. Az éj is világos, holdfényes volt. Hajnalban négy szövetséges társ jött elém, hogy a társaság nevében bocsánatot eszközöljön ki Stefánow részére. Minthogy bíztam bennük, megigértem, hogy kérelmüket teljesíteni fogom, és ezt annyival inkább és szívesebben, mert főóhajom a társaságot arról meggyőzni, hogy kivánságaiknak szívesen meghajlok. A mint eltávoztak, összehívtam a legtekintélyesebb szövetségeseket és tudomásukra hoztam, hogy Stefánowot ismét fölveszem közzénk. Mindnyájan beleegyeztek, kivéve Pánowot, a ki figyelmeztetett, hogy hagyjam, mert erős okaim lesznek még e semmirekellőre panaszkodni, kinek a rokonságát ő oly igen szégyenli. Meder húsz emberen eret vágott.

Szombat július 9-én. Magam elé hivattam Stefánowot, és tudattam vele, hogy megbocsátok neki, hogy ismét társaságunkba vesszük, de lelkére kötöttem, hogy hagyjon fel az irántam tanúsított ellenségeskedéssel, minthogy maga is láthatja, hogy én is jó indulattal vagyok iránta, mert csak tőlem függött, hogy eltegyem láb alól. Nagyon jó néven vette, és becsületére, lelkére fogadta, hogy ezután komolyan viseli magát. Azután égre-földre esküdött, hogy szavainak annál nagyobb hitelt szerezzen és hogy egészen kimutassa megtérését. Hogy ezt már is beigazolja, kért, hogy hívjam össze az egész népséget, mely előtt ő meg fog követni. Azt feleltem rá, hogy nem kivánok ennyit. De ő állhatatosan megmaradt mellette, sőt kérte a jelenvoltakat, legyenek ők is rajta, mert ő nem lesz nyugodt addig, míg mindnyájukat meg nem győzi arról, hogy úgy érez, a mint beszél. Belátva, hogy szándékából ki nem lehet forgatni, kértem Chrustiewet, hogy teljesítse kérését.

Chrustiew távozta után Pánow előtt örömömnek adtam kifejezést a fölött, hogy rokonát észre térítettem, de a becsületes ember mindegyre figyelmeztetett, hogy vigyázzak, mert sokkal jobban ismeri rokonát, semhogy a javulását várná. Hozzátette, hogyha e perczben hiszi is, hogy igéretét betartja, nem telik bele nyolcz nap - erre fogadni mer - és ismét a régi lesz. Ezért - mint végzé - soh’se helyezzek nagy bizalmat a nyomorúltba.

Délután öt órakor azt jelentették, hogy a vizes hordók egyikéről lepattant az abroncs és minden víz kifolyt. Egy másik hordó kétharmad része is elfolyt, úgy hogy most csak három hordó és néhány korsó vizünk van és körülbelűl kilenczszáz font száraz és kenyérré sütött halunk. A fáradalmaktól elcsigázva, az aggodalmaktól elgyötörve rettenetes éjszakám volt. Izgalmaimnak erőszakos elfojtása, nehogy embereim észrevegyék, annyira megtámadta idegeimet, hogy az éjjel néhányszor ájulás környékezett. Sem esőt, sem harmatot nem várhattunk, mert szerencsétlenségre száraz évszak volt, és mit se tudtam valamely közeli föld létezéséről, a mitől valamit remélhettünk volna. Hajnalban egybegyűjtém embereimet, hogy feltárjam előttük a helyzetet, és hogy ajánlásba hozzam, elégednének meg naponként félfont hallal és felényi vízzel. Hogy pedig a mondottak igaz voltáról meggyőzzem őket, az egész halkészletet a fedélzetre hozattam, mikor is kilenczszáz font helyett, sajnos, csak négyszázhatvan fontot találtunk. Pontos vizsgálatnál a víz is kevesebb volt három hordónál.

Ez állapot kétségbeejté őket és váltig erősítgették, hogy ily adag hallal, és ennyi vízzel lehetetlen a megélés, minthogy az étel még fokozza szomjukat. Ezt nagyon igaznak tudtam a saját tapasztalatomból is, de nem segíthettem. Hogy minden perlekedésnek véget vessek, egyenlő részletekben elosztottam köztük az egész készletet. Egyre-egyre csak-csak 4¾ font esett. A kétszersültet, bárha már romlott volt, az asszonyoknak hagytam. Néhányan keservesen sírtak, a mint részöket megkapták, mások meg elátkozták azokat, a kik a kamcsatkai lázadást előidézték. - Így állott a dolog, ilyen kép tárúlt szemeim elé.

Vasárnap július 10-én. Fényes, forró idő, heves szél. Alkonyatkor még erőszakosabb lett és a felhők sebesen szálltak tova. Éjjeli tizenegykor menydörgött, és igen kevés eső áztatta a fedélzetet. Reggel négy órakor kifeszíttettük az alsó vitorlát is. A hajó, a szélnek kitéve, sok vizet vett magába. Kiadtam a parancsot, hogy felső részét vonják be szurkos vitorlavászonnal.

Hétfő július 11-én. Erős szél, felhős ég, tartós menydörgéssel és villámlással. Az eszély veszteglésre intett, de nem maradhattunk. Azért is fölszólítottam társainkat, hogy folytassák szolgálatukat. Szavamnak is álltak volna, de oly csüggedtek voltak, hogy éppenséggel nem remélhettem, hogy hajómmal e szélben tovább juthatok. E napra borzasztó éj következett, mindazzal, mi a tengeren csak félelmes lehet, legnagyobb vitorlánk egy rohamra ledűlt, s a szertezúzott vitorlák recsegése csak növelte embereim félelmét. A szél még hevesebb lett és árboczainkat ledöntéssel fenyegette. Minthogy senki sem akart rájuk fölmászni, a vitorlát be nem vonhattuk. Másnap reggel három órakor az előárboczot a villám hasítá szét, de nem gyuladt meg. A fedélzet folyton telve volt vízzel, s ha a szél oly gyors fordulatot vett volna, a minőt hajózásaim közepette nem egyszer tapasztaltam, menthetetlenűl odaveszünk. De szerencsére nem így történt.

Kedd július 12-én. Chrustiew és Pánow azt tudatták, hogy többen, a kik élelmiszerüket már fölemésztették, az éhenhalásnak néznek eléje, ha csak valami segélyt ki nem eszelek a számukra. E szorongató pillanatban az a gondolatom támadt, hogy néhány hódbőrt főzetek meg czetolajban. Ez eszmét közöltem barátaimmal is, a kik köszönettel vették. Hogy kisérletet tegyünk, azonnal megtisztíttattam és megfőzettem egy bőrt. Hat órakor már teljesen puha volt, s minthogy úgy találtam, hogy e ragout megmenthet bennünket az éhenhalástól, azonnal elosztottam a társak közt. A mohóság, melylyel neki álltak, elfeledteté velük a nagy veszélyt, melybe a vad vihar hozott. Nem bírtam rávenni őket, hogy szolgálatukat teljesítsék, úgy hogy a hajóról nekem és a tiszteknek kellett gondoskodnunk. A szél egész éjen át heves volt, s a tenger egyre veszélylyel fenyegetett, midőn másnap reggel négy órakor váratlanúl megcsillapodott, és én nem kis csodálattal vettem észre, hogy a hullámok is elsímúltak. Ez valamely szárazföld közellétére utalt, de hogy az aztán mely irányban keresendő nem tudtuk eldönteni. Társaim ekkor szívből köszönték, hogy számukra élelemről gondoskodtam, s minthogy egyéb készletünk nem volt, a betegek részére újra elkészíttettem néhány bőrt. Meder jelenté, hogy társaink közzűl néhányan czipőjüket, csizmájukat megmosták, s e perczben több mint negyven bocskor fő a fazékban. Ez igaznak bizonyúlt, de hát mitévők leszünk majd alig huszonnégy óra múlva, mikor a vízhiány még csak növelni fogja nyomorunkat.

Szerda július 13-án. Az idő lassanként napfényessé tisztúlt. Elrendeltem, hogy a nyílásokat reteszeljék ki, hogy a hajót kitisztíthassuk. A törött árbocz romjait elhordattam, és más elővitorlát állítottunk föl. Hogy az eltört előárboczot pótoljuk, egy más árboczrudat tettünk a helyébe, melyet még Kamcsatkában kaptam cserébe, s habár nagyon fáradtak voltunk, sikerűlt azt még az éj beállta előtt fölállítani. Míg mi ezzel bajlódtunk, az asszonyok a bőröket rakosgatták ki. Összesen 782 hód-, 258 róka- és 1900 czobolybőrünk volt, melyeket a társaság tagjai közt szétosztottam. Hajnalban nagy tömeg tengeri moszatra bukkantunk, és sashoz hasonló madarakat láttunk. E látvány fölélesztè bennünk a reményt, a mely egyedül képesít győzhetetlennek látszó akadályok leküzdésére. Délben észrevettük, hogy a felhők délfelé

nagyon sötétülnek és türelmetlenűl vártuk az esőt, hogy vízzel láthassuk el magunkat. Sajnos, csalódtunk. A szél végig erős maradt.

Csütörtök július 14-én. Napfényes, forró idő, kemény szél, tartós hullámzással. Meder jelenté, hogy már csak ötven korsó vizünk van, és hogy ő szükségesnek találja, hogy legalább a felét a betegek számára tartsuk fel. Megbíztam, hogy őrizze tehát a vízkészlet felét, a többit hajnalban szétosztattam. Én pedig megadtam magamat sorsomnak, minthogy se vizet nem tudtam előteremteni, se segélyt nem volt honnan várnom. Nyugtalan gondokban, álmatlanúl s a láztól borzongva húztam át az egész éjet. Végre a hajnali híves lég kissé fölfrissített. Hét órakor én is segédkeztem a víz kiosztásánál. Mohón kapták el, néhányan rögtön megitták, mások, a gondosabbak, takarékoskodtak vele. Minthogy ezek után lehetetlennek tartottam a létfentartást, s az éhség is már teljesen elgyengített, elővettem a térképet és megmutattam nekik, hogy Japán partjától 270, esetleg 300 tengeri mértföldre vagyunk. Azt is megmondtam nekik, hogy közelében semmiféle szigetet nem tudok, s hogy a legkedvezőbb szél mellett is csak 6-7 nap alatt érhetjük el a partot. Pedig ily szélre nincs kilátás. Mivel nem bíztam magamban, hogy jelen viszonyaim közt kibírnám addig, megmutattam nekik az irányt, mely felé haladniok kell, ha oly szerencsések lesznek, hogy engem túléljenek. E bizalom, melylyel érzéseimet föltártam nekik, nagyon meghatotta őket, és én megindulással láttam, mint akarják megosztani velem csekély élelmüket is. Szudiakow azt a három halat, a mi még szekrényében volt, egy korsó vízzel együtt nekem ajánlá, melyet részéből megtakarított. E nemes cselekedet mindenfelől tetszéssel találkozott és elnevezték: nagylelkűnek. Minthogy erőnek erejével kényszerítettek, hogy fogadjam el a felajánlottakat, ráálltam oly feltétellel, hogy megosztja velem.

Péntek július 15-én. Szép idő, napfény. Az áram Nyugat felé haladt. Sok madarat láttunk, melyek közzűl néhányat szárazföldinek tartottunk és ez új reménynyel töltött el. Pár társunk tengeri vizet ivott, de heves hányások lepték meg. Meder theával akarta megjavítani a vizet, de így is keserű volt. Magam is utánoztam.

Alkonyatkor két társunk az árboczcsúcsról elkiáltá: »Föld!« Erre valamennyien fölmásztak, de minthogy már lement a nap, semmit se vehettünk ki. Azok, a kik földet véltek látni, azt mondák, hogy az Nyugatról Dél felé húzódik. Az összes vitorlákat fölvonattam tehát és erős éjjeli őrséget szerveztem. De mivel azon percztől kezdve, a melyben földet jelentettek, másnap hajnali négy óráig 24¾ tengeri mértföldnyi területet hajóztunk be, belátták, hogy a felhőket nézték földnek. Öt órakor is csak vastag felhőket láttunk. Ez időtájt Nestor kutyám folyton ugatott a hajó orrán. Meder, a ki figyelmes lett rá, lelkendezve biztosított, hogy most már erősen hiszi a szárazföld közellétét, mert a kutyák azt rendesen megszimatolják.

Kuzneczow fölmászott az árboczkosárba és megesküdött, hogy addig le nem jön onnan, míg szárazat nem lát. Nyolcz órakor »föld«-et kiáltott, de egy perczre rá csüggedten mondá, hogy a felhőt tekinté a földnek. Kilencz órakor az amerikai, Zachariás, ki szintén földet kutatott, elkiáltá: Aleksina! Aleksina! s a hajó túlsó részéhez vezetett, miközben oroszúl mondá, a mely nyelvből néhány szót megtanult, »jöjj ide!« A hogy odaértem, ujjával irányt mutatott: »Aleksina! Aleksina!« habár közülünk senki sem látott semmit. Fölkiáltottam Kuzneczownak, hogy az amerikai földet vett észre, de azt felelte rá, hogy ő mit se lát. Fölküldtem tehát Zachariást az árbocz-kosárba, mutatná meg Kuzneczownak is az irányt. Távcsövem is vele adtam. Félkilenczkor végre elkiáltá: »Föld!« Erősítgetésére magam is fölszálltam, ama boldog előreménynyel, hogy szenvedéseink majd véget érnek. Tizenegyre világosan kivehettük a földet. Ledobtam a mér-ónt és huszonnyolcz fonalnyira feneket ért. Miután a parthoz negyed mértföldnyire jutottunk, tizennégy fonalnyi mélységben horgonyt vetettünk. Betegeink száma huszonhatra ment.

Szombat július 16-án. Egy szigettől negyed mértföldnyire horgonyoztunk, tizennyolcz fonalnyi mélységben. Észak-északnyugati szél. Délután két órakor Pánow- és Kuzneczowot

tizenkét emberrel partra küldtem, hogy vizsgálja meg azt, és alkalmas kikötő után nézzenek, a melybe bizton behajózhassunk. Egy pár hordót is adtam velük, hogy visszajövet vizet hozzanak magukkal. Esteli kilenczkor három parti tüzet pillantottunk meg, mely tény erős bizonyság volt a mellett, hogy kikötő előtt állunk. Ez a tűz hajónktól Észak-Nyugatra, mintegy két mértföldnyire látszott.

Tizenegyre visszaérkezett csolnakunk négy emberrel és a vízzel, melyet mohón felittak. Szibaew szerint Kuzneczow igen alkalmas kikötőre lelt a sziget északi részén, melyben egy patak is belefoly. Azt üzené vele, hogy a csolnakot újra visszaküldjem, mert hajnalra vissza akar térni, hogy a hajót a kikötőbe vezethesse.

E jó újság nagy vigaszunkra volt, de még nagyobb lett az örömünk, a mikor megtudtuk, hogy a szigeten sok a disznó és kecske. E hírre mind a partra vágyott, és csak nagy erőfeszítésre tudtam pár embert visszatartani, hogy esetleges szolgálattételre itt maradjanak. Mindenki csak magával gondolt, előkapták a bárkát és negyvenkilenczen áteveztek. Ezután még hat embert küldtem oda a kis csolnakkal, hogy Kuzneczow parancsát teljesítsék.

Másnap negyed hatkor felvontuk a horgonyt és tovább vitorláztunk. Hat órakor észrevettem a tengeren a kis csolnakot, és a part mentén északnyugat-északi irányban folytattam az útat. Igen kellemes idő volt. Nyolcz órakor szélcsend lett, s kénytelen voltam ismét tizenkét fonalnyi mélységben horgonyt vetni. Ugyanekkor bíztam meg Kuzneczowot, hogy nézzen a nagy csolnak után, és hívja vissza embereimet. Félkilenczre mindkét csolnak visszaérkezett és behajóztam a kikötőbe, hol hatvan ölnyire a parttól, hat fonalnyi mélységben lehorgonyoztam. Egyik kötelünket partnak feszítettük, és a főhorgonyt százhúsz fonalnyira lebocsátottuk.

Vasárnap július 17-én. A betegeket és asszonyokat mind a partra küldtem, úgy hogy a hajót csak négy ember és két tiszt őrizte. E napon fát vágtunk, sátrakat vertünk, egy éléstárt is összetákoltunk, hogy a hajóra szállítandó ennivalókat megőrizzük. Wynbláth egy üteget szervezett, mely két-három fontos ágyúból állott. Azok, kik az előző napon a szigetre jöttek, némi vadat és egy kecskét hoztak a betegeknek, azonkívül pompás gyümölcsöket és növényeket is. De megtiltottam, hogy nyersen egyék. Főtten, pörkölve igen zamatosnak és egészségesnek bizonyúltak. Az élelem és vízbőség hamar feledteté velük a tegnapi nyomort. Másról sem volt szó, mint a szerencsés véletlenről és a kellemes helyzetről. A mi engem illet, igen-igen örvendtem e kimenetelnek, mert megmentett a kínos haláltól és társaim szemrehányásától.

Az éj szép volt, de most nem sokat gondoltam vele, mert a folytonos fáradalmak és felvirrasztások után nagyon megkivántam már egy kis nyugalmat. Hajnalban összehívtam a társaságot, hogy kinek-kinek kiszabjam a teendőjét. Néhánynak a hajót kellett őrzenie, mások halászattal, vadászattal, víz-hordók összedongázásával, kötelek javításával stb. lettek megbízva. E munkafelosztás után azon szándékomat nyilvánítám, hogy mihelyt elegendő eleségünk lesz, a Philippini-szigetek egyikére, Manillára hajózunk, a honnan a legkönyebben juthatunk Európába. Nem nagy kedvvel fogadták, és azt felelték, hogy mindenekelőtt nyugalomra van szükségük, és majd csak azután latolják meg, melyiket válasszák.

Hétfő július 18-án. Víz-sziget partján. Ezt a nevet adtuk neki pompás vizeért. Délután két órakor Leginow is megjött, a ki a sziget belsejének megvizsgálására lett kiküldve. Sok almát, ananászt s néhány csomó fát hozott magával. Azt mondá, hogy a sziget bővelkedik fákban, de ennél jobban meglepett az előmutatott kőzetdarab, mert ércztartalmúnak és aranyfényűnek találtam. A kristály felizgatta embereim képzelődését, és jóízűen okoskodtak, hogy a föld gyomrában okvetetlenűl gyémántnak kell lenni, ha már a felületén is ilyen gyönyörű kő van. Ezt is merő aranynak hitték. Hiába bizonyítgattam, hogy csal a látszat, mert hiszen az markazit, meg hogy a szikla kristályból soh'se lesz gyémánt: csaknem hallgattak rám. A képzelődés nagyobb erőt vett rajtuk, hogysem illúzióikból ki tudtam volna forgatni őket. A hirtelen tűz, melylyel hamarosan meghányták-vetették a dolgot, komoly aggodalmat keltett bennem. Öt

már elő is lépett és a fáradalmaktól megviselt társaik nevében kinyilatkoztatták, hogy pár hónapon át itt maradnak a szigeten, annál is inkább, mert élelemben sem lesz hiány. Földet ásnak, rezet gyűjtenek, szétverik a sziklát, hogy rájöjjenek, mi légyen alatta? Ha aztán elég aranyat és gyémántot szedtek össze, elviszik Európába, majd értékesítik ottan.

Azután esküt tettek, hogy szándékuknál erősen megmaradnak, sőt tőlem is elvárják, hogy akaratukhoz alkalmazkodjam. De minthogy nem tartottam tanácsosnak sebtiben válaszolni, azzal bocsátám el őket, hogy majd megfontolom és másnap reggel nyilatkozni fogok.

A hogy eltávoztak, összehívtam barátaimat, hogy a teendő lépések felől tanácskozzam velük. Azt javasolták, hogy hajoljak meg a többség akarata előtt, mint az erősebb törvénye előtt, mert hogy most szárazon vannak, úgy sem hajtanának az ész szavára, s minthogy már jól ismerem makacsságukat, okom van félni, hogy a szélsőségig viszik. E tanács sovány vigaszt nyújtott, mert szerinte csak viszályt és cselszövényt várhattam, a melynek kimenetele csak hátrányos lehet az én pártomra. Az éjet tehát azzal töltém, hogy terveket főztem, miként tudnám őket ismét észre téríthetni.

Hajnalban már sátram köré gyültek, mert a választ várták. Barátaim a közelben húzódtak meg, hogy szükség esetén mellettem lehessenek. E szorúlt helyzetben legokosabbnak tartottam azzal fogadni őket, hogy az érczet meg akarom vizsgálni, hadd lássam, valóban aranyat rejt-e, mert hiszen csak nem pazaroljuk az időnket holmi békasó gyűjtésre. Válaszszanak ki tehát két embert maguk közzűl, a kik értik a fémmel való bánást, hogy a próbát megcsinálják. Egyúttal tudattam velük, hogy azon esetben, ha az ércz aranyat tartalmaz, haladék nélkül a szigeten maradunk, mindaddig, míg csak jónak találjuk; de a kristálytöréssel hagyjanak fel, mert bizonyosan tudom, hogy gyémánt lelhelyeken nem szokott kristály lenni. Annyira meg voltak győződve, hogy az érczben nem lehet egyéb aranynál, hogy e válaszszal is beérték. Andreanow és Ribnikow, két aranyművest akartak a próba-csinálással megbízni. Nagyon örültem, hogy e makacs tömeg lelkülete fölött uralkodhattam. Barátaim szerencsét kivántak hozzá, és Pánow megigérte, hogy el fog követni mindent, hogy ez ármánynak, a mit Stefánow művének tartott, nyakára hágjon.

Kedd július 19-én. Szép, csöndes idő, nagy forróság. E napon sok halat fogtunk, felét megszárítva raktam a készlethez, a másik felét elosztogattam. Mivel Báturin azt jelenté, hogy sónk jócskán megfogyott, három kamcsadált adtam mellé, hogy keze ügyében legyenek a sófőzésben. Két órakor Pánow és Wynbláth-tal kirándúltam a területre, a hol a szertelen kókusz-dió és banán-fa mellett egy baraczkfélét is láttunk, élvezhetlen, csípős gyümölcscsel. Egy kis sziklán néhány kristály-darabra és czinóberre akadtunk, de a legkellemesebb fölfedezés az ötven disznóból álló csürhe volt. Rajta hajtottunk, hogy legalább néhányat elejthessünk, de éppen ekkor a fiatal kormányos Potossiow azt jelenté, hogy Stefánow összebújt a szövetségesek egy részével, a kikkel valami buzgó beszélgetésbe elegyedhetett, mert még az erdőbe is el akarta vinni őket eskütételre. Nagy hirtelen táborunk felé vettük az útat, a hova az éj beálltával megis érkeztünk. Ez éjszaka egyike volt a legszebbeknek, melyeket valaha láttam. A felhőtelen tiszta égen kettős tűzzel ragyogtak a csillagok. Először is Chrustiew sátrába tértem, a ki szerfölött meg volt lepetve, midőn a halhírről értesítém. Mint mondá, az egész napon át csak egy fél órára hagyta magára Stefánowot, ez az idő pedig rövidnek tetszik neki arra, hogy az alatt összeesküvést lehessen szervezni. De Pánow váltig azt hajtá, hogy Stefánow még erre is képes, és kell a dologban valaminek lenni. Eddigi viselete hajlandóvá tett rá, hogy Pánownak hitelt adjak, és az óvrendszabályok elrendelését elkerülhetlenűl szükségesnek tartottam. Ily szándékkal hívtam össze mindazon barátaimat, a kikben leginkább bízhattam, számszerint harminczhatot. Hatot közülök rögtön a hajóra küldtem, hogy a hajón levőket felváltsák, más tizenkettőre a parton lévő védelmi eszközök megőrzését bíztam, a többinek pedig fegyverben kellett őrt állania, de úgy, hogy ellenségeinkben gyanút ne keltsenek. Mindezek után bevártam

a hajnalt. Hét felé legelőbb a vadászok jöttek elém, hogy nem volt szerencséjük: vad nem került. Bárha én jól tudtam, hogy vadászat helyett Stefánownál jártak, mégis magamba fojtám a mérget, de mikor azt hallottam, hogy mindazok, a kikre a hordók és vitorlák kijavítását bíztam, nem akarták a munkát végezni, minden türelmemnek vége szakadt, és kiadtam a parancsot egy általános összejövetelre, délben.

Szerda július 20-án. Az egybegyűltek előtt a legerősebb kifejezésekkel tártam fel a helyzet mivoltát. Fölhoztam, hogy mindenha mily buzgón teljesítem kivánságaikat. Panaszkodtam, hogy hálátlanok, a mit az újabb viseletükkel is kimutattak. Megdorgáltam azoknak makacsságát, a kik vonakodtak a munkát folytatni, mert az a legnagyobb bajba sodorhat bennünket. Kérdem aztán, mi czél vitte őket e lépésre, a mi nem józan és tisztességes férfiakhoz méltó. Néhányan ösztökölték Stefánowot, hogy: »Beszélj! mi támogatni fogunk!« Erre a nyomorúlt beszélni kezdett, elnevezett ennek, annak, és velem együtt Pánowot rögtöni halállal fenyegette.

Szitkait félbeszakítottam és beszédet tartottam, a melyben megköszöntem, hogy eddig is segélyemre voltak. Eléjük adtam, hogy a parancsnokságot csak azért tartottam meg, hogy egy ily küzdelemteljes útazásban megóvjam őket. De most, minthogy a legnagyobb veszélyen már túl vagyunk, visszalépek a parancsnokságtól, és kedvükre hagyom, hogy maguknak más parancsnokot válaszszanak. Én, a magam részéről, sajnosan érzem, hogy nincs már többet mit várnom tőlük, mert minden becsületet és tisztességérzetet eldobtak maguktól. Azért is el vagyok határozva, hogy elhagyom őket és inkább vad állatok közt akarok élni, semhogy egy ily tömeg hálátlan ember közt, a kiknek ezutáni viseletük csak gonosz tettek és bűnök lánczolata lesz. Végre e szavakkal távoztam: »a kiben szeretet és hűség van, kövessen!»

Azok, a kiknek hűségét már ismertem, és még más húsz, a kik eddig ingadoztak, követtek is. Sátramba érkezve még más ötvenkettőt találtam ott, a haton kívül, a kik a hajón voltak. Nem kellett tehát félnem az összeesküvőktől, és egész éjen át azon gondolkoztam, hogy mi volna a legszükségesebb teendő. Hajnalban jelentették, hogy Stefánow pártjától küldöttség érkezett, a kik tudatták velem, hogy a hajót elfoglalták, és hogy teljes hatalmukban áll engem itt hagyni. De szándékaik nemesebbek és megigérik, hogy uruk és királyuk gyanánt fognak üdvözölni, ha megigérem, hogy velük maradok a szigeten. Hogy bebizonyítsák, miszerint nem akarnak rászedni, három pártjukbeli embert akartak nálam hagyni, és mihelyt határozatom megtudják, az egész társaság kezembe szolgáltatja Stefánowot, hogy végezzek vele.

A hajó elfoglalása levert, de a mennyire csak tudtam, magamba rejtém a lehangoltságot. Szerencsétlenségem kikerűlhetlennek látszott; mert mit is kezdhetek egy puszta szigeten hajó nélkül? Hogy ismét némi tekintélyt szerezzek magamnak, gyülekezetbe hívtam őket, melyben majd közleni fogom összes szándékaimat. Rögtön összegyültek, Stefánow kivételével, a ki tizedmagával a hajón maradt. Erre előadtam, hogy ha valaki, úgy csak én is kivánhatom, hogy e szerencsés szigeten üssünk tanyát, de hogy még sem teszem, annak több oka van. Legelső mindjárt az, hogy társaságunk nagy számú férfiúból és csak tíz asszonyból áll, mely aránytalanság csak viszályt kelthetne, és hogy valójában csak ez a körülmény tartott vissza attól, hogy ajánljam e szigeten való maradást. De minthogy végre is látom, hogy elhatározták, magam is beleegyezem, de csak egy feltétel mellett.

»Halljuk! halljuk!« kiálták mindnyájan. Erre megmagyaráztam nekik, hogy Japánba akarok hajózni, hogy ott egy város közelében kiszálljak, a honnan annyi asszonyt hozzak magammal, a mennyit lehet, ezenfelül búzát és szarvasmarhát. Ha e vállalatomban támogatni fognak, akkor igérem, hogy letelepszem e szigeten, a melyre könnyű szerrel visszatérhetünk. Tervünk kivitelére pedig bízvást elegendő lesz egy hónap.

Még alig is fejeztem be, a mikor egyhangúlag kiálták: »Soká éljen főnökünk! Soká éljen a generális!« - Azután rendre hozzám jöttek és kezet csókoltak.

Örvendve, hogy ismét engedelemre bírtam, kértem őket, mennének a hajóra, és hozzák partra Stefánowot, mert félek, hogy eszetlenségében azzal végzi, hogy hajónkat felgyújtja. Erre úgy megijedtek, hogy nyakra-főre rohantak a kikötőnek. Stefánow, a ki látta e riadalmat, azt hitte, hogy az én embereim elől futnak. Partra is jött, hogy segélyükre kelljen, de nagyon meg volt lepve, midőn a saját emberei ragadták meg, hogy elém hozzák. Szibaewet bíztam meg őrizetével.

Csütörtök július 21-én. Összehívtam a népet és újra megeskettettem, hogy hívek lesznek és engedelmeskedni fognak. Egyszersmind magam is esküt tettem, hogy a japáni vállalat után, visszatérek velük a Víz-szigetre és gyarmatot alapítok. E czeremónia végeztével kiadtam a parancsot a munkára, vadászatra, halászatra és arra, hogy útravaló növényeket és gyümölcsöt szedjenek. Stefánowot szabadon eresztém, azon feltétellel, hogy az egész társaságtól nyíltan bocsánatot fog kérni, de minthogy nem volt czélszerű, hogy ismét valamely tisztségbe helyezzem, rávettem a társaságot, hogy minden szolgálatra képtelennek nyilvánítsák. A szerencsétlen esengett, hagynám a szigeten, de nem akartam kétségbeesésének martalékául dobni, és tudattam vele, hogy nyomorúltságát enyhíthetni remélem, ha majd ismét visszatérünk, mert nem közölhettem vele a valódi szándékomat. Jóságom bámulatba ejté, bűnös voltát beismerte stb. stb.

A szövetségesek, a kiknek tele volt a fejük az új kolónia tervével, a miből idővel egy ország is válhatik, fáradhatlanúl dolgoztak egész éjen át. Pánow biztosított is, hogy abba hagyják most az arany-ásást. Hűs, világos éjszakánk volt, az egész társaság jól érzé magát. A kifogott halak ízletesek és egészségesek voltak; nemkülönben a pompás gyümölcsök és vadak is, melyek igen változatossá tették ebédeinket. Hajnalban a szövetségeseket még munkában találtam, és minden rendjén ment. Kilenczkor elrendeltem, hogy összes készletünket a hajóra vigyék. A tizennyolcz hordót is, közte nyolcz újat, és valamennyit vízzel telten. Báturin, a ki mindent megleltározott, úgy találta, hogy semmiben sem szűkölködünk. E napon egy keresztet verettem le a következő felírással:

»1771-ik év július 16-án e szigeten kikötött a »Szt.-Pál és Szt.-Péter« corvette, Benyovszky Móricz Ágost magyar és lengyel mágnás és lengyel köztársasági tábornok alatt, a ki az oroszoktól elfogatott, és czárnői parancsra Kamcsatkába száműzetett, honnan bátorsággal és vakmerőséggel elmenekűlt.«

»E sziget különben lakatlan, és vadmadarakban bővelkedik. A tenger pompás halakat szolgáltat, a víz s gyümölcs egészséges. Fekszik a szélesség 32° 47’-e, s a bolsereczki hossz 355° 8’-e alatt.«

Péntek július 22-én. Pánow visszaérkezve a vadászatról két medvét és különböző madarakat (pintado) hozott magával. A húst besóztuk s a hajóra vittük. Délután négy órakor, midőn már minden holmink a hajón volt, s Kelet felől friss szél jött, elhatároztam, hogy tovább utazunk. Kilencz órakor minden a hajón volt. Tizenegy óráig a hajó megindításával voltunk elfoglalva, és éppen éjfélkor keltünk útra. Az idő derült volt és kedvező keleti szél fújt. Sok bajjal jutottunk ki a kikötőből, de a mint egyszer kivitorláztunk, a tenger csöndes volt, és oly szép szél lengedezett, a minőt csak kivánhattunk. A hogy a vitorlák már kifeszítettek, és nem is volt többé mitől tartanom, nyugodt álomnak engedtem át magamat. Hajnalra nem láttuk többé a földet. Embereim pedig a lehető legjobban érezték magukat, mert hiszen nem panaszkodhattak sem élelem, sem vízhiány miatt.

Szombat július 23-án. Szép meleg idő, friss kelet-északkeleti szél, nagy karéjú hullámokkal. A tenger sárgás, és egészen megváltozott színű, a mi arra indított, hogy lebocsássam a mérónt, de nem találtunk feneket. Öt órakor kettős szivárványban gyönyörködtünk. Embereim panaszkodtak a kínzó szomj miatt. Salétromot kevertettem az italba, melyet vízbe főtt gyümölcsökből szűrtek.

Vasárnap július 24-én. Meleg idő, esőt igérő. A szél is rakonczátlan lett, s heves északivá fordúlt. Észak-Nyugatról hullámzás. Hat órakor sziget-földet pillantottunk meg, a melyet Észak felől körülhajóztunk. Az éjszaki szél állandóan észak-nyugati irányt vett, és annak is maradt. Észrevettem, hogy egész kötélzetünk meglazúlt; ismét felhúzattam.

Hétfő július 25-én. A forróság nagyobb lett és a szél ugyanazon erővel dühöngött tovább. Nagy tömeg fekete kígyó ficzánkolt a vízben. Délután négy órakor különféle bokrok úszkáltak a hajó mentén, melyek közűl néhányat kifogtunk. Egyikre selyem czafat volt kötve, a mi arra mutatott, hogy már Japán közelében vagyunk. De minthogy a mér-ón nem ért feneket, azt következtettem, hogy azon szigetlánczolatba értünk, mely Japánt körülfogja. Éjjelre tehát erős őrséget állítottam, de szerencsére akadály nélkül haladhattunk tovább. Hajnalhasadáskor az árboczcsúcsról »Föld!«-et kiáltottak. Mi a födélzetről csak kilencz és tíz óra közt vehettük ki, de később, a midőn útunk éppen az iránt vezetett délfelé, egész világosan megláthattuk.

Kedd július 26-án. Meleg, verőfényes idő. A sziget északi foka felé hajóztunk, és nemsokára közelében haladtunk el. Kértek, hogy lehető gyorsan kössek ki, mert a szigeteket, melyek valószínűleg népesítvék, átszeretnék vizsgálni. Megigértem, hogy úgy teszek, annyival is szívesebben, minthogy rám is nagy fontosságú a szomszédos partok meglátogatása, a melyekről, némely felvételek kivételével, melyeket még Kamcsatkában szereztem be, nem volt pontos kártyám. Délután, fél három után Kuzneczow, a ki az árboczcsúcson ült, elkiáltá: »Egy vitorla!« azután: »Négy vitorla!« s rövidre rá már egész tömeg vitorlát látott. Fölsiettem és távcsövem egy egész flottát mutatott, melyből három nagyobb hajót vehettem ki, s azt, hogy valamennyi Észak-Nyugat felé halad. Az éj beállta meggátolt a flotta elérésében. Bevontuk az alsó vitorlákat, hogy minden esetben kiköthessünk, s még az éjjel tovább hajóztam, folyton leeresztett mér-ónnal. Reggel három órakor összes vitorláinkat felvontuk, és hatra sík földet pillantottunk meg. Kilencz órakor, midőn már csak két mértföldnyire voltam, közelebb hajóztam, s a kis csolnakot hat emberrel Kuzneczow vezetése alatt a szigetre küldtem, hogy ott észleleteket tegyenek.

Szerda július 27-én. A mint a szigethez közeledtünk, az áram Nyugat felé sodrott, öt óra alatt csaknem hét mértföldnyire. Néhány lövést tétettem jelzésűl, hogy a kis csolnak visszatérhessen, de minthogy nem láttam, délután három órakor 48 fonalnyi mélységben horgonyt vetettem. A csolnak csak esteli nyolcz órakor érkezett vissza. Kuzneczow jelenté, hogy a sziget lakatlan, de több deszkabódét talált, melyek körűl nagy csomó szálka-csontot látott, miből azt következteti, hogy e szigeteket a japánok csupán a halak miatt látogatják. Minthogy az est csillagfényes volt, éppen éjfélkor fölszedtük a horgonyt, nyugodt tengerszín és enyhe szél mellett. Hajnali négy órakor balfelől egy szigetet pillantottunk meg, és hatra jobbfelől egy másikat. Útamat a csatornán át vettem, s tizenegy óra tájban körülbelől a közepében voltam. A sziget Dél-Kelet felé, s a föld észak-nyugati irányban.

Csütörtökön július 28-án. Szép, de forró idő, szabálytalan árapály erős áramlásokkal Dél-Keletről Észak-Nyugat felé. Délután egy órakor más földet pillantottunk meg Dél-Nyugaton, és elhatároztam, hogy a csolnakkal elől és lesülyesztett mér-ónnal tovább folytattam az útat a csatornában. Öt órakor körülbelűl négy mértföldnyire három hajó tűnt fel, melyek a tengerszorosban Délről Észak felé haladtak. Éjjel minden parton tüzet láttunk. Éjfél után tovább hajóztunk, és hajnalra egy tengeröbölbe tértünk. Minthogy a mér-ón szabályos feneket mutatott, a partnak tartottam, annál nagyobb bizalommal, minthogy az áram ellenünkbe volt. Nyolcz órakor 6-8 fonalnyi mélyben korálldús, sziklás és fövényes aljat találtunk. Hajónk mintegy erdő középen látszott lenni, mert legalább is ezer hajó vette körűl, melyeken halásznép halászgatott, a nélkül, hogy velünk a legkevésbbé is törődtek volna. Néhányan elhaladtukban felénk kurjogattak: »Fiassi to Holland, Fiassi to Sindzi,« mások meg: »Namandabuz.« Tizenegy órakor egy igen csinosan épült hajó közeledett felénk és jeleket adott nekünk. Az

árboczokat különböző színű szalagok tarkázták, melyeken néhány felírást vettem ki. Mi nagy zavarban voltunk, hogy mikép feleljünk a kapitánynak japánúl? Végre hozzánk küldte a csolnakát kötélneműekkel, és az evezősök arczáról leláttuk, hogy segíteni akarnak nekünk hajónk tovább juttatásában. Azonnal a csolnak iránt dobtam két kötelet, melyeket saját hajójukra vittek. Vitorlájukat bevonták és mintegy nyolczvan evezős segítségével hihetetlen gyorsasággal vontak tovább bennünket. A mint a parthoz közeljutottunk, tizenkét fonalnyi mélységben horgonyt vetettem, és felbogoztam a köteleket, melyeket a japáni csolnak visszahozott, a miből ki sem akart hozzánk átszállani. Némi ajándékot ajánlottam fel nekik, de visszautasították, és nyakukra mutattak, a mivel kétségtelenűl azt akarták jelezni, hogy halálbüntetéssel sújtják azt, a ki ajándékot fogad el.

Péntek július 29-én. Egy japáni öbölben. Szép idő, de nagy forróság. Változó szél Észak-Keletről Dél-Kelet felé és erős árapály. Megparancsoltam, hogy fegyvereinket készen tartsák, és az ágyúkat megtöltsék, hogy védelmezhessük magunkat, ha megtámadnak, a mitől embereim féltek is. Délután két órakor Wynbláth és Kuzneczowot tizenketted magukkal jól felfegyverezve a partra küldém. Elsőnek egy holland nyelven írt levelet adtam át, a mely felvilágosításúl szolgált útam felől, és azon kérést tartalmazta, hogy segítsenek élelmiszerrel. Egyszersmind három hód- és hat menyét-bőrt küldtem ajándékba a helység fejének. De minthogy nem tartottam tanácsosnak, hogy embereimet e benszülöttek kényére bízzam, fölszedtem a horgonyt, és a nagy csolnakkal a hajót kétszáz fonalnyira vonattam a parttól, a hol öt és fél fonalnyi mélységben finom homokban lehorgonyoztunk. Nemsokára három kis csolnakot láttunk, melyek a mi csolnakunkhoz közeledtek, és azt a part felé követték. Egy közbeeső szikla nem engedte látnunk a mint kikötöttek, a mi igen nyugtalanná tett. E nyugtalanság óráról-órára növekedett, minthogy egyet sem láttam embereim közűl visszatérni, míg végre esti kilencz órakor az őrség három tüzet látott felénk közeledni. Magam is észrevettem, és a nagy csolnakon tizenhat fegyveres embert küldtem ki szemlére. Hamar visszajöttek, s Pánow, kit a vezetéssel bíztam meg, tudatá, hogy csolnakunk, két japáni csolnaktól követve, visszaérkezőben van, és hogy embereink igen elégedetteknek látszanak. Nemsokára Kuzneczowot is hallottuk, a ki azt kiáltá felénk, hogy dobjunk ki három kötelet. Ezt azonnal megtettük és Wynbláth visszajött egy pazaron öltözött, kardos japánival, a ki bizalomteljesen jött felém, hosszú beszédet tartott, de a miből én egy szót sem értettem. Hogy valamit mégis megtudjak, előhivattam Boscarewet, a ki e nyelvet három évi Irkuczkban való tartózkodása alatt elsajátítá egy japánitól, ki hajótörés után Kamcsatkába jutott, s miután az orosz nyelvet megtanulta, a szenátustól azzal bízatott meg, hogy a szibériaikat tanítsa meg rá. De szerencsétlenségre Boscarew már a legtöbb szót elfelejté, és csak pár bókra emlékezett még, melyekkel a japánit meg is tisztelte. De minthogy a Wynbláth és Kuzneczow jelentését vágytam hallani, megbíztam Pánow és Boscarewet, hogy gondoskodjanak a japániról, a kit kajuttomba vezettek. Wynbláth jelentése a következő volt:

»Mihelyt a japánok beértek bennünket, jelet csináltak, miközben bal kezüket mindnyájan a mellükre tették. Mi ugyanezt tettük. De e czeremónia után a japánok még százféleképen hókuszpókuszoztak, melyekből mit sem értettünk, kivéve azt, hogy óhajtanák, ha partra jönnénk. Embereim közűl négygyel a partra szálltam tehát, míg a többi négyet a csolnakban hagytam. Kiszállva kétszáz lovast, és ugyanannyi gyalogost találtunk, íjjal és lándzsával fölfegyverkezve, a kik szintén udvariasan köszöntettek bennünket. De minthogy észrevették, hogy az előttünk fekvő helységbe szeretnénk jutni, felajánlották lovaikat, melyekre föl is szálltunk, és a legnagyobb pompával kisértek a falu szélén levő kastélyhoz, mely mintegy negyedmértföldnyire volt a kikötőhöz. Itt leszálltunk, és az udvarba vezettek, a hol egy előkelő külsejű férfiú fogadott, és barátságosan vezetett bennünket egy oszlopokon nyugvó nagy terembe. Itt egy más szép férfire találtunk, a ki kereveten ülve, így szólt hozzánk: »Fiassi guzarimas,« mi pedig csak köszöntgettük, majd jelekkel tudattuk, hogy nem értjük. Erre

folytatta: »To Golland?« Minthogy sejtém mit akar, jelekkel magyaráztam ki, hogy nem vagyunk hollandok. Aztán mondá: »To Sindzi?« mire miután ismét jelekkel adtam értésére, hogy nem értem, tovább fürkészett: »To Pilipine? To Braki? To Masui? To Tungusi?« Látva, hogy minderre csak tagadólag intek, megütött egy kéznél levő dobot, mire különféle szolgák siettek elő, a kiknek pár szót mondott. Ezek eltávoztak, de rögtön visszatértek könyvekkel, papirtekercsekkel. Egyiket a másik után csavarta ki, és hogy végre megtalálta a mit keresett, intett, hogy közeledjem. Egy térképre mutatott, a melyen Japánt, Khinát, a Filippini-szigeteket, Indiát és ismeretlen földterületet láttam, mely körülbelől Európának felelt meg nagyságra is, fekvésre is. Majd az ujjam fogta meg, majd pedig a térképre bökött. Megértettem, hogy a területet keresi, mely felől jöttünk. Európát mutattam neki, a min nagyot bámult. Szertelen csodálkozásának kifejezést adva, ismétlé: »Namandabez!« Később, minthogy kétkedni látszott, részint a térképpel, részint jelekkel tudattam vele, hogy a hosszú út, a rossz időjárás egészen kimerített bennünket, és hogy elegendő élelmiszerünk sincs. Úgy látszott megértett, szájára, hasára mutatott, mire előhívta embereit és jó darabig beszélt velük. Én már szerettem volna visszatérni, azért is átnyújtám neki a hód- és menyét-bőröket, és jelekkel adtam értésére, hogy azokat a parancsnokom küldi, én csak az átadással lettem megbízva. Egyúttal a levelet is átadtam, el is fogadta, de az ajándékról mit sem akart tudni. Eszembe jutott, hogy a japáni csolnakosok is mint utasították vissza ajándékainkat, és mint czélozgattak a nyakukra. Én is utánoztam tehát. Erre egy benyílóba vezetett, a hol egy asszonyt találtam, a kinek az ajándékot átnyújtám. Viszonzásúl egy kosárka virágot adott, melyet magammal hoztam. A mint e szobát elhagytuk, a teremben egy deli férfire találtunk, a kivel a kastély ura szintén sokáig beszélgetett. Azután elbocsájtott bennünket. Ez a férfi vezetőnk lett, és ugyanazon kisérettel a kikötőhöz vezetett bennünket, a hol már két csolnak várt ránk, tömve élelmiszerekkel, melyet a hajóra is hoztunk. A japáni tiszt beszállt velünk, és ez nem más, mint a ki most hajónkon tartózkodik.«

E jelentés után kajuttombe mentem, hogy a japánit kellőleg üdvözöljem. Hogy kegyét kinyerhessem, két pár czobolyt ajándékoztam neki. Ez ajándék jelentékenynek tetszhetett előtte, mert jelek által tudtunkra adta, hogy ő egygyel is megelégszik. De minthogy rábeszéltük, hogy fogadja el mindkét párt, gondosan összegöngyölgette, és jelekkel tudatta, hogy legelső dolog ám ez ajándék eltitkolása.

A hogy újból fedélzetre jött, megparancsolta: ürítsék ki a csolnakot, a mi egy percz alatt meg is történt. Azután elbúcsúzott és nem engedte, hogy embereinek bármily csekély ajándékot is adjunk.

A hajóra hordott élelmi szerek közt volt: 25 zsák rizs, 5 fazék czukor, 4 korsó thea, egy korsó finomra vágott dohány, 8 disznó, 16 korsó befőtt, tojás százával, narancs, czitrom, pepinalma, azután más gyümölcsök, két hordó sóshal, 16 hordó bor, mintegy 50 madár, de a mi társaimnak legjobban tetszett, az a három korsó erős pálinka volt.

A hajnal munkánál lepett meg bennünket, éppen akkor, midőn e jó portékákat kellő helyre rakosgattuk. A szél egész éjen át délről fújt, reggel könnyű szelünk volt észak felől, de alig tartott fél óráig. Másnap reggel három embert láttam felénk jönni, különös csolnakon, melyet a benszülöttek periaquának hívnak. A hajóra jöttek, és egy fiatal embert hoztak magukkal, a ki igen szépen volt öltözve, és mozdulatai után ítélve, beszélni kivánt velem, de minthogy képtelen voltam megérteni, felköltettem Boscarewet, a ki megmagyarázta, hogy a japáni azért jött, hogy tudassa velem, miszerint egy tömeg ember kivánta a hajót látni, de féltek az ágyúktól, melyeket saját nyelvükön Tippo-nak neveznek. Boscarew, a mennyire csak képes volt, megértette vele, hogy mindenkit szívesen látunk, és hogy meggyőződjék, szemei előtt zárattam el az ágyúk szájadékát, mire végtelenűl hajlongott, és elbúcsúzott. Rögtön parancsot adtam, hogy a hajót az idegenek fogadtatására tisztítsák ki. Alig is készültünk el, a mint kilencz-

kor három csolnak közeledett felénk. Mindenikben egy előkelő napernyős személyiséget vettünk észre. Wynbláth azt mondá, hogy egyikőjüket írni látta a kastély uránál. Mihelyt hajónkhoz érkeztek, feljöttek reá, s mi e szavakkal köszöntöttük őket: fiassi guzarimaz! Boscarew a legnagyobb fontoskodással adta a tolmács szerepét, miközben minden egyes szónál a földig hajlongott. Azt hiszem, hogy minden érdeme e hajlongásokban állott, mert képtelen voltam tolmácsoló képessége által bármit is megtudni. De minthogy annyit jól megértettem, hogy irántunk való barátságukat akarják kimutatni, a többivel nem sokat gondoltam. Hogy jó indulatukat még inkább megnyerjem, félrehívtam őket, és mindeniknek két menyét-bőrt adtam, a mit igen nagy örömmel fogadtak és hálájuk jeléül egyre-másra bókolgattak. E viseletünkkel sokat nyertünk előttük. Miután az ajándékokat elfogadták, megértették velem, hogy a hajót szeretnék megtekinteni. Magam vezettem őket körül mindenfelé. Egynél ecset és papir volt, melyre különféle alakokat festett. A fedélzeten az ágyúkat vette szemügyre, és újból jegyzett. Kétségkívül az ágyúk számát. Erre azt kivánta tudni, hányan vagyunk a hajón? a mit azonnal megtudott, mert összes embereimet eléjük hívtam. Megszámlálta és felírta őket. De a mint a japánok észrevették, hogy asszonyaink is vannak, kiváncsiságuk a legmagasabbra hágott. Igen illően viselkedtek, és jelekkel tudatták, hogy nőinknek igen sokat kellett szenvedniök. Nemsokára visszavonúltak. Délelőtt tizenegy órakor két csolnak érkezett élelemmel és egy festménynyel; egyszersmind 26 hordó víz és két hordó pálinka. A mint a küldeményt hajónkra szállították, a csolnakosok tova eveztek, a nélkül, hogy bármit is elfogadtak volna.

Szombat július 30-án. Horgonyt vetve az Uzilpatchar kikötőben. Bármennyire vágytam is szárazföldre lépni, társaim nem egyeztek bele, mert nem sokat lehetett bízni a benszülöttek jó érzületében. E napon embereim a kötélzetet javítgatták. Délután három órakor három fellobogózott csolnakot láttunk felénk közeledni, melyekből zene- és énekhangokat röpített hozzánk a szél. Másfél hajókötélnyire tőlünk, megállapodtak, három kivételével, (mert több csolnakot is észrevettünk,) melyek egészen hajónkhoz jöttek. Egyikből egy agg ember szállott ki, két gazdagon öltözött gyermekkel. Az öreg valami írott lapot nyújtott át, de mitse tudtam meg belőle, mert közülünk egy sem értette a japán betű-vetést.

Előhívattam Boscarewet, a ki előtt legalább húszszor kellett az öregnek szavait ismételnie. Végre azt mondá, hogy az Ulikamhy vagyis a király, e két fiút túszúl küldi, hogy én félelem nélkül mehessek hozzá. Jelekkel válaszoltam neki, hogy kész volnék partra szállni, de nem engedhetem meg, hogy a fiúk itt maradjanak, mert a legnagyobb bizalmat helyezem az ő Ulikamhyjukba. Azonnal lebocsájtattam a kis csolnakot, és négy társsal, Boscarewvel, az öreggel és a két fiúval elindultam, míg a parancsnokságot Chrustiewre bíztam. A mint a számtalan gályából álló flottához érkeztünk, minden japán az kiáltá: Uli Ulan, és előttünk siettek tova. A többiek hármasával követték őket egyenlő távolságban.

Mihelyt szárazra értünk, szőnyegeket terítettek alánk, és theát meg befőtteket kínáltak. Azután hordszékeket hoztak, melyekben körülbelől negyedmértföldnyi távolságra vittek bennünket. Kiséretünk is volt: egy csapat fegyveres, tizenhárom tiszttel az élén. Egy nagy kert előtt tettek le, melynek kapujánál két japáni őr Uli Ulan-t kiáltott. Mihelyt beléptünk, két gazdagon öltözött férfiú fogadott bennünket, a kik előbb az öreggel váltottak szót, azután engem fogadtak nagy hajlongásokkal. Végűl karon kaptak, és egy kis ház felé vezettek, mely a kert közepére volt építve. A hogy odaértünk ez urak tudtomra adták, hogy Ulikamhy benn van. Csakugyan a teremben találtuk, egy sárga kereveten. Zöld és kék selyem-öltözéke volt, sárga övvel. Üdvözletem után az én számomra is hoztak egy vörös szofát, melyen helyet foglaltam. Ulikamhy három kérdést intézett hozzám: ki vagyok? honnan jövök? és mily okból jöttem Niponba? - Boscarewvel adattam választ, hogy európai katona vagyok, a kit a véletlen és a vihar vert Japánba. Ulikamhy nem értette meg jól, miért is a festők segélyét vette igénybe, a

kikkel különféle figurákat pingáltatott papirosukra. Így jelölte meg a tárgyakat, melyekről beszélni kivánt.

Az elsőnek felmutatott festmény magam voltam. Természetesen gonoszúl találva, de a ruházatról mégis föl lehetett ismerni. Azután Ulikamhy, a ki egy szívet nyújtott nekem. Hogy kimutassam, mennyire megértettem, az Ulikamhy képét keblemhez szorítottam. Valami jól eshetett neki, mert magához hívott és mindkét kezét felém nyújtá. Erre egy darabig embereivel beszélgetett, azután behívatta az én négy kisérőmet. Gonddal válogattam őket össze. Szálas termetük bámulatba ejté. Megmérette és lerajzoltatta őket, a mi pillanat műve volt, mert csak vázlatos felvételeket csináltak. Jeleiből kiláttam, hogy tudni szeretné, miért vagyok én kisebb az embereimnél. Feleletűl egy alacsony széket hozattam be, jobb lábamat alátámasztottam, úgy hogy természetes nagyságomban láthatott, a min megint nagyot nézett. Csak nehezen értettem meg vele, hogy jobb lábam egy seb miatt négy hüvelykkel lett megkurtítva, ezért hajlok oldalt, és e miatt látszom alacsonyabbnak.

Az est beszélgetés közben lepett meg bennünket. Ulikamhy ajánlotta is, hogy töltsem nála az éjet, sőt, hogy három-négy éjen át maradjak ott, mert egy férfiúra várakozik, a ki tudni fog velem beszélni. E hír igen kellemesen érintett, mert nagyon óhajtottam az ország felől egyetmást megtudni. Este kilencz órakor távozott Ulikamhy embereivel. Minket egy házba kisértek, mely az ő palotájával határos volt. Theával, rizszsel, száraz hallal, és aszalt gyümölcscsel vendégeltek meg bennünket. A lakoma utóján az émelygésig édes bort adtak elénk. Sehogysem állottak kezünkbe a pálczikák, melyekkel ennünk kellett, és a szolgáknak derék munkát adott, míg rátanítottak bennünket.

Vacsora után a szőnyegre párnákat raktak számunkra, melyeken jót aludtunk. Másnap nyolcz órakor azt jelenték a hajóról, hogy a japánok száz zsák rizszsel, húsz disznóval, sok gyümölcscsel, száraz hallal, szárnyasokkal és borral láttak el bennünket. Ezt egy japáni hozta hírűl, a kit azzal a meghagyással küldtem vissza embereimhez, hogy töltsék meg a vizes hordókat.

Tíz órakor azt jelenték, hogy Ulikamhy már útban van. Eléje mentem. Három boncz kisérte, a kiknek övén nagy rózsakoszorúk csüngtek. Egyikük hibátlan holland nyelven köszöntött engem. A király hozzám jött, kezet nyújtott, és jelezte, hogy beszéljek a most érkezett bonczczal. Pár bókot mondtam neki, hogy egy idegen nyelvet ily jól el tudott sajátítani. Megköszönte, és igen lekötelezettnek érezhette magát, mert azt mondá, hogy felettébb fog örvendeni, ha valamiben hasznunkra lehet.

Elbeszélte, hegy Touzában született, de minthogy szüleinek Ximoban kelle élniök, a holland nyelvet Nangazakiban megtanulta. Azután bonczczá lett, hogy a világi hatalom jármától megszabaduljon. Ulikamhyról azt jegyezte meg, hogy királya a tartománynak, a császár leányainak egyikét bírja nőűl, és a birodalom egyik legnagyobb tudósa. Alapos csillagász, lelke égi tulajdonokkal ékes, mert soha senkit nem bántana meg, még szóval sem. Saját tartományában imádják, a többiek meg szeretnék, ha kormányzójuk lenne. - Végtére kért, mondanám meg neki ki vagyok? hogy jutottam Japánba? Leírtam neki az országot a honnan származom, s általában egész Európát, a melyről - mint mondá - már hallott valamit. Elbeszéltem, hogy az oroszok elfogtak egy háborúban, és a nemzetközi jog megsértésével Kamcsatkába száműztek. Minden bátorságom összeszedtem, hogy megmeneküljek. Már útban is voltam szülőföldem felé, de kedvezőtlen szelek Japánig űztek, a hová félve jöttem, mert a hollandok azt híresztelik, hogy itt megölik a keresztényeket. Igaz, - válaszolá - a császár kiadott egy rendeletet, melyszerint a spanyol és portugál keresztényeket kitiltja az országból, de e rendelet nem sújt minden népet, minden keresztényt, a kik soh'sem vétettek az országnak. Még tovább is beszélt volna, de Ulikamhy értünk küldött. Kerti palotájában kerestük föl, a hol gyümölcsöt és theát adtak fel számunkra. A boncz a tőlem hallottakat elbeszélte Ulikamhynak, a ki különféle

kérdéseket tett az Európában dívó harczmódokra vonatkozólag. Sorsomat megszánta, és azt ajánlá, hogy maradjak Japánban, a hol ő tekintélyes rangot kér számomra a hadseregben a császártól. Megköszöntem jóindulatát, de bocsánatot kértem, hogy nem fogadhatom el családom miatt, melynek sorsát nagyon szívemen hordom. A király méltányolta érzelmeimet, és aztán a hollandokról kérdezősködött. Jónak láttam az igazzal előállani, s a mint elvégeztem, megköszönte, hogy a leplezetlen valót közöltem vele. Jól tudja - mondá - hogy a holland kis kereskedő nép egy fejedelem alatt, a kit azért pénzelnek, mert csapataival megoltalmazza őket. Bátorságot vettem magamnak, hogy megkérdezzem, keresztényeknek tartja-e a hollandokat? Azt felelte, hogy a kereskedőknek nincs vallásuk, egy hitük van: az arany. E mellett keveset törődnek az egy istenben való hittel. E felelet annyira megtetszett, hogy még sok egyebet szerettem volna tőle kérdezni, de jelentették, hogy az étel már föl van tálalva.

Engem egy kis, két lábnyi asztalon vendégeltek meg, mely szemben állt Ulikamhy asztalával. Az ebéd rizs, pecsenye, befőtt, és sok édességből állott; valami szirupszerű likört is adtak fel. Az étkezés alatt a király folyton beszélt a bonczczal. Végűl azt kérdé tőlem, hogy elég bátor keresztény volnék-e arra, hogy a keresztet életemmel védjem? Azt feleltem, hogy nekem a kereszt csak puszta anyag, és nem hiszem, hogy valaha oly nemzetre akadjak, mely életemet kivánná, mivel az igazat mondom, hogy a fa sem több, sem kevesebb mint fa. Erre azt mondatá, hogy nem jól értem, mert ő csupán azt gondolta, hogy kész volnék-e istenemért meghalni? Ha az én istenemért halnék meg - feleltem - egyszersmind a japánok istenéért is meghalnék, mert én csak egy istenben hiszek, a minden létezők teremtőjében. E felelet tetszett neki, mert így kiálta fel: »Namandabaz,« és azt mondatá nekem, hogy vallásomra japáni volnék, ha egyébben nem hinnék. Nem - fűztem tovább - nem hiszek mást az egy istennél, a ki a minden létezők kútfeje, s hogy egész vallásom abban áll, hogy felebarátaimmal annyi jót tegyek, a mennyire képes vagyok. E kenetes nyilatkozatok után megölelt, miközben azt kiálta: Sin daulla. Sin daulla! a mi annyit tesz: nagyon jó! nagyon jó! és visszavonúlt délutáni nyugalomra. A bonczczal ezután sétát tettem a kertben, és egyet-mást elbeszélt e gazdag és kiterjedt országról, kormányáról és rendőrségéről. Némely adatot lekaptam, hogy alkalmasabb időben részletesen papirra tehessem.

1771 július 31-én, vasárnap. Ulikamhy palotájában Japánban, Uzilpatchar-öbölben. - Délután három órakor arra kért a boncz, hogy juttatnám a hajóra, a melyet igen óhajtana megtekinteni. Boscarewet adtam mellé, és meghagytam neki, hogy a bonczczal tisztelettel, udvariasan bánjon és ajándékozza meg bőrökkel. Egyszersmind elrendeltem, hogy hozzanak le hat pár szép hódbőrt, húsz czobolybőrt, negyven szépen megtisztogatott puskát és két ágyúmintát.

Ez ágyú-mintákat még Kamcsatkában találtam. Minthogy a boncz kieszközlé az engedélyt, hogy embereim partra szálljanak, meghatároztam, hogy naponta hányan jöhessenek le, és a boncz távozta után rögtön lefeküdtem, mert heves főfájás lepett meg. Nemsokára fölébredésem után esteli nyolcz órakor érkezett vissza. Ugy az ajándékokat, mint a szíves látást megköszönte. Este egyedül étkeztünk, mert a király egész kiséretével egy szomszéd városba rándúlt.

Az étkezés alatt és után folytatták a társalgást, és én a boncz beszédjében helyes ítéletet, tiszta észt találtam. Csak későn váltunk el egymástól. Minthogy a déli nyugalom most elverte tőlem az álmot, ide-oda bolyongtam a kertben. A mint a király házához közel juték, női hangot hallottam, húros hangszertől kisérve. A zene és ének dallama kellemes volt.

Hajnalban jelentették, hogy az ajándékok, melyeket megrendeltem, útban vannak, és hogy Pánow, Báturin, Kuzneczow is vele jönnek. A királynak akarják magukat bemutatni. Tudatták, hogy a hajón minden nyugodt, és embereim igen kinyerték a japánok szeretetét.

Tíz órakor jelent meg Pánow társaival, és az ajándékokat szobámba rakták. Tizenegykor Ulikamhy visszatértét hirdeté a rialom, és vagy száz, egyveleg hangszer. A boncz azt tanácsolta, hogy menjek eléje és mutassam be neki társaimat. Haladéktalanúl meg is tettem. A

beszélgetés kezdetben csupán udvarias szólamokból állott, de midőn a boncz megragadta a kedvező alkalmat, és a királyt az ajándékokról értesíté, oly igen kiváncsi lett azokat látni, hogy elhalasztá az étkezést és szobámba jött. Az ajándékok átnyújtásánál beszédet tartottam, melyet a legnagyobb figyelemmel hallgattak meg. A királyt azután az étterembe kisértem, a hol harminczöt asztal volt, mindenik három személyre terítve. Mindent meglepő eleganczi-val és renddel hordtak föl. Étkezés közben különböző hangszerek zengtek, zavartan ugyan, de mégis kellemesűl. Evés után a kertbe mentünk, a hol a fegyvereket próbáltuk meg. A czél egy fakorong volt, papirral beragasztva. Társaim közűl nem egy tüntette ki magát. Végre a király maga kivánt kisérletet tenni, és miután a puskát megtölté, lovat hozatott, és oly jól czélzott, hogy az rögtön összerogyott. Igen meg volt önmagával elégedve és túláradó örömében eget, földet igért. Megragadtam e kedvező alkalmat és engedélyt kértem arra, hogy országába visszatérhessek, és védnöksége alatt folytathassam a kereskedést. Felelete meglepett, mert nemcsak hogy minden habozás nélkül ráállott, - mondván, hogy a velem való ismeretsége minden előítéletét eloszlatta - hanem azt is megigérte, hogy kieszközli a császárnál, hogy hajóim a birodalom minden öblében kiköthessenek. Erősíté, hogy mindaddig bízhatom benne, míg szándékaim csak a kereskedelmet illetik, és sem a vallás fölforgatására, sem várak építése által hatalomra nem törekszem. Beszédét azzal végzé, hogy elútazásom előtt kölcsönös esküvel erősített szövetségre lép velem.

Hétfő augusztus 1-én. Este felé valami nagyszerű illumináczióhoz készültek, de legnagyobb sajnálatomra nem tudhattam meg az okát, mert a boncz távol volt. Később, szokása szerint, eljött, és azt mondá, hogy a király összehívta az ország nagyjait, hogy bemutasson nekik, és ezért kért, hogy jöjjek hozzá. De mivel arra gondolt, hogy czélszerű lesz engem először a szokásos formalitásokba beavatni, ő magára vállalta a feladatot, és aztán a nagy terembe vezetett. A lépcsőzet alján két gazdagon öltözött férfiú fogadott, a kik a terembe vezettek, és éppen szembe állítottak a királylyal. Ulikamhy drága szőnyegen állott, kivont kardú testőrök között. Köztem és közte arczvonalban tizennyolcz fő-fő japáni ült a szőnyegen, mögöttük nagyszámú fegyveres katona.

Így találtam az udvart. A boncz én mellettem állt, a király mellett pedig a tudósok, papirral, tintával, ecsettel kezükben. Egyik hangosan kérdé: ki vagyok? mi hozott Japánba? hová készülök? A boncz tolmácsolt. Én ugyanazt feleltem, mint azelőtt a királynak. Erre tovább kérdeztek: ha népem számára itt óhajtok-e kereskedelmet létesíteni? s ha igen, mivel? - Az elsőre igenlőleg feleltem, de bocsánatot kértem, hogy az utóbbi kérdésre határozottan nem válaszolhatok, minthogy a kereskedés tulajdonképen nem hivatásom. De megigértem, miszerint már első útazásomkor kereskedőkkel fogok visszatérni, hogy tényleges szerződést köthessek. Azt, hogy a hajók mindenesetre bőrrakománynyal fognak visszatérni, a király igen jó néven vette. Végűl követelte, hogy kötelezzem magam arra, hogy sohasem hozok Japánba hazámbeli bibliát, annál kevésbbé papot. Ezt is megigértem, mire a boncz tudatá, hogy már távozhatom. Nemsokára arról értesített, hogy Ulikamhy Kilinigue városba szándékozik, de elútazta előtt meg akar ajándékozni, és egy zászlót ad át, melyről majd Japánba visszatérve fölismerhessenek. Azonkívül egy férfiút is ad mellém, de a kit a legelső adandó alkalommal vissza kell küldenem. Este kilencz órakor jelentették, hogy hajónk már útra kész, és hogy bőségesen el vagyunk látva élelemmel. Azt is örömmel hallottam, hogy asszonyainkat a japán nők meglátogatták, és tőlük ajándékokat kaptak. Tízkor szobámba hozták a vacsorát, melynél a boncz és tisztjeim is jelen voltak. Másnap hat órakor azt mondták, hogy a boncztól vezetett két ember megjött az ajándékokkal. A boncz azzal fogadott, hogy a király megparancsolta, miszerint engem a hajóra kisérjen, és mindaddig nálam maradjon, míg nekem tetszeni fog elútazni. Az ajándékok ezek voltak: egy arany vertes kard; szép gyöngygyel hímzett öv; egy teljes aranyozott porczellán service; nagy mennyiségű thea és dohány, meg egy feliratos zászló, melyet majd visszaérkezésemkor föl kell tűznöm. Ezen felűl egy dobozka ékszerrel, és

ötven darab aranynyal melyeknek mindegyike két és fél uncziát nyomott. Ez aranyok azonban azon fiatal ember útiköltségeinek pótlására szolgáltak, a kit a boncz nekem bemutatott.

Minthogy hírét vettem, hogy a király már eltávozott, kijelentém a boncznak, hogy én is hajóra szállok. Ezt egy más, szintén jelenlevő férfiúnak tolmácsolta. Rögtön hordágyakat hoztak elő, melyekben a tenger felé vittek. Itt már igen sok ember várt, a kik Uli Ulan-t stb. kiáltottak. A hogy a kikötőhöz értünk, mintegy harmincz csolnak jött le, melyeken a boncz és két férfi társaságában a hajóhoz mentünk. A mint ez urak látták, hogy kis csolnakom már megviselt, mást hozattak, mely ritka szép alakú, új és fénymázolt volt. A király nevében nekem ajándékozták, mire én is újfent megajándékoztam őket és a bonczot. Még két papirtekercset is átadtak, melyek, mint a boncz mondá, engedélyek voltak a Japánba való visszatérésre. Mindhárman figyelmembe ajánlották a fiatal embert, a ki vállalkozott rá, hogy útamban elkisér. Semmi zavart sem vettem rajta észre, a miatt, hogy idegenek közt kell lennie. Visszatértek aztán a partra. A hogy hajóra jöttem, Chrustiew azt mondá, hogy embereink igen előnyös csereberét folytattak a japánokkal, a kiknek sok bőrt adtak el aranyért, porczellánért, gyöngyökért és sok másért.

Kedd augusztus 2-án. »Szt.-Péter és Szt.-Pál«-korvette födélzetén, az Uzilpatchari kikötőben. - Gyönge keleti szél és szép idő. Az egész társaságot összegyűjtém, hogy elhatározzuk, kivigyük-e tervünket és a Liquor-szigeti megállapodásunk szerint ellenséges betörést eszközöljünk? Hallgatásukat hasznomra fordítottam, és kinyilatkoztattam, hogy sokkal előnyösebb, ha útunkat Canton felé Khinának vesszük, a hol bőreinken is túladhatunk és Európába mehetünk. Majd könnyű lesz azután valamely európai állam oltalma alatt gyarmatot alapítani, a minek az a különös szerencséje is meglesz, hogy Japánnal kereskedhetik. Egyhangúlag kiálták, hogy cselekedjem csak én mindenben a saját belátásom szerint, ők engedelmes híveim lesznek. E fogadalomra feltűzettem japáni lobogónkat és tova vitorláztunk. Huszonegy búcsúlövés - és délután három órakor már délfelé útaztunk. Számtalan halász került az útunkba, a kik megpillantva bennünket Uli Ulan-oztak. Az éj szép maradt, enyhe széllel.

Szerda augusztus 3-án. Vitorlázva. - Némelyek térden állva kértek, hogy kössünk ki a japáni parton, hadd adják el bőreiket. Én megengedtem, annyival inkább, mert magam is kiváncsi voltam a partra. De mégis csak azon kikötéssel egyeztem bele, ha mindenben teljes hűséget fogadnak. Estefelé északi irányban borúlni kezdett. Hajnalban egy európai hajót fedeztünk fel magunk előtt. Föltettem magamban, hogy utánna sietek, de minthogy holland lobogót vettem rajta észre, és mivel különben is dél-keletnek tartott, hagytam a maga útján. Egy szárazulati kanyarulat mentén haladtam, melyet félszigetnek néztem. A 33° 36’ szélességi, és 340° 20’ hosszúsági fokok alatt voltunk.

Csütörtök augusztus 4-én. Japán partvidéken, húsz fonal mély fölött, kagylós, koralldús durva homokon. Vitorláinkat felvontuk, az idő borús volt, és a tenger hullámzani kezdett a délkeleti friss szélre. Az éj sötét, esteli tízkor menydörgéses vihar támadt. Éjfélután három órakor zuhogó eső vert, de a szél megcsillapúlt. Hajnalban egy erős áram elsodrott a parttól. Minthogy egy átjáró közelében láttam magamat, a mely úgy látszott kikötőbe vagy öbölbe vezet, a hajót az áramlatnak engedtem és végre tizenhat fonalnyi mélységben lehorgonyoztam. A kis csolnakot rögtön eloldattam. Kuzneczow és Pánow szálltak belé tizedmagukkal. A japáni útas is követte őket. Tizenhat fegyverest adtam mellé Chrustiew vezénylete alatt, hogyha kell hát segítsék a kis csolnakot. Ezután a puskákat rendre megtisztíttattam, megtöltettem és friss lőporral elláttam az ágyúkat.

Péntek augusztus 5-én. Japáni parton, nyugatra Jedzo királyságtól. - Két órakor visszaérkeztek a csolnakok egy nagy japáni gályával egyetemben. A mint közelünkbe értek, Kuzneczow felénk kiáltá, hogy szedjük fel a horgonyt, és vontató köteleket juttassunk hozzájuk, mert a kikötőbe akarnak vontatni bennünket. Meg is tettem. Kuzneczow a hajóra jött, és elmondá,

hogy a japánok kezdetben menekültek előle, de midőn a japáni útazó hívta őket, visszajöttek és értesítéseire igen vágytak irányukban szivélyesek lenni. Egy faluba mentek, hol örömújjongva fogadták őket, és a lakosoktól rizst, theát, gyümölcsöket s valami igen kellemes italt kaptak.

Étkezés alatt egy kardos japáni jött hozzánk és beszédbe elegyedett a mi japánunkkal. Azután e szavakkal fordúlt Kuzneczowhoz: »Nanghasaki Kallas To Hollandi Fiassi Guzarimas,« - mire csolnakba ült, és jelekkel magyarázta ki, hogy velünk tart, mert hajónkat a kikötőbe akarja vezetni. Mi ezt csak örömmel fogadtuk.

Hat órakor a kikötőhöz értünk, a hol tizenegy fonalnyi mélységben iszapos alapon horgonyt vetettünk. A japáni csolnak elhagyott bennünket, hogy a parthoz menjen, de nemsokára öttel jött vissza, a melyek más helyre vontattak bennünket, a hol öt fonalnyi mélységben megállapodtunk. A japáni, minthogy már biztos kikötőben voltunk, magunkra hagyott, és én merő elővigyázatból még egy horgonyt bocsájtottam le. Tízkor egy jól öltözött japáni érkezett hozzánk, a ki Boscarew útján megértette velem, hogy őrizetünkkel lett megbízva. Azonnal tovább ment, és nemsokára három nagy csolnakot láthattunk közelünkben kikötve, melyek mindenikén három jelző fény volt. Én a magam részéről is jó őrséget rendeltem ki, és az ágyúkanóczokat meggyújtattam. Az éjjeli szél délnyugatnak fordúlt, és oly hevesen paskolt, hogy bizony boldogoknak éreztük magunkat, biztos kikötőben lévén. Másnap hét órakor három ember csolnakázott hozzánk, a kik hajónkra is jöttek. Engem fogtak elő, hogy: honnan jövök? meddig akarok ittmaradni? hova szándékozom? és hogy hollandi vagyok-e? Ha igen, úgy írjak egy levelet Nanghasakiba, azután a hajót is szeretnék látni, meg azt is tudni, hányan vagyunk?

Azt feleltem, hogy messziről jövök, és útban vagyok Nanghasaki felé. Kikötni pedig azért kötöttem ki, hogy először is a vihartól megmenekedjem, másodszor szükségem van italra, ételre, de meg kereskedni is óhajtanék. Megmondtam, hogy számunk százötvenre rúg, hogy mindenben szűkölködünk, és hogy a hajót nem lehet megtekinteni. Nem tudom jó tolmács volt-e Boscarew, de hogy feleleteim nem tetszettek, azt onnan láttam, mert jeleikkel kétségbe vonták a mi hollandságunkat, miközben ruhánkra és szakállunkra mutogatva, kiáltoztak: »Hay, to Gollandi, to Pilipines!« Világos, hogy spanyoloknak néztek, a kik valahonnan Manilláról jönnek. Én egy levéllel megbíztam őket, hogy juttassák a Nanghasaki holland gyarmat előljáróságához, melyben tudattam, hogy a japáni parton igen szorúlt helyzetben vagyok. Tolmácsot és segélyt is kértem, hogy kikötőjükbe juthassak. Egyszersmind állásom felől is értesítem őket, és jelentést tettem mindazon bajok és vészek felől, a melyek idehoztak.

Eltávozásuk után körülfogtak társaim, hogy szél csillapultával azonnal hagyjam el a kikötőt, mert itt harcz nélkül nem létesíthetünk kereskedelmet. Haladéktalanúl elhajóztam kedvező északnyugati széllel.

Szombat augusztus 6-án. Sok ezer halászbárkát láttunk, soknak a hálóját is összeszakgattuk, a hogy hajónkba akadt. Összes vitorláinkat kifeszítettük, és erős déli árammal folytattuk útunkat a pihenő vízsíkon. Hajnalra magunkra voltunk, egy pont se látszott a mi hajó vagy száraz föld lehetett.

Vasárnap augusztus 7-én. Szél és idő mint tegnap. Estenden mintegy húsz-harmincz hajót pillantánk meg észak-nyugat felé. Társaim, a kik szörnyen dühösködtek, hogy egy másik kikötőre nem akadtunk, szerették volna, ha megtámadom azokat, de én megtagadtam, nehogy Ulikamhynak oka legyen megbánni a jó barátságot, és nyugodtan siklottam tovább a kedvező széllel és árapálylyal.

Kedd augusztus 9-én. Este észak-nyugatra földet láttunk, éjféltájt pedig különféle földcsúcsokat. Hajnalban part közelébe értünk, és mivel kedvező szél fújt, elhatároztam, hogy kikötök. Délben a kikötőt is észrevettem, a hol tizennyolcz fonalnyi mélyben, piszkos zöldes feneken lehorgonyoztam.

Szerda augusztus 10-én. Minthogy a hajó helyzete nem engedte, hogy mindazt láthassam, a mi a parton történik, Kuzneczow és Wynbláthot nyolcz emberrel megbíztam, hogy kössenek ki, s ha lehet, hízelegjék be magukat a lakósok kegyébe. A mód, a hogy fogadták őket, nem a legjobb következményeket igérte, mégis nem sokáig kelle aggodalmaskodnom, mert a hogy Kuzneczow észrevette, hogy nem szívelik őket, rögtön visszatért. A hírre, hogy az öbölparton város is van, fölszedettem a horgonyt és száz fonalnyira közeledtem a parthoz, a hol hat fonalnyi mélységben megállapodtam. Az éj kedvezett e vállalatnak, és még meg sem hajnallott, a mikor már a város előtt kikötöttünk. Reggel hét órakor Pánowot és Chrustiewet huszonkét fegyveressel küldtem ki. Boscarewet adtam melléjük tolmácsúl, és a dereglyét két ágyúval is fölszereltem. Magam abba a japáni csolnakba ültem, a melyet Uzilpatrharban kaptam ajándékúl, és minthogy a legkönnyebb volt, magától értetődik, hogy én kötöttem ki legelőbb. A japánok kivont karddal és lándzsákkal tömörültek a part mellé, a hogy minket közeledni láttak. De a mikor látták, hogy mi erőnek erejével is kiakarunk kötni, kissé visszavonúltak. Partra szállva intettem nekik, hogy közeledjenek. Egy jó külsejű öreg ember elő is lépett, és kérdé, hogy mi joggal szálltunk ki földjükön? van-e engedélyem a Daizi-tól? A holland, tevé hozzá, még eddig sohsem jött ide engedély nélkül. Azt feleltem, hogy mi sem hollandok, sem spanyolok nem vagyunk, hanem idegenek és barátok, a kik élelemért és vízért szállottak ki. Mindkettőt megkapjuk, mondá, hanem előbb okvetetlenűl vissza kell térnünk a hajóra. Minthogy kinyilatkoztattam, hogy egy tapodtat sem mozdulok, a míg élelmünk és vizünk nem lesz, három csolnakot azonnal megrakott, a melyekkel visszatértem a hajóhoz. Ezen japániak kereskedni kezdtek velünk, és bőrárúinkért rezet, porczellánt, aranyat, selymet és kardokat hoztak vissza. Ezáltal mindjárt bizalmasabbak lettek hozzánk, a kik még pár perczczel ellenségekkint fogadtak. Különösen egy fiatal ember nagyon körűlfogott, de minthogy semmikép sem tudta magát velem megértetni, türelmetlenűl kiáltott fel: To Hollandi, To Sindzi, Pupu Tippo. Ezt elértém, és a fegyverekre mutattam: To Gollani pu! Délfelé visszahúzódtak.

Csütörtök augusztus 11-én. Xicoco sziget partján, a Tuza kikötőben. Nyomasztó hőség volt, gyakori záporokkal. Két órakor dobpergést hallottam a partról, és nemsokára nagy embertömeget vettünk észre, nyilakkal, lándzsákkal, lovasokat és gyalogosokat, a kik megszámlálhatlan csolnakokkal közeledtek felénk. Erre azonnal kiküldtem Pánow és Boscarewet tizennyolcz emberrel, hogy tudják meg, ha vajjon barát vagy ellenként fogadjam-e őket. De alig is keltek útra, a mikor fellobogózott csolnakot láttam a part felől egyenesen nekünk jönni. Ezt a tisztelet jelének vettem, és előkészületekbe fogtam, hogy illőn köszönthessem őket. Kis csolnakunk végre elérte a japániakat, és eleget tett megbizatásának. Ahogy velük egyszerre érkezett meg, sortűzzel és hat ágyúlövéssel üdvözöltem a vendégeket. Ez udvariasságtól annyira megrémültek, hogy csolnakukban mindnyájan arczra borúltak, és Boscarew összes ékesszólása is alig volt elég arra, hogy észretérítse őket. Előbbi jóhiszeműségemben parancsot adtam, hogy a mint a japánok hajóra lépnek, egymásután hat lövést tegyenek, a mi pontosan meg is történt. Egyikük a nagy robbanásra úgy összeesett, hogy menten elájúlt. Majd félóra telt benne, hogy szóhoz tudott jutni. Hogy erőre kapjon, czukrozott japáni bort adtam be neki, a mi végre is lábra állította. Azután is Boscarewnek kellett megkérdezni, hogy mit akar? Ő, mint mondá, Uchaymi Mamas, Tuza birodalom parti őrségének a vezetője, a ki azért jött, hogy mindnyájunkat elfogjon, mert mi csak rájuk rontottunk, a nélkül, hogy a császártól engedélyt nyertünk volna. Hogy pedig engedelmeskednünk kell, annak bizonyságáúl nagy papirtekercset húzott ki a lebernyegéből, a mit nekem nyújtott át. Tettem magam, mintha mit sem értenék az egészből, és a tekercset Chrustiewnek adtam, hogy őrizze. Ezt látva, szegény halálos félelembe esett, visszakönyörögte a papirját, és a nyakára mutatott, hogy őt halállal sújtják, ha e meghatalmazást elveszti. Hogy megnyugtassam, visszaadattam. Egyszersmind megmondattam neki, hogy urát becsülöm, s barátja akarok maradni, a míg igazságosnak fogom találni, de ha az ellenkezőről győződnék meg, úgy megvetem. A hang, melylyel tolmácsomhoz beszéltem, lecsillapítá. Én pedig kaptam az alkalmon, és hód- meg czobolybőrökkel

ajándékoztam meg, a miket nagy örömmel fogadott, és barátságának nyilvánítása mellett, igen elégülten vonúlt vissza. Távozása után rögtön fölszedettem a horgonyt, mert biztosra vettem, hogy itt ugyan mi sem lesz a kereskedésből. Felhasználtam az enyhe éjszaki szelet, és délfelé vitorláztam. Hajnalban egy hajót pillantottunk meg, rálövettem, de nem akart megállani, míg egy másik lövés oldalba nem találta. Csolnakot küldtem hozzá, de a mikor láttam, hogy csak halászgálya, békével tovább engedtük.

Péntek augusztus 12-én. A fokot körülhajóztuk és négy bárkát vettünk észre. Darabig űzőbe vettem őket, de midőn éjszak-nyugatnak tartottak, föladtam a vadászatot, és délfelé haladtam a magam útján. Délutáni hat órakor földet pillantottunk meg, három mértföldnyi távolságban, és ezért csak három vitorlát vonattam fel. Másnap három órakor oly közel értük a partot, hogy szinte veszélyben forogtunk, de szerencsére elkerültük. Hét órakor egy másik hajót vettünk ki a homályos, elmosódott messzeségben. Minthogy gyors iramban közeledtünk hozzá, tízre már tiszta körvonalaiban láttuk, a hogy délfelé iparkodik. Valami szigetecskére is rábukkantunk, délnyugati irányban. Társaim erősen ajánlották, hogy kössünk ki a tengeröbölbe, a mely éppen előttünk fekszik. Ráállottam, és huszonkét fonalnyi mélységben, egy kis- és nagy sziget közt, utóbbitól csekély távolságban megállapodtunk. Kuzneczowot sebtiben kiküldtem nyolcz emberrel. Mikor a szorosba értünk, melyet előbb öbölnek hittem, az útra eresztett kis csolnak nagyon közel talált jutni egy bárkához, mely a part mentén veszteglett. A rajta levő hajósnép nyilakkal lövöldözött embereimre, és ugyanakkor mintegy hatvan csolnak indult el a parttól, úgy hogy a mieink nagy veszélyben voltak. Két vész-lövés mindent megmondott, és én azonnal fölszedettem a horgonyt, hogy utánok eredjek és megsegítsem őket. A bárkára csak kettőt lőttem, de ez is elég volt, hogy a födélzetről valamennyit lekergessem. A mi dereglyénk erre odaért a bárkához, és el is fogta, mialatt én a parttól félágyúlövésnyire négy és fél fonalnyi mélységben horgonyt vetettem. Az elfogott bárkát is odahozattam. Ötvenhat ember ült benne, köztük négy Mimas (rangos személy) a király vámhivatalnokai. Szállítmányuk dohány, czukor, selyem, fénymáz, porczellán, száz darab bőrből, kardokkal telt különböző ládákból, és más effélékből állott.

Szombat augusztus 13-án. Tacazima-szigeten. Tanácsot ültünk, a melyben azt határoztuk, hogy a bárka szállítmánya hajónkra vitessék, és hogy tovább haladjunk. Szinte-szinte örültem, hogy az én japánomat is, a ki Kuzneczowot elkisérte, egy nyillövés találta. A mikor magához térítettük, odanyilatkozott Boscarewnek, hogy bárcsak minden fogolyt kardélre hánynánk, mert Ximo-szigetiek, a kik istentelen vadállatok. Mind őt, mind Boscarewet fölhasználtam a kihallgatásnál. A foglyok azt vallották, hogy ők magán hivatalnokok, a kiket azzal bíztak meg, hogy Takazima és Nanghazaki sziget adóját szedjék be, és hogy ők csak egy pillanatra vetődtek elénk, a mikor a távolból látták, hogy üldözőbe vesszük, meg hogy ők csupán azért mentek Tacazimába, hogy óvakodásra intsék a népet velünk szemben, különben is csak kötelességüket teljesítették a mikor a mieinket megtámadták.

Azt feleltettem nekik, hogy méltánylom szolgálati buzgalmukat, mely ha sikerre nem vezetett, annak nem ők az okai. De most, midőn hatalmamban vannak, jónak látom őket meggátolni abban, hogy nekem ártsanak, és azért elútazásomig foglyaim maradnak. Könyörögtek, ne tartsam fel őket, mert parancsuk van, nyolcz nap múlva Uranda kikötőjében lenniök, hogy azon csapathoz csatlakozzanak, mely a hó vége felé ötszáz hajóval Osachta kikötőjébe megy. De a midőn látták, hogy nincs kilátásuk, hogy hajójukat visszakapják, a legnagyobb kétségbe estek. Minden könyörgésük hasztalan volt, társaim a fülök mellett hagyták elröppenni. Én pedig legfeljebb is annyit tehettem, hogy az életüket megkíméljem.

Esteli öt órakor négyet közülök partra meneszték, hogy csolnakot szerezzenek, melyeken majd mind oda jussanak, de csak hét órakor érkezett hat csolnak, melyekben tizenhat emberem fedezete alatt útrabocsájtottam őket. Kilencz órakor fölszedtem a horgonyt s nagy nehézsé-

gekkel (vontató csolnakokkal) jutottam ki a szorosból. Egész éjen át útaztunk dél-nyugat felé, s minthogy embereim nem értettek a bárka vezetéshez, a hajóhoz csatoltam, bárha tetemesen meglassítá a futását. Éppen azért el is határoztam, hogy a bárka szállítmányát inkább hajónkra veszem. Ez még ugyanazon nap megtörtént; végül kilyukasztottuk a bárkát és alásülyesztettük. A szállítmány európai értéke, franczia pénznem szerint, négyszázezer livres-re rúghatott.

Vasárnap augusztus 14-én. Meleg idő. A hajóban összegyülemlő víz ránk ijesztett. Némi keresgélés után fölfedeztük, hogy alsó részében karvastagon hatol be a víz egy hasadékon. E szerencsétlenséget okvetlenűl embereim hanyagsága okozta, a kik midőn a bárka szállítmányát a hajóra vitték, néhány kapcsot meglazítottak. Alkonyatkor csillapúlt a szél, a víz nagy lármával buzgott, mintha valamely folyam torkollana a tengerbe. Reggeli hat órától délig a szivattyúk folyton munkában voltak, a nélkül hogy kiüríthették volna a tért, a hol a víz folyton három-négy lábnyira állott.

Nyolcz órakor éjszak-kelet felől szél kerekedett, és az árboczkosárból »föld!«-et kiáltottak. Szerencsétlenségre rakományunkat fölvette a víz, s a hajót a kormány oldalán annyira megsülyeszté, hogy a szivattyúknak semmi hasznukat sem vehettük, kivált mikor a víz a födélzetre tolúlt. E szorongó helyzetben voltam a két sziget közti tengerszoros bejáratánál, mely szigetek helyzetét az éjben csak homályosan vehettem ki, és csak annyit tehettem, hogy állandóan kidobott mér-ónnal haladtam előre. Minthogy hajónk néhányszor ismét helyrebillent, összes emberemet a szivattyúkhoz parancsoltam, mert a betolúlt víz már öt lábnyi volt. Ezalatt Kuzneczowot kiküldtem a partra, hogy jó kikötő után nézzen, de csak másnap, körülbelől két órakor jött vissza azon értesítéssel, hogy egy igen alkalmas kikötőre talált. Elhatároztam, hogy odamegyek, s minthogy nem mertem a hajót még horgony fölszedéssel is megterhelni, egyszerűen elvágtuk a horgonykötelet és tovaeveztünk. Félhárom után elértük a kikötőt. A bejáratot veszélyesnek tartottam s minthogy a dühöngeni kezdő szél viharral fenyegetett, nagyon nyugtalan lettem. A japáni csolnakot lebocsájtottam, és ötöd magammal szálltam belé, miután kiadtam a parancsot, hogy a hajó összes vitorláit kifeszítve, jöjjön utánunk. Négy órakor félelmes viharunk volt, az egész tenger lázangott, és bármennyit fáradtunk is, hogy még a hajó előtt érjünk partot, az mégis utólért, sőt hogy szerencsétlenségünk teljes legyen, úgy odacsapott bennünket egy sziklához az öböl déli csúcsánál, hogy csolnakunk mintegy kétszáz fonalnyira a parttól fölfordúlt. Minden erőm összeszedtem, hogy a kikötőbe úszhassam, de a tenger oly vadúl viharzott, hogy csak a legnagyobb erőfeszítésre, akkor is magamonkívül jutottam a partig. Az eszméletem elhagyott, nem tudtam többé mi történik körülöttem. Embereim azonban magamhoz térítettek, a kik midőn észrevették a vészes sziklát, egy csolnakot küldtek a másik összezúzotthoz. A hír, hogy hajónk egy jó kikötőben lehorgonyzott, és hogy a sziget lakott, elfeledtette velem az átélt veszedelmet, és vissza akartam térni. De hallottam, hogy még három ember hiányzik; rögtön utánuk küldtem. Andreanowot életben találtuk, de a másik kettőt holtan dobta ki a víz. A lerogyásig kimerülten szálltunk csolnakba. Hajónkat mégis elértük, mely a négy fonalnyi mélységben már oly mélyre sülyedt, hogy elhatároztam, hogy valamely homokzátonyon a fenékre juttatom. Tizenegy órakor a száraz földre vitettem magamat, mert a túlerőltetés annyira kimerített, hogy egy ízemet sem mozdíthattam. Embereim egy része sátrat czövekelt, míg mások a hajószállítmány kihordásával voltak elfoglalva. A két holttárs eltemetését Báturin vállalta el.

A jelentés szerint hét betegünk van. A hajó szomorú helyzetben. Az é. sz. 29°-a és 326° 20’-e alatt. Éjszak-keleti szél, áramlás észak felől, iránya északnyugat-észak.

Az eredeti angol kiadás első kötetének vége.